

DR. BÁNK
JÓZSEF

EGYHÁZI JOG

AZ EGYHÁZI ALKOTMÁNYJOG ALAPJAI

BUDAPEST 1958

SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT+
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK
KÖNYVKIADÓJA

EGYHÁZI JOG

AZ EGYHÁZI ALKOTMÁNYJOG ALAPJAI

ÍRTA

Dr BÁNK JÓZSEF

KIADJA

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST, 1958

Nihil obstat.

Dr. Töttössy Nicolaus
censor adioecesanus.

Nr. 3835/1957

Imprimatur.

Strigonii, die 19. Novembris a. 1957

Dr. Arthurius Schwarz-Eggenhofer
vicarius generalis.

Minden jog fenntartva,
beleértve az utánnnyomás jogát is.

Felelős kiadó: a Szent István Társulat alelnöke

Pécsi Szikra Nyomda 4501

F. v.: Melles Rezső

ELŐSZÓ

Ebben az évben ünnepli a Világegyház az Egyházi Törvénykönyv hatálybalépésének negyvenedik évfordulóját. (1918—1958.) Szerte a kerek világon megemlékeznek erről a ritka jubileumról. Illik, hogy mi, magyar kánonjogászok se menjünk el némán mellette. Annál inkább, mert most már köztudomású, hogy az Egyházi Törvénykönyv nagyrészt, annak kilenc kötetes hatalmas forrásgyűjteménye (Codicis Juris Canonici Fontes, Romae, 1923—1939) pedig kizárólag *Serédi* Jusztinián, magyar bíborosérsek műve.¹

E jubileumi esztendő Magyarhonban ezzel a kis „*Egyházi joggal*” köszöntjük, amely a kánoni jog hatalmas anyagából az alkotmányjogot mutatja be jogdogmatikai módszer szerint feldolgozva.

Az egyes egyházi hivatalok elemzésénél az érdekes és tanulságos jogtörténeti háttér megrajzolását, az irodalmi apparátust, valamint az egyes egyházmegyei zsinatok rendelkezéseit helyszűke miatt kénytelenek voltunk mellőzni. A jogforrásokra azonban, így az Egyházi Törvénykönyv megfelelő kánonjaira is minden esetben hivatkozunk.

Végül hálás köszönetet mondunk a Szent István Társulatnak, hogy az adott körülmények között eredeti hivatásának szellemében a mű kiadását lehetővé tette.

Budapest, 1958. május 19-én, az Egyházi Törvénykönyv hatálybalépésének negyvenedik évfordulóján.

Dr. Bánk József

¹ Vö. *Vigilia* 1958. évf. 87—92. és 144—148. l.

1. §. AZ EGYHÁZI ALKOTMÁNY ALAPJAI

I. AZ EGYHÁZ FOGALMA

A világtörténelem egyik legnagyobb ténye az, hogy Jézus Krisztus vallási szervezetet állított be az emberiség életébe, mely független minden állam etnográfiai helyzetétől, társadalmi hatásaitól és korlátaitól, — vagyis Egyházat alapított.

Így az egyházi jog a világ legnagyobb organizációjának a hatályos joga. Vagyis van egy, az egész világra kiterjedő jogrendszer. Az egyházi jog tehát a mai jogok között az egyetlen univerzális jog, az egyetlen jogrendszer, amely a világ bármely pontján egyként érvényes.

Az Egyháznak nincsen hivatalos definíciója. Szent Bellarmin szerint az Egyház azoknak a híveknek a gyülekezete, akiket a közös hitnek a vallása, közös szentségeknek a használata köt egybe a törvényes lekipásztörök és nevezetesen a római pápa fősége alatt.¹ Ebben az egyházfogalomban három kapocs van:

a hitkapocs (*vinculum symbolicum*),

a liturgikus kapocs (*vinculum liturgicum*),

és a hierarchikus kapocs (*vinculum hierarchicum*).

Ha az Egyházat történetileg nézzük, az első, ami szembetűnik az, hogy jogilag megszervezett társaság.

Az előbbi, Bellarmin-féle meghatározás nem fejezi ki az Egyházat minden vonatkozásban; szinte kizárólag jogi szempontból nézi.

Formális jogászai szempontból tekintve az *Egyház jogi személy* (c. 100. § 1.).

A jog kétféle jogi személyt különböztet meg: a testületi jogi személyt és az intézeti jogi személyt.

A testület és az intézet megegyezik abban, hogy mindkettő jogi személy. De míg a testületnél a cél és akarat immanens, vagyis a testület a célt és akaratát saját tagjai által határozza meg (pl. káptalan), addig az intézeti jogi személynél a cél transzcendens, azaz mindkettőt külső tényező határozza meg (pl. szeminárium).

¹ De controversiis christianae fidei lib. II. contr. de ecclesia militante lib. III. Cap. 2.

Az Egyháznál mindkettő figyelembe veendő, mivel mindkettőnek jellemző tulajdonságaival rendelkezik; a testületi és intézeti jelleg egyaránt megtalálható benne. A Bellarmin-féle meghatározásban a testületi jelleg domborodik ki inkább: *coetus hominum*. Az intézeti jellegre utal viszont az *egy* hitvallás megkövetelése, a szentségek és az egyházi hierarchia állandó berendezése.

Az Egyház azonban nem tisztán jogintézet, vagyis a keresztyények jogilag megszervezett testülete, hanem a *Megváltás* művének örök közvetítője és folytatója. Az Egyház Krisztus messiási hármashatalmát, a tanítói, papi és kormányzói hatalmat teljes mértékben örökölte, mely az apostoli kollégium közvetítésével a római pápára és a püspökökre szállott át. (*Corpus Christi Mysticum*.)

II. AZ EGYHÁZI ALKOTMÁNYJOG

1. Az alkotmány célja.

Minden alkotmány a közületnek két alapkérdését vizsgálja: először milyen a hatalom, kit illet az meg és milyen a funkciója, szervezete; másodsor, mi a közületnek a viszonya az egyesekhez és az egyesek viszonya az összességhez. Az Egyházban is az a szerepe az alkotmányjognak, hogy a hatalom szerkezetét és az Egyház viszonyát az egyes egyházi tagokhoz megszabja és tudományosan ismertesse. Az egyházi alkotmányjog tehát az Egyház, mint jogi közösség organikus felépítésének és harmonikus tagozódásának a tudományos ismerete. Míg az államnál alkotmányjogi szempontból a különböző kormányzati formák között a lehetőségek hosszú sora képzelhető el, addig az Egyháznál a fejlődés lehetősége elég szűkre szabott, mert az Egyház nem természetes alakulat, hanem Krisztus rendelkezésén nyugszik. Így az alapokmányt maga a *ius divinum*, az isteni jog állapítja meg. E megingathatatlan alapelvek miatt a jövőben is változás csak e határok között lehetséges.

2. Az egyházi alkotmányjog alaptételei.

Ezeket egyúttal az Egyház legjelentősebb jogi tulajdonságainak nevezhetjük. Négy ilyen tulajdonságot sorolhatunk fel:

a) *societas visibilis*, vagyis az Egyház látható szervezet. Ez azt jelenti, hogy az Egyház a tapasztalati világba tartozó jelenség. Ezért képes jogi formák befogadására és jogi értelemben vett életre. Közte és hívei között, valamint az utóbbiak közt egymás irányában viszonyok keletkeznek, melyeknek elrendezése jogszabályokat igényel. Ezek a jogszabályok egyrészt a külső rend fenntartására és egyesek-

nek az Egyházban lévő jogállásának meghatározására, másfelől a kegyelmi eszközök (szentségek) kiszolgáltatása és használata körüli jogosítványokra vagy kötelmekre vonatkoznak, melyek tárgyilag mint jogok, alanyilag mint jogosítványok és jogkötelezettségek jelennek meg.

b) *Societas una*. Krisztus egy vallást és egy Egyházat alapított. Az egység elve, mely a jogi egységet is magában foglalja, az isteni alapítás bizonyítéka. Valamint az Egyház tér és idő fölé emelkedve az egész világra és minden időre kiterjed, egységes és oszthatatlan szervezet, úgy az egyházi jog is függetlenül az állami határoktól minden katolikus népre kiterjed anélkül, hogy ezzel egysége csorbát szenvedne. Szent Pál mondja: „Egy úr van, ez Krisztus; egy hit és egy keresztség“ (Eph. 4, 5.). Aki felveszi ezt a keresztséget, ennek az egyetlen Egyháznak lesz a tagja.

c) *Societas perfecta*. Tökéletes, szuverén az a társaság, mely a maga nemében a legfőbb és amely saját célját a saját eszközeivel éri el (pl. az állam).

Mivel az Egyház célja a maga nemében a legfőbb, nevezetesen az emberek megszentelése és földöntúli boldogsága és ezt a célt saját eszközeivel biztosítja, szintén jogilag tökéletes, vagyis szuverén társaságnak tekintendő.

d) *Societas inaequalis*. Az Egyházban nemcsak különböző hivatások vannak, mint pl. az államban (tanár, orvos, stb.), hanem isteni rendelkezés alapján (c. 107.) két alkotmányjogilag különböző status (rend, osztály) létezik. Mégpedig az *Ecclesia regnans et docens*, a vezetést kézben tartó és a tanító Egyház; ezzel szemben áll az *Ecclesia obediens et discens*, az engedelmeskedő és tanuló Egyház.

Az Egyház tehát jogegyenlőtlenség alapján felépült (közösség) közület. Ez azt jelenti, hogy a két status közül — status clericalis és status laicalis — az egyházi közhatalom *iure divino* egészen a status clericalis kezében van. Ebből kitűnik, hogy az Egyház inkább jogintézet, mint testület. A testületben ugyanis a tagokat rendszerint egyenlő jogok illetik meg.

3. Alkotmányjogi formák az Egyházban.

Az egyházi alkotmány *sui generis*, vagyis egészen egyedülálló alkotmány. Azért nem is lehet reá alkalmazni a szokásos kifejezéseket, amelyeket különböző állami alkotmányjogi formák jelölésére használnak: (monarchia, arisztokrácia, köztársaság, demokrácia). Ha most mégis megkíséreljük az egyházi alkotmányt összehasonlítani a különböző államformákkal, ezt természetesen csak *analóg* értelemben tehetjük meg.

a) Az Egyház szerkezetileg *monarchikus* alakban jelenik meg. Krisztus az Egyház alapjává, látható fejévé, legfőbb pásztorává és saját helytartójává Szent Pétert és ennek törvényes utódait, a római pápákat rendelte. A legfőbb kormányzói hatalom tehát egy természeti személy birtokában van, kinek mindnyájan, még a kormányzói hatalommal isteni joron felruházott megyéspüspökök is engedelmes-séggel tartoznak. A római pápa egyedül bírja a hatalom teljét; ön-maga teljes mértékben képviseli az Egyházat. Az Egyház mégsem *abszolút* monarchia, mert a pápa primátusa mellett a püspökök is isteni joron kormányozzák egyházmegyéiket és nem tekinthetők a pápa egyszerű kirendeltjeinek vagy megbízottainak. Ha ezt figye-lembe vesszük, akkor az Egyház alkotmányjogi szerkezetét mérsékelt monarchiához hasonlíthatjuk.

b) A monarchikus elem mellett a republikánus vagy *kollégiális* elem domborodik ki főleg a kollektív egyházkormányzásban, nevezetesen a zsinatokban. Az egyetemes zsinat a hatalom teljességével rendelkezik, de csak a pápával együtt.

c) *Arisztokratikus* elem abban nyilvánul meg az Egyházban, hogy nem az összes tagok, hanem isteni rendelkezés alapján azoknak csak egy része: a klérus vesz részt a kormányzásban és vezetésben. Arisztokratikus vonás továbbá, hogy a pápa mellett ott vannak a kar-dinálisok, a pápai kormányzat lényeges részei. Arisztokratikus elem maga a püspökség is.

d) Az Egyház *demokrata* intézmény is, nem abban az értelemben, hogy a tagokat megilleti a közhatalom, hanem olyan értelemben, hogy a hatalom elnyerése a születési és egyéb társadalmi szempontok mellőzésével, — elvileg minden egyes egyházi személy részére lehet-séges és több hivatal betöltése választás útján történik.

2. §. AZ EGYHÁZ ALKOTMÁNYJOGI TAGOZÓDÁSA

I. A PRIMÁTUS ÉS EPISCOPATUS

Az egyházi alkotmány alappillére a pápai primátus és a püspöki hatalom. Mindkettő isteni rendelkezésen alapszik. (c. 108.). A primátus jelenti a római pápa jogi felsőbbbségét, mely szerint a pápát a közhatalom teljessége illeti meg.

A püspökök (episcopatus) pedig a pápától függőségben a gondjaikra bízott egyházmegyékben gyakorolnak főpásztori hatalmat, ugyancsak *iure divino*.

A pápai primátusból és az episcopatusból az idők folyamán egyéb hivatali fokozatok ágaztak ki, melyek a történeti fejlődésben, vagyis a tételes egyházi intézkedésben bírják eredetüket. Azért a kódex eme két isteni jogú alkotmányjogi fundamentum szerint a személyi jogot két nagy fejezetre osztja: Az egyik a pápai főhatalom és az abból pozitív intézkedés folytán leágazó hivatalok (kardinális, patriarcha, primás, érsek, stb.). A másik az episcopatus és az ebből kibontakozó hivatalok (vicarius generalis, káptalan, esperes, plébános, stb.).

II. AZ EGYHÁZ TERÜLETI TAGOZÓDÁSA

1. *A területi elv.* Az államnál alapvető fontosságú a jog területe. Az Egyházban nincsen olyan jelentősége a jog területének. Az Egyház igazában véve *személyi* alakulat, területe az egész világ, felülemelkedik minden joghatáron. A hívek rendezett vezetése mégis a hatalmi körök pontos elhatárolását teszi szükségessé, amely rendesen területi alapon történik, vagyis az egyes pásztorok hatalmi körét területileg pontosan körülírt körzet állapítja meg. Ezáltal egy meghatározott területen lakó hívek ugyanazon lelki vezetés alatt álló közösséget alkotnak, úgy hogy minden hívő lakóhelye alapján az illetékes (saját) plébános, egy meghatározott plébániához való tartozás révén pedig saját (illetékes) főpásztor irányítása alá kerül.

2. *A szervezeti forma.* Alkotmányjogilag az Egyház két fő terü-

letre oszlik. Egyik a rendes (provincia S. Sedis), a másik a rendkívüli (missziós) alkotmány területe (terra missionum).

a) *A rendes egyházi alkotmány területe* (provincia S. Sedis). Itt az egyházi alkotmány ideális formái megvannak: plébánia, egyházmegye, egyháztartomány. Az alkotmányjogi felépítés alapja a *püspökség*, amelyet főpásztori rendes hatalommal a püspök igazgat. A püspöki székhely állandóan valamely városban van és innen kapja a püspök a nevét is. A püspöki székesegyház az egyházmegye összes híveinek anyaegyháza.

Az egyházmegye kisebb részközösségekre, ún. *plébániákra* oszlik, melyek meghatározott lelkipásztor, ún. plébános vezetésére vannak bízva. Az egyházmegyei közigazgatás megkönnyítése végett több plébánia *esperesi kerületet*, több esperesi kerület pedig főesperesi kerületet alkot, amelyek élén az esperes, illetve főesperes, mint püspöki felügyelőszerző áll.

Több egyházmegye egyháztartományt alkot, melynek élén a metropolita, az érsek áll. A tartományi zsinat ennek a törvényhozó szerve.

Azok az egyházmegyek, amelyek nem tartoznak egyháztartományba, és így mentesek (exempt) a metropolitai hatalom alól, közvetlenül a Szentszéknek vannak alárendelve.

Mint szervezeti kisegítő vagy pótmegoldás az egyházmegyek helyett a független apátság és praelatura nullius, és néha az apostoli adminisztrátúra intézménye; a plébánia helyett pedig a *vicaria perpetua*. A független apátság és a prelatúra az egyházmegye kötelekéből kivett oly területi közösség, melyet sajátos, önálló, quasi-episcopalis hatalommal felruházott apátok és prelátusok igazgatnak. Ezek quasi-egyházmegyek önálló területtel, mely nem tartozik egyetlen egyházmegyéhez sem (innen: nullius sc. dioecesis).

Hasonló a helyzete a *vicaria perpetua*-nak (c. 1427.), amely quasi parochiának számít, s melyet a saját pásztor, mint a püspök képviselője igazgat.

b) *Missziósalkotmány (terra missionum) területe*. Ide tartoznak azok a területek, ahol a rendes hierarchikus szervezet még nincsen meg, mert itt még az Egyház sem alakult ki, hanem a születés, a kifejlődés állapotában van. Itt a hitelesítő missziós állomásokat létesítik. Több ilyen állomást egyházmegye helyett a *praefectura apostolica*, majd a fokozatos kiépítés után a *vicariatus apostolicus* fogja össze. A praefectura és a vicariatus tehát a misszió kormányzati formái és területileg szervezett közösségek. Vezetői, kik quasi-episcopalis jogokkal bírnak, nem saját jogukon kormányoznak, hanem a pápai primátusi hatalom képviselői szerveiként működnek. A vica-

rius apostolicus rendszerint felszentelt püspök. A missziós organizmusban a plébániáknak a *quasi-parochia* felel meg, melynek vezetője a *quasi-parochus*.

III. SZEMÉLYI TAGOZÓDÁS AZ EGYHÁZBAN

Az Egyház területi tagozódása alól kivételesen bizonyos személyi elven felépített közösségek javára kivétel tapasztalható. Ezt a kivételt *exemptiónak* nevezzük.

1. Szerzetesi *exemptio*.

a) Szerzetesi vonalon az ún. *rendek*, vagyis ünnepélyes fogadalmas szerzetes közösségek *ipso iure* ki vannak véve a helyi főpásztor (püspök) hatalma alól (c. 615.). Vagyis a szerzetesközösség mint olyan és annak egyes házai és egyes tagjai (újoncok is) az Egyház rendes tagozódásából (plébánia, egyházmegye, egyháztartomány) ki vannak véve, hacsak nincsen más intézkedés e téren.

b) Egyszerű fogadalmas szerzetesközösségek vagy kongregációk szintén széleskörű *exemptió*ban részesülhetnek (c. 618. § 1.), főleg ha pápai jogú szerzet fokozatára jutottak (c. 618. § 2.).

c) Kivett papi szerzetesrendek vagy kongregációk sajátos hierarchikus szervezettel bírnak, főelöljáróik személyi főpásztori rangban vannak: *ordinarius proprius, personalis* (c. 198.).

d) Nem kivett szerzetek a helyi főpásztor felügyelete alatt állnak, aki egyes házakat kivehet a plébánosi kötelék alól és önálló lelkeszt irányítása alá rendelheti (c. 464. § 2.)

2. A világi papi *exemptio*.

a) A *katonalelkész*. A tábori püspök (plébános) működési területén rendes személyi hatalommal rendelkezik a pápai rendelkezés folytán gondozására bízott személykategóriák felett, de a helyi főpásztor (plébános) joga érintetlen marad.

A honvédségi személyek ügyében és honvédségi helyeken (kaszárnya, kórház, stb.) a helyi főpásztor (plébános) azonban csak szükség esetén kíségetés formájában végez funkciókat az ütközés veszélye miatt. (Instr. C. Consist. 23 ápr. 1951, AAS. 43, 562—565.)

b) A plébániai szervezet mellett vannak az ún. *személyi plébániák*: egyes családok (udvari) vagy intézmények (kórház) vagy nemzetiségek részére stb. Ilyen plébániák emelése nem kívánatos és szentszéki engedély nélkül egyenesen tilos. Az Egyház ugyanis nemzetfeletti szervezet, s így a nacionalizmusnak nem akar tápot adni. Indo-

kolt esetben azonban nemzetiségi vidékeken szükséges lehet az ilyen plébánia felállítása, hogy az Isten igéjét a hívek anyanyelvükön hallgathassák.

Az Egyház rendes területi tagozódásából kivett személyi közösségek szervezetük kiépítésénél rendszeren *területi* elvet alkalmaznak; pl. a szervezetek tartományokra oszlanak; a személyi plébániák legtöbbször területileg is körül vannak határolva.

*

A bevezető alaptanok ismertetése után az egyházi alkotmánytant három részre tagolva tárgyaljuk. Az I. részben szólunk a rendes hierarchia közegeiről, melyek rendszerint fizikai személyek, vagyis a *primatus és episcopatus* köré csoportosuló egyházi hivatalokról; a II. részben a *kollektív* egyházkormányzásról, a zsinatokról, végül a III. részben a rendkívüli hierarchia közegeiről vagyis a missziós alkotmányról tárgyalunk.

I. RÉSZ

A RENDES EGYHÁZI HIERARCHIA KÖZEGEI

I. FEJEZET

A PÁPAI PRIMÁTUSBÓL SZÁRMAZÓ HIVATALOK

3. §. A RÓMAI PÁPA (c. 218—221.).

Az egyházi alkotmánynak alappillére, fundamentuma a pápaság. A római pápa mint Szent Péter apostol utóda, az egyházfőségben Jézus Krisztusnak, az Egyház láthatatlan fejének helyettese, vagyis az Egyház látható feje. Így tanítja ezt Kelet és Nyugat egyetemes hite és meggyőződése. A primátus, vagyis a pápai hatalom tehát Krisztustól eredő, *isteni jogon nyugvó intézmény*.¹ mely az Egyház egységének biztosítója: ahol a pápa, ott az Egyház.

I. A PÁPAI PRIMÁTUSI HATALOM JOGI JELLEGE ÉS TULAJDONSÁGAI

A pápa hatalmát az 1870. évi vatikáni zsinat (const. Pastor aeternus, cap. 3.) szabatosan meghatározta:

a) „Si quis igitur dixerit, beatum Petrum Apostolum non esse a Christo Domino constitutum Apostolorum omnium principem et totius Ecclesiae militantis visibile caput; vel eundem honoris tantum, non autem verae propriaeque iurisdictionis primatum AB EODEM Domino nostro Jesu Christo directe et immediate accepisse: A. S.”²

b) „Si quis itaque dixerit, Romanum Pontificem habere tantummodo officium inspectionis, vel directionis, non autem plenam et supremam potestatem iurisdictionis in universam Ecclesiam, non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent; aut eum habere tantum potiores partes, non vero totam plenitudinem

¹ c. 108.; Vö. Máté, 16, 18—19; Ján. 21, 15—17; Florentinum, Decretum pro Graecis ex Bulla Eug. IV. *Laetentur coeli*, 6. jul. 1439.; *Denzinger* (28) 694. — *Vaticanum*, sess. IV. cap. 2. Denz. 1824, 1825.

² Const. Pastor aeternus, cap. I. (sess. IV.) Denz. 1823.

*huius supremae potestatis; aut hanc eius potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes ac singulas ecclesias sive in omnes, et singulos pastores et fideles: A. S.*³

A mai érvényes egyházjog ugyanígy állapítja meg a pápa hatalmát a 218. kánonban, amely a vatikáni zsinat szavait tartalmazza lényegében. Eszerint a pápa hatalma:

1. *potestas suprema et plena*. Legfőbb hatalom (*suprema*), mely minden emberi hatalomtól független. Világi ügyekben nem igényli a vezetést. „Az én országom nem e világból való.” (Ján. 18, 36.) De az Egyháznak elalkudhatatlan küldetése van a világ számára: az emberek megszentelése és üdvöztetése. Ezzel jár az is, hogy a hit és erkölcs dolgában a pápa *mindenkor* jogosult a szavát hallatni és a tévedéseket elítélni. Mivel a pápa a legfőbb hatalom teljességével rendelkezik, törvényei és egyéb intézkedései ellen nem lehet az egyetemes zsinathoz fellebbezni (c. 228. § 2.). Aki ezt megtenné, a kiközösítés büntetését vonná magára (c. 2332.). Az egyetemes zsinat csak a pápával *együtt* képviseli a főhatalmat.

A *potestas plena* azt hangsúlyozza, hogy a pápa hatalma nemcsak a *ius inspectionis* és *directionis*, hanem az Egyház minden életnyilvánulására kiterjed, s egyházi téren csak az isteni és természetjog a korlátja. Azonban meg kell jegyezni, hogy a *püspöki hatalom is isteni jogon alapszik* (Ap. Csel. 1, 20, 28.), és nem a pápai hatalom kifoilyása. Azért a vatikáni zsinat biztosítást nyújt a püspököknek: „*Tantum autem abest, ut haec Summi Pontificis potestas officiat ordinariae ac immediatae illi episcopalis iurisdictionis potestati, qua episcopi, qui positi a Spiritu Sancto (cf. Act. 20, 28.) in Apostolorum locum successerunt tamquam veri pastores assignatos sibi greges singuli pascunt et regunt.*”⁴

2. *Potestas vere episcopalis*. A pápának az egyetemes Egyházban ugyanolyan hatalma van, mint a püspököknek az egyházmegyében. Az Egyháznak mint egy hatalmas egyházmegyének a pápa mintegy az *Episcopus universalis*-a. Így *in spiritualibus et temporalibus*, lelkiekben és anyagiakban, teljes hatalommal rendelkezik.

3. *Potestas ordinaria*. Hatalma minden részében isteni rendelkezés folytán magával a primátussal, mint hivatallal van összekötve, tehát nem a híveknek, vagy püspököknek delegálásából származik. Az isteni jogon nyugvó primátus jogainak lényegét nem befolyásolja az, hogy azok kezdetől fogva állandóan gyakorlatban voltak-e, vagy csak később vétettek-e gyakorlatba. A később gyakorlatba vett joga-

³ Vat. sess. IV. cap. 3. Denz. 1831.

⁴ Vat. sess. IV. cap. 3. — Denz. 1828.

sítványok is a primátus tartalmában már eredetileg beennfoglaltatnak. A jog létezése ugyanis nem függ annak használatától.

4. *Potestas immediata*. A hatalma kiterjed az összes és egyes egyházakra, az összes és egyes pástörökre és hívekre. Tehát a püspökökkel az egész Egyházban versenyző, konkurráló hatalma van (*episcopus episcoporum*).

II. A PÁPA LEGFŐBB HATALMÁBÓL FOLYÓ JOGOK

Mivel a pápa az Egyházban a hatalom teljességével rendelkezik, lehetetlen kimerítően (*taxative*) az összes jogosítványait felsorolni. Az új történelmi helyzetek és szükségletek új jogokat hoznak létre. A történelem szemléltetően tanúsítja a pápai jogok fluktuálását a középkorban. A következőkben tehát csupán a pápai primátus sokoldalúságának *szemléltetésére*, nem pedig kimerítő felsorolására törekszünk.

1. A pápa a *legfőbb törvényhozó* (*summus legislator*). Egyetemes és partikuláris törvényeket (c. 9.) alkothat, személyes parancsot (c. 24.) adhat ki, kiváltságokat (c. 63.) és felmentéseket (c. 80.) engedélyezhet. A jogszabályokat hitelesen magyarázhatja (c. 17.), azokat megváltoztathatja, vagy hatályon kívül helyezheti. Egyedül a természeti és tételes isteni jog a korlátja. Ezért mondható: *papa est supra ius canonicum*.

2. A pápa a *legfőbb bíró* (*summus iudex*). Polgári peres és büntetőperekben egyaránt a legfelsőbb fórum (c. 1597.). Viszont felette senkinek sincs hatalma. (*Prima sedes a nemine iudicatur.*) Minden hívőnek jogában áll a pernek *bármely* mozzanatában *bármely* bíróságtól egyenesen a pápához fordulni. Az alsóbbfokú bíróság hatalma, — feltéve, hogy az ügyet már megkezdte, — ezzel nem lesz felfüggesztve, s ítéletig folytathatja (c. 1569. § 1—2.).

Bármely ügyet fenntarthat magának. Így a nagyobb fontosságú ügyekben (*causae maiores*): az uralkodók, trónörökösök, államfők, bíborosok, pápai követek *minden* ügyében, és a püspökök *bűnvádi* ügyében az ítélezés jogát magának tartja fenn (c. 1557. § 1, 1—3.). A megyéspüspökök, egyházmegyék és a pápának közvetlenül alárendelt egyházi jogi személyek polgári peres ügyeiben a római kúria bíróságai (c. 1557. § 2.) döntenek.

Ezenkívül bizonyos cenzúrák (c. 2245. § 3.) és egy bűn (falsz delatio de crimine sollicitationis c. 894.) alóli felmentés joga ugyancsak a Szentszéknak van fenntartva. A pápa ítélete ellen sem az egyetemes zsinathoz (c. 228. § 2.), sem valamely világi hatalomhoz nem lehet fellebbezni (c. 2332., 2333.).

3. A pápa a *legfőbb felügyeleti hatóság* (summus administrator). Eme legfőbb felügyeleti jogát az egész Egyházban gyakorolja a nunciussok, internunciussok és apostoli delegatusok által, akik közvetlenül öröködnék az egyházi állapotok felett, s azokról jelentést küldenek (c. 266—7.). Azonkívül a megyéspüspökök (c. 340.) az apostoli vikáriusok és prefektusok (c. 300.), az állandó jellegű apostoli adminisztrátorok (c. 315.), a nullius apátok, és prelátusok (c. 323.) és a több év óta működő káptalani helynökök öt évenként kötelesek egyházmegyéjük állapotáról részletes jelentést küldeni a pápának (c. 340.) és személyesen felkeresni az apostolok sírját, és megjelenni a pápa előtt. Az Európán kívüli püspökök e látogatást 10 évenként tehetik meg (c. 341, 299.). A szerzetesfőnökök szintén kötelesek 5 évenként a pápának részletes jelentést adni a szerzet állapotáról (c. 510.).

A felügyeleti jog azonban nem meríti ki a pápa egyházkormányzati tevékenységét. Egyes fontosabb, nagyobb jelentőségű ügyek intézését egyenesen személyesen magának, vagy az Apostoli Szentszéknek tart fenn. Ezeket *causae maiores*-nek nevezzük.

4. *Causae maiores*.³

a) Az egyetemes zsinat egybehívása (c. 222. § 1.), vezetése (c. 222. § 2.), megerősítése, a plenáris zsinat engedélyezése, melyet a pápai követ hív össze és irányít (c. 281.).

b) Egyháztartományok, egyházmegyék, nullius apátságok és prelaturák (c. 215.), székes és társas káptalanok (c. 392.) létesítése, megváltoztatása és megszüntetése, valamint teljesen új káptalani dignitas erigálása (c. 394).

c) Uralkodók és államfők (valamint családjuk) egyházi természetű ügyei (c. 1557. § 1. n. 1.).

d) Bíborosok (c. 232. § 1.; 233. § 1.; 1557. § 1—2.), megyéspüspökök (c. 320. § 2.; 332. § 1.; 1557. § 1., 3.), nullius apátok és prelátusok (c. 320. § 1.; 1557. § 1.), címzetes püspökök (c. 329. § 2. 1557.), a püspöki koadjutorok és segédpüspökök, az apostoli adminisztrátorok, apostoli vikáriusok és prefektusok kinevezése, illetve megerősítése és felmentése, valamint a káptalani dignitás betöltése.

e) Katolikus egyetemek és facultások alapítása (c. 1376. § 1.), ezek statutumainak jóváhagyása (c. 1376. § 2.) és az egyetemi fokozatok adományozása (c. 1377.).

f) A liturgia szabályozása és a liturgikus könyvek jóváhagyása böjtök tartós elrendelése és megszüntetése (c. 1244. § 1.) — az Ordi-

³ Szoros értelemben *nagyobb ügyeknek* azokat nevezzük, melyek intézését a pápa *személyesen* magának tartja fenn. (Cf. c. 220, 244. §. 1.; c. 1557. §. 1., 2.; c. 1600.)

narius csak *per modum actus*, egyes esetre rendelhet ilyen napot (1244. § 2.). — Boldoggá- és szenttéavatás (c. 1999.).

g) Pápai jogú szerzetes társaságok erigálása (c. 488. § 3.), egyházmegyei jogú szerzet alapításának engedélye (c. 492. § 1.), bármilyen szerzetes közösség megszüntetése (c. 493.), pápai jogú szerzetek tartományainak létesítése, változtatása és megszüntetése (c. 494.). Exempt rend letelepedésének megszüntetése (c. 498.), pápai jogú szerzeteknél az exclaustatio és saecularisatio megengedése (c. 638.), szekularizált szerzetes újbóli visszavétele.

h) Az egyházi *vagyon* feletti legfőbb felügyeleti jog (c. 1518, 1499, § 2.) és az egész Egyházra kiterjedő adóztatási jog (c. 1496.).

i) A pápa képviseli a katolikus Egyházat az államok uralkodói és kormányaival szemben, velük megállapodásokat, konkordátumokat köthet az Egyház nevében.

III. A PÁPA TISZTELETI FŐHATALMA (primatus honoris)

A pápa egyedülálló és legfőbb joghatósági hatalmának bizonyos tiszteleti jogok felelnek meg. Ezek:

1. *Sajátos címek és megszólítások*: a „Pápa”⁶ ősidők óta szerepel, de az V. sz.-tól kezdve általánosabb; a „Dominus Apostolicus”⁷ a középkor első felében szerepel. A „Summus Pontifex” Gratianusnál megvan, a Pápai Évkönyv (Annuario Pontificio) ma is használja. „Pontifex Maximus” a reneszánsz idejében; „Sanctissime (Beatissime) Pater”; „Sanctitas”, „Beatitudo Vestra”; magyarul: Szent-
atya, Öszentsége.

A pápák főleg bullákban „servus servorum Dei”-nek nevezik magukat. Nagy Szent Gergely használja először (598) Johannes konstantinápolyi pátriárkával szemben. Magyarul: Isten szolgáinak szolgája.

2. *Sajátos jelvények és ruhák*. a) *Pallium*, melyet minden mise alkalmával visel, b) *Tiara*, vagy *tiaregnum*; három aranykoronával és drágakövekkel díszített süveg, melyet a pápa ünnepélyes alkalmakkor szokott hordani. Az első korona a XI. sz.-ból VII. Gergelytől, a második VIII. Bonifáctól, a harmadik XI. Benedektől származik. c) *Pedum rectum*, egyenes *pásztorbot* (ferula pontificalis) tetején kereszttel „propter historicam et propter mysticam rationem” (c. un.

⁶ Már ókeresztény feliratokon is láthatjuk, pl.: SEDENTE LIBERIO PAPA.

⁷ II. Miklós 1059. const.-ban: Dnus apostolicus szerepel. Gratianus gyakran használja: c. 1. D. 93; c. 4, 8, C. 25, q. 2; a mai Mindenszentek litániájában is szerepel: „Ut Domnum Apostolicum...”

§ 9, X, 1, 15.). d) *Annulus piscatoris*: halászgyűrű. e) *Pápai ruha*: házi ruha: fehér reverenda, bíborpiros cipő beleszőtt aranykereszttel, fehér pileolus (zucchetto), piros kalap, télen, főleg régebben szőrmés piros föveg: *camaura*. Functio pontificalis közben: karing, hermelinszélű vörös mozetta, vállköpeny és stóla. Különleges pápai ruha még a *succinctorium*, mely rövid manipulushoz hasonlít és a cinguluson függ, továbbá a *fanon* vagy *orale*: velumszerű selyem gallér a kazula fölött. Ha utazik, az Oltáriszentséget is viszik vele. A mise kánonjában első sorban szerepel a neve.

3. *Tiszteleti jogok*. Keleti eredetű az adoratio (proskynesis): térdhajtás és lábcsoók. A középkorban őt illette meg a császár felkenése, megkoronázása és a hűségeskü kivétele.

Világi uralkodók között tiszteleti elsőbbség illeti meg, a pápai követek, a diplomáciai testületek született *doyenjei*. A pápának mint szuverénnek külön udvartartása van, külön szertartással. A pápai udvar tagjai: a *familia pontificia*.

IV. A PÁPAI PRIMÁTUSSAL KAPCSOLATOS EGYHÁZI HIVATALOK

A primátuson kívül még a következő öt hivatalt tölti be a pápa.

1. *Róma és környékének püspöke*. A pápa Szent Péter utódja úgyis mint az Egyház feje, és úgy is mint Róma püspöke. Vitás, hogy a pápaságnak a római püspökséggel való kapcsolata isteni jogon nyugszik-e? A mai jog szerint a pápa egyházfői hatalma az első. Mint az Egyház feje Róma püspöke és nem fordítva. A római egyházmegye jogi irányítását a bíboros vikárius végzi,⁸ akinek hatalma a pápai szék üresedésékor is fennáll. A liturgikus, ordinációs funkciókat helyettese, a *vicegerente* végzi helyette.

2. A római egyháztartomány *metropolitája*. Ebben a minőségben tartozik hozzá a 7 suburbicarius püspökség: Ostia, Porto és S. Rufina, Albano, S. Sabina, Frascati (Tusculana), Palestrina (Praenestina) és Velletri, továbbá 37 más olasz püspökség, a suffraganeus nélküli érsekek, az exempt püspökségek és nullius praelatúrák.

3. Olaszország és a hozzátartozó szigetek *primása*.

4. *Nyugat patriarchája*.

5. A Vatikánállam világi szuverénje.

⁸ Jogkörét I. X. Pius const.: *Etsi Nos*, 1912. jan. 1. AAS 4, 5.

V. A PÁPA MINT VILÁGI ÁLLAMFŐ

1. Az Egyházi Állam kialakulása és megszűnése.

Történelmi előzmények.

A pápa egyházi főhatalmánál és a világi jog fejletlenségénél fogva régen, főleg a középkorban világi ügyekben is nagy szerepet játszott: különösen a IV. sz. óta.

a) A IV—V. századtól a keleti és nyugati császárok, valamint a szenátorok és a patriciusok, ellenszolgáltatás és hála-képpen különféle birtokadományozásokkal látták el a pápákat. Ezeknek a pápa csak magánjogilag volt az ura. A VI. századtól kezdve *de facto* Itália első hatalmassága, akire Bizánc nemtörődömsége miatt Róma és környékének védelme is hárult a barbárokkal szemben. A longobardok fenyegetése ellen III. István pápa 745-ben kis Pipinhez fordult, aki ígéretet tett nemcsak fegyveres segítségre, hanem bizonyos területek pápai hatalom alá bocsátására is. Ez az ún. *Donatio Pipini* lett az Egyházi Állam formális megalapítója. (Patrimonium Petri), melyet később Nagy Károly és I. Ottó adományai és némely későbbi szerzemények bővítettek.

A pápa világi uralmának kialakulása tehát *szerves folyamat eredménye*, melyet részben a római birodalom felbomlása utáni jogbizonytalanság eredményezett.

A pápa a VIII. századtól egyházi és világi téren döntő befolyást gyakorol.

b) A francia forradalom hatására 1798 március 20-án kikiáltották a római köztársaságot. A pápa elmenekült, de az új pápa, VII. Pius már visszatérhetett. De mivel a pápa nem volt hajlandó Anglia ellen szövetséget kötni, Napoleon 1809. május 17-én Schönbrunnban kelt rendeletével a pápai államot bekebelezte a francia császárságba, s így véget vetett a pápa világi szuverénitásának. A pápa fogságba került (Fontainebleau), ahonnan a császárság összeomlásakor (1814) szabadult ki.

A bécsi kongresszus (1815) juttatta vissza a pápának az elvett területeket. Az Egyházi Állam területe 411,87 km², lakossága 3 125 000 volt 1860-ban és Közép-Itáliára terjedt ki.

c) A XIX. sz. a nacionalizmus és a forradalmi eszmék kora. Ezek hatására 1861. február 24-én II. Viktor Emmánuel idején megalakult az *Olasz Királyság*, mely Rómát fővárosának jelentette ki. Majd az olasz király csapatai 1870 szept. 20-án elfoglalták Rómát, a pápai államot bekebelezték (annexio), a pápa számára állandó használatra csupán a Vatikánt kertjeivel és a Szent Péter templomot hagyták meg. Evvel bekövetkezett a szakítás a pápaság és az olasz királyság között.

Jogilag azonban a pápa továbbra is megtartotta az egész Egyházi Állam fölötti szuverén jogát, mert katonai megszállás csak abban az esetben jogos birtoklási cím, ha azt közös megállapodás, hallgatóságos beleegyezés, vagy elévülés erősíti meg. A *Vatikán* területén, melyet politikai megfontolások miatt az olaszok nem bántottak, de *facto* a pápa tovább is gyakorolta főhatalmát.

d) Az Egyházi Állam erőszakos elfoglalásával merült fel az ún. *római kérdés*, mely csak 50 év múlva jutott békés megoldáshoz. A római kérdés alapjában véve a pápa szabadságának és függetlenségének kérdése. A pápának ugyanis minden földi hatalomtól függetlenül, teljesen szabadon kell gyakorolnia legfőbb lelki hatalmát. De tekintetbe véve a tényleges történelmi körülményeket, ennek a szabadságnak és függetlenségnek a biztosítására a pápának *erkölcsileg* területre, világi hatalomra is szüksége van. Vagyis nemcsak jogtörténeti, hanem valláspolitikai szempontok is indokolják a pápa világi hatalmát. A pápa földi hatalma tehát nem az Egyház természetéből folyó abszolút szükségesség, hanem csupán a történelmi viszonyok parancsolta relatív szükségesség. Vagyis a pápának nemcsak szabadnak kell lennie, hanem kifelé is szabadnak kell *látszania*, és egyik nemzet befolyása alá sem szabad kerülnie, nehogy ezzel a többi nép gyanúját vonja magára.

A római kérdés tehát nem csupán olasz ügy volt, hanem nemzetközi, méginkább egyetemes kérdés, melyet egyoldalúan megoldani nem lehetett. Nem is pusztán politikai vagy területi kérdés volt, mert a pápák elsősorban szabadságukat és függetlenségüket kívánták biztosítani, és csak másodsorban igényelték a területet, mint a lelki hatalom gyakorlásához elkerülhetetlenül szükséges szabadság és függetlenség *állandójellegű* és *látható*, nemzetközileg is elismert biztosítását. A római kérdés megoldásának *három* lehetősége merült fel.

α) Az olasz állam 1871 május 13-án ún. *garanciális törvényeket* bocsátott ki. Ezek szerint a pápa személye szent és sérthetetlen, akit a fejedelemnek kijáró tisztelet illet meg. Lelki ügyekben teljes szabadsággal rendelkezik. Megtartja a vatikáni, lateráni és castelgandolfoi paloták használati jogát; az olasz államtól évi 3 millió 225 ezer líra adómentes jövedelmet (civillista) kap. Ezt az összeget egy pápa sem vette fel, s a vatikáni *fogságot* következetesen megtartották, vagyis tartózkodási területüket sohasem hagyták el. E garanciális törvény nem biztosította a pápa függetlenségét, mert pusztán *belső olasz törvény* volt, tehát aki hozta, az bármikor meg is szüntethette volna. Egyébként is a törvény magyarázója maga az olasz állam. Így saját belátása szerint járhatott volna el.

β) A második lehetőség a *nemzetközi garancia* lett volna, mely szerint az összes nemzetek valamiféle nemzetközi paktummal garantálták volna a pápa függetlenségét.

Ezt a gondolatot kezdetben Itália szívesen vette, de később, amikor megszilárdult, elutasította, mint idegen hatalmaknak a belügyeibe való illetéktelen beavatkozását. Maguk a pápák sem pártolták e megoldást, mivel így a pápaság megint az egyes államok nemzetközi őrizete alá került volna, ami szintén bizonyos alárendeltséget rejtett magában.

γ) A harmadik a *területi megoldás*. A pápa világi hatalmának visszaállítására ez mutatkozott a legjobb megoldási lehetőségnek.

2. Az új Egyházi Állam (Stato della Città del Vaticano).

Az Egyház és Olaszország közötti megegyezés (1929. febr. 11.) formailag három különálló és külön-külön aláírt konvencióból áll, amit a megegyezéssel szabályozott kérdések technikai elhatárolása indokol, de tartalmilag szervesen összefüggő egész. Az első konvenció a *lateráni szerződés*, amelyben túlnyomórészt a Szentszék a koncedáló fél, mert lemond a pápai állam teljes terjedelmében való visszaállításának gondolatáról, s helyébe lép a kiskiterjedésű *Città del Vaticano*, az új Egyházi Állam.

A második konvenció financiaális, vagyis pénzügyi megállapodás, melyben az olasz állam bizonyos pénzügyi kártérítésre kötelezi magát. E két megegyezéssel nyert megoldást az ún. római kérdés. A Vatikán és Qirínál közötti béke helyreállításának logikus következménye a harmadik megegyezés: a *konkordátum*, melyben főleg az olasz állam a koncedáló fél, mivel számos belpolitikai reformra kötelezi magát.

A *lateráni politikai megegyezés* 1929. febr. 11-én kelt és június 7-én lépett hatályba. A bevezető részben a szerződés kimondja, hogy a „Szentszék teljes és szemmellátható függetlensége” biztosítására „*nemzetközi vonatkozásban is kétségbevonhatatlan felséget kell biztosítani*” (szuverénitás).

1. Ezért sajátos feltételekkel *Vatikán állam* létesül, mely fölött a Szentszék teljes tulajdonjogot, kizárólagos és feltétlen hatalmat és fejedelmi joghatóságot gyakorol. A pápa tehát újra elfoglalja helyét a *világi szuverének* között. A Szent Péter tér bár a Vatikán város része, továbbra is nyitva áll a közönség számára, és az olasz hatóságok rendőrsége alá tartozik, kik a Bazilika lépcsőjénél megállanak (art. 3.).

2. A pápa személye *szent és sérthetetlen*, s azért az olasz állam az ellene intézett támadást és erre való felhívást ugyanúgy bünteti, mint a király elleni támadást, vagy erre való felhívást (art. 8.).

3. Olaszország elismeri a Szentszék követküldési és követszolgálati jogát, a nemzetközi jog szabályai szerint. E követek továbbra is Rómában lakhatnak, hol a külügyi megbízottakat megillető kiváltságokat és sérthetlenséget élvezik, akkor is, ha Olaszországnak az illető állammal nem volna külügyi viszonya. A Szentszék szabadon levelezhet minden állammal, a hadviselőket is beleértve. Az olasz állam tiszteletben tartja az egész világ püspökeinek a jogát, hogy a pápához menjenek (art. 12.).

4. A Vatikánállam mindig és minden esetben *semleges* és sérthetetlen terület. Azért a pápa kívül akar maradni más államok világi törekvésein, s ily terveket célzó kongresszusokon, kivéve, ha a vitatkozó felek egyetértőleg, az ő béke hivatalához fellebbeznek, s ekkor is minden esetben erkölcsi és lelki hatalmát akarja érvényesíteni (art. 20.).¹

5. A Rómában székelő bíborosok minden tekintetben élvezik a Vatikánállam polgári jogait. Olaszország a pápai szék üresedése esetén biztosítja, hogy a bíborosok akadály nélkül jöhessenek össze, és szabadon választhassanak pápát (art. 21.).

6. Olaszország gondoskodik, hogy a Vatikán kellő mennyiségű víz birtokában legyen, s más államokkal egyenes távirati, telefoni, rádió-telefoni és postai összeköttetésben álljon.

3. Az olasz konkordátum.

A lateráni egyezményrel egyidejűleg az olasz kormány konkordátumot is kötött a Szentszékkal, *mely annak szükség szerű, és így el nem választható része*. A két egyezmény tehát együtt áll és együtt szűnik meg. A világi hatalom a Szentszék hatalmának szükséges, de nem egyedüli biztosítója; de a területi megoldás és a konkordátumban körvonalazott Itália *együtt* már biztosítja ezt a szabadságot.

A pápának kettős főhatalma, szuverénitása van: az egyik, a lelki főhatalom, amely az egész világon elterjedt Egyházra vonatkozik, a másik állami szuverénitás, amelyet a kis Vatikánállam felett gyakorol. A két hatalmi kört különállónak kell tekintenünk. A lelki szuverénitás akkor is megmaradna, ha a másik megszűnne. A pápa kizárólagosan mint *államfő* is köthetne nemzetközi szerződést. A konkordátumot nem ilyen minőségben, hanem mint a katolikus Egyház feje köti. A Città del Vaticano lakosai kettős kötelekben állnak a Szentszékkal: mint állami alattvalók, és mint katolikus hívők. Elvileg

¹ A Vatikán mind terület (0,44 km²) mind lakosság szempontjából (kb. 1000) a világ legkisebb állama. Magába foglalja a Szent Péter templomot, a pápai palotát a vatikáni kertekkel és egyéb épületekkel. Ezenkívül több épület Rómában és Rómán kívül (pl. a Castelgandolfói nyári residencia, területen kívüli joggal bír.

lehetséges, hogy valaki a pápának csak állami alattvalója legyen, pl. ha valamelyik polgára nem lenne megkeresztelve.

4. A Vatikánállam alkotmánya.

A Vatikánállam alkotmányát a pápa 1929. június 7-én hirdette ki. Az államformája *abszolút monarchia*, a teljhatalom a pápánál van. A hatalom megosztásának modern formája itt a kis terület miatt nem érvényesül. Egyedüli monarchikus államrendszer, ahol az államfő személyét *választással* jelölik ki. A törvényesen megválasztott egyházfő: a pápa *ipso facto* a Vatikánállam törvényes feje.

A fontosabb ügyeket (az udvartartás, nemes testőrség, tiszteleti palotai őrség (palatina) és svájci gárda feletti intézkedést, államháztartás, kegyelem) a pápa fenntartotta magának. Ezen ügyeket az újabban létesített vatikáni 2 tagú kardinális bizottság útján intézi: *Pontificia Commissione per lo Stato della Città del Vaticano*.

A pápai szék üresedése idején: a Vatikánállam ideiglenes vezetését a Sacrum Collegium, a bíborosi kollégium veszi át, de törvényeket nem alkothat. A Vatikánállam adminisztratív ügyeit a *Kormányzó* (Governatore) intézi, kit a pápa nevez ki: a végrehajtó hatalom ügykörét látja el. A pápai csendőrség az ő hatáskörébe tartozik. Ezen kívül van még egy *államtanács*, (consigliere), aki tulajdonképpen tanácsadó szerv.

A Vatikánállamban az egyházi ügyeket külön *vicarius generalis* intézi, aki széküresedés alatt is megtartja hatalmát (AAS, 21., 309.).

VI. A PÁPAI SZÉK MEGÜRESEDÉSE

A pápai szék rendszerint kétféleképpen üresedik meg: vagy *halál*, vagy pedig *lemondás* révén.

Mint hogy a pápa fölött magasabb hatalom nincsen (c. 1556), a lemondás érvényességéhez nem szükséges a bíborosi kollégium vagy más hatalom hozzájárulása.

A pápai szék üresedése idején (Sede vacante, vagy interregnum) az Egyház kormányzása a következőképpen történik.

1. A bíborosi kollégium hatalma az interregnum idején (Tit. I. Cap. I., II.).

a) A bíborosi összejövetelek.

Széküresedés alatt a bíborosi testület *kétféle* ülést tarthat, egyik általános (egyetemes) *plenáris*, amely az egész bíborosi testület ülése, a másik részleges ülés, amely a bíborosok három rendjének (püspök-, presbiter-, diakonus-bíboros) egy-egy rangidősebb tagjából áll, összesen tehát *három* személyből, melynek élén a *camerlengo* van. E részleges ülés tagjai a konclaveba való belépés után *háromnaponként* változnak és helyükbe a kinevezés sorrendje szerint más három-három bíboros kerül, de mindig a camerlengo részvételével.

b) *A pápai hatalom nem száll át a bíborosi kollégiumra.*

Ezért: *pozitíve*: a pápai szék üresedése idején a bíborosi testület olyan ügyekben, melyek *kizárólag* a római pápa hatáskörébe tartoznak, semmiféle hatalmat vagy joghatóságot nem gyakorolhat, semminemű kegyet nem osztogathat, vagy igazságot nem szolgáltatathat. Mindeme ügyeket az új pápának kell fenntartani.

Negatíve: a bíborosi testület a Szentszék és az Egyház jogairól semmiképp sem rendelkezhetik, sem közvetve sem közvetlenül azokat meg nem csorbíthatja.

A római pápa által hozott törvényeken a bíborosi testület széküresedés alatt semmit sem javíthat vagy módosíthat, azokból semmit el nem hagyhat, de hozzájuk sem tehet. E határozat főleg a pápaválasztásra vonatkozó rendeletekre vonatkozik. Minden ellenkező kísérlet, vagy cselekedet ipso facto érvénytelen. A hagyományos elv nyer itt alkalmazást: *Sede vacante nihil innovetur!*

c) *Mire terjed ki a bíborosi kollégium hatalma?*

A *részleges* üléseken csak kisebb jelentőségű és a naponként felmerülő ügyek tárgyalhatók. A fontosabb ügyeket a plenáris ülés elé kell vinni. A részleges bizottság rendelkezéseit csupán a plenum módosíthatja *szótöbbségi* határozattal.

A *plenáris* (egyetemes) ülések közül kiemelkednek az *előkészítő* ülések, amelyek a konklávéra vonatkoznak. Ilyen előkészítő plenáris ülést a pápa halála napjától a konklávéba való belépés napjáig *mindennap* kell tartani, hogy a camerlengo bíboros a szent kollégium véleményét megismerje, és az egyes bíborosok a felmerülő ügyekben haladéktalanul megoldást keressenek. Eme előkészítő üléseken felolvassák a pápaválasztásról szóló konstitúciót, és valamennyi bíboros az újonnan megállapított formula szerint esküt tesz. Sürgősen intézkednek hogy a konklávét mielőbb készítsék elő.

Ha azonban a választási konstitúció értelme körül kétségek merülnek fel, egyedül a bíborosi testület jogosult döntést hozni, vagyis e szabályzatot *hitelesen* magyarázni és a kételyeket eloszlatni. E konstitúció magyarázatánál a választás tényének kivételével, az összegyűlt bíborosok egyszerű többségének a véleménye irányadó. — Hasonlóképpen *sürgős ügyek* elintézésében, amelyek nem halasztathatók, ugyancsak többségi vélemény a döntő.

2. *A pápai szék üresedése idején működő egyházi főhivatalok* (Tit. I. Cap. III.).

Az Egyház camerlengójának és főpenitenciáriusának hivatala nem szűnik meg a pápa halálával.

a) *A camerlengo-bíboros* intézi a pápai széküresedés alatt a

Szentszék összes *anyagi* ügyeit. Azért a camerlengo, mihelyt a pápa haláláról az apostoli palota prefektusától (Maestro di Camera) értesült, azonnal oda megy, hogy azt, valamint a lateráni és castelgandolfói palotát birtokba vegye és afelett uralmát gyakorolja. A camerlengo kötelessége a pápa halálát *jogilag* megállapítani a Camera Apostolica prelátusainak és a kancellária titkár jelenlétében: ez utóbbinak a feladata a halálról hiteles okmányt szerkeszteni. A camerlengo gondoskodik a háromtagú bíborosi bizottság hozzájárulásával a pápa holttestének a körülményeknek megfelelő épségben tartásáról, ha csak a pápa maga életében másképp nem intézkedett. Amint lepecsételte a pápa magánlakosztályát, annak halálát közli a római bíboros vikáriussal, aki azt külön rendeletben adja a római nép tudomására.

A camerlengo feladata továbbá, hogy a Szent Kollégium nevében és hozzájárulásával az Apostoli Szék jogait *megvédje*, és annak helyes kormányzására mindent megtegyen a körülményekhez képest.

b) A főpenitenciárius és segítő társai munkakörüket továbbra is ellátják. Joghatóságuk nem szűnik meg a széküresedés alatt. Mintegy a legfőbb lelki hatalmat gyakorolják a széküresedés alatt a lelkiismereti fórumban.

Ha azonban egyik vagy másik tisztség a pápa halála után, illetve az új pápa választása előtt megüresednék, akkor a bíborosok titkos szavazás útján *abszolút szótöbbséggel* ideiglenes helyettest állítanak: a beteg bíborosok is szavaznak. Szavazategyenlőség esetén az tekinthető megválasztottnak, aki magasabb rendben van; egy rendbeliek esetén az idősebb. Így a püspöki rendben az *optio*, a többi rendben a bíborosi avatás időpontja irányadó.

c) Nem szűnik meg a pápai *legátusok*, *nunciusok* és *apostoli delegátusok hivatala* és hatalma sem.

d) Minthogy főleg a pápaválasztás alkalmával nagy szükség van az isteni kegyelemre, továbbra is megmarad a pápai *titkos alamizsnás* hivatala, aki a bíborosi testület kellő felügyelete mellett gyakorolja tisztét. Ugyanannyi összeget tartozik a szegényeknek és szűkölködőknek kiosztani alamizsnaként, amennyit a pápa életében szokott adni.

e) Széküresedés alatt a *Vatikánállam kormányzása* a bíborosi testületre száll át, amely csak sürgős esetben hozhat törvényt.

3. A római kongregációk és bíróságok hatásköre széküresedés esetén (Cap. IV.).

a) A szent kongregációknak széküresedés tartama alatt semmiféle hatalmuk nincs ama ügyek elintézésére, amelyeket a pápa életében is csupán rendkívüli és különleges felhatalmazás alapján végeztek. („Facto verbo cum SS-o“ v. „Ex audientia SS-i“).

Azok a meghatalmazások (jogok), melyeket Apostoli Levél útján kaptak, s így a kongregációk *rendes* és *sajátos* tulajdonának tekinthetők, a pápa halálával nem szűnnek meg.

Még eme rendes felhatalmazások alapján is csak kisebb jelentőségű ügyekben dönthetnek szabadon. A nagyobb fontosságú, vagy vitás ügyek eldöntése, ha elodázható, az új pápának tartandó fel. Ha azonban a kérdés eldöntése nem tűrne halasztást, akkor a bíborosi testület az ügy eldöntését ama kongregáció *elnökére* és néhány bíborosra bízhatja, akikre annak vizsgálatát valószínűleg a pápa is bízta volna.

b) *Bíróságok.* A *Rota Romana* és a *Signatura Apostolica* székesedés alatt is saját törvényei szerint működik, figyelembe véve a 244 c. 1. §-át és az 1603. c. 2. §-át.

A két bíróság ilyen esetben eddig is működött, de a „*Vacante Sede*” nem tehetett róla említést, mivel hatáskörüket 1908-ban a „*Sapienti consilio*” const., illetve a kodex rendezte.

VII. A PÁPAI SZÉK BETÖLTÉSE (Tit. II. c. I.).

A pápai szék betöltését XII. Pius pápának 1945. dec. 8-án megjelent törvénye szabályozza. (*Vacantis Apostolicae Sedis*).

1. A választók. (Aktív választó jog.)

A pápaválasztás joga egyedül és kizárólag a római Szentegyház bíborosait illeti meg, teljesen kizárva abból minden más egyházi méltóságot, vagy bármilyen rendű és rangú világi hatalom beavatkozását.

Fegyelmi büntetés miatt bekövetkezett kiközösítés, felfüggesztés, interdiktum miatt az aktív vagy passzív választási jogból egyetlen bíboros sem zárható ki. Eme fegyelmi büntetések erejét a választás tartamára, bár másképpen érvényben maradnak, felfüggeszti a jelen konstitúció.

Mihelyt valakit a pápa a Konzisztóriumban bíborossá *kreált*, azonnal szavazati joggal bír, még akkor is, ha a bíbornoki kalapot még nem kapta volna meg, vagy ha a „*clausio et aperitio oris*” szertartásában nem is részesült volna. Ezek ugyanis nem érintik a bíborosok pápaválasztási jogát, inkább olyan szertartások, melyek a bíborosokat a konszisztóriumban és a szent kongregációkban tanúsítandó szerénységre figyelmeztetik.

A bíborosi méltóságtól kánonilag megfosztott (letett), vagy a pápa beleegyezésével a bíborosi méltóságról *lemondott* kardinálisoknak nincs választójoga.

Ha a pápa halála akár Rómában, akár másutt ülésező egyetemes zsinat tartama alatt következne be, akkor is egyedül és kizárólag a bíborosok jogosultak pápát választani, és nem az egyetemes zsinat. A zsinat minden ezirányú cselekménye *ipso iure semmis*. Hogy pedig a választó bíborosok cselekvési szabadságát megvédelmezze, elrendeli az egyetemes zsinat felfüggesztését abban a pillanatban, melyben a pápa halálának a híre biztos tudomására jutott.

2. A választhatóság. (Passzív választójog.)

Minden értelemmel bíró, megkeresztelt férfi (tehát világi is!) pápává választható. Ha laikust választanának meg, akkor azt a bíborosi kollégium dékánja pappá, ill. püspökké szenteli. — A választólapon szereplő „bíboros“ felirat az eddigi gyakorlatra utal. VIII. Bonifác óta VI. Orbántól eltekintve (1378) még mindig bíborost választottak pápává. A pápa bármely nemzet kebeléből választható. 1378 óta azonban — VI. Hadriánt kivéve — (1522) mindig olaszt választanak, hogy így a pápa szabadsága jobban biztosítva legyen.

A pápai szék betöltése akkor is az alábbiak szerint történik, ha nem halál, hanem *lemondás* révén üresedik meg

3. A választás szabadsága.

a) A jelen konstitúció elítéli és kárhoztatja a választásnál a *simóniát*, amely isteni és emberi jog alapján egyaránt gyűlöletes. Annak elkövetőjét tüstént beálló kiközösítés sújtja, azonban e címen a választás érvényessége nem támadható meg.

b) Ugyancsak kiközösítés terhe mellett tilos még a kardinálisoknak is a pápa életében és beleegyezése nélkül utódjának megválasztásáról tárgyalni, vagy valakinek is szavazatot *ígérni*, vagy ez ügyben akár magánjellegű összejöveleteken is valamit határozni.

c) A vétőjog. A szent engedelmesség nevében és az isteni ítélet szigorúságának fenyegetésével a kiközösítés terhe mellett megtiltja XII. Pius az összes, mind a jelenlegi, mind pedig a jövőben kinevezendő bíborosoknak, a konklávé titkárának és a konklávén résztvevő összes személyeknek, hogy a pápaválasztásra vonatkozólag bármily ürüggyel világi hatalmaktól megbízást fogadjanak el, még egyszerű óhajítás formájában is. A bármilyen módon tudomásukra jutott vétót sem a bíborosi kollégiumnak, sem együttesen, sem egyes tagjainak feltárni nem szabad, sem szóban, sem írásban, sem közvetve, sem közvetlenül. Ezt a tilalmat a pápa mindenféle közbenjárásra és bármi más módra kiterjeszti, mellyel a különböző rendű és rangú világi hatalmak a pápaválasztásba beavatkozhatnának.

d) Tilos továbbá bíborosoknak választás előtt az úgynevezett *capitulatio*-k, választási pontok készítése, vagyis oly közös megállapodás készítése, amelynek megtartására abban az esetben köteleznék magukat, ha a pápai trónra jutnának. Az ilyen ígéret, még ha eskü alatt történt is, érvénytelen és kötelező ereje nincs.

Nagyon komolyan kéri a pápa a bíborosokat, hogy a pápaválasztásnál minden egyéni és evilági szempontokat (rokonszenv, ellenszenv, világi hatalmasok közbenjárása, félelem és erőszak) mellőzve, egyedül az Isten dicsőségét keresve és az Egyház javát szem előtt tartva szavazzanak arra, akit az Egyház eredményes és hasznos kormányzására másoknál alkalmasabbnak ítélnék.

4. A választás helye és ideje (Tit. II. cap. II—IV).

a) A Constitutio a szent engedelmesség nevében megparancsolja, hogy a kardinálisok, mihielyt a bíborosi testület dékánjától, vagy annak akadályoztatása esetén más bíborostól a pápai szék megüresedéséről értesültek, azonnal kötelesek a kijelölt helyen megjelenni a pápaválasztás céljából.

b) A pápa halála után a jelenlevő kardinálisok csupán 16 napig kötelesek a távollévőkre várni. A bíborosi testület azonban a konklávéba való bevonulást 2—3 nappal elhalaszthatja, de 18 nap (XI. Pius: „Cum proxime“ motu proprio, n. 1.) eltelte után ahányan éppen vannak, azonnal kötelesek a konklávéba vonulni és a választást megkezdeni.

A választás helye rendszerint a konklávé, vagyis e célra kijelölt és a választás tartamára a külvilágtól kívül-belül elzárt épületrész főleg a Vatikánban.

c) Kik mehetnek be a konklávéba?

1. a konklávisták. X. Pius rendelkezése szerint (const. *Vacante Sede* n.-38) minden bíboros két konklavistát vihetett be magával a konklávéba. Vagy két papi személyt vagy két világit vagy pedig egy papi személyt és egy világit. Gyengélkedő bíborosnak azonban a testület egy harmadik konklávistát is engedélyezhet. (A camerlengo és a háromtagú kardinális bizottság engedélyezi a testület nagyobb részének beleegyezése alapján.) Az új pápaválasztási törvény szerint minden bíborosnak módjában van egyetlen konklavistát csupán magával vinni és ez az egy konklavista világi ember is lehet.

Prelátusok nem lehetnek konklávisták, sem pedig a bíborosok első és másodfokú vérrokonai, vagy sógorai, még ha azok tartanak is el őket. A szerzetes bíborosnál pedig a konklávisták nem lehetnek ugyanazon szerzetesrend, vagy kongregáció tagjai. Az említett szemé-

lyek a konklávében más bíborosnál sem teljesíthetnek szolgálatot, ha nincsenek is velük semmiféle rokonsági, sógorsági vagy szerzetesi kapcsolatban. Ez egészen új rendelkezés, ok pedig az, hogy a veszély a titoktartást illetőleg itt is fennforog.

A konklávisták személyi alkalmasságát, akiknek kiváló erkölcsű, különleges bölcsességgel bíró és a Szentszékhez ragaszkodó személyeknek kell lenniök, a konklávéba való bevonulás előtt a kiküldött kardinális bizottság alaposan megvizsgálja és jóváhagyja.

A konklávistáknak különleges esküt kell letenniük a konklávéba való belépés előtt, miután annak fontosságát és tartalmát jól megértették, amelyben megígérik, hogy a titoktartást a legszigorúbban megőrzik mindazokban, melyek az új pápa választásáról a bíborosok testületében történnek, vagy amelyek a szavazást közvetve vagy közvetlenül érintik, úgy, hogy sem közvetve, sem közvetlenül, sem jellel, szóval vagy írással, vagy más módon meg nem sértik és hogy sem telefont, sem fényképezőgépet igénybe nem vesznek, *kiközösítés* terhé mellett; a titkot a pápaválasztás után sem árulják el senkinek.

Ha valamelyik kardinális a konklávében meghalna, annak konklavistája köteles rögtön eltávozni. Más bíboros ugyanezen konklávén nem alkalmazhatja őket.

2. *Egyéb személyek.* A konklávéba beléphet a bíborosi testület titkára és az Apostoli Palota sekrestyése, aki a bíborosi testület ítélete szerint egy, vagy több klerikus segédletével látja el a sekrestye szolgálatot, valamint az apostoli szertartások prefektusa és legfeljebb 6 szertartásmester léphet be.

Jelen van ezeken kívül még egy *szerzetes gyóntató*, két orvos, egy sebész, egy gyógyszerész, egy vagy két segéderővel, néhány iparos stb., kiket a bíborosi testület nagyobb része, vagy ennek beleegyezése alapján a camerlengo a kardinális bizottsággal választ.

5. A választás módja (Tit. II. cap. V.).

A pápaválasztás csak az alább felsorolt három mód szerint történhet, különben semmis és érvénytelen lenne.

a) *Quasi per inspirationem.* A választás első módja közfelkiáltással megy végbe, amikor ugyanis a jelenlevő összes bíborosok, mintegy a Szentlélektől ihletve valakit egyhangúlag és előszóval szabadon pápává választanak, illetve kiáltanak ki. Itt azonban a következő felteteleket kell megtartani:

1° Ez a választási mód egyedül csak zárt konklávében alkalmazható.

2° Ezt a választást a konklávében levő összes bíborosok eszközölhetik, beleértve a betegeket is, akik a cellájukban tartózkodnak.

3° Szükséges, hogy *egyhangú* legyen, vagyis senki se mondjon ellen.

4° Úgy kell végbemennie, hogy azt a személyre vonatkozó semmiféle tárgyalás, vagy tanácskozás meg ne előzze, hanem az *eligo* szót minden bíboros érthetően ejtse ki, vagy írja le az, aki előszóval valamilyen körülmény folytán nem tudná kiejteni. Pl. ha valamelyik bíboros a zárt konklávében minden előzetes tárgyalás nélkül így szólna: „Főtisztelendő Urak, tekintettel N. N. kiváló érdemeire, és rátermettségére, úgy ítélem, őt kellene pápává választani és én most ezennel őt választom pápává“. Amennyiben ezen kijelentés hallatára a többi kardinális is kivétel nélkül érthetően mondja ki, vagy írja le ugyanazt az *eligo* szót, akkor az ilyen személy, akinek választását semminemű megbeszélés nem előzte meg, törvényszerűen megválasztott és igazi pápa lesz, aki közfelkiáltással, vagyis quasi per inspirationem jutott a pápai trónra.

b) A választás második módja a „*compromissum*“, vagyis a megbízottak útján való választás. Ha az adott körülmények között a bíborosok ezt jónak látják, a pápaválasztás jogát néhány bíborosra ruházzák át. Szükséges azonban, hogy a

1° zárt konklávében jelenlevő összes bíborosok kivétel nélkül, tehát egyhangúlag megegyezzenek a kompromisszumos választásban és az ebben résztvevő személyek (*három, öt, hét*; sem kevesebb, sem több) kijelölésében, akiknek köteles ígéretet tesznek, hogy akit ők az előírt módon megválasztanak, azt mindnyájan törvényesen megválasztott pápának fogják tekinteni és elfogadni.

2° A megbízás alkalmával a választás hatalmát átruházó bíborosok az utat és módot is megjelölik, amely szerint a kiküldöttek a választást megejteni tartoznak, mely után a pápát igazi és törvényes pápának kell tartani. Pl. ha három megbízott van, akkor azt is ki kell mondani, hogy a választás érvényességéhez szükséges-e, hogy a tőlük kiszemelt személyt előzetesen a bíborosi kollégiumnak előterjesszék, vagy pedig minden további nélkül megválaszthatják-e az illetőt.

3° Azt is meg kell előre állapítani, hogy a választásnak ez esetben egyhangúnak kell-e lennie, vagy elégséges az abszolút szótöbbség, továbbá a *bíborosi testületből* kell-e valakit megnevezniök, vagy azon kívül is lehet valakit megválasztani, stb.

4° Megjelölik azt az *időpontot*, ameddig a bíborosok a pápaválasztás hatalmát a megbízottakra ruházzák, s

5° végül megígérik, hogy azt tartják törvényes pápának, akit a megbízottak a nekik előírt szabályok szerint megválasztanak.

Ha a megbízottak a nekik előírt és a konklávében kihirdetett szabály szerint a választást megejtették, az így megválasztott személy a törvényes és igazi pápa. (Canonicus et verus Papa.)

c) *Per scrutinium*. A pápaválasztás harmadik és rendes módja a *titkos szavazás*. Az évszázadok óta lelkiismeretesen megtartott törvényes szokás szerint csakis az volt római pápának tekintendő, akinek személyére nézve a konklávéban jelenlévő bíborosoknak *kétharmada* írásban leadott titkos szavazattal megegyezett. Hogy a titkos szavazás útján megejtett választás érvényes legyen, a konklávéban jelenlévő bíborosok *kétharmad* szavazatának számát úgy kellett érteni, hogy abba nem számítható be a megválasztott személy szavazata, mert akár titkos szavazás, akár megbízás útján megy is végbe a választás, önmagára érvényesen senki sem adhatja szavazatát, a megválasztott személye azonban a konklávéban lévő bíborosok számába, vagyis az összes szavazatba beszámítandó.

Ebből az következik, hogy ha valaki történetesen pontosan kétharmad többséget kapott, később felmerülhetett a gyanú, hogy esetleg önmagára szavazott, és így érvénytelen a választás. Azért ilyenkor biztonság kedvéért ajánlatos volt a megválasztott személy szavazólapját felbontani és megállapítani, vajjon nem önmagára adta le szavazatát. Ezért volt a régi szavazócédula a bíboros *nevével, jelszavával és pecsétjével* ellátva. E vizsgálat természetesen kellemesnek nem volt mondható. Ezért XII. Pius pápa legújabb konstitúciójában az eddigi törvényt úgy módosította, hogy az tekintendő törvényesen megválasztott pápának, akire a konklávéban jelenlévő bíborosok szavazatának *kétharmada és még egy szavazat* esett, vagyis $\frac{2}{3} + 1$, egyébként a választás *ipso iure* semmis és érvénytelen.

Eme újításnak oka tehát az, hogy minden olyan kételkedésnek véget vessen, mely szerint esetleg a kétharmad szavazatban a pápának választott személy szavazata is benne van. Ezután tehát akkor is megvan a $\frac{2}{3}$ szótöbbség, ha történetesen a megválasztott pápa magára szavazott.

1° A szavazólapok *megírása* közben a bíborosi kollégium titkára és a szertartásmesterek kötelesek a teremből valamennyien eltávozni, úgy, hogy a szavazásnál *egyedül* a bíborosok tartózkodhatnak a kápolnában.

A teremből kijövet a rangsorban utolsó diakonus kardinálisnak a feladata, hogy a kápolna ajtaját bezárja, vagy szükség esetén kinyissa, pl. mikor az infirmariusok kimennek, illetve a szavazócédulával visszajönnek.

A szavazócédulák megírását mindegyik bíboros titkosan végzi, a lap közepére írva annak nevét, akit választ, lehetőleg *elmájtott írással*, nehogy az írásból a szavazó személye felismerhető legyen. Óvakodni kell attól, hogy valaki több nevet írjon a szavazólapra, mert ebben az esetben érvénytelen lenne a szavazata.

2° *A szavazás módja.* Minden egyes kardinális rangsor szerint, miután szavazólapját megírta és összehajtotta, jobb kezének mutató és hüvelykujja közé fogja azt, és felemelt kézzel, — hogy mindenki lássa — az oltár előtti asztalhoz viszi, melynél a szavazatszedők állnak, és ahol egy nagy kehely paténával lefödve a cédulák számára el van készítve. A bíboros itt térdet hajt, és néhány pillanatig imádkozik, azután felállva érthetően és hangosan az oltáron elhelyezett táblára írt esküt mondja: „Testor Christum Dominum, qui me iudicaturus est, me eligere, quem secundum Deum iudico eligi debere“.

Utána a szavazócédulát a paténára teszi és így azzal a kehelybe ejti, ezután az oltár előtt magát meghajtva visszatér a helyére.

3° *A szavazatok megszámlálása.* A megolvadás úgy történik, hogy a szavazatszedők összeadják az egyes személyekre vonatkozó szavazatokat. Ha kiderül, hogy a választáson megnevezett bíborosok közül a szavazatoknak megkívánt kétharmad részénél eggyel többet egy bíboros sem nyerte el, akkor *nincs pápa*, vagyis a szavazás eredménytelen. Ha ellenben valamelyik jelölt a kétharmadnál eggyel több szavazatot kapott érvényes választással, megvan a pápa.

4° *A szavazócédulák elégetése.* A szavazócédulák elégetését, amelyet a szavazatszedők nyilvánosan végeznek, mindjárt a felülvizsgálat után el kell végezni, akár eredményes a választás, akár nem. A rangban utolsó diakonus kardinális meghívja eme cselekményhez a konklávétitkárárt, a szertartások prefektusát és a szertartásmestereket. Ha az első szavazás eredménytelen maradt volna, akkor annak szavazócéduláit a közvetlenül utána tartott második szavazás lapjaival égetik el (sfumata)."

Mindama választás, amely *nem* a most említett titkos szavazás, vagy a részletesen ismertetett compromissum, illetve közfelkiáltás útján történne, minden utólagos érvénytelenítő nyilatkozat nélkül is semmis és érvénytelen, és a megválasztottnak semmiféle jogot nem ad.

6. A választás elfogadása és kihirdetése.

a) *A beleegyezés kivétele.* A bíboros dékán a szent Kollégium nevében e szavakkal kéri ki a megválasztott szabad akaratú beleegyezését: „Elfogadod-e pápává történt törvényszerű megválasztásodat?“

" Ha a választás sikeres, akkor a szavazócédulákhoz *száraz kanócot* kevernek, és így a *Sixtus* kápolna kéményén kibocsátott *fehér* füsttel adják tudtára a Szent Péter téren várakozó tömegnek az örömhírt. Ha ellenben sikertelen, akkor *nedves kanóc* hozzáadása által *sűrű sötét* füsttel közlik, hogy még nincs pápa.

A beleegyezés kinyilvánítása pillanatában a megválasztott tüstént igazi pápa lesz, és az egész Egyház fölött azonnal megszerzi a teljes joghatóságot, és azt azonnal gyakorolhatja is. Ezért, aki a pápának a koronázás előtt kiadott bármilyen rendeletét megtámadni merészelné, az kiközösítés alá esik (c. 219.).

b) *Névfelvétel.* Ezután a bíboros dékán megkérdezi az új pápát, hogy milyen nevet vesz fel: „Quo nomine vis vocari“, vagyis mint pápa, milyen néven óhajtja magát neveztetni. Mind a választás elfogadásáról, mind pedig a név felvételéről okmányyszerű jegyzőkönyvet készít az apostoli szertartások prefektusa, mint jegyző; tanúként szerepel a szent Kollégium titkára és két szertartásmester.

c) *Kihirdetés.* Miután az új pápa fehér pápai ruhájába felöltözött, a Ceremoniale Romanum szerint fogadja a bíborosok első hódolatát (adoratio). *Te Deum* után az új pápát az első diakonus kardinális a várakozó tömegnek kihirdeti e szavakkal: „Nagy örömet hirdetek nektek: van pápánk X. Y. személyében, aki az N. nevet vette fel“. ¹ Utána nemsokára megjelenik az új pápa is az erkélyen, és apostoli áldást ad *Urbi et Orbi*.

Mindezek után az új pápa parancsára kinyitják a konklávét belülről és kívülről; erről szintén okmány készül.

d) *Pappá-, illetve püspökkészentelés.* Ha a pápa még nem pap, vagy püspök, akkor a bíborosi testület dékánja szenteli pappá vagy püspökké. Ez esetben a dékán palliumot viselhet. Ha a dékán akadályozva van, a subdékán, vagy a rangsorban következő püspökkardinális végzi a szentelést (c. 230. §. 2.).

e) *Pápakoronázás.* Végül az első diakonuskardinális pápai mise keretében megkoronázza a pápát, mely után belátása szerinti időben birtokba veszi a *lateráni* pápai székesegyházat.

A koronázási misén különböző imákat mondanak „Super Pontificem“, és elimádkozzák a *koronázási litániát*, majd a bíboros testület dékánja e szavakkal adja fel a pápának a palliumot: „Accipe Pallium sanctum plenitudine pontificalis officii, ad honorem omnipotentis Dei, et gloriosissimae Virginis Mariae eius Matris et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli et Sanctae Romanae Ecclesiae“.

A pápa koronázása pedig a tiara feladásával e szavak kíséretében történik: „Accipe Thiamam tribus coronis ornatam, et scias te esse patrem principum et regum, rectorem orbis terrae, Vicarium Salvatoris Nostri, cui est honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen“.,

¹ „Magnum gaudium annuntio vobis, habemus Papam...“

4. §. A KARDINÁLISOK (cc. 230—241.).

I. A BÍBOROSI KOLLÉGIUM

1. *Feladata és jogi helyzete.* A kardinálisok (bíborosok) a legnagyobb egyházi méltóság hordozói, kik a világegyház kormányzásában a pápának legfőbb tanácsosai és segítői (c. 230.). V. Sixtus pápa ezért mondja őket a pápa szemének és fülének és az Egyház legnemesebb részének.¹

A bíborosi Kollégium tehát a pápa szenátusa.

A bíborosi tisztt nem egyházi hivatal, nem is javadalom, hanem a pápa után a legmagasabb egyházi méltóság (dignitas). A bíborosok mintegy a pápai dinasztia tagjai, s ezért hercegi rang illeti meg őket. (Princeps.)

2. *Számuk és rendjük.* A történeti fejlődésnek megfelelően a kardinálisoknak három rendjük (ordo) van: 6 püspök, 50 presbyter és 14 diakonus kardinalis. A püspökök 7 suburbicarius püspökséget kormányoznak. Ezek: Albano, Frascati (Tusculana), Palestrina (Praenestina), Porto és S. Rufina, S. Sabina és Velletri.² Ezeken kívül van még *Ostia*, amelyet a mindenkori kardinalis-dékán birtokol, megtartva előző suburbicarius titulusát is: vagyis a dékán mindig *két titulust* visel (c. 236. § 4.). A presbyter kardinálisoknak a pápa egy-egy római templomot jelöl ki (titulus), melyeknek száma: 54. A diakonus kardinálisok pedig egy-egy diakoniát kapnak. Ezek száma: 16. Ezekben a római templomokban a kardinálisok némi joghatóságot gyakorolnak. A tituláris templomokat ünnepélyesen foglalják el.³

¹ V. Sixtus, const. *Postquam verus*, 3 dec. 1586. CIC *Fontes* I. nr. 159.

² Régebben Velletri Ostiával volt összekapcsolva: V. Sixtus const. *Religiosa*, 13. ápr. 1587. § 4. CIC *Fontes* I. nr. 160.

³ Titularis templomok felsorolása: V. Sixtus, const. *Religiosa*, § 2—4.

II. A KARDINÁLISOK KINEVEZÉSE

A kardinálisokat a pápa teljesen szabadon nevezi ki, (*creatio*) az egész katolikus Egyház kebeléből (c. 232.) minden más faktor beavatkozása nélkül. A bíborosi testület *formális meghallgatása* a titkos konszisztóriumban e szavakkal történik: „quid vobis videtur?”⁴ Régen a pápák egyes katolikus országok (Ausztria, Franciaország, Spanyolország, Magyarország és Portugália) uralkodóinak országaik valamely püspökének bíborosi kinevezése iránti óhaját vagy javaslatát figyelembe szokták venni. Ezek voltak az ún. korona-bíborosok. (*Cardinales Coronae*.)

1. *Személyi kellékek* (c. 232.). A bíborosi méltóság elnyeréséhez a kodex szerint szükséges:

a) Legalább a papi rend; régen a tonzura és a négy kisebb rend is elégséges volt.

b) Tudományban, jámborságban, kormányzati bölcsességben való kiválóság.

c) Nem lehetnek kardinálisok:

1. a törvénytelen származásúak, mégha utólagos házassággal törvényesítést nyertek is;

2. az irregulárisok (c. 984—5.) vagy szentelési akadállyal gátoltak (c. 987.), mégha az irregularitások alól a szentelés vagy méltóság elnyerésére, beleértve a püspökséget is, felmentést kaptak; valamint azok,

3. akiknek akár törvényes házasságból is gyermekük vagy unokájuk van; (A nepotizmus miatt.)

4. akik élő kardinálissal első vagy másodfokú vérrokonságban vannak.

A bíborosok, mivel az egyetemes Egyház^{*} képviselőjében a pápa tanácsát, szenátusát alkotják, régen a különböző keresztény nemzetek köréből *arányosan* kerültek ki. A tridenti zsinatra hivatkozva⁵ már V. Sixtus 1586-ban így rendelkezik: „*ex omnibus Christianitatis nationibus, quantum fieri poterit, idonei assumantur*”⁶. Vagyis lehetőség szerint *minden nemzet* képviselve legyen a bíborosi testületben. A mai jog ezt így kifejezetten nem írja elő, de kijelenti, hogy a pápa *ex toto terrarum orbe* (c. 232. §. 1.), vagyis a földkerekség minden tájáról választja a bíborosokat. Valóban, a bíborosi kollégium jelenleg

⁴ V. Sixtus, const. *Postquam verus*, 3. dec. 1586., § 11. CIC Fontes, I. nr. 159.

⁵ Sess. 24., de ref. c. 1.

⁶ V. Sixtus, const. *Postquam verus*, 3. dec. 1586. §. 11. CIC Fontes, I. nr. 159.

szépen kifejezésre juttatja az Egyház univerzalitását, egyetemességét, katolikus és nemzetekfeletti jellegét.

2. A *kinevezés módjai*. A kardinális kinevezés konzisztóriumban történik. Két formája van. Az egyik a

a) *rendes*, amely lényeges alakszerűségekhez nincsen kötve, de a titkos konzisztóriumban történik és hirdettetik ki. Mégis bizonyos szokásos régi szertartásokat manapság is megtartanak:

1° A *vörös pileolus*, *mozetta* és *biretum feltétele*, amely Rómában a pápa által a consistorium semipublicum-ban történik. Az Olaszországon kívüli kardinálisoknak a biretumot a *pápai legátus* viszi el. Ilyenkor esküt tesznek, hogy *egy éven belül* a bíborosi kalap átvétele és egyéb szertartások végett Rómában megjelennek (c. 234.).

2° A bíborosi *vörös kalap* átadása (*galero rosso*), mely a hitért, a keresztény nép békéjéért és az Egyházért való harcban a vértanúság szimbóluma.

3° A hűségeskü és hitvallás letétele; aki ezt nem teszi le, a bíborosi méltóságot örökre elveszti (c. 2379.).

4° A „*clausura et aperitio oris*“, a száj becsukása és kinyitása.⁷

5° A bíborosi gyűrű átadása és a tituláris templom kijelölése.

b) A bíborosi kinevezésnek *rendkívüli* módja a *reservatio in pectore*. A pápa időnként olyan egyéneket is kinevez kardinálisoknak, akiknek nevét a konzisztóriumban egyelőre nem publikálja. Az így kinevezett bíborosok mindaddig, míg nevük nyilvánosságra nem kerül, semmiféle jogokkal és kiváltságokkal nem rendelkeznek. Ezek élvezetébe csak a kinevezés publikálása idejétől lépnek. Kivéve a *praecedentiát*, vagyis a rangsorolást, amely a *reservatio in pectore időpontjától* számít. Ha a kihirdetés bármely okból később elmarad, a kinevezés hatályát veszti.

A bíborosi kinevezéssel, — hacsak másképp nem történik intézkedés, — az összes egyházi méltóságok, hivatalok és javadalmak, melyeket a kinevezett birtokolt, megüresednek (c. 1435. § 1. n. 1.), mivel az új méltósággal összeférhetetlenek. Összeférhetők azonban a patriarchai, érseki és püspöki hivatalok, de a kanonokság már nem, mivel kóruskötelezettséggel jár. A kinevezett még egyházi nyugdíját is elveszti.

⁷ A „*clausio oris*” a fontos ügyekben tanúsítandó titoktartási kötelezettség az *aperitio oris* pedig a hivatali ügyekben a hozzászólási és szavazati jog szimbóluma. Az „*aperitio*” e szavakkal történik: „*Aperimus vobis os, tam in Collationibus, quam in Consiliis; atque in electione Summi Pontificis, et in omnibus, actibus, tam in Consistorio, quam extra, qui ad Cardinales spectant, et qui soliti sunt exerceri, in nomine Patris † et Filii † et Spiritus Sancti † Amen.*”

III. A KARDINÁLISOK JOGAI

1. *Testületi jog.* A kardinálisok testületet alkotnak (Collegium Sacrum), mely jogi személy. Elén a bíboros *dékán* áll, akinek azonban a többiek felett hatalma nincsen: *primus inter pares*.

Helyettese a rangidős suburbicarius bíboros, a *subdékán* (c. 237.), aki az előbbi halála esetén *ipso facto* a helyébe lép. A dékán, illetve a subdekán kiváltságai közé tartozik: a pápa esetleges felszentelése, illetve konszekrálása, ha még nem lett volna pap, vagy püspök. A Collegium közös vagyonának kezelésére cameráriust (camerlengo), a folyó ügyek intézésére pedig titkárt választanak.

A rangidős diakonus^a bíboros kiváltsága a pápaválasztás eredményének kihirdetése, a pápa koronázása és a pápa helyett a metropolitáknak a pallium feladása (c. 239. §. 2.).

2. *Az optio joga.* Ha valamelyik kardinális meghal, a konzisztóriumban a kardinálisok az ordo és bíborosi kinevezés elsőbbsége szerint optálhatnak a helyére, mégpedig a presbyter kardinálisok más megüresedett titulust, a diakonusok pedig más diakoniát igényelhetnek a pápa jóváhagyásával. Aki a diakonus rendben tíz évet eltöltött, igényelheti a presbyter kardinálisok közé való felvételét (c. 236. §. 1.). Az ilyen diakonus bíboros, aki optio útján a presbyter bíborosok közé jutott, mindazokat rangsorban megelőzi, akik később kapták meg a bíborosi kinevezést (c. 236. §. 2.).

A megüresedett suburbicarius püspökséget, illetve püspökkardinális méltóságot csak az a presbyter kardinális optálhatja, aki a vacantia idején Rómában tartózkodott, illetve, ha távol volt, pápai megbízásból volt távol. A suburbicarius püspökök között nincs helye optionak; aki közülük dékán lesz, az ostiai püspökséget régi püspökségével összekapcsolja (c. 236. §. 4.).

3. *A Világegyház kormányzásában való részvétel.*

a) *A pápa életében.* (Sede plena.)

1. A Konzisztóriumban tanácskozási joguk van.

2. A római Kúria-ban nevezetesen a kongregációkban és egyes fő-hivatalokban az elnöki (praefectus) tisztet töltik be.

3. Az egyetemes zsinaton szavazati joguk van (c. 223. §. 1.).

4. Csak kardinálisok lehetnek a pápa oldalkövetei (legatus a latere) (c. 266.).

b) *A pápai szék megüresedése esetén.* (Sede vacante.)

1. Őket illeti meg a pápaválasztás kizárólagos joga.

2. A pápai szék üresedése idején noha a pápai hatalom szünetel, nem megy át a bíborosokra, mégis az egyetemes Egyház ideiglenes kormányzatát és a Vatikánállam vezetését a bíborosi Kollégium végzi.

^a latinul protodiaconus.

Az interregnum alatt három naponként a bíborosi testület három rendjének mindegyikéből egyet-egyet választanak a Camerlengo mellé a sürgős és fontos ügyek intézésére (Capi d'Ordini).

4. *A titularis templom körül gyakorolt jogok.* A püspök kardinálisok megyéjükben teljes püspöki joghatóságot gyakorolnak (c. 240. §. 1.),⁸ a presbyter és diakonus kardinálisok a titularis templomukban quasi-episcopalis jogokkal rendelkeznek, de a hívek felett nem gyakorolhatnak iurisdictiont, hacsak nem a fegyelemről, az erkölcsről és az istentiszteletről van szó (c. 240. §. 2.). A tituláris templom megüresedett javadalmait betölthetik (c. 1432. §. 1.) és *beneficia non curata*-t létesíthetnek, hacsak nem exempt szerzet templomáról van szó (c. 1414. §. 4.). A presbyter kardinális tituláris templomában *cum throno et baldachino* főpapi funkciót végezhet, a diakonus kardinális pedig saját diakoniájában a szent cselekményeknél pontifikális módon lehet jelen. Engedélyük nélkül ott senki sem fungálhat *cum throno*, viszont a kardinálisok Róma egyéb templomában csak a pápa engedélyével végezhetnek funkciót *cum throno et baldachino*.

5. *Különleges perjogi elbírálás.* Egyedül a pápa bíraskodhat feletük (c. 120. §. 2; 1557. §. 1. n. 2; 2227. §. 1.; 2341.). A bíróság előtt nem kötelesek tanúként megjelenni (c. 1770. §. 2.).

6. *Különleges büntetőjogi elbírálás.* Az általános büntetőjog szabályai rájuk nem vonatkoznak (c. 2227. §. 2.), hacsak névszerint nincsen róluk szó (pl. c. 2397.). Fokozott büntetőjogi védelemben részesülnek a *privilegium canonis* (tettlegesség) és *privilegium fori* területén (c. 2343. §. 2; 2344; 120. §. 2; 2341.).

7. *Egyéb jogok.*

a) Mentések a könyvtilalom alól (c. 1401.).

b) Apácák klauzurájába beléphetnek (c. 600. n. 3.).

c) Magánkápolnájuk a félig nyilvános kápolna jogaival és kiváltságaival bír.

⁸ X. Szent Pius a const. *Apostolicae*-ben (1910. ápr. 15.) az egyház-megye kormányzatát kivette a kezükből és a segédpüspökökre bízta (AAS 2, 277.). XV. Benedek const. *Ex actis tempore* (1915. febr. 1.) rendeletében ezt megszüntette (AAS 7, 229.) vagyis ismét kormányozhatják a Róma-környéki apró egyházmegyéket.

IV. A KARDINÁLISOK KIVÁLTSÁGAI
A SZENTSÉGEK, SZENTELMÉNYEK, STB. TERÉN (c. 239.).

E 24 kiváltságot minden kardinális élvezi:

1. Mindenkit, férfi és női szerzeteseket is, éspedig bárhol, meggyóntathatnak s bármely bűn és cenzúra alól feloldozást adhatnak, a *specialissimo modo* fenntartottakon és a Szent Officium titoksértésével kapcsolatos cenzúrákon kívül.⁹

2. Maguk és házanépük (*familiaries*) számára gyóntatót választhatnak, aki ezáltal *eo ipso* joghatósággal rendelkezik az 1. pontban körvonalazott hatáskörrel.

3. Isten ígétjét bárhol hirdethetik.

4. Nagycsütörtökön egy, karácsony éjjel pedig három szentmisét mondhatnak, vagy jelenlétükben mondathatnak.

5. Egyszerű kereszttvetéssel megáldhatják és búcsúkkal elláthatják a rózsafüzéreket (*rosarium*) és más imafüzéreket (*coronae precatoriae*), továbbá kereszteket, érmekeket, szobrokat, a Szentszéktől jóváhagyott skapulárákat; és azokat feladhatják a beiratkozás kötelezettsége nélkül is.

6. Templomokban, még magánoratóriumokban és kegyes intézetekben is egyszeri áldással kereszttutat állíthatnak fel a szokásos búcsúkkal; azok számára, kik betegség vagy más törvényes ok miatt kereszttutat nem járhatnak, a kereszttet az összes kereszttúti búcsúkkal elláthatják.

7. Mindenütt misézhetnek hordozható oltáron, melyen jelenlétükben még egy mise mondható.

8. Tengeren misézhetnek.

9. Minden templomban saját direktóriumuk szerint misézhetnek.

10. Az *altare privilegiatum quotidianum* kiváltságával bírnak.

11. A saját kápolnájukban nyerhetik el a búcsút, ha másoknak egyéb templom látogatása elő is van írva.

12. A híveket püspöki módon áldják meg; Rómában viszont csak templomokban, jámbor intézetekben (*Instituta pia*) és a hívek összefüggéseiben történhetik ilyen áldás.

13. Püspök módra mellkeresztet hordhatnak moztattán, valamint mitrával és pásztorbottal fungálhatnak.

14. Minden magánkápolnában misét mondhatnak.

15. Főpapi funkciót végezhetnek Róma kivételével minden templomban *cum throno et baldachino*, a székesegyházban azonban csak az Ordinárius előzetes értesítésével.

⁹ A Szt. Officium titkára nézve: Szent X. Pius: *Romanis pontificibus*, (1903. dec. 17.) AAS 36, 385; c. 873. §. 1—2.).

16. A helyi Ordináriusnak kijáró tisztelet illeti meg őket, ahol megfordulnak.

17. A pápa szóbeli nyilatkozatairól (oraculum vivae vocis) a külső forumban is hitelt érdemlő tanúbizonyságot tehetnek.

18. Házi kápolnájuk az Ordinarius felügyelete alól mentes.

19. A javadalmi jövedelemről végrendeletileg is szabadon rendelkezhetnek az 1298 c. szemmeltartásával.

20. Templomokat, oltárokat, kelyheket, szentedényeket, apátokat megáldhatnak, stb. Viszont, ha püspöki ordojuk nincs, a szent olajukat nem konszekrálhatják. A helyek (pl. templom) megáldásához a helyi Ordinárius engedélye is szükséges (c. 1157.).

21. Rangsban az összes prelátusokat, még a patriárchákat és pápai követeket is megelőzik, kivéve, ha az utóbbiak szintén bíborosok és saját állomásukon tartózkodnak. A bíboros oldalkövet Rómán kívül mindenkit megelőz, mivel a pápa személyét képviseli.

22. Feladhatják a tonzurát és a kisebb rendeket, ha a szentelendő saját Ordináriusától elbocsátó levelet hozott.

23. A bérmálás szentségét kiszolgáltathatják, de a bérmáltak nevének szabályos bejegyzéséről gondoskodni tartoznak (c. 782. §. 3.).

24. 300 napi búcsút engedélyezhetnek *toties quoties* formában is joghatóságuk, vagy protekturájuk területén; más helyen csak a jelenlevők számára nyerhető el ez a búcsú egyes esetben (AAS, 34 [1942] 240.).

V. A KARDINÁLISOK CÍMEI ÉS JELVÉNYEI

VIII. Orbán (1630) óta a kardinálisok „*Eminentia*“ (Eminenza) kitüntető elnevezést viselik, melyet rajtuk kívül csak a választó fejedelmek és a máltai lovagrend nagymestere használ. Mivel ők az Egyház hercegei, azért *Eminentissimi Principes* a megszólításuk. X. Ince megtiltotta, hogy címerükben a családjukhoz nem tartozó világi nemes jelzéseket (cím, korona, stb.) használjanak. Világi hercegi vagy más nemesi címet nem viselhetnek, akkor sem, ha az a püspöki vagy érseki székkal lenne kapcsolatos (AAS 43 [1951] 480.).¹⁰ IV. Ince 1245-ben a világi kardinálisoknak a *vörös kalapot* (galerus)¹¹, II. Pál a *vörös biretumot*, *vörös köpenyt* és *vörös pileolust* (zucchetto)¹², VIII. Bonifác pedig *bíboröltönyt* viselési jogát adományozta.¹³ A bíborruha a császárok, királyok ruhája volt, mivel szembetűnő, és így felismer-

¹⁰ Const. *Militantis Ecclesiae*; 1644. dec. 17.

¹¹ Hogy ezzel felismerhetőleg megkülönböztesse a többiektől: *Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores*, IX. 666.

¹² Raynald, *Annales Eccl.* 1464. LX.

¹³ Hinschius, *Systems*, I. 1869. 358.

hetővé tette az embert. Azért a legnagyobb tiszteletet és méltóságot jelenti a bíborruha. A különleges bíborosi ruhák XIV. Gergely idején (1591) részben a szerzetes kardinálisokra is átmentek.¹⁴ Az utóbbiak a szerzet színét megőrzik, csak a kollaré, pileolus és a biretum vörös. A vörös szín miatt nálunk a kardinálisokat bíborosoknak is nevezik. (Patres Purpurati.)

A bíbor ruha (pileolus, cappa) újabban nem lehet selyemből. (AAS. 34. (1952) 849.

VI. A KARDINÁLISOK JÖVEDELME ÉS A „IUS SPOLII”

A bíborosi tiszt nem javadalom (beneficium), nem is hivatal (officium), hanem méltóság (dignitas). A kardinálisok nagyrésze érsek, illetve megyéspüspök, tehát ellátásukról az egyházmegye gondoskodik. A Rómában székelő ún. *kuriális* kardinálisok a Szentszéktől kapnak évi járandóságot. (Piatto cardinalizio). Ezenkívül a bíborosi Kollégiumnak saját vagyona is van, melyet a cardinalis camerarius kezel. Ebből kapják az egyes kardinálisok az ún. *Rotulus cardinalitius*-t.

Régebben a kardinálisok nem rendelkeztek szabadon jövedelmükről, hanem azt a *missiók* javát szolgáló hivatalnak kellett eljuttatni. Később bizonyos összeg befizetésével megválthatták a szabad végrendekezés jogát, ami most mint kiváltság szerepel (c. 239. n. 19.). A spoliúra emlékeztet az 1298. c., mely szerint a Rómában székelő kardinális szent tárgyai (sacra supellex) és állandóan az istentiszteletre szánt egyéb összes dolgok, a *gyűrű* és a *mellkereszt* kivételével a pápai sekrestye tulajdonába jutnak, hacsak azokat a kardinális el nem ajándékozta, vagy végrendeletileg nem hagyta valamely templomra vagy egyházi személyre.

Kíváncos, hogy elsősorban saját tituláris templomára vagy a reábízott egyházra gondoljon.

VII. A KARDINÁLISOK KÖTELESSÉGEI

1. A bíborosok kötelesek a pápát az egyetemes Egyház kormányzásában *segíteni*.

2. Kötelesek Rómában *székelni*, és onnan a pápa engedélye nélkül nem távozhatnak el (c. 238.).

3. A suburbicarius püspökök, noha Rómában laknak, egyházmegyéjüket külön engedély nélkül is meglátogathatják.

4. A Rómán kívüli kardinális püspökök nem tartoznak — a dolog természete szerint — Rómában székelni, de ha egyszer oda mennek, tartoznak a pápánál megjelenni, s engedély nélkül nem távozhatnak el onnan.

¹⁴ 1915 jún. 9: *Concquelines*, Bullarium, etc. X. 276.

5. §. A RÓMAI KÚRIA (cc. 242—5.).

I. FOGALOM ÉS ÖSSZETÉTEL

1. *Fogalom.* A római Kuria szoros értelemben ama legfelsőbb közigazgatási és bírói szerveknek összességét jelenti, melyek a pápát a Világegyház kormányzásában segítik. Tágabb értelemben a római Kuria a pápai udvartartást is magában foglalja.

A római Kúria nem jogi személy. Mai alakját Szent X. Pius *Sapienti Consilio* (1908 jún. 29. — AAS 1 [1909] 7—19) konstitúciója szabályozza, melyet a mai jog lényegében átvett.

2. *Összetétel.* A Római Kúria szervei:

a) 11 *bíborosi kongregáció*, melyek főképpen közigazgatási hatóságok; részben törvényhozó és törvénykezési funkciót töltenek be; végül mint közigazgatási bíróságok működnek.

b) 3 *törvényszék* (tribunal), mégpedig: a Sacra Poenitentiaria a belső, a Sacra Romana Rota és a Signatura Apostolica pedig a külső forum számára.

c) 5 *hivatal* (officium), az Apostoli Kancellária, (Cancellaria Apostolica), az Apostoli Kamara (Camera Apostolica), az Apostoli Dataria (Dataria Apostolica), az Államtitkárság, (Secretaria Status), és a brevék titkári hivatala. (Secretaria brevium.).

d) Különböző kuriai állandó bizottságok.

E hivatalok és hatóságok összessége az Apostoli Szentszék, vagy egyszerűen *Szentszék* (Sancta Sedes) néven szerepel a jogban (c. 7.).

A Sancta Sedes tulajdonképpen három dolgot jelent:

1. a pápai hivalt, mint állandó intézményt;
2. a pápa személyét, mint e hivatal hordozóját;
3. a pápai segédszerveket a hatalom gyakorlásában.

A *Romanus Pontifex*, a pápa személyén kívül sokszor a kuriai szerveket is jelenti, főleg ilyen szerkezetben: „ipse Romanus Pontifex...” vagy „Unus R. P...” A *Summus Pontifex* csaknem mindig a pápa személyét jelzi. A *Sanctissimus* viszont kizárólag a Szentatya személyét jelenti.

3. Szervezete és ügyrendje (c. 243—5.).

A hivatalnoki kar nagyobb és kisebb tisztviselőkre oszlik (officiales maiores, minores). A nagyobb tisztviselőkhöz tartoznak a magasabb *prelátusok*, akik a titkár, altitkár, assessor és substitutus teendőit látják el. Ezek a rangsorban a püspököt is megelőzik, noha nincs püspöki rendjük, és *excellenciás* cím jár nekik. A kisebb tisztviselők a kurialisták: egyes sectiók vezetői, fogalmazók, ügyvédek, tanácsosok, consultorok, jegyzők.

A fenti kuriai szervek *fegyelmét és ügyvitelét* az általános és részletes jogszabályok, némely esetben a szokásjog állapítja meg (c. 1555; 243. §. 1.).

Ilyen részleges szabályok: „Ordo servandus in sacris Congregationibus, Tribunalibus, Officiis Romanae Curiae Pars I., Normae communes (1908. jún. 29. — AAS, 1 [1909] 36—58.); Pars II., Normae peculiares (1908. szept. 29. — AAS, 1 [1909] 59—108.).

A Rota eljárómódját az 1911 aug. 2.-i *Regulae servandae* ... szabályozza, (AAS, 2 [1910] 783.) a Signaturáét pedig az 1912 márc. 6.-i rendelkezés (AAS, 4 [1912] 187.).

4. Pápai hozzájárulás (c. 244.). Hatáskör.

A kuriai forumok *rendkívüli és súlyos természetű ügyet* nem intézhetnek el a pápa előzetes értesítése nélkül (c. 244. §. 1.). Mindenféle kegyelmi intézkedés (*gratiae*) és fontosabb döntés (*resolutio*) pápai jóváhagyásra szorul, kivéve a *Rota* és a *Signatura* ítéleteit, és ama ügyeket, melyek intézésére az egyes hivatalok, törvényszékek és kongregációk vezetői különleges felhatalmazást kaptak a pápától.

Az egyes kúriai szervek között esetleg felmerülő *hatásköri vitákat* a pápa által esetről-esetre kiküldött bíborosi bizottság dönti el (c. 245.).

5. Titoktartás (c. 243. §. 2.).

A római Kúria összes hivatalnokainak szigorú kötelessége a *hivatali titoknak megőrzése* (c. 243. §. 2.).

Különösen szigorú a Szent Officium titoktartása, melynek megsértése a pápának személyesen fenntartott kiközösítéssel jár.

6. §. A BÍBOROSI KONGREGÁCIÓK (c. 246—57.).

I. ALTALÁNOS ELVEK

1. Fogalom.

A római kongregációk bíborosokból álló olyan testületi hatóságok, melyek a Világegyház kormányzásában törvényesen megállapított feladatkörrel vannak megbízva.

2. Hatáskör.

A kongregációk hatáskörét törvény szabályozza. Elsősorban *közigazgatási* teendőket végeznek. Egyes kongregációk *törvényhozási és törvénykezési* hatalommal is bírnak. A jogszolgáltatás a Szent Officium és a Rituskongregáció kivételével inkább közigazgatási bírászkodásra vonatkozik. Mivel a kongregációk törvényileg meghatározott feladatkörrel ellátott pápai képviseleti szervek, hatalmuk *rendes hatalom*. (Potestas ordinaria vicaria.) A pápától természetesen különleges felhatalmazásokat is kaphatnak (potestas delegata).

3. Szervezet.

A kongregációk egységes szervezettel rendelkeznek és jogilag *teljesen egyenlők*. Minden kongregáció élén egy bíboros áll, mint elnök: *praefectus*. Ahol a prefektusi tisztelet a pápa tölti be (3 kongregációban: Szent Officium, Konzisztorialis, Keleti Kongregáció), ott a titkár bíboros. Minden kongregáció több bíboros-tagból áll, kiket a pápa szabadon nevez ki (c. 246.). Mint nagyobb tisztviselők főleg a titkár és az altitkár jönnek számításba (c. 120. § 2.). Minden egyes kongregációnál több teológus és jogász szakember működik. Ezeket is a pápa nevezi ki. Mint *konzultorok* a felmerülő vitás ügyekben tudományos szakvéleményt adnak.

4. Ügyvitel.

Az ügyek intézése a heti szűkebb tanácsban: a *congresso*ban történik, ahol a prefektus, a titkár, altitkár, fogalmazók és konzultorok vannak jelen, vagy pedig a havonta ülésező *teljes tanácsban*, a bíborosi bizottságban. Szavazati joggal csak a kardinálisok rendelkeznek. (*Plena congregatio*.) A súlyos természetű ügyeket a pápa döntésére bízák. (Ez *audientia SSmi*...) (c. 244. § 1.).

Minden hívőnek jogában áll személyesen vagy meghatalmazottja útján a kongregációkhoz fordulni, amelyek mint legfőbb hatóságok a pápa nevében és helyette végső fokon döntenek.

A kongregációi határozatok lehetnek:

a) „*resolutiones*“ (decisiones), vagyis vitás közigazgatási ügyben hozott döntések, melyek az érdekelt felekre nézve *valóságos jogot teremtenek* (*ius faciunt inter partes*) — (c. 25. X. 2, 27.), de harmadik személy azonos ügyére nem vonatkoztathatók.

Egyébként a kongregációk gyakran nem a szigorú jogszabályok, hanem a *méltányossági szempontok* figyelembevételével döntenek, ezért analóg esetekben eltérő határozat is előfordulhat.

b) A „*declarationes*“ jogi jelentőségűek, mivel a már létező törvény értelmének vagy tartalmának magyarázatát adják a felvetett kétségre (*dubium*). Ha e declaratiokat a kongregáció saját tekintélye alapján adja ki, nincs általános kötelező erejük, bár nagy tekintélyük van, és tisztelettel kell azokat fogadni és engedelmességgel, mivel az Egyház jelenleg érvényes fegyelmét fejezik ki.

Azok a declaratiók, melyek a pápa különleges megbízásából vagy jóváhagyásával jelennek meg, egyetemes érvényű jogot alkotnak, s külön kihirdetésre nem szorulnak.

c) Ezenkívül a kongregációk szoros értelemben vett általánosan kötelező vagy részleges érvényű jogszabályokat, „*decretumokat*“ bocsáthatnak ki. Az előírt norma megtartása és a pápai jóváhagyás azonban itt is szükséges.

d) A kongregációk részint *első fokon* határoznak, részint pedig az Ordináriusok közigazgatási rendelkezéseit mint felsőbb fórum vizsgálják felül. Ezek ellen nem lehet fellebbezni.

Indokolt esetben a pápától az ügynek újra való felvétele kérhető (*beneficium novae audientiae, aperitio oris*).

e) A kongregációk a kérdést gyakran kétség (*dubium*) formájában állítják fel, és lakonikus rövidséggel adják meg rá a feleletet. Pl. „*affirmative*”: igenlő válasz, „*negative*”: elutasító válasz, „*dilata*”: halasztó válasz, „*in decisis*”: az előbbi döntés az irányadó, „*consulatur probati auctores*”: a római Kuriában befogadott szaktekintély

véleményét kell megnézni, „lectum, ad acta“, „reponatur in archivo“: a kérdés elintézése nélkül az irattárba kerül, stb.

A mai állami minisztériumok sok tekintetben a régi kongregációk példájára jöttek létre.

II. AZ EGYES KONGREGÁCIÓK SZERVEZETE ÉS HATÁSKÖRE

1. *Szent Officium* (Suprema S. Congregatio Sancti Officii) — (c. 247.).

A legfőbb hit- és erkölcsvédelmi hatóság.

a) *Szervezete*: Prefektusa maga a pápa. Utána következik a bíboros titkár, aki minden hónapban rendes kihallgatáson jelenik meg a pápánál, majd az assessor, aki minden héten kap kihallgatást.

Egyéb hivatalnokok: *Commissarius S. Officii*, a vizsgálóbíró vagy főállamügyész; mindig domonkos a régi inquizíciók emlékeként. Ezután következnek a *Primus* és *Secundus Socius Commissarii*; a *konzultorok*, *minősítők* (qualificatores), akik az elvetett tant minősítik, *advocatus reorum*, *defensor vinculi*, és a *jegyzők*.

b) *Illetékessége*.

1° Elméleti hitkérdésekben dönt. A hamis tant kárhoztatja, illetve minősítéssel látja el. Ilyenek: opinio haeretica, erronea, haeresi vel errori proxima, impia, blasphema, schismatica, temeraria, falsa, iniuriosa, calumniosa, scandalosa, piis auribus offensiva, etc.

2° Hitellenes bűncselekmények esetében mint közigazgatási fő-törvényszék szerepel.

Mint első fórum, ha az ügyek egyenesen hozzá kerülnek (c. 1569.), majd pedig mint fellebbviteli fórum ítélezik az Ordináriusok elsőfokú ítélete felett. A bűnvádi eljárást saját szabályai szerint folytatja (c. 1555. § 1.).

Területileg hatalma korlátlan, a keleti egyházra is kiterjed, valamint az összes hívekre és püspökökre egyaránt, a bíborosokat kivéve (c. 1557.).

3° Hozzá tartoznak a nem-katolikusok házassági ügyei, akár meg vannak keresztelve, akár nem (c. 1557. § 1. n. 1.; 1928. jan. 27. — AAS XX. 75.). Hatáskörébe tartozik a Privilegium Paulinum, a vegyes vallás és valláskülönbség akadályá alóli felmentés is (c. 1060., 1070.).

4° A „sollicitatio ad turpia“ (a gyóntatószékben a gyóntató által elkövetett csábítás szexuális bűnre) — (c. 904.) és a papok szentségi bűjtje (c. 808).

5° a búcsú ügy (c. 258. § 2.) és a papszentelés érvényességének (1993. c.) dogmatikai elbírálása a ritus lényeges hiánya miatt, szintén a Szent Officium hatáskörébe tartozik.

6° Kebelében mint külön hivatal működik a könyvcenzúra: a *Sectio pro Indice*, mely az eléje kerülő gyanús, vagy veszélyes könyveket megvizsgálja és a tiltott könyvek hivatalos listájára teszi (Index) — (c. 1397.). *Hivatalból* is köteles a téves könyveket nyomozni, felkutatni és az Ordináriusokat ezzel kapcsolatos kötelességükre figyelmeztetni.¹

Az eléje kerülő vitás kérdéseket vagy maga dönti el, vagy más kongregációkhoz, esetleg a Rotához utalja át.

2. A *Konzisztoriális Kongregáció* (Congregatio Consistorialis) — (c. 248.).

a) *Szervezete*. Minthogy e kongregáció a legfontosabbak közé tartozik, élén prefektusi minőségben maga a pápa áll. Hivatalból tagok egyebeken kívül a Szent Officium bíboros titkára, az Egyetemek és Szemináriumok Kongregációjának prefektusa és a bíboros államtitkár. A Szent Officium assessora, a Rendkívüli Egyházi Ügyek és a Szemináriumok Kongregációjának titkára pedig mindig a konzultorok között foglal helyet. Az ügyvezető a bíboros titkár, ezenkívül van egy assessor, aki a pápai szék megüresedése esetén a bíboros kollégium titkára (régén az új pápa saját bíbor pileolusának átadásával még a konklávéban kardinálissá szokta kinevezni), továbbá substitutus, konzultorok és az irodai személyzet.

b) *Illetékessége*.

1° Az ügyeket köteles előkészíteni a konzisztóriumok számára. A konzisztóriumok a bíborosoknak a pápa elnökletével tartott gyűlései. A mai kúriai stílus szerint háromféle konzisztórium van:

α) titkos konzisztórium (*secretum v. ordinarium*), melyen csak bíborosok vehetnek részt, s a titoktartásra esküvel tesznek ígéretet. Itt történik a bíborosok, a római egyház kancellárjának, camerariusának, a patriarchák, érsekek és püspökök kinevezése. Az időszakos egyházpolitikai eseményekről szóló fontos „allocutio”-it is itt szokta elmondani a pápa.

β) Félignyilvános konzisztórium (*semipublicum*), melyen a Rómában időző patriarchák és püspökök is résztvesznek, és a szenttéavatásoknál véleményüket nyilvánítják.

γ) Nyilvános konzisztórium (*publicum*), melyen a fent említetteken kívül prelátusok, a római arisztokrácia tagjai, a diplomáciai testület és a közönség is résztvesz. Itt kapják meg az újonnan kinevezett kardinálisok a vörös kalapot, és a konzisztoriális ügyvédek nyilvánítanak véleményt a boldoggá- és szenttéavatási perekben.

2° E kongregáció hatáskörébe tartozik még (c. 215.):

¹ Az eljárásra irányadó: XIV. Benedek *Sollicita* kezdetű konstitúciója. (1753. júl. 9. *Fontes* II. n. 426. p. 406.).

a) az egyházi tartományok, egyházmegyék, székes- és társas-káptalanok létesítése, illetve felosztása, káptalani méltóságok létesítése és megszüntetése.²

β) Püspökök, apostoli adminisztrátorok, koadjutorok és segéd-püspökök kinevezésének előkészítése (c. 329. § 2.; 312.; 350. § 1.) és ezzel kapcsolatosan a processus *informativus* és *definitivus* elvégzése. Ha a püspökkinevezésnél az illetékes kormányval is érintkezésbe kell lépni, akkor a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja az illetékes (c. 255.).

γ) Ide tartozik az egyházmegyék feletti legfőbb felügyelet. E célból ellenőrzi, hogy a püspökök eleget tesznek-e kötelességüknek (residentia, visitatio ad limina, stb.), felülvizsgálja a püspökök öt-évenkénti részletes jelentését és szükség esetén visitatio-t (helyszíni vizsgálatot) rendel el.

δ) E kongregáció keretében működik a *kivándoroltak* lelki gondozását intéző osztály, melyet Szent X. Pius 1912. aug. 15-én *Cum omnes* kezdetű Motu proprio-jával alapított. (AAS, 4, (1912) 526. Újabban: const. *Exul familia*, 1 aug. 1952. AAS, 44, 649—704, art. 7.).

3. Keleti Egyháziügyi Kongregáció (Congregatio pro Ecclesia Orientali) — (c. 257.).

a) *Szervezete*. Prefektusa maga a pápa, éppen ezért joggal soroljuk e kongregációt mindjárt a Konzisztoriális után, noha a kódexben a végén szerepel. Titkára bíboros, mellette van az assessor, substitutus, és a konzultorok.

E kongregációban külön osztály (commissio) működik a keletiek házassági ügyeinek elbírálására, melynek tagjai döntésre és kötelék-védésre kijelölt szakemberek (commissarii delegati (24 mart. 1928 et 5 maii 1928)).

Ugyancsak külön osztály intézi a keletiek *liturgikus* ügyeit (Ex aud. SSmi, 1931 dec. 5.; AAS. 9, 531.), mely szakértő konzultorokból áll.

b) *Illetékessége*. Az egyesült Keleti Egyház minden személyi, fegyelmi és rituális kérdésében kizárólagosan illetékes, beleértve a latin egyházzal kapcsolatos ún. vegyes ügyeket is.

Egyedül a hit és erkölcs dolgában van kivétel, ahol a Szent Officium illetékessége érintetlen.

A vitás kérdéseket közigazgatási úton dönti el, de alkalmasint megfelelő bíróságnak szokta átutalni.

XI. Pius 1938 március 25-én *Sancta Dei Ecclesia* konstitúciójával (AAS 30 (1938) 154.) e kongregáció felügyelete alá helyezte a következő területek *latin* ritusú híveit is, (akik ezelőtt a Hitterjesztés

² CP. 1922. nov. 27. ad III. AAS 15, 39.

kongregációjához tartoztak): Egyiptom, Simai félsziget, Arábia, Eritrea, Etiópia, Albánia, Bulgária, Ciprus, Görögország, Irán, Irak, Palesztina, Szíria, Transzjordánia, Törökország.

4. *Szentségek Fegyelmi Kongregációja* (Congregatio de disciplina Sacramentorum) — (c. 249.).

a) *Szervezete.* Élén a bíboros prefektus áll, egy titkár, két altitkár, valamint a konzultorok vesznek részt az ügyek intézésében.

E kongregáció kebelében három külön bizottság működik: az egyik az ordinációs (papszentelési) pereket (1929. dec. 2.), a másik a megkötött, de be nem végzett házasságok ügyeit intézi (1926 máj. 3.), míg a harmadik az egyházmegyei bíróságok házassági pereit ellenőrzi (Ex aud. 1940. okt. 28.).

b) *Illetékessége.* Feladata a hét szentség kiszolgáltatásánál felmerülő jogi, tehát fegyelmi kérdésekben való törvényhozás (universa legislatio) — (c. 249. § 1.). A dogmatikai kérdéseket a Szent Officium, a ritusbeli problémákat pedig a Rituskongregáció intézi.

Ide tartoznak:

1° A házassági akadályok alóli felmentés,

2° a megkötött, de be nem végzett házasság (matrimonium ratum et non consummatum), s a vele kapcsolatos kérdések,

3° a házasság gyökeres orvoslása (sanatio in radice),

4° az irregularitás és egyéb szentelési akadályok alóli felmentés,

5° a nagyobb rendű klerikusok papi kötelességeinek felülvizsgálása és az esetleges felmentés,

6° a szentmise és a szentáldozás körüli engedmények (kivéve a szentségi bűnt),

7° a házasság, papi rend és egyéb szentségek érvényessége feletti döntés. Ha jónak látja, a vitás kérdéseket a Rota vagy más illetékes bíróság elé utalhatja (c. 249. § 3.).

Ezt a kongregációt Szent X. Pius alapította 1908-ban.

5. *A Zsinati Szent Kongregáció* (Congregatio Concilii) — (c. 250.).

Eredetileg a tridentini zsinat reformtervezeteinek hiteles magyarázására és végrehajtására alakult 1564. aug. 2-án IV. Pál *Alias nonnullas* konstitúciójával. Szent X. Pius kuriareformjáig (1908) hatalma szinte korlátlan volt, mert a világi papság és a hívek minden fegyelmi ügye hozzá tartozott.

a) *Szervezete.* Elnöke a bíboros prefektus, van még egy titkár és altitkár, több konzultor és irodai személyzet.

Kebelében működik egy katechetikai bizottság is, melyet XI. Pius 1923. jún. 29-én állított fel (AAS 15 (1928) 327.), valamint a fiatal papok közigazgatási továbbképzését szolgáló „Studio“, melyet X. Pius

1908-ban megszüntetett, de XV. Benedek 1919 nov. 11-én visszaállította. (AAS, 11 (1919) 463.) Az új szabályzata 1919 dec. 15-én kelt. (AAS, 12 (1920) 50.)

Három osztályból áll; az első a klérus és nép fegyelmi ügyeit, a második a pasztorációs és hitoktatási kérdéseket, a harmadik az egyházi vagyoni jogi kérdéseket vizsgálja felül.

b) *Illetékessége*. Ide tartoznak a világi klérus és a hívek fegyelmi ügyei:

1° Az egyházi parancsok megtartásának ellenőrzéses és az azok alóli felmentés.

2° A plébánosok és kanonokok hivatalának ellenőrzése.

3° A szabad adományozású javadalmak elnyeréséhez megkívánt kellékek alóli felmentés. Az egyházi javak bitorlóival, elidegenítőivel való megegyezés (compositio). A híveknek megengedheti, hogy világi hatalom által elfoglalt javakat szerezhessenek.

4° Egyházi személyek (c. 121.) és helyek (c. 1179.) immunitásának, kiváltságának a kérdése szintén hatáskörébe tartozik, valamint a rangelsőbbiségi viták eldöntése, kivéve ama ügyeket, melyek a Szerzetesek Kongregációjának (c. 251.) és a Ceremoniális Kongregációnak vannak fenntartva (c. 254., 233., 236., 237., 239. § 1. n. 21.).

5° Ide tartozik az egyházi egyesületi élet irányítása (ha szerzetesektől függenek is), továbbá kegyes adományok, intézmények, mise-stipendiumok, egyházi hivatalok és javadalmak, egyházi ingó és ingatlan javak, egyházmegyei adókra és püspöki hivatali díjakra (taxa) vonatkozó kérdések és egyéb hasonló ügyek.

6° Ide tartoznak a zsinatok (celebratio et recognitio, c. 291.) és püspöki konferenciák ügyei (c. 292.), a missziós területek kivételével. A vitás kérdéseket közigazgatási úton intézi, egyéb kérdések a törvényszékek elé tartoznak.

6. *Szerzetesi Kongregáció* (Congregatio negotiis religiosorum sodalium praeposita) — (c. 251.).

a) *Szervezete*. Élén áll a bíboros prefektus.

Egyes ügyek intézésére külön bizottságok (commissio) működnek, így van:

jogi bizottság (világi jogászokból, továbbá az új kongregációk szabályzatát felülvizsgáló (1914. márc. 24. AAS 6 (1914) 189, 190.) és az institutum saeculare ügyeit intéző bizottság, a szerzetesi fegyelmi és kormányzati bizottság (három osztállyal: elbocsátás, quinquennalis jelentések, visitatiók), valamint a szerzetesek tanulmányaival foglalkozó bizottság.

A szerzetes társulatok alapításának alapszabályai 1921. márc. 6-án jelentek meg. (AAS, 13 (1921) 312.)

b) *Illetékessége.*

1° Hozzá tartozik a mindkét nembeli ünnepélyes és egyszerű fogadalmas szerzetes rendek, a fogadalom nélküli közösségek, a világi intézmények (institutum saeculare), harmadrendek irányítása, fegyelme, tanulmányi rendje, vagyona és kiváltságai, kivéve a misziós területeket.

2° A szerzeteseknek az egyetemes jog alól felmentést adhat.

3° A kolostoron kívüli lelképásztorkodás a Zsinati, illetve a Hitterjesztési Kongregáció hatáskörébe tartozik.

A vitás kérdéseket közigazgatási úton dönti el. Ha szerzetes és nem szerzetes közti vitáról van szó, az ügyet, ha jónak látja, más kongregációhoz, vagy törvényszékhez utalhatja.

7. A Hitterjesztési Kongregáció (Congregatio de Propaganda Fide) — (c. 252.).

a) *Szervezete.* Élén a bíboros prefektus áll. A titkár rendszerint c. érsek. A Kongregáció keretében működnek a misziós apostolkodást elősegítő szervezetek is:

1. A Summum Consilium seu Comitatus Supremus Pontificiis Missionalibus Operibus et Unioni Cleri Regundis (XI. Pius motu proprio: 1929. jun. 24. és Instructio Cong. de P. F. 1937. ápr. 14.).

2. A Pontificium Opus a Propagatione Fidei Consilium Superius Generale (XI. Pius 1922. máj. 3.).

3. Pontificium Opus a S. Petro Apostolo (motu proprio: 1929. jún. 24.). Ez utóbbinak tanácsosai az egyes nemzetek országos misziós igazgatói.

4. Pontificia Cleri Consociatio Missionalis (Aud. SSmi 28 oct. 1956.)

5. Pontificium Opus a Sancta Infantia.

b) *Illetékessége.* Jellemző, hogy csak sajátos meghatározott területre terjed ki hatalma: ez a *terra missionis*² és ama területek, amelyek a rendes hierarchia megalakult már ugyan, de még kezdetleges képet mutat. Viszont itt hatalma egyetemes, szinte korlátlan, azért találóan mondták a régi kanonisták: „Propaganda habet caeteras Congregationes in ventre,” vagyis a többi hatalmát is magában foglalja. Hozzá tartozik:

1. a latin egyház-missiónak teljes jogú irányítása, így az apostoli prefektusok és vikáriusok kinevezése és elmozdítása; mindazt

² *Missziós terület:* a) Európában: Svédország, Norvégia, Dánia, Albánia északi része, Kréta, Rhodos, valamint Svájc egy része. b) Egész Ázsia, kivéve Oroszország és Középkelet. c) Egész Afrika. d) Egész Oceánia (Ausztráliával), kivéve a Fülöp-szigeteket. e) Amerikában a dán és angol Antillák, Honduras és egyéb Vikariatusok és Prefektúrák.

megteheti, amit szükségesnek lát vagy hasznosnak a missziók érdekében.

2. a missziós munkára bárhol létesített egyházi egyesületek és szemináriumok felügyelete,

3. A hitet, háazsságot és a ritus általános szabályait érintő kérdéseket az illetékes (Szent Officium, Szentségek Fegyelmi Kongregációja, Rituskongregáció) kongregációnak tartozik átadni.

4. A szerzetesek csak mint *misszionáriusok* tartoznak joghatósága alá, mint *szerzetesek* felett a Szerzetesi Kongregáció illetékes.

8. *Rituskongregáció* (Congregatio Sacrorum Rituum) — (c. 253.).

a) *Szervezete*. Élén áll a bíboros prefektus, őt segíti a titkár és a substitutus, valamint számos konzultor. Három osztályra tagozódik:

1. a *boldoggá- és szenttéavatási ügyek osztálya* (Stz. X. Pius: 1914. jan 16.). Itt fontos szerepe van a promotor fideinek („advocatus diaboli“).

2. a *liturgikus osztály* (Szent X. Pius, 1914. jan. 16.) és

3. a szenttéavatási ügyek *történeti* kérdéseinek tisztázására és a *liturgikus könyvek kijavítására* alakított osztály. (XI. Pius, 1930. febr. 6. AAS 22, (1930) 87.).

b) *Illetékessége*.

1. Idé tartozik a *latin* egyház ritusára és szertartásaira vonatkozó közvetlen ügyek igazgatása és szabályozása a precedencia kivételével, amely a Zsinati Kongregáció hatáskörébe tartozik (c. 250. §. 3.).

2. Felügyel a szentmisénél, a szentségek kiszolgáltatásánál, a breviáriumnál és az istentiszteleteknél az előírt szertartások megtartására.

3. Liturgikus ügyekben *törvényhozó hatalma* van, és széleskörű felmentési fakultásokkal rendelkezik.

4. Liturgikus jelvényeket és kitüntetések, kedvezményeket osztogat egyházi személyeknek, helyeknek, időlegesen vagy örökösen. Viszont az esetleges visszaéléseket kiküszöbölni igyekszik.

5. Az ereklyékre felügyel. Ezeket az ügyeket közigazgatási úton intézi el.

6. Mint *törvényszék* ítélt a boldoggá- és szenttéavatási perekben.

9. *Ceremoniális Kongregáció* (Congregatio Caeremonialis) — (c. 254.).

a) *Szervezete*. Élén mindig a *kardinális dékán* áll, mint prefektus, mellette a titkár és az altitkár, valamint konzultorok működnek.

b) *Illetékessége*. Hatáskörébe tartozik:

1. a pápai kápolna (Cappella Pontificia) és a pápai udvar szertartásainak, valamint a kardinálisok külső, nem a pápai udvarban tartott szertartásainak irányítása,

2. a kardinálisok és a Szentszék mellett akkreditált követek között esetleg felmerülő rangelsőségi viták eldöntése.

10. *A Rendkívüli Ügyek Kongregációja* (Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis) — (c. 255.).

Egyházpolitikai kérdésekben a pápa tanácsadószerve, főleg olyan közigazgatási ügyekben tevékenykedik, amelyekben az egyes kormányokkal is tárgyalni kell.

a) *Szervezete*. E kongregáció egyházpolitikai jellege miatt szerves kapcsolatban áll az államtitkársággal. Éppen ezért prefektusa maga a *bíboros államtitkár*; titkára pedig az államtitkárság egyházpolitikai osztályának vezetője. E kongregáció tagjai (hivatalból) a Szent Officium és a Konzisztoriális Kongregáció titkára, a kancellár-bíboros és a datarius bíboros.

b) *Illetékessége*.

1. Ide tartozik az egyházmegyék létesítése, a püspökök kinevezése, ha eme kérdésekben az illetékes kormányokkal kell tárgyalni.

2. Elintézi azokat az egyházpolitikai ügyeket, melyeket a pápa az államtitkár útján rábíz (pl. konkordátum előkészítés).

11. *Tanulmányügyi Kongregáció* (Congregatio de Seminariis et Universitatibus studiorum) — (c. 256).

A legfőbb egyházi oktatásügyi hatóság.

a) *Szervezete*. Élén áll a bíboros prefektus, akinek a titkár, altitkár és a konzultorok segítenek.

XI. Pius 1932 április 14-én kebelében központi *tanulmányi hivatalt* állított fel az egyházi hatóságoktól függő mindenféle iskola vállalási, tanulmányi és pedagógusi ellenőrzésére. 1949 jún. 12-én pedig *Latin Amerika* részére létesült külön tanulmányi osztály.

b) *Illetékessége*.

1. Hozzá tartozik az egyházi egyetemek és fakultások kormányzatának és tanulmányi rendjének felügyelete, beleértve a szerzetes főiskolákat és egyetemeket is, a Keleti Egyházban és a missziós területeken egyaránt.

2. Új egyetemek alapítása és az egyetemi fokozatok adományozási jogának engedélyezése.

3. Szemináriumok, (papnevelő intézetek) és egyéb egyetemi fokozattal nem rendelkező filozófiai és teológiai akadémiák szintén

hozzá tartoznak. A szerzetes főiskolák a szerzetesi Kongregációhoz tartoznak (c. 251. §. 1.). Feladata az előbbiek kormányzati, fegyelmi, vagyoni és tanulmányi ellenőrzése.

III. ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGOK

A kongregációkon kívül és azok szervezetétől függetlenül állandó bizottságok (commissiones) is működnek a Kuriában:

1. A *Commissio de Re Biblica* a szentírástudományokban elvi irányításokat és akadémiai fokozatokat ad. (XIII. Leo: *Vigilantiae*, 1902. okt. 30. — ASS, XXXV, 234.).

2. A Vulgata revíziójára kiküldött bizottság (X. Pius, 1907. ápr. 30. — ASS, XL. 446.), melyet XV. Benedek 1914. nov. 23-án a *Consilium* kezdetű motu proprio-jaival újjászervezett. (AAS VI, 665.) XI. Pius pedig 1933. júl. 15-én e célra külön bencés apátságot létesített. (Abbazia di S. Girolamo).

3. A Codex hiteles magyarázására rendelt bizottság (XV. Benedek *Cum iuris*, 1917. szept. 15. — AAS. 9. [1917] 483. — CP.).

4. A Vatikánállam anyagi ügyeit intéző bizottság. (1946. dec. 8.)

5. A Szent Péter templom anyagi ügyeit külön kongregáció intézi. (Cong. fabricae S. Petri.).

7. §. A RÓMAI KÚRIA TÖRVÉNYSZÉKEI (c. 258—9.)

I. SACRA POENITENTIARIA (c. 258).

A Poenitentiaria tulajdonképpen *kegyelmi bíróság* (Curia gratiae), és nem törvényszéknek, hanem közigazgatási szervnek tekintendő.

Szervezetét, illetékességét és ügyrendjét legújabban XI. Pius szabályozta, 1935. márc. 25-én kiadott *Quae divinitus* kezdetű konstitúciójával (AAS 27. [1935] 97.).

1. *Szervezete.* A Poenitentiaria nem testületi hatóság. A rendes hatalom a bíboros *főpoenitenciárius* kezében van, akinek tiszte a pápai széküresedés idején nem szünetel, mert lelkiismereti kérdések eldöntésében szakadás nem állhat be. Sőt ebben az esetben ama hatalommal is rendelkezik, mely a pápa életében neki lenne fenntartva. — Ha meghalna az interregnum alatt, a bíborosi Kollegium propoenitenciáriust választ. — Helyettese a *regens*. A *teológus* és *kanonista* ad teológiai és jogi kérdésekben szakvéleményt; egyéb hivatalok: *datarius*, *corrector*, *sigillator*. Ezek nagyobb tisztviselők.

Az ügyek intézése közigazgatási úton történik és teljesen ingyenes.

A nagyobb tisztviselők a főpoenitenciárius elnökletével bizottságot ill. tanácsot alkotnak, melynek neve: *Signatura S. Poenitentiariae*.

Két osztálya van: egyik a *lelkiismereti törvényszék*, a másik a *bűcsű-ügyekkel* foglalkozik.

2. *Hatásköre.*

1. A Poenitentiaria minden *lelkiismereti ügyben* illetékes. (Forum internum sacramentale et extrasacramentale). Jogi területen, vagyis az ú. n. külső fórumban (forum externum) nem rendelkezik joghatósággal. Azért csak kegyelmet (*gratiae*) osztogat a lelkiismereti fórumban: ilyenek a pápának fenntartott bűnök és fenytékek alóli *feloldozás* (c. 894., 2245.), titkos akadályok alóli *felmentés* (c. 1047.), fogadalmak és eskük alóli felmentés (c. 1300. §. 2., 1309., 1320.), illetve azok átváltoztatása (1314., 1320.), *szanációk* (pl. titkos akadály

miatt érvénytelen házasság esetén), *kondonációk* (egyházi javak jogtalan elvétele esetén stb.).

2. Megoldja az *elméleti lelkiismereti* kérdéseket.

3. Ide tartozik a *búcsú-ügy* is, a dogmatikai kérdéseket kivéve.

II. SACRA ROMANA ROTA (c. 259., 1598.).

1. *Szervezete.* Élén a rangidős ügyhallgató (auditor) áll, aki *primus inter pares*: dékán. „Excellenciás“ cím illeti meg. A bírókat ma is auditoroknak (ügyhallgató, ülnök) nevezik.

Az ügyhallgatók kinevezése mindig a pápának volt fenntartva. Viszont néhány nemzetnek jogában állt néhány ügyhallgatót kinevezni. Így Spanyolország kettőt, Németország, Franciaország, Bologna, Milano, Velence, Ferrara és Perugia régen egyet-egyet nevezhetett ki. Noha e kiváltság megszűnt, (c. 1598. §. 3.) mégis a Kuria gyakorlata szerint az ügyhallgatók között a régi praxis emlékeként az olaszokon kívül más nemzetiségűek is helyet foglalnak. A bíróság szervezetében az Egyház katolicitása kellőképpen érvényesül. Jelenleg a francia dékánon és egy bírón kívül van egy német: *A. Wynen* (1926), egy angol: *Heard* (1927), két amerikai: *Brennan* (1940 és *Doheny* (1948), két lengyel *B. Filipiak* (1947) és *Evers* (1956), három spanyol, egy román: *Beján* (1956), a többi ügyhallgató olasz (*Annuario Pontif.* 1958. 1021).

Az ügyhallgatók *utriusque iuris* doktorok.

Az ítélkezés vagy *hármas tanácsban* (turnus), vagy az összes ügyhallgató jelenlétében: a *Teljes tanácsban* történik (videntibus omnibus), hacsak a pápa egyes esetekben másképp nem intézkedik.

A Rota mellett működnek kiváló világi és egyházi szakemberek, az ún. rota-ügyvédek.

A rota-ügyvédek és egyházi bírók kiképzésére a Rota mellett hároméves tanfolyam, ún. „*Studio Rotale*“ működik a dékán irányításával. A tanfolyam elvégzése ügyvédi diplomával jár. (*Nihil amplius*, 1945. jún. 8. — AAS, 37 (1945) 193.).

2. *Illetékessége.*

a) A Rota alapján véve *fellebbviteli* bíróság és másod, illetve magasabb fokon tárgyalja az alsóbb fokú egyházi bíróságok előtt lefolytatott polgári és bűnvádi peres ügyeket. Ugyancsak fellebbviteli bíróság a Vatikánállam számára. (1929. jún. 7-i alaptörvény.) A Rota kebelében az egyik tanácstól (turnus) a másikhoz lehet fellebbezni harmadfokon is.

b) Első fokon ítélkezik a Szentszéknek fenntartott ügyekben (c. 1599.), valamint azokban, melyeket a pápa önelhatározásából,

vagy a felek kérésére magához von és ítélethozatal céljából a Rotához utal (c. 1599. § 2.).

c) A szenttéavatási ügyek és hitellenes bűncselekmények, valamint a *causae maiores* illetékességén kívül esnek.

III. SIGNATURA APOSTOLICA (c. 259. 1602.).

1. *Szervezete.* Élén bíboros prefektus áll. A tagok bíborosok és egy titkár szerepel még, akit szintén „excellenciás” cím illet meg.

A Collegium praelatorum votantium 7 prelátusból áll, akik közül a rangidős a *dékán*, egy közülük a *defensor vinculi*, a másik a *promotor iustitiae*. A *Praelati Referendarii* száma változó.

2. *Hatásköre.* A legfelsőbb semmisítő törvényszék jellegével bír most is, így

a) *rendes hatáskörben* (potestate ordinaria) ellenőrzi a Rota bíráinak tevékenységét;

1° Dönt a titoktartás megsértése és a bírák által okozott kár ügyében és valamelyik ügyhallgató személye ellen bejelentett kifogás (suspicio) esetén.

2° Határoz a Rota ítéletei ellen beadott semmiségi és visszahelyezési (restitutio in integrum) keresetek felett.

3° Dönt valamely ügynek *újól*ag a Rotához való utasítása iránt, amelyet a Rota nem akar elfogadni, mivel már ítéletet hozott.

4° Határoz a kisebb bíróságok illetékességei ügyében (c. 1612. § 2.).

b) *Átruházott hatáskörben* (potestate delegata) dönt a pápához benyújtott kérelmek ügyében, amelyek első fokon a Rotánál kívánják az ügy tárgyalását. Adott esetekben kérésre fellebbviteli fórumokat jelöl ki (c. 1603).

8. §. A NAGYOBB KÜRIAI HIVATALOK (OFFICIA)

(c. 260—4.).

I. CANCELLARIA APOSTOLICA (c. 260.).

1. *Szervezete.* Élén áll a kancellár-bíboros, helyettese a *regens.*

A bullát a bíboros kancelláron kívül két protonotárius is aláírja, továbbá a scriptor és a plumbator is, aki a pápai pecsét őre.

Nagy szerepet játszott régen a Kancellária szabályzata. (*Regulae Cancellariae.*) A bullák szerkesztésének újabb módját Szent X. Pius 1910. dec. 8-án (AAS 2, 939.) szabályozta, a pápai konstitúciókat pedig 1910 ápr. 15-én (AAS 2, [1910] 287.).

2. *Illetékessége.* Az Apostoli Kancellária feladata:

a) a konzisztoriális javadalmak adományozásáról,

b) új egyháztartományok, egyházmegyék, székes- és társaskáptalanok felállításáról,

c) valamint egyéb fontosabb ügyről (*causae maiores*) szóló bullák kiállítása és expedálása, az illetékes kongregáció, vagy egyenesen a pápa parancsára. (Pl. szenttéavatás, stb.)

II. DATARIA APOSTOLICA (c. 261.).

1. *Szervezete.* Élén a kardinális datarius áll, aki a palotás (*palatinus*) kardinálisok közé tartozik, mivel a pápai palota, és nem a Római Egyház hivatalát látja el.

Ezért neve: *Datarius Suae Sanctitatis*, minden hónapban kétszer jelenik meg rendszeren kihallgatáson a pápánál. Helyettese a *regens Datariae*; a javadalmi pályázatok felülvizsgálását teológiai szakemberek végzik.

A legújabb eljárási szabályzatot 1924. január 1-én tették közzé (AAS 34 (1942) 113—118.).

2. *Illetékessége kiterjed:*

a) a *nem konzisztoriális* és a *Szentszéknél fenntartott* javadalmak elnyeréséért folyamodók alkalmasságának megvizsgálására és

e javadalmak adományozási okmányainak kiállítására és expedálására.

b) az egyházi javak adományozásának különféle feltételei alól felmentéseket adhat, ha az adományozás joga nem az ordináriushoz tartozik.

c) gondoskodik a fenti javadalmak adományozásakor kirótt illetékek (pensiones et onera) behajtásáról.

III. CAMERA APOSTOLICA (c. 262.).

1. *Szervezete.* Élén a kamarás-bíboros áll (camerlengo), akinek a pápai széküresedés esetére fontos jogokat biztosít a pápaválasztásról szóló pápai konstitúció (Sed .Ap. Vac.: 1945. dec. 8.) Ezeket fentebb már részletesen tárgyaltuk.

Helyettese a *vice-camerarius*; főtisztviselők a thesaurarius generalis és az auditor generalis. A kamarai klerikusok kollégiuma (prelati chierici di Camera) jelenleg négy tagot számlál.

2. *Hatásköre.*

A Szentszék javainak és vagyoni jogainak kezelése, védelme a főhivatása, különösen a pápai széküresedés alatt.

IV. AZ ÁLLAMTITKÁRSÁG (c. 263.)

Az egyházpolitika legfőbb irányítószerve.

1. *Szervezete.* Élén a bíboros államtitkár áll, aki nagyon fontos és kényes hivatalt tölt be. Hivatala a pápa halálával megszűnik. Hajdan a miniszterelnök és a külügyminiszter szerepét töltötte be. 1870 óta helyzete az államminiszteréhez hasonlítható.

2. *Illetékessége.* Szent X. Pius reformja óta az Államtitkárság három osztályra oszlik:

a) Az első a *rendkívüli egyházpolitikai ügyek előkészítésével* foglalkozik, amelyeket döntés végett a hasonló nevű kongregáció elé terjesztenek. Vezetője a Rendkívüli Ügyek Kongregációjának *titkára*.

b) A második tagozat (sectio) a *rendes ügyekkel* (negotia ordinaria) foglalkozik; ide tartoznak az egyházi és világi kitüntetések adományozása. Élén a bíboros államtitkár helyettese áll. (substitutus).

c) A harmadik a különböző kongregációktól hozzáküldött *brévék* expedálásával foglalkozik (S. Cancellaria Brevium). Élén bréve kancellár áll. Tisztán kiadó hivatal. Az Államtitkárság Szent X. Pius reformja óta szerves kapcsolatba került a Rendkívüli Ügyek Kongregációjával és a Brévék Titkárságával összeolvadt.

V. A FEJEDELMI BRÉVÉK ÉS LATIN LEVELEK TITKÁRSÁGA.

(Secretaria Brevium ad Principes et Epistolarum Latinarum (c. 264.).

XI. Ince a Secretaria Brevium ad Principes-t 1678. ápr. 1-én az általános bréve titkárságtól elválasztotta.

A fejedelmekhez és más neves egyénekhez szóló apostoli iratoknak a szerkesztésével foglalkozik, valamint latinnyelvű kiállításával. Tulajdonképpen két külön hivatal. Mindkettőt egy-egy titkár vezeti.

9. §. A FAMILIA PONTIFICIA ÉS A PÁPAI KITÜNTETÉSEK

I. A FAMILIA PONTIFICIA.

A Familia Pontificia ama egyházi és világi személyek összessége, akik a pápai udvartartáshoz tartoznak, vagy úgy, hogy ott szolgálatot teljesítenek, vagy pedig úgy, hogy ottani állások címeit viselik. — Ide tartoznak:

1. A két palotás bíboros (az államtitkár és a datarius bíboros).
2. A palotás prelátusok: (prefectus Palatii Apostolici, maiordomus, praefectus cubiculi secreti Pontificis, maestro di Camera, Auditor SSmi Domini nostri Papae és a magister Sacri Palatii Apostolici).
3. A valóságos szolgálattevő kamarások: *camerieri partecipanti* (alla mensa papale). Most is ide tartozik: a legfőbb *titkos alamizsnás* (elemosinarius secretus), aki a pápa nevében a búcsúkat adja (címetes érsek); a fejedelmek brève-hivatalának titkára; a többiek turnusban tesznek szolgálatot az Anticamera-ban.
4. A titkos írások titkára (Segretario della Cifra, cifrarum seu notarum arcanarum secretarius, chiffre főnök).
5. A latin levelek titkára.
6. Pincerna és Nuntius (Secretario di Ambasciate, Vestiarius).
7. Praefectus Sacrae Apostolici (Sacrista).
8. Camerieri segreti di spada e cappa partecipanti, foierius maior (a palota felügyelet), prefectus stabuli, (a prior stabuli-ról már 590-ben történik említés), praefectus tabellariorum (posta).
9. A pápai prelátusokat a pápa külön brévével nevezi ki. Ünnepléses funkcióknál lila reverendát és palmatoriát (bugia) használhatnak. Infula, kereszt és gyűrű nem illeti meg őket. Funkción kívül lila gombos és lila öves reverenda, lila harisnya és lila köpeny az öltözetük.

A pápai trónálló érsekek és püspökök *ipso facto* prelátusok. A prelátusi kinevezés életfogytiglan tart.

A pisai káptalan tagjai „ad instar” prelátusok. Kinevezésükben többek között ez áll: „Te Antistitem Urbanum seu Domus Pontificiae Praesulem constituimus et declaramus.” Címük: Illustrissimus.

Megkülönböztetésül a világiaktól (Signore), a „Monsignore” megszólítás illeti meg őket. Nálunk főleg a pápai kamarásokat és káplánokat szokták ezzel nevezni, míg Olaszországban általános a „Monsignore” használata. A pápai funkcióknál leckeoldalon állanak.

10. Nemestestőrök. (Guardia Nobile Pontificia).

11. A szertartásmesterek Kollégiuma.

12. A számfeletti titkos pápai kamarás. (Cubicularii intim seu secreti) és tiszteletbeli pápai kamarás (ad honorem). Ünnepeleys funkcióknál lila reverendát viselhetnek. Azon kívül pedig paonazzo színű gombbal és övvel ellátott reverendát.

13. Cubicularii intimi ab ense et lacerna. (Ezek a non partecipanti. De numero: 4, a többi számfeletti.) A pápai Anticamera segretaban teljesítenek szolgálatot.

14. Cubicularii honoris ab ense et lacerna. Két osztályból áll. (De numero: 4, a többi számfeletti.) A trónteremben teljesítenek szolgálatot. Tiszteletbeli, kardot és köpenyt viselő pápai kamarások. E kitüntetést Rómán kívüli érdemes katolikus férfiaknak is szokta adományozni a pápa.

15. A svájci gárda és a palotaőrség tisztjei.

II. PÁPAI LOVAGRENDEK ÉS KITÜNTETÉSEK.

1. *Krisztus rend* (Ordine Supremo del Christo, Milizia di N. S. G. C.

A templomosok rendjének eltörlése után I. Dionysius király Krisztusról nevezett új lovagrend alapítását határozta el és neki adományozta a templomosok portugál javait. XXII. János e kezdeményezést 1319. márc 14-én jóváhagyta (*Ad ea ex quibus*). Aki lovag akart lenni, annak a mórok ellen három évig kellett harcolnia. VI. Sándor 1499-ben mentesítette a lovagokat a fogadalmuk alól. Így vegyes, majd később csak tiszteletbeli kitüntetés lett belőle. VI. Hadrián (1522), majd III. Gyula (1550) óta e rend teljesen a portugál király irányítása alá került. Később a pápák minden nemzetből neveztek ki lovagokat, a portugál király pedig saját nemeseit tüntette ki ezzel a renddel. Így két ágra szakadt: egyik vallásos, a másik világi kitüntetés jellegét vette fel. Szent X. Pius 1905. febr. 7-én (*Multum ad excitandos*) teljesen átszervezte, és az összes lovagrendek

élére állította .Jelenleg csak uralkodók és államfők kapják sajátos szertartás szerint.¹

2. *Aransarkantyú rend* (Ordine dello Speron d'Oro, Militia Aurata).

Alapításának ideje bizonytalan; a középkorban Szent Szilveszter pápának tulajdonították. Kezdetől fogva *tiszteletbeli kitüntetés* volt. 1500 óta a lateráni palotai ún. *palatinus grófi* méltósággal jár együtt. Később egyetemek, sőt egyes nemes családok (Sforza, Cesarini) is adományozhatták. Az aranygyapjasok nem alkottak külön rendet, nem volt külön jelvényük sem, a régi lovagokén kívül. (Aranygyapjú, katonai öv, stb.) Egyháziak is lehettek tagjai, akik ezzel a 18. század óta a protonotáriusi minőséget is megszerezték. A nemesi rang személyi jellegű volt. XVI. Gergely a rendet újjászervezte, és Szent Szilveszterről nevezte el. (Ordine di San Silvestro e dello Speron d'Oro). Két osztályra osztotta: cavaliere és commendatore. Szent X. Pius e rendet 1905. febr. 7-én ketté osztotta; az egyik lett a Milizia aurata és a rangsorban a második lovagrend. A tagok maximális száma 100, jelenleg csupán 13. Leginkább kormányfők szokták kapni. A Szilveszter-rendet pedig mint önálló rendet az 5. helyre tette.²

3. *Pius rend* (Ordine Piano).

IV. Pius *Pii patris amplissimi* kezdetű bullájával lovagi testületet alapított „Collegium militum, qui pii nuncupantur” címmel. Nagyrészt a pápa laikus udvartartását alkották, és a mai „Camerieri di Cappa e Spada” és a nemestestőrséggel hasonlíthatók össze. A világi lovagok egyben palatinus grófok és a Speron d'Oro tulajdonosai is voltak; az egyháziak pedig apostoli protonotáriusok. IX. Pius 1847. június 17-én valódi lovagrendet alakított belőle. Két osztályt szervezett; az első osztállyal az utódokra is átszálló nemesség volt összekapcsolva, míg a második osztállyal csak személyi nemesség járt. Éppen ezért főleg régen nemeseknek adományozták (nemes testőrök, patriciusok, diplomaták, akik többé-kevésbé úgylis nemesek). Nem nemeseket ritkán tüntettek ki vele.

Jelvénye a többi lovagrend keresztjével szemben: 8 ágú csillag, „*Virtuti et merito*” felirással, valószínűleg azért, mivel ezt másvalású miniszterek is elnyerték. IX. Pius 1847. június 21-én megengedte, hogy a titkos kamarások is megkaphassák ezt a kitüntetést.

¹ S. Bascapè, L'ordine sovrano di Malta e gli ordini epuestri della Chiesa, Milano' 1940, 121 sk.

²S. Bascapè, 131.

1849. június 17-én a pápa új jelvényt állapít meg, nevezetesen a nagy-keresztet, amelyet azonban nem nyakban, hanem vállon átvette hordanak.

1856. nov. 11. óta három osztálya van: Nagykereszt, (Gran Croce), Középkereszt (Commendatore), középkereszt a csillaggal (Commendatore con placca, megfelel az olasz Grand'Ufficiale-nak) és a lovag kereszt (Cavaliere). Az öröklődő nemesség az első, a személyi nemesség pedig a másodikkal volt összekötve. A harmadik nem adott nemességet.

XII. Pius 1939. november 11-én (AAS, 32 [1940] 41.) eltörölte a Pius-rend nemesi kiváltságát („Habita praesertim temporum nostrorum ratione minus opportunum videtur, cum caeteri... equestres ordines... nullo modo nobilitatis privilegio aliquo fruuntur.“) Ezzel pusztán tiszteletbeli kitüntetés lett, mint a többi. Az 1940 előtt kinevezett lovagok azonban nemesi jogaikban továbbra is megmaradtak.³

4. Nagy Szent Gergely rend. (Ordine di San Gregorio Magno.)

A fentebb említett három pápai rend többé-kevésbé legalább is névleg a régi egyházi lovagrendek folytatásának tekinthető. A múlt század első felében a Szentszék jóformán csak a *Krisztus*-rendet adományozta; de azt is kivételesen kiemelkedő személyeknek, a *Speron d'Oro* pedig még nem nyerte vissza régi tekintélyét. Így új rendre volt szükség, amely a világi érdemrendek mintájára idegeneknek is adományozható. Ezért XVI. Gergely 1831. szept. 1-én (*Quod summis quibusque*) nagy elődjéről, Nagy Szent Gergelyről elnevezve új lovagrendet állított fel, amelyet három osztályra osztott: a nagykereszt (Gran Croce), középkereszt (Commendatore) és a lovagkereszt (Cavaliere). Később még polgári és katonai fokozat is járult hozzá, és az első osztályt még két alosztályra osztotta. De 1834. május 30-án (*Cum amplissima honorum*) e négyes felosztást megszüntetve ismét 3 osztályt állapított meg. Sokáig a Nagy Szent Gergely rend egyedüli érdemrend maradt, mivel az első három csak kiváltságos személyeknek volt fenntartva.⁴ E rend egyébként csak katolikusoknak adományozható.

5. Szent Szilveszter rend.

Láttuk, hogy a *Speron d'Oro* 1841. évi reformjánál mint égi patronust, Szent Szilveszter nevét vette fel, és így kettős címe volt.

³ *Bascapè*, 139. 147.

⁴ *Bascapè*, 149—154.

Sokáig csak a Gergely rend volt érdemrend, míg 1905. febr. 7-én Szent X. Pius a Speron d'Oro-tól elválasztotta a Szilveszter-rendet, és önálló lovagrenddé, illetve érdemrenddé alakította.

Ez is három osztályra tagozódik, mint a Gergely rend: nagykereszt, középkereszt (csillaggal) és lovagkereszt. Jelvénye az 1841. évi máltai kereszt.⁵

6. Egyéb egyházi kitüntetések.

A fent említett lovagrendeken kívül, amelyeket csak férfiak nyerhetnek el, vannak még egyéb kitüntetések is az Egyház és főleg a Szentszék iránti érdemek jutalmazására. Az ismertebbek a következők:

a) *Pro Ecclesia et Pontifice* keresztet mint emlékérmét XIII. Leó *Quod singulari Dei concessu* apostoli levelével alapította a papi jubileumára 1888. július 17-én. De eme ünnepi alkalom után is használatban maradt és valószínűs érdemrend lett a pápa és az Egyház iránti nemes magatartás kitüntetésére. Kezdetben arany-, ezüst- és bronzfokozata volt. Szent X. Pius 1908-ban csak az arany fokozatot tartotta meg. — Jelvénye: görög kereszt e felírással: „Leo XIII. P. M. Ann. X.“ Nők is megkaphatják.

b) *Benemerenti* érem. VII. Pius létesítette ezt az érdemérmét arany-, ezüst- és bronzfokozattal, melynek egyik oldalán a pápa képe, a másik oldalán a „Benemerenti“ felírás állott. X. Pius aranyozott bronzból új érmet alapított, kisebb állású egyének jutalmazására, azonos felirattal.

c) *Cruz Lauretana* (Croce Lauretana, Loretói kereszt). V. Sixtus pápa a loretói Szűzről nevezett lovagrendet alapította: „Ordo seu Collegium Equitum et Militum“, melynek feladata az Egyház, a pápa, az adriai partok, és a loretói ház védelme volt. E lovagrend később megszűnt, de XIII. Leó 1888. nov. 26-án a loretói lovagrend 300 éves jubileumára megengedte a mindenkori loretói püspököknek, hogy a „Pro Ecclesia et Pontifice“ mintájára keresztet adományozzon a mindkét nembeli érdemes híveknek. A kereszt közepén a régi lovagrend címere látható e felírással: „Benemerentibus, quibus cordi est decor Domus Lauretanae.“

E kitüntetésnek három fokozata van, különböző lelki kiváltságokat, pl. búcsút is von maga után.

Legújában nem a loretói püspök, hanem a Szent Ház főnöke és az ottani Kongregáció rektora adományozza a kitüntetést és állítja ki a diplomát.

⁵ Bascapé. 155—158.

d) *Crux Lateranensis* (Lateráni Kereszt). Amint a loretoi kereszt a lorettói lovagrend ideális folytatása, úgy egyesek szerint a lateráni kereszt a hajdani lateráni Szent János lovagrend folytatása. De ez utóbbi lovagrend létezése is egyáltalán nem biztos. A lateráni keresztet XIII. Leó 1903. febr. 18-án alapította azok számára, akik különleges szolgálatokat tettek az Egyháznak, a lateráni bazilikának vagy kápolnának. Jelvénye a bizánci kereszt, melynek négy végén Keresztelő Szt. János, Szt. Péter, Szt. Pál és Szt. János apostol érmei vannak. Középen van a Megváltó érme. A másik oldalon a felírás: „*Sacrosancta Lateranensis Ecclesia Omnium Urbis et Orbis Ecclesiarum Mater et Caput.*“

E kitüntetést a lateráni káptalan adományozza.⁶

⁶ Bascapè, 160—164.

10. §. A PÁPAI KÖVETEK (c. 265—270.).

I. A PÁPA KÖVETKÜLDÉSI JOGA

A római pápa jogosult a világi hatalomtól függetlenül a világ bármely tájára követet küldeni egyházi joghatósággal vagy anélkül (can. 265.). Minthogy e jog az Egyház isteni küldetéséből folyik, független a pápa világi hatalmának elismerésétől.

1. Követeket küldhet egyházi megbízással a *katolikus püspökhöz és hívekhez*, vagyis a katolikus országokba. Az Egyház isteni alkotmánya szerint ugyanis a pápa az egész Egyházra kiterjedő rendes, egyetemes és legfőbb hatalmánál fogva közvetlenül érintkezik minden katolikus hívővel és pedig mindenkitől függetlenül. Ebből az is következik, hogy a földkerekség bármely részébe, ahol katolikus hívő él, követekkel képviseltetheti magát. Az sem mondható, hogy idegen területre küldi követeit, hiszen ahol katolikus hívő van, ott van az Egyház is. A gyakorlatban azonban a pápa csak olyan országokba küld ilyen, kizárólag *egyházi* felhatalmazással bíró *nem* diplomata követet, ún. *apostoli delegatust*, amelyekkel nincsen diplomáciai kapcsolatban, illetve ahol a katolikusok kisebb számban élnek.

2. A római pápának joga van ezenkívül követeket, vagyis diplomatákat küldeni az egyes országok kormányaihoz is. Még pedig nemcsak történeti okok alapján, A katolikus Egyház jogilag éppoly tökéletes társaság, mint az állam, amellyel nem alárendelt, hanem mellérendelt viszonyban van. Mivel az Egyház nemzetközi jogi személy és a pápa valóságos főhatalommal, szuverenitással bír az Egyházban, nemzetközi viszonylatban legalábbis annyi jog illeti meg, mint a többi államfőt.

A pápának ez a lelki szuverenitása az összes hatalmak között a legnagyobbak közé tartozik a világon, amely a földkerekség csaknem minden táján elszórtan élő 400 millió katolikus hívőre kiterjed. Ezenkívül a pápát, mint *világi uralkodót* a többi államfővel teljesen azonos szuverenitás illeti meg a Vatikán állam területén. Ez viszont a legkisebbek közé tartozik. A pápa tehát kettős szuverenitás alapján küldhet követet. Elvileg két követet is küldhetne, egyiket mint az

Egyház, másikat mint a Vatikánállam feje. A gyakorlatban mint az Egyház feje küldi követeit; akik szükség esetén a Vatikán állam ügyeit képviselik. A politikai jellegű követ, vagyis diplomata küldéséhez természetesen az érdekelt állam hozzájárulása is szükséges. (Agréement.)

II. A KÖVETEK OSZTÁLYOZÁSA

1. A nemzetközi jogban:

Minthogy elvileg minden állam független és a másikkal jogilag teljesen egyenlő, azért rangban egyik állam sem előzi meg a másikat, sem egyik követe a másikat. Tekintettel azonban arra, hogy az akkreditált követek külön testületet, ún. *diplomáciai* testületet alkotnak, amelyben a rangsőbbiség rendezetlensége folytán nézeteltérések keletkezhetnek, azért a *bécsi kongresszus* (1815 márc. 19.) a diplomátáknak *három* osztályát különböztette meg. Az első osztályba tartoznak a nunciusok és nagykövetek, a második osztályba a rendkívüli követek és meghatalmazott miniszterek, a harmadik osztályba az ügyvivők (Chargés d'affaires). Az Aachenben tartott nemzetközi kongresszus (1818 nov. 21) a második és harmadik osztály közé egy újat iktatott be: *ministres residents* címen.

Jogi szempontból semmi különbség sincsen a különböző osztályba tartozó diplomaták között. Az első vagy utolsó osztályba tartozó követek ténykedése ugyanazon értékű, mivel jogilag teljesen egyenlő államok nevében járnak el. Csak a politika és rangsor szempontjában van köztük különbség. Míg az első három osztály tagjait az államfő küldi a másik állam fejéhez, addig az ügyvivőt a külügyminiszterek küldik egymáshoz. Rangsorban az első osztály megelőzi a másodikat, a második a harmadikat, ez pedig a negyediket. Az egyes osztályokban a rangsort a kinevezés, illetve a megbízólevél bemutatásának időpontja állapítja meg.

2. Az egyházi jogban.

Különbséget teszünk oldalkövet (alkalmi) és állandó követ között.

a) *a legatus a latere* (c. 267. §. 1.) pápai oldalkövet a pápa személyét képviseli rendszeren nemzetközi összejöveteleken és kongresszusokon. Hatalma a megbízó levélből állapítható meg. E tiszteet rendszerint bíborosok töltik be (c. 239. §. 1. n. 21.) Rómán kívül rangsorban mindenkit megelőznek.

b) *Állandó követek* (c. 267. §. 1.).

A diplomáciai jelleggel bíró pápai követeknek 3 csoportját különböztetjük meg. Ezek a nunciusok, internunciusok és az ügyvivők (Chargés d'affaires).

1°. A *nunciosok* az említett bécsi kongresszus határozta szerint az első osztályba tartoznak, s mivel a katolikus Egyház fejét, a római pápát képviselik, rangsorban megelőzik az összes nagyköveteket, ha később kerültek is állomáshelyükre. Így a nuncius a diplomáciai testületnek *ipso iure* a feje, *doyenje*.

A nunciatura is lehet első osztályú és másodosztályú. Ez a megkülönböztetés csak belső, egyházi jellegű. Első osztályú nunciaturák közé tartoznak a párisi, bécsi, madridi és lisszaboni nunciaturák, melyek követei kardinálisok szoktak lenni hivatali működésük után (*posto cardinalizio*). Ha kardinális minőségben egyideig állomáshelyükön maradnak, *pronuncius* a nevük.

Nagyköveteket rendszerint a hatalmasabb országok szoktak egymáshoz küldeni és a Szentszékhez. A nagyobb államok a kisebbekhez és a közép- és kisállamok egymáshoz rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert küldenek. A pápa viszont általában mindig nunciust szokott küldeni az egyes államokba. Jelenleg 31 országban működik nuncius.

2°. Az *internunciusok* a pápai diplomáták második osztályába tartoznak. Ha tehát az illető országban nagykövetek is vannak, akkor a rangsorban az internunciusok csak azok után következnek. Itt *nem fejei* a diplomáciai testületnek sem. A második osztályú diplomátákat, vagyis a rendkívüli követeket és meghatalmazott minisztereket azonban — szerény nézetünk szerint — rangban megelőzik. Valamikor ezt kétségbe vonták. Azonban, mint említettük, a bécsi kongresszus elismerte a nunciosok elsőbbségi jogát az összes nagykövetek előtt, mivel a pápát képviselik, aki valamennyi világi fejedelmet, illetve államfőt megelőz. Ugyanez a megfontolás indokolja, hogy az internuncius is, aki szintén a pápát képviseli, megelőzze a vele egyébként egyenrangú követeket. A bécsi kongresszus természetesen még nem intézkedett az internunciusokról, mivel akkor még elvételre léteztek. A Szentszék megtehetné, hogy abba az országba, ahol nem ismernék el a nunciosok nagykövetségi előjogait a bécsi kongresszus határozata értelmében, oda internunciust, vagyis másodosztályú követet küld és esetleg belenyugszik abba is, hogy köve nem lesz a diplomáciai testület feje. Ezt a kérdést azonban a két érdekelt hatalom, Egyház és állam előzetes megegyezése dönti el. Most 10 internuncius működik.

3°. A harmadik osztályba tartozó diplomátákat az *ügyvivőket* (*Chargés d'affaires*) csak meghatározott körülmények között alkalmazza a Szentszék. Így a nuncius távolléte vagy betegség idején az uditorét vagy a titkárt bizza meg az ügyek vitelével. Nevük ideiglenes ügyvivő: *incaricato d'Affari ad interim*.

Ritka esetben azonban állandó jelleggel is küldhet a pápa ilyen ügyvivőt, ha egészen kis országról van szó, vagy akkor, amikor a

kérdéses állam semmiféle előjogot nem kíván biztosítani a nunciushoz, vagy internunciushoz. Ilyen állandó jellegű negyedik osztályú követség vagy ügyvivő van most Haitiban.

c) *Apostoli delegatus (delegatus apostolicus)* (c. 267. § 2.) csupán egyházi felügyeleti joggal bír. Olyan országokba küld a Szent-szék ilyen követet, amelyekkel nincsen diplomáciai kapcsolatban. *Apostoli delegatus* működik jelenleg: Angliában, Angol Kelet- és Nyugat-Afrikában, Ausztráliában, Belga Kongóban, Dakarban, Dél-Afrikában, Indokínában, Irakban, Jeruzsálemben (Palesztina, Jordánia), Kanadában, Koreában, Thaiföldön (Malájföldön) és USA-ban.

Míg a diplomáciai jellegű követek közvetlenül a bíboros államtitkár felügyelete alatt állnak, a *delegatus apostolicus* felügyelő hatósága az illetékes kongregáció: a konzisztoriális, a hitterjesztési vagy keleti kongregáció, aszerint, hogy milyen területről van szó.

d) A *legatus natus* született követi méltóság, amely valamely érseki vagy primási székhöz van kapcsolva, többé nem jár semmiféle jogosítvánnyal (c. 270.). Pusztán tiszteleti cím, kivéve a magyar primást, akinek szentszéki született követi tiszte mind a mai napig abban is megnyilvánul, hogy keresztjét követségének egész területén, vagyis az egész országban maga előtt viteti (más érsek csak érseki tartományán belül) és sajátos, személyes elnöksége alatt működő harmadfokú egyházi bírósággal rendelkezik, míg más országokban harmadfokon minden esetben Rómába kell fordulni, továbbá bíborosi kinevezése előtt is a legátusoknak kijáró vörös öltönyt viselhet s mint ilyet rangelsőbbiség illeti meg a többi érsekkel szemben. E követi címet használja a Salzburg-i, Köln-i, Prága-i és Gnésen-i érsek is (c. 270.).

III. A PÁPAI KÖVETEK JOGAI ÉS KIVÁLTSÁGAI

1. Feladatuk politikai síkon a Szentszék és az illető állam között a baráti, békés viszony ápolása.

2. Egyházi síkon nincs a püspökökkel versenyző hatalmuk. A lelki vonalon az illető ország egyházi ügyeire felvigyáznak és szükség esetén azokról a pápát értesítik. Minthogy a püspökök isteni jogon kormányoznak az Egyházban, azért a nunciushoz a püspöki joghatóság szabad gyakorlását nem gátolhatják. Egy lényeges különbség azonban mégis mutatkozik a világi követek és nunciushoz között. A világi diplomata nem avatkozhatnak be ama ország belügyeibe, amelynél akkreditálva vannak. Ha mégis szükségesnek ítélik a közbelépést, nem tárgyalhatnak közvetlenül az érdekelt felekkel, hanem

csakis a külügyminisztériumon keresztül. A nunciusoknál más a helyzet. Nekik, mint láttuk, kettős megbízásuk van. Egyik a diplomáciai kapcsolat a kormány felé, a másik vallási jellegű megbízás a püspökök és a hívek felé. A követek széleskörű *delegált* joghatósággal is rendelkeznek és adott esetben a pápa nevében felmentéseket és egyéb egyházi jellegű engedményeket adnak (c. 267.).

Mivel ezt a vallási, egyházi megbízást a *pápa nevében* gyakorolják, közvetlenül érintkezhetnek a püspökökkel és hívekkel; nekik utasítást, rendelkezést, törvényt adhatnak a *pápa nevében*. Ennek az a magyarázata, hogy míg az államok csak saját területükön belül gyakorolhatják hatalmukat, addig a római pápa hatalma területileg korlátozva nincsen, a világ bármely táján élő katolikusok közvetlenül neki vannak alárendelve. A katolikus Egyház tehát nem területi, nem is nemzetközi, hanem helyesen nemzetfeletti világ-szervezet.

3. A követek kiváltságai.

a) A pápai követek követségük határán belül, a bíborosokat kivéve, minden érseket és püspököt megelőznek.

b) Ha felszentelt püspökök, mindenütt főpapi funkciót végezhetnek. A székesegyházban a püspök engedélyével.

c) Csak a pápa ítélkezhetik felettük. (c. 1557.). A bíboros államtitkár felügyelete alatt állnak.

d) A követek személye sérthetetlen és házuk területenkivüliség kiváltságával bír.

e) Hivataluk a pápa halálával nem szakad meg, csak lemondással és pápai felmentéssel (c. 268.) szűnik meg.

11. §. A PATRIARCHÁK (c. 271.).

A püspökök *rendi* hatalom szempontjából teljesen egyenlők. A hatalom gyakorlásában azonban lehet közöttük különbség. Így a római birodalom kiválóbb városainak püspökei mind nagyobb tekintélyre tettek szert, mivel a környék innen kapta az igaz hitet. Különösen nagy tekintélynek örvendtek az apostoli alapítású egyházak. A *hyperepiscopalis* joghatóság tehát, amelynek már a Szentírásban megtaláljuk a nyomait (Titus Crétában, Timotheus Ázsiában) tisztán egyházjogi eredetű.

Az isteni alapítású pápai és püspöki hivatalon kívül az egyházi alkotmány fejlődése kapcsán különböző „főérseki és főpüspöki” intézmény alakult ki.

I. A PATRIARCHAI INTÉZMÉNY HAJDAN

1. Kialakulása.

Az I. niceai zsinat (325) 6-ik kánonja már kifejezetten említést tesz erről a püspök-feletti joghatóságról, amikor az alexandriai, antiochiai és római egyháznak több egyházi tartomány felett bizonyos magasabb hatalmat biztosított (c. 1. D. LXIV : c. 6. D. LXV; c. 2. D. XXX.). Ez a kánon azt az egyházi hierarchia fokozatot teremti meg, amelyet *később patriarcha*, princeps patrum névvel illetnek. Ez a méltóság a római birodalom tartományi felosztásával szoros kapcsolatban van. Nagy Konstantin ugyanis a római birodalmat 4 praefecturára osztotta fel, ezek: *Kelet, Illyria, Itália és Gallia*. Minden praefecturában több kerület volt: (*dioikezis*). A kerület több tartományra, provinciára (eparchia), ez pedig több kisebb részre (parokia) oszlott. A niceai zsinat tehát az említett püspököknek széles területen (dioikezis) biztosított hatalmat.

A niceai zsinat első helyen az *alexandriai püspököt* említi, akirehéz régi szokás szerint Egyiptom, Libia és Pentapolis tartománya tartozott.

Az *antiochiai* patriarcha joghatósága Kelet tartományaira terjedt ki.

Amikor a római birodalom székhelye Rómából Konstantinápolyba került, az új főváros püspökei csakhamar szintén nagyobb hatalomra tettek szert. Ezért a 381. évi konstantinápolyi zsinat 3-ik kánonja „új Róma“ püspökének „*primatus honoris*“-t biztosít mindjárt a „régí Róma“ püspöke után. A császárok támogatásával csakhamar joghatóságot szerzett a konst. püspök Thracia, Pontus és Asia minor dioikézisei fölött. Nectárius 394-ben olyan zsinaton elnököl, amelyen az antiochiai és alexandriai patriarcha is jelen van. Theodoretus szerint Aranyaszájú Szent János Ázsia, Thracia és Pontus dioikéziseit kormányozta 28 provinciával. (Hist. eccl. 1. 6. c. 28.). Tehát a ténylegesen gyakorolt hatalmat a *chalcedoni zsinat* 451, (can. 28.) formálisan is megadta Thracia, Pontus és Ázsia felett a konstantinápolyi püspököknek.

A római püspök patriarchai joga a primatustól független bizonyos provinciák feletti hatalomra vonatkozik. Ez a patriarchai hatalom nemcsak a suburbicarius vagy olasz területekre, hanem az *egész Nyugatra kiterjed*. Azért Szent Vazul (Ep. 239. c. 21. P. G. 32. 893.) és Szent Ágoston (Contra Julianum I. c. 6.) a római pápát *Nyugat primásának* nevezi. Megerősíti ezt *Justiniánus* 109-ik novellája, mely *négy keleti* és csak *egy nyugati* patriarcháról tesz említést, ez utóbbihoz az egész Nyugat tartozik, mivel a novella a világ felosztásáról beszél. Jóllehet a pápa patriarchalis joga a primatustól nem volt mindig megkülönböztethető, a zsinatok összehívásában és a metropoliták feletti felügyeletben kellőképp megnyilvánult.

2. Fogalma és régi jogai.

Elnevezés. A hypermetropolitai hatalom gyakorlóit csak az V. századtól nevezték kizárólagosan patriarcháknak (főérsek), ezelőtt más püspökök is éltek ezzel a címmel. A négy patriarchára kizárólagosan Nyugaton kezdték ezt az elnevezést rezerválni, amit I. Gergely megerősített (Ep. II. 52.).

A keleti patriarchák kiválóbb egyházak püspökei, kiket ősidőktől kezdve az érsekek, püspökök, klérus és hívek fölött széleskörű hatalom illet meg a szent kánonok értelmében és a római pápától függőségben.

Mint főérsekek:

a) felügyeltek, hogy területükön az egyházi törvényeket mindehánth megartsák,

b) a vitás kérdéseket eldöntötték,

c) a metropolitákat felszentelték, palliumot adtak és a püspök szenteléshez beleegyezésüket nyilvánították,

d) patriarchai zsinatot hívhattak egybe,

e) a patriarcha bírósága a metropolita számára II.-ik, a püspök számára harmadik fórum volt. Egyenesen nem lehetett a patriarchához folyamodni.

f) Justinianus szerint a patriarcha ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye. A vitás kérdéseket a császárok rendszerint a konstantinápolyi patriarcha elé terjesztették, aki azt az „*endemusa*“ zsinaton döntötte el. A patriarchák különös tiszteletben részesültek.

II. A PATRIARCHAI INTÉZMÉNY A LATIN EGYHÁZBAN

1. „Latin“ patriarchák keletkezése.

A keleti patriarchatusok rövid életűek voltak. Három az izlám hódítás folyamán megszűnt: a konstantinápolyi pedig a „*schisma*“ áldozata lett.

A keresztes hadjáratok kapcsán, amikor a patriarchai székek felszabadultak, a pápa visszaállította (1099) a patriarchai méltóságot és residenciális (az alex. kivételével) latin patriarchákat nevezett ki. A sorrendet a IV. lateráni zsinaton III. Ince (1215) állapította meg. „*Antiqua patriarchalium sedium privilegia renovantes, sancimus ut post Romanam Ecclesiam, quae disponente Domino super omnes alias ordinariae potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana, primum, Alexandria secundum, Antiochena tertium, Hierosolymitana quartum locum obtineant* (Denz. 28, 436.).“

(A konstantinápolyi patriarcha elsőbbségét a többi keleti patriarcha fölött a firenzei zsinat [1439] mondotta ki.)

De ez a restauratio nem sokáig tartott, amikor a keleti patriarchatusok elvesztek a török invázió következtében, a pápák, „*episcopi in partibus infidelium*“ mintájára a patriarchai címet a római Kúriában szolgáló magasabb prelátusoknak szokták adományozni, akik felszentelt püspökök s rangsorban mindjárt a kardinálisok után következnek.

Ezeket *címzetes* patriarcháknak is nevezhetjük. Ezek közül a *jeruzsálemi* latin patriarchatust IX. Pius pápa 1847 július 23-án *Nulla celebrior* kezdetű bullájával visszaállította Palesztina, Transzjordánia és Cyprus latin szertartású híveire kiterjedő joghatósággal.

2. „Nagy patriarchák“ a latin Egyházban.

A latin Egyházban jelenleg 5 nagy patriarcha van:

- a) *Nyugat patriarchája* — Patriarcha Occidentis: — a pápa,
- b) *Konstantinápolyi patriarcha* — Patriarcha Constantinopolitanus (Latinorum) a római kuriában címzetes).
- c) *Alexandriai patriarcha* — Patriarcha Alexandrinus Latinorum a római kuriában címzetes.
- d) *Antiochiai patriarcha* — Patriarcha Antiochenus Latinorum (címzetes a római kuriában).
- e) *Jeruzsálemi latin patriarcha* (alapítás: 451, latin: 1099; visszaállítva: 1847) Jeruzsálemben székel.

Az öt nagy patriarchának Rómában öt ún. patriarchai bazilika a titularis temploma.

3. Kis patriarchák a latin Egyházban.

A fenti öt nagy patriarchai méltósághoz járultak később az ún. kisebb patriarchatusok a nyugati egyházban, melyek vezetőit *tiszteletbeli* patriarcháknak nevezhetjük.

Ezek a következők:

- a) Az aquileai, majd gradói patriarchatust V. Miklós pápa 1451. okt. 8-án Velencebe tette át. Azóta *Velencei patriarcha* a neve.
- b) *Nyugatindiai* patriarchátus. (patr. Indiarum Occidentalium 1540 óta, AAS, 12, 594) Rendszeren a spanyol hadsereg tábori püspöke viseli e címet (capellanus regius maior), jelenleg *ad personam* a madridi püspök viseli.
- c) *Keletindia* patriarchatus (XIII. Leo: 1886. szept. 1.) A goai érsek viseli e címet (Indiarum Orientalium).
- d) *Lisszaboni* patriarcha (Lisbonensis, Ulissiponensis) XI. Kelemen: 1716. nov. 7. *In supremo* megadta nekik a velencei patriarcha kiváltságait, a salzburgi érsek piros ruháját és a *pallium* állandó viselésének jogát.

III. A PATRIARCHAI INTÉZMÉNY AZ EGYESÜLT KELETI EGYHÁZBAN

Az egyesült keleti egyházban a következő *hat* patriarcha működik jelenleg:

- 1. *Alexandriai* kopt patriarcha (Patriarcha Alexandrinus Coptorum): 1824. aug. 15.; visszaállítva: 1895. nov. 26.; *székhelye*: Kairo.).
- 2. *Antiochiai* szír patriarcha (Patriarcha Antiochenus Syrorum: székhelye: Beirut). (1662.)

3. *Antiochiae* melchita patriarcha (Patriarcha Antiochenus Melchitarum; 1743. márc. 26. — Székhelye: télen Kairó, nyáron Damasculus).

4. *Antiochiae* maronita patriarcha (Patriarcha Antiochenus Maronitarum; székhelye Bkerké, Libanon).

5. *Babiloni* káld patriarcha (Patriarcha Babylonensis Chaldeorum; székhelye: Bagdad; visszaállítva: 1553. ápr. 20.).

6. *Ciliciai* örmény patriarcha (Patriarcha Ciliciae Armenorum 1742. nov. 26. — Székhely: Bejrut).

Érdekes megfigyelni, hogy pl. az antiochiai címet három patriarcha is használja. Ennek az a magyarázata, hogy az idők folyamán a szakadár érsekek is felvették, illetve megtartották a patriarchai címet. Amikor visszatértek az Egyház kebelébe, továbbra is megőrizték régi címüket, kiváltságaikat és joghatóságukat.

IV. A PATRIARCHÁK HATALMA ÉS RANGSORA

1. A latin Egyházban.

Itt csupán tiszteletbeli címmé zsugorodott össze hatalmuk. A kodex szerint (c. 271.) a patriarchák a püspököket, érsekeket, sőt a primásokat is rangsorban megelőzik, de maga a patriarchai méltóság különös joghatósággal nem jár, hacsak a *partikuláris* jog másként nem intézkedik.

2. A keleti egyházban:

a) A keleti patriarchák most is magasabb hierarchiai fokon állnak és szélesebb hatalomkörrel bírnak, mint más metropoliták: patriarchia zsinatot tarthatnak s a suffragáneusok fölött kiterjedtebb joghatósággal rendelkeznek (érsekek, püspökök megerősítése, felszentelése stb.) (régebben ők adták a palliumot és kánoni engedelmességet követeltek) (metropolita metropolitatum). A hatalmuk most főleg *personális*, mivel csaknem valamennyi patriarcha azonos területen működik. Az új keleti jog hatalmukat részletesen szabályozza: (Motu prop. *Cleri sanctitatis*, AAS, 49 [1957] 497). A patriarchát a püspökök zsinaton választják kétharmad szótöbbséggel. — Feltétel: 40 éves életkor és 10 éves papság.

b) Megszólításuk: Sua *Beatitudo*. III. Ince óta a palliumot az egész Egyházban viselhetik. A címzetes patriarchák a pallium helyett XIII. Benedek óta (Rom. Pontif. 1724. Bull. Rom. XI. 2. 350.) *scapulare* vagy humerale-szerű válldísz, ún. *exomist* viselnek.

c) Patriarchai kettős keresztet (*dominicæ crucis vexillum*) visznek előttük.

A tiszteleti megkülönböztetés a latin patriarchákat is megilleti.

d) A pápához tartozik:

(1) A zsinat által megválasztott patriarcha megerősítése és neki a pallium átadása,

(2) koadjutor kirendelése utódlási joggal,

(3) a patriarcha lemondásának elfogadása,

(4) a zsinati végzések felülvizsgálása és jóváhagyása,

(5) Tartoznak időnként a *visitatio ad limina elvégzésére*.

(6) A keleti egyház is megemlíti a liturgiában a pápa nevét.

3. A patriarchák rangsora.

Az öt nagy patriarcha (*patr. maiores*) rangsora a szék elsőbbsége szerint igazodik, ritusra való tekintet nélkül. Tehát a nyugati, konstantinápolyi, alexandriai, antiochiai és jeruzsálemi patriarcha következik a szék elsőbbsége szerint egymásután. Ahol több patriarcha viseli ugyanazt a címet, a kinevezés ideje irányadó a rangsornál. A kisebb patriarchákra nézve (*patr. minores*), beleértve a joghatósággal bíró babiloni és örmény patriarchát is, ritusra és székhelyre való tekintet nélkül egyedül a kinevezés időpontja szabja meg a *praecedentiát*.

12. §. AZ EXARCHÁK ÉS PRÍMÁSOK (c. 271.).

I. AZ EXARCHÁK

Az exarchák méltósága szoros kapcsolatban van a patriarchai méltósággal.

A niceai zsinat 6. kánonja ugyanis, az alexandriai, antiochiai és római egyházon kívül más tartomány székváros-püspökeinek (eparchia) is különleges jogokat biztosított a tartomány többi püspöke felett, anélkül azonban, hogy ezeket az egyházakat megnevezte vagy felsorolta volna. Ezt pótolta a 381 konstantinápolyi zsinat 2. kánonja, amely az ephesusi püspökök joghatóságát *Asia proconsularis*-ra, a *herakleai* püspökét Thráciára, a *caesareai* püspökét pedig Pontusra tisztelettel és megerősítette.

Az „új Róma”: Konstantinápoly súlyának növekedésével a fenti három főegyház jelentősége mindinkább csökkent, míg végül a kaledoni zsinat 28. kánonja a kizárólagos jogot a három dioikézis (Thrácia, Pontus és Asia) fölött a konstantinápolyi püspöknek juttatta. Ugyancsak a metropoliták ítéletei ellen a fellebbezést őhöz is lehetett benyújtani.

Amióta a patriarcha elnevezést az öt nagy egyház érsekének megjelölésére tartották fel, az ephesusi, caesareai, herakleai érsekek régi kiváltságuk és joghatóságukra való tekintettel az „*exarcha*” elnevezést és címet kapták. A hatalom elvesztésével már csak merő tiszteletbeli cím lett belőle.

II. A PRIMÁSI INTÉZMÉNY

1. A régi jogban.

Amint Keleten a tartomány legtekintélyesebb városainak püspökei a többi metropoliták fölé emelkedtek, kiket *patriarcha* vagy *exarcha* elnevezéssel illették, ugyanaz a fejlődés megindult Nyugaton is, itt azonban a hypermetropolitai hatalom képviselőjét: *prímásnak* nevezik.

Először Afrikában (IV. század), főleg Karthagóban jelenik meg ez az új hierarchiai fokozat, ahol több rangidős metropolita használja a *primás* elnevezést, de főleg *Karthagó* érseke.

A középkorban az érseki székek egyházi és politikai jelentősége folytán *primási* méltóságra emelkedett:

Toledo, Braga, Tarragona, Pisa és Cagliari, Palermo és Antivari, Rouen (Normandia), Gnesen (1416) Varsó (1818), Armagh (1255), Mecheln, Prága, Salzburg, Esztergom stb. érseke.

A primásokat a *vatikáni* zsinat aktái sorolják fel. (ASS. V. 235. 343. 516.)

Miután egy idő óta valóságos patriarchai jogokkal kezdtek élni a primások, a primatialis méltóság külön hierarchiai fokozatként kezdett jelentkezni. Ez azonban a metropoliták részéről nem kis surlódásra adott alkalmat. Ezért csak egy-egy ország vezető érsekei tartották meg e címet, akik jogosultak voltak a többi püspököt nemzeti zsinatra egybehívni és felettük bíraskodni.

Míg a trienti zsinaton az érsekek között ülnek, a vatikáni zsinaton már a kardinálisok és a patriarchák után következtek. (1869. nov. 27.; „*Multiplices inter*“). A Pápai Évkönyvben (Annuario Pontificio) a primások nem szerepelnek ugyan külön rubrica alatt, de ez nem bizonyít a méltóság fennállása ellen. A pápai körlevelek (enciklikák) a megszólításban viszont a primásokat is megemlítik. „*Ad venerabiles Fratres Patriarchas, Primates etc.*“

2. A mai érvényes jogban.

a) Az egyetemes egyházjogban.

A mai jog szerint (c. 271.) a primásokat a tiszteleti és rangelsőbb-ségen kívül az egyetemes jog alapján semmiféle püspöfkeletti hatalom nem illeti meg, hacsak a *partikuláris* jog másképp nem intézkedik.

b) A magyar partikuláris jogban.

1° A primási méltóság kialakulása.

A primásnak hazai kat. egyházi vonatkozásban egészen ritka kiváltságos helyzete abból a történelmi tényből következik, hogy első szent királyunk az Ap. Szentszék hozzájárulásával az ország akkori fővárosának, Esztergomnak érsekévé, az összes magyar egyházmegyéek metropolitájává tette.

Ladomér esztergomi érsek 1279-ben III. Miklós pápától primási méltóságot kapott, egyelőre *ad personam*.

IX. Bonifác 1394. április 24-én („*Romanus Pontifex*“) a primási és született követi méltóságot megadta Kanizsai Jánosnak és esztergomi érsek utódainak, de csak érseki tartományuk területére. Ezt azután V. Miklós 1452. márc. 24-én (*Nuper*) az egész országra kiterjesz-

tette, majd X. Leó 1513. május 6-án („*Gegimini*“) végleg megerősítette.

Bár később más érsekségeket is alapítottak hazánkban, úgyhogy az esztergomi érsek metropolitai joghatósága ezekre már nem terjedt ki és bár a primási méltóságot az Ap. Szentszék az egész világon mindenütt pusztá címmé zsugorította össze: minálunk a primás említett egyházi joghatóságát az egész országra vonatkozóan megtartotta és most is gyakorolja.

2° *Egyházi jogai és kiváltságai.*

aa) Nemzeti (plenaris) zsinatot hívhat össze.

bb) Az érseki főszentszéken kívül még külön bírósága van: az ún. *primási* főszentszék (Tribunal Primatiale), amely az esztergomi és egri érseki tartomány püspökei részére harmadfokú fellebbviteli fórum. E legfelsőbb bíróság elnöki tisztét, amely egyedüli az egyház-jogban (a spanyol Rótát kivéve, 1947. ápr. 7. A. A. S. [1947] 155.) a primás mindig személyesen látja el. A kalocsai egyháztartomány és pannonhalmi főapátság harmadfokú bírósága régi gyakorlat alapján egyenesen a római Szentszék.

cc) Az egész országra kiterjedő egyházi joghatósága azzal nyer külsőleg is kifejezést, hogy *apostoli legatusi* keresztjét az egész ország területén mindenütt maga előtt viteti, holott egyéb érseket mind a pallium viselés, mind az egyenes kereszt joga csak *saját* tartománya határain belül illeti meg.

dd) A magyar primás és esztergomi érsek rendszerint az Anyaszentegyház presbyter *kardinális*a is. De ősi szokás szerint már bíborosi kinevezése előtt is viseli a *bíborosi jelvényeket*, mint a Szentszék született követe (*legatus natus*).

ee) A magyar püspöki konferencia elnöke még akkor is, ha nem lenne bíboros. Akadályoztatása esetén a rangidős érsek, illetve püspök elnököl.

f) Róma és a magyar állam felé is a katolikus Egyház hivatalos képviselője.

3° Az ország primásának közvetlen a király, illetve az államfő után következő, tehát legelső közjogi méltósága Szent István király óta alkotott törvényeinkben van biztosítva. Ezen az alapon hajdan széleskörű közjogi kiváltságok illették meg.

13. §. A METROPOLITA (c. 272—279.).

I. A METROPOLITÁK MEGHATÁROZÁSA. ÉRSEK ÉS METROPOLITA VISZONYA

1. A metropolita több püspökségből álló egyháztartomány felelős vezetője s így e területen működő püspökök fölött bizonyos joghatóságot gyakorol.

A metropolitai hivatal meghatározott püspöki székhöz van kapcsolva, melyet a pápa metropolitai székeknek ismer el (c. 272.).

Mint *megyéspüspök* ugyanolyan jogokkal bír, mint más főpásztor saját megyéjében. A metropolitai székhely üresedése esetén a püspöki hatalom átszáll a székeskáptalanra, de nem a metropolitai hatalom. Ez szünetel, kivéve néhány aktust (pl. tartományi zsinat összehívása, káptalani helynök szükségképpen ki rendelése stb.), mely a tartománybeli rangidős püspökre száll át.

2. A kódex általában vegyesen használja a metropolita és érsek elnevezést, noha e két fogalom nem teljesen fedi egymást. *Minden metropolita érsek ugyan, de nem minden érsek metropolita jogi értelemben.* A metropolita ugyanis több egyházmegyéből álló egyháztartomány felelős vezetője, akinek méltósága megállapított székhelyhez van kapcsolva. A metropolitának alárendelt püspököket a VIII. századtól suffraganeusoknak nevezzük, mivel a tartományi zsinaton szavazati joggal rendelkeztek. Ezzel szemben az *érseknek* (archiepiscopus) sem tartománya, sem suffraganeusai nincsenek, de méltósága meghatározott székhöz van kötve. Viszont vannak ún. *exempt* püspökök, akik mentesek a metropolitai köteléktől s közvetlenül a Szent-székeknek vannak alárendelve. Mind a tartományon kívüli érsekek, mind az exempt püspökök a pápa hozzájárulásával egyszersmindenkorra választanak maguknak metropolitát, akinek tartományi zsinatán részt vesznek (c. 285.). Ez lesz a fellebbviteli bíróságuk is.

A tartománnyal rendelkező (metropolita) és tartományon kívüli érseken kívül (archiepiscopus) van még ún. *címzetes* érsek is (archieppus titularis), akit valamely elenyészett érseki címre szentelnek fel (pl. nunciusok) vagy helyeznek át (pl. megyéspüspököt nyugá-

lomba vonulása esetén). És van még tisztán személyi jellegű *érseki* méltóság, melyet érseki székhely nélkül valamely megyéspüspök szokott kapni kitüntetésképpen, megtartva eredeti helyét. Neve: érsekpüspök.

II. A METROPOLITA HATALMA A MAI JOG SZERINT

A metropolita már nem rendelkezik törvényhozói hatalommal és általános joghatósággal az egyháztartomány fölött, hanem csak meghatározott kérdésekben jogosult eljárni.

A kodex *kimerítően* felsorolja a metropoliták eme jogait.

Ezek a következők:

1. A közigazgatási jog területén (c. 274.):

a) az egyháztartományban felügyelnek a hitéletre és az egyházi fegyelemre; a visszaélésről a pápát értesítik.

b) Az egyházi javadalomra a kegyúr által bemutatott személyeknek a kánoni institutiót megadják, ha ezt a püspök az előírt idő alatt a törvényes akadályozás esetét leszámítva, megadni elmulasztotta.

c) Káptalani helynököt nevezhetnek ki, ha a káptalan az előírt idő alatt, azaz 8 napon belül nem választott (c. 432.).

d) A tartomány területén 200 napi búcsút engedélyezhetnek, mint saját egyházmegyéjükben.

e) Az egyházmegyéket meglátogathatják, feltéve, hogy ennek szükségét a Szentszék elismerte és a suffraganeus azt elmulasztotta. E látogatás kapcsán prédikálhatnak, gyóntathatnak és az ordináriusnak fenntartott esetek alól is feloldozhatnak, a papok valláserkölcsei életét megvizsgálhatják és a vétkeket fenyítés végett az ordináriusnak bejelenthetik. A látogatás folyamán rajtuk vagy kíséretükön elkövetett nyilvánvaló és notórius sértéseket, notórius bűncselekményeket is megfelelő büntetéssel, akár cenzúrával is sújthatják.

f) A tartomány területén minden, tehát még az exempt templomokban is, a székesegyházban a püspök előzetes értesítése után, főpapi funkciókat végezhetnek és a híveket püspöki áldásban részesítetik.

g) Tartományi *zsínatot* hívnak össze és azon elnökölnek. amelyen a metropolita nélküli püspökök és nullius apátok is részt vesznek (c. 285.).

2. Az igazságszolgáltatás terén:

a) A suffraganeusok jogaira és javaira, valamint a püspöki men-sára vonatkozó jogvitákban a metropolita törvényszéke első fokon dönt (c. 1572.).

b) Egyébként az érseki főszentszék a tartományi összes püspöki törvényszékekre nézve, tekintet nélkül az ügy természetére, mindenkor másodfokú fellebbviteli fórum széküresedés esetén is.

3. Tiszteleti jogai:

a) A metropolita rangsorban minden püspököt megelőz tartománya területén, a helyi püspököket is (c. 347.). A tartományon kívül nem előzi meg a nem metropolita érseket (C. P. 1941. aug. 5. A. A. S. 33. [1941] 378.).

b) A tartomány határán belül érseki keresztet vitethet maga előtt (ius erectae crucis praeferendae).

c) A pallium viselés joga az egész tartomány területén megilleti az érseket, az exempt templomokban is. A pallium az érseki hatalom szimboluma és a legfőbb egyházi hatalomban való jogi részesedést fejezi ki. Tulajdonképpen fehér gyapjúból készült kb. három ujjnyi széles és hat fekete selyem kereszttel átszőtt fehér gyapjú szalag, melyet a metropolita az előírt cselekményeknél a mise-ruha fölött visel.

d) Az érsek püspökké szentelésétől, vagy ha már püspök, érseki praeconisatiojától számított három hónapon belül köteles, személyesen vagy megbízottja által a pápától kérelmezni (pl. Ego N. Electus Ecclesiae N. instanter, instantius, instantissime peto mihi tradi pallium de corpore beati Petri sumptum, in quo est plenitudo pontificalis officii.) (A pallium viselése nemcsak jog, hanem kötelesség is.)

e) A pallium nélkül az érsek sem metropolitai teendőt, sem a püspöki rendhez kötött ama jogosítványait nem gyakorolhatja, amelyeknél a liturgiai szabályok a pallium használatát előírják (festa pallii: 24.). A cselekmény érvényességét azonban ez az előírás nem érinti. Régen a pallium elnyerése előtt nem használhatta a metropolita vagy érsek címet (c. 3. X. 1. 8.) sem.

f) A pallium egyszerre személyi és helyi jelleggel bír. Egyrészt személyhez kötött, vagyis a címzett azt el nem kölcsönözheti, másra nem hagyhatja, senkinek oda nem ajándékozhatja. A metropolitával együtt kell eltemetni (c. 279.). Másrészt helyhez, illetve székhez kötött, mert ha az érsek más tartomány élére kerül, új palliumot kell kérnie; vagyis ahány érseki kinevezés, annyi új palliumra van szükség.

g) Minthogy a pallium az érseki *hatalom* szimboluma, a suffraganeus nélküli érsekek ezt *jogszerint* nem viselhetik. Azonban mind ezek, mind más püspökök személyre szólóan, vagy székhöz kötötten kitüntetésképpen a pápától megkaphatják a pallium viselésének jogát. Így minálunk a pécsi és váci püspöki szék rendelkezik e privilégiummal.

h) A palliumot az első diakonus kardinális teszi fel a pápa nevében; bíborosoknak maga a pápa. Rendszerint azonban a pápa a távollevő érseknek elküldi és egy másik érseket bíz meg annak ünnepélyes átadásával. Ez alkalommal a metropolita hűségeskút tesz.

14. §. AZ APOSTOLI ADMINISZTRÁTOR (c. 312—318.).

I. KIRENDELÉS OKAI ÉS A KINEVEZÉS MÓDJA

1. A kirendelés okai:

Rendes körülmények között az egyházmegyét a megyés püspök, ennek halálával, vagy lemondása után pedig átmenetileg a székeskáptalan, illetve ennek megbízásából a káptalani helynök kormányozza. Rendkívüli esetben a pápa az egyházmegye kormányzását magának tartja fel és azt *apostoli adminisztrátorra* bizza.

Ilyen eset forog fenn,

a) ha a püspök testi vagy lelki betegség, vagy egyéb tartós akadályoztatása miatt a hivatalát kellőképpen ellátni nem tudja;

b) ha a püspöki *mensa* eladósodása miatt az új püspök ellátását nem tudja fedezni. Ekkor a Szentszék a szomszéd püspököt szokta megbízni a kormányzással;

c) ha az országhatárok kiigazításánál az egyházmegyék egy része más állam területére esik, a csonka megyéket rendszerint adminisztrátor kormányozza;

d) ha valamely püspöki szék kánoni betöltésénél a Szentszék nem tud az illetékes kormánnyal megegyezni.

2. Az adminisztrátor kinevezése, osztályozása, hivatalba lépése.

a) Az adminisztrátort a Szentszék a konszisztoriális kongregáció határozatával teljesen szabadon nevezi ki vagy ideiglenesen: „*ad nutum S. Sedis*“, vagy pedig állandó jelleggel.

b) Az *apostoli adminisztrátor* lehet:

(1) *ideiglenes* (*ad tempus*) és *állandó* (*permanens*).

(2) a püspöki szék üresedése (*sede vacante*) és a püspöki szék betöltése esetén (*sede plena*) kinevezett adminisztrátor.

(3) egyházmegye élére és külön ún. *adminisztratura* élére állított adminisztrátor.

(4) püspök és nem püspök adminisztrátor.

c) A hivatalát *sede plena* úgy foglalja el, hogy kinevező okiratát egyrészt az illetékes püspököknek, másrészt a székeskáptalannak (c. 334. § 3.) hivatalosan bemutatja. Ha a püspök nem cselekvőképes (beteg) vagy nem tartózkodik hozzáférhetően az egyházmegyében, elégséges ha csak a káptalannak bemutatja.

Sede vacante állított ap. adminisztrátor úgy foglalja el hivatalát, mint a püspök (c. 334. § 3.).

II. Az IDEIGLENES APOSTOLI ADMINISZTRÁTOR JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

Az adminisztrátor hatalma *rendes* hivatalhoz kapcsolt hatalom (potestas ordinaria), de mivel a *pápa nevében* kormányoz, azért nem sajátos (propria), hanem helyettesítő hatalom (pot. ord. vicaria). Az egyházmegye tulajdonképpen püspöke ilyen esetben *sede vacante* a pápa.

A jogok és kötelességek megállapításánál elsősorban a *kinevező okirat* irányadó. Eme okmány rendszerint csak általánosságban mozog, vagyis megadja mindama jogokat és felhatalmazásokat, melyek a jog szerint e hivattal kapcsolatban (ad nutum S. Sedis cum omnibus iuribus, facultatibus et officiis quae huic muneris ad normam iuris communis competunt). Ilyen esetben tehát a 315. kánon 2. §-a irányadó, mely szerint az ideiglenes ap. adminisztrátor „*eadem jura ac officia habet ac Vicarius Capitularis, sed sede plena potest dioecesim visitare ad tramitem iuris: nec tenetur obligatione applicandae Missae pro populo, quae Episcopum gravat*“.

Vagyis ebben az esetben teljesen *ugyanaz a jogköre, mint a káptalani helynöké*. Tehát őt is köti az általános jogi elv: „*sede vacante nihil innovetur*“. Következik ez ideiglenes helyzetéből, tehát gyökeres s főleg az utódot kedvezőtlenül terhelő, illetve kötelező jogügyletek hatáskörén kívül esnek.

1. A káptalani helynöktől eltérőleg, *sede plena*, vagyis a megyéspüspök életében az egyházmegyét jogosult azonban kánonilag meglátogatni. Ebből önként következik, hogy *széküresedés* esetén ugyanazt nem teheti meg.

A futólagos okoskodás inkább akkor tartaná jogosnak a látogatást, amikor az ap. adminisztrátor egyedül uralkodik, de mégis ezen intézkedésnek alapja inkább az, hogy a szék betöltésénél tulajdonképpen az *akadályozott püspök helyett végzi* a kánoni látogatást. Ebből az is következik, hogy a káptalani helynök nem látogathatja kánonilag az egyházmegyét 1. (c. 343. 1.).

2. Nem tartozik *pro populo* sem misézni, mivel e kötelezettség személy szerint a püspököt terheli (c. 339. 4.), még akkor is, ha a püspök betegségére való tekintettel kapott az egyházmegye ap. adminisztrátort. Ilyenkor a beteg püspök köteles ezt ellátni, ha pedig maga nem tudja elvégezni, akkor másik pap által kell elmondatnia a saját költségére. Ha azonban a püspök magánkívül van, akkor legalkalmasabban az ap. adminisztrátor veheti át a kötelezettségét, de azért a püspöki mensából kárpótlást igényelhet.

3. Minthogy a káptalani helynöki jogokkal bíró ap. adminisztrátor helyi *ordinarius* (c. 198.) következik, hogy tartományi és plenaris *zsínaton* döntő szavazattal képviseli az egyházmegyét. 2. (c. 282. 1., 286. 1.). Egyházmegyei *zsínatot* azonban nem hívhat össze (c. 357. 1.), sem elmozdítható plébániát nem tehet elmozdíthatatlanná (c. 454. 3.). Püspöki konferencián megjelenni jogosult.

4. Nem erigálhat jámbor egyesületet, sem beleegyezését nem adhatja az erigáláshoz vagy aggregáláshoz (c. 686. 4.), bűnöket nem tarthat fenn (c. 891. 1.), kanonokokat és tb. kanonokokat nem nevezhet ki (c. 403., 406. 1.) stb.

5. Az ideiglenes ap. adminisztrátor külön pápai meghatalmazás nélkül *nem nevezhet ki vicarius generalist*. Azonban módjában van, mint a külső fórumban rendes joghatósággal bíró ordinariusnak helynököt, megbízottat, biztost kinevezni, kinek az *egyes esetben* jogkörét részletesen meghatározza (c. 199. 1.).

A püspöki helynök és az apostoli adminisztrátori helynök, vagy biztos jogi állása között lényeges különbség van: az első joghatósága rendes (*iurisdictio ordinaria*) tehát részben vagy egészben mindenkor átruházható, delegálható, még „ad universitatem causarum is”. Ezzel szemben az ap. adminisztrátori *helynök* vagy biztos joghatósága nem rendes, hanem *delegált* (pot. *delegata*) tehát csak *egyes esetben* subdelegálható s nem általában. Az apostoli adminisztrátor azonban megteheti, hogy a jog szerint a vicarius generalist megillető összes jogokat, beleértve a quinquennális facultasokat is egy kiválasztott személynek delegálja, illetve az utóbbiakat subdelegálja s így megbízottja a gyakorlatban majdnem azonos jogi tényező lesz a vicarius generalissal.

6. Szentségek és szentelmények körüli jogok.

A püspöki renddel bíró ap. adminisztrátorok kétségtől gyako-rolhatják a szentelési jogot, az ordót feladhatják, a bérnialást kiszol-gáltathatják, templomot, oltárt, kelyhet és harangot konsekrálhat-nak, olajszentelést végezhetnek. A csupán papi renddel bíró ap. ad-minisztrátor azonban *ipso iure* ezekkel a jogokkal nem élhet.

Rendszerint azonban külön kegyképpen kérik és meg is kapják eme jogokat.

7. Rangelsőbbség.

Az ideiglenes ap. adminisztrátor minden egyházi ünnepen és functionál is rangelsőbbséggel bír az egyházmegyei papsággal szemben, mivel hatalma van felette (c. 106. n. 2.).

Ha azonban az egyházmegyében felszentelt püspök is van, akkor ez megelőzi a káptalani helynököt, s az ideiglenes püspöki renddel nem bíró apostoli adminisztrátort is (c. 370. 1 + 439; c. 370. 1.).

Körmeneten, ha püspök, a celebráns után megy (S. R. C. 23. Sept. 1948; ad 6 Decr. auth. nr. 2976.) sőt abban az esetben is, ha nem volna püspök, de pontificaliák használatával bír, mert az infulás szerzetes preláts is a celebráns után halad.

8. Ami a *helybenlakást* illeti, legalább az ideiglenes adminisztrátor időnkénti jelenlétét megkívánják a körülmények. De hacsak a kinevező irat szorosan elő nem írja, *jogi kötelezettségről* szólni nem lehet.

9. A megyéspüspök módjára *búcsúkat* nem engedélyezhet és *pápai áldást* nem adhat.

10. Az ideiglenes ap. adminisztrátor tiszteleti jogai (*iura honorifica*).

A kodex a régi jog nyomán, amennyiben felszentelt püspök adminisztrátorról van szó, a címzetes püspök tiszteletbeli előjogait (*privilegia honorifica*) biztosítja az ideiglenes ap. kormányzónak (c. 315. 2. + 308.), hacsak a kinevező irat bővebbet nem mond. Ha a kinevező irat nem szól privilegiumról, hanem csak „*Facultas*“, „*potestas*“, „*iura*“, „*officia*“ kifejezéseket használja, akkor, még ha a megyéspüspök összes jogosítványairól is van szó, csupán a felszentelt püspök tiszteletbeli előjogait használhatja, vagyis a misekánonban nem szerepel a neve, nincs 7. gyertya stb.

Az ideiglenes püspök-ap. adminisztrátor csak egy esetben birtokolja a megyéspüspök összes tiszteleti előjogait is, ui. ha más püspöki székre nyert áthelyezést, de régi megyéjét adminisztrátori minőségben továbbra is megtartja (c. 315. 2. n. 2.).

Ennek oka, hogy a püspök régi megyéjében ne szenvedjen jogcsökkenést a liturgia terén; mert ez nem veszedelmes, *non nocet*; a joghatóság terén, — ami már lényegesebb, természetesen meg van kötve a keze.

Azáltal, hogy valamelyik *nem* püspök ap. adminisztrátor a megyéspüspök felhatalmazásait is megkapja, nem kapja meg egyben a püspök *liturgikus előjogait* is (*thronus, cappa, magna, kánonban megemlékezés*).

A kódex azonban megengedi, hogy ilyenek hivataluk tartama alatt s joghatósági területükön belül, *de numero participantium* ap.

protonotáriusok liturgikus jogaival élhetnek. Ez a jog megilleti azokat is, akik nem egész egyházmegye, hanem annak egy része vagy több egyházmegye csomkjai felett rendelkeznek.

III. AZ ÁLLANDÓ AP. ADMINISZTRÁTOR JOGI HELYZETE

Előfordul olyan eset is, amikor valamely kisebb egyházmegye vezetését a Szentszék a szomszéd megyéspüspök gondozására bizza állandó adminisztrátori minőségben. Ennek a jogköre széleskörű.

1. A kódex szerint (c. 315. 1.): *Eisdem iuribus et honoribus frui-tur, iisdemque obligationibus tenetur ac Episcopus residentialis*: az állandó apostoli kormányzó ugyanazon jogokkal, kiváltságokkal és kötelemekkel él, mint a megyéspüspök.

Ezek szerint joga van többek között ált. helynököt kinevezni és búcsút (Can. 349. 2. n. 2. § 914.) is engedélyezni.

Mivel az ilyen apostoli adminisztrátor rendszerint más egyházmegye rendes püspöke is, így ide is szól mindaz, amit fentebb a *népért való* misézésre és a tartományi zsinatra nézve mondtunk.

2. *Helybenlakásra* kötelezve van mindkét egyházmegyében az évnek bizonyos részében. (XV. Benedek 1920. febr. 20.) „*Boni Pastoris*” „const”: *Episcopus in alterutra diocesi residere poterit, officii tamen sui erit ita rem temperare ut penes utramque per notabile temporis spatium iuxta rerum necessitatem, singulis annis commoretur.*”

3. Az érseki szék élére állított apostoli adminisztrátor nem gyakorolhatja a metropolita jogait. A *metropolita jogosítványok* ugyanis *személyi jellegűek*, melyek így nem szállnak át a káptalanra, illetve annak helynökére, még kevésbé az ap. adminisztrátorra.

4. A tartományi zsinat összehívására az eddigi gyakorlatnak megfelelően a kódex szerint is a rangidős suffragan püspök jogosult (c. 284.) és nem az adminisztrátor.

5. A *püspöki renddel* bíró és *teljes* megyéspüspöki joghatósággal felruházott ap. adminisztrátor *sede plena a megyéspüspök tiszteletbeli előjogaival nem bír*, hacsak ezekre nézve külön felhatalmazást nem kapott.

6. A kánonban való megemlékezésre a SCR. 11. Mart. 1882. Dec. auth. 3538. irányadó.

IV. AZ APOSTOLI ADMINISZTRÁTOR ÉS PÜSPÖK, ILLETVE VICARIUS GENERALIS JOGVISZONYA (c. 316.).

Az apostoli adminisztrátor kinevezésével az illetékes püspök és vicarius generalis joghatósága a kettős kormányzás veszélye miatt szünetel. A nézeteltérések elkerülése végett az új ap. kormányzó nem avatkozhat be a püspököt érintő ügyekbe, sem a vicarius generalis ellen nem indíthat bírói eljárást, illetve vizsgálatot a múltbeli működése miatt (c. 316.). A súlyosabb törvénysértésről azonban tartozik a Szentszéket értesíteni.

V. AZ AP. ADMINISZTRÁTOR HATALMÁNAK AKADÁLYOZÁSA ÉS MEGSZÜNÉSE (c. 317—318.).

Ha az ap. adminisztrátor meghal, vagy hivatala gyakorlásában tartósan akadályozva van, a Szentszéket azonnal értesíteni kell. Ha a püspöki szék üres, vagy a megyéspüspök egyébként cselekvésképtelen, az egyházmegye ideiglenes kormányzását a 429. kánon alapján káptalani helynök megválasztásával kell biztosítani.

Az ap. adminisztrátor hatalma a természetes halálon kívül megszűnik, ha:

1. a Szentszék a megbízást tetszés szerint visszavonja és ezt az illető tudomására hozza;
2. ha *sede plena* esetén az addig akadályozott püspök cselekvőképességét visszanyeri és az egyházmegye kormányzását átveszi és erről a Szentszéket értesíti;
3. Ha *sede vacante* esetében az újonnan kinevezett püspök egyházmegyéjének kormányzását kánonjogilag átveszi (c. 334. § 3.).

VI. AZ APOSTOLI ADMINISZTRATŰRA

A kánonilag létesített egyházmegye mellett az egyházalkotmány ismer még a püspökséghez hasonló más *szervezeti formát* is, amit *apostoli adminisztratúrának* (Administratura apostolica) neveznek.

Az apostoli adminisztratúra felállítása *ideiglenes* jellegű. Akkor kerül rá a sor:

1. ha a körülmények még nem kedveznek az egyházmegye felállításának,

2. ha egyházpolitikai meggondolásból eredő komoly okok egy vagy több egyházmegye részterületének bizonytalan időre külön vezetés alá való rendelését javallják (pl. nemzetiségi meggondolások).

3. Ha valamely egyházmegye része politikai határrendezés folytán *de iure et de facto* más állam felségterületére esik, de *kánonilag* a régi egyházmegyéből még nincsen kihasítva (*dismembratio*).

Az ilyen ap. adminisztratúra kormányzója rendszerint az állandó ap. adminisztrátorral jogilag egy tekintet alá esik (c. 315. § 1.).

15. §. A FÜGGETLEN APÁTOK ÉS PRELÁTUSOK

(Abbas et praelatus nullius — c. 319—327.)

A kódex kisebb prelátusokról tárgyal e helyen (praelati inferiores). A jogban szoros értelemben azokat a magasabb egyházi személyeket nevezzük prelátusoknak, akik *rendes joghatósággal* rendelkeznek. A nagyobb prelátusok közé (érsek, püspök) azokat soroljuk, akik a püspöki rendet felvették. Kisebb prelátusok eszerint azok, akik hatalomra nézve megközelítik ugyan az előbbieket, de nem püspökök. Ide tartoznak az ún. független apátok és prelátusok is.

I. KIALAKULÁS ÉS MEGHATÁROZÁS

1. A független apátságok és prelatúrák intézménye visszamegy a IX. és X. századba. Ebben az időkből a monostorok a közeli hívők lelki gondozását is ellátták, és lassan a püspököktől függetlenekké váltak, és püspöki hatalmat gyakoroltak nemcsak a monostor, hanem az attól függő templomok fölött is. A XI—XII. századtól kezdve a pápák jóváhagyták eme kiváltságokat, és az apátoknak megadták a *pontifikális insigne* viselésének jogát.

Egyes káptalanok is nyertek hasonló exemptio-t, és ezek prépostjai független prelátusok lettek (praelatus nullius).

A független apátságok és prelatúrák tehát a szerzetesi exemptióból, a kiváltságból fejlődtek ki (Monte Cassino, Einsiedeln, St. Moritz, Pannonhalma) és megmaradtak eredeti állapotukban anélkül, hogy püspökséggé emelkedtek volna.

Újabb időkből a rendes egyházi alkotmány keretében *világi* prelatúrák keletkeznek, mégpedig kétféle okból: vagy mert újabb püspökségek felállítása (pl. a gyér lakosság miatt) még céltalan (Brazília), vagy pedig egyik vagy másik egyházmegyének részterülete politikai határrendezés következtében más állam fennhatósága alá esik, s ott a független prelatúra formáját veszi fel (Schneidemühl).

A független apátság, illetve prelatúra létesítéséhez legalább 3 plébániára van szükség.

2. *Meghatározás.* A független apátság és a praelatura püspökséghez hasonló olyan *területközösség*, amelyet az egyházmegye kötelékétől, melyhez tartozott, vagy földrajzilag tartoznia kellene, a Szentszék függetlenített, s közvetlenül saját hatalmának rendelt alá. A független apátok és prelátusok tehát a pápa főhatalmának részesei, akik más egyházmegyei köteléktől független területen, saját papsággal és hívősereggel rendelkeznek. Ezzel szemben a kiváltságolt papi szerzetek nagyobb előjárói, apátjai, prépostjai a helyi főpásztor területi főhatalmától bizonyos függésben gyakorolhatják jogaikat csupán a kolostorhoz tartozó személyek és dolgok fölött.

3. A független apátság és praelatura között az a *különbség*, hogy míg a független apátság mindig szerzetes jellegű, addig a független praelatura lehet szerzetes és világi jellegű egyaránt; továbbá az előbbiben rangos *apátsági* templom van, míg az utóbbiban pusztán egyszerű prelátusi templom szerepel.

II. A HIVATAL KÁNONI BETÖLTÉSE, HIVATALBALÉPÉS (c. 320—2.).

1. *Betöltés.* A világi független prelátusokat a Szentszék szabály szerint teljesen *szabadon* nevezi ki.

A független apátságok és független szerzetes praelaturák betöltése különleges rendi jogszabályok révén főleg választás vagy bemutatás (praesentatio) útján történik. Ebben az esetben csak a megerősítés, illetve az institutio illeti meg a pápát (c. 320.).

A választás érvényéhez a törvényesen leadott szavazatok általános (abszolút) többsége szükséges, hacsak a partikuláris jog (szerzetesi konstitúció) nagyobb (pl. $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$) szótöbbséget nem ír elő.

2. *Személyi kellékek.* A független apátok és prelátusok személyi kellékeire nézve ugyanolyan feltételeket szab a jog, mint a püspökökre nézve (c. 320. § 2.).

3. *Hivatalbalépés.* Ugyanolyan módon foglalják el hivatalukat, mint a püspökök. A jogszerű birtokbavétel előtt, amely a kinevező okiratnak a káptalan előtti bemutatásával történik, az apátság vagy praelatura ügyeibe nem avatkozhatnak (c. 322.).

4. *Apáti áldás.* Azok az apátok, akik a rendi szabályzat, vagy a Szentszék előírása szerint benedikálásban részesítendőek, a pápai kinevező, illetve megerősítő okirat kézhezvételétől számított *három hónap* alatt kötelesek magukat valamelyik szabadon választott püspökkel benedikáltatni, különben hatalmuk alól felfüggesztetnek (c. 322., 2402.).

III. A FÜGGETLEN APÁTOK ÉS PRELÁTUSOK JOGI HELYZETE (c. 323.).

1. A független apátok és prelátusok területüknek valóságos helyi főpásztorai (ordináriusai), azért megyéspüspöki jogokkal és kötelességekkel vannak felruházva (c. 323). Hatalmuk rendes (potestas ordinaria).

2. Ha nincs is püspöki rendjük, hatósági területükön, de csupán hivatali működésük tartama alatt, a benedikálás után:

a) a bérmlás szentségét kiszolgáltathatják a püspök által konsekrált krizmával (c. 323. § 2., 294. § 2., 781. § 1., 782. § 3.);

b) a hajkoronát (prima tonsura) és a kisebb rendeket mind alattvalóiknak, mind pedig egyéb megfelelő elbocsátó irattal rendelkező egyéneknek feladhatják;

c) a püspököknek fenntartott áldásokat (a pontifikális kivételével) adhatják, kelyheket, paténákat, hordozható és nem hordozható oltárokat a püspök által megszentelt olajjal konsekrálhatnak (c. 323., 294.);

d) 100 napos búcsút engedélyezhetnek;

e) területükön kötelező törvényeket alkothatnak, akár egyházmegyei zsinaton, akár azon kívül;

f) egyházmegyei bíróságot állíthatnak fel;

g) vicarius generalis-t nevezhetnek ki;

IV. TISZTELETI JOGOK (c. 325.).

A független apátok és prelátusok, akkor is, ha nem püspökök, hatósági területükön belül főpapi jelvényeket, vagyis mitrát, pásztorbot használhatnak (c. 337. § 2.), valamint trónnal és baldachinnal pontifikális funkciókat végezhetnek. A mellkeresztet, gyűrűt és lila pileolust területükön kívül is viselhetik.

V. A KÁPTALAN JOGI HELYZETE (c. 324., 326., 327.).

A független apátság vagy szerzetes prelátúra esetében, a *rendi* káptalan a szükséges teendőket a rendi szabályok szerint látja el. A világi papi prelátúra esetében a káptalan is világi papi jellegű, és működésére nézve az egyetemes jog szabályai irányadók (c. 391.).

Ha az utóbbi nem rendelkezne káptalannal, akkor a független prelátus *konzultori testületet* köteles kinevezni (c. 423., 428.), mely a hiányzó káptalan funkcióit tölti be.

VI. SZÉKÜRESEDÉS

1. A független apát vagy prelátus akadályoztatása esetén a 429. kánon rendelkezései szerint kell eljárni (c. 327. § 2.).

2. Jóllehet a független apát és prelátus hatalma a pápa prima-ciális hatalmából ágazik le, mégis az apostoli prefektus, vikárius és adminisztrátor átmeneti hatalmával szemben *állandó* jelleggel bír, mely kifejezést nyer részben abban is, hogy *nem hívható vissza* tetszés szerint, és a világi papi praelatura rendszerint javadalom is; másrészt abban, hogy széküresedés esetén a kormányzás joga a megfelelő káptalant illeti meg, tehát a független apátság vagy szerzetes praelatúra esetén a rendi káptalant, hacsak a rendi szabályok más-képp nem intézkednek. A világi papi praelatura esetében a hatalom a prelátusi káptalanra száll át, ennek hiányában pedig a konzultori testületre.

Mindkét káptalan a széküresedésnek hivatalos tudomásulvéte-létől számított *nyolc* napon belül köteles káptalani helynököt választani, aki az új apát, ill. prelátus megválasztásáig, illetve hivatalba-léptéig kormányoz.

VII. MAGYAR KISEBB PRELÁTUSOK

1. Magyarországon egyetlen független apátság van, a Szent Már-tonról nevezett pannonhalmi Szent Benedek-rendi főapátság, teljesen önálló területtel, és quasi episcopalis joghatósággal. A főapátot a rendi nagykáptalan választja meg, akit a pápa megerősít. A főapát ugyanolyan jogokkal bír, mint a többi magyar főpásztor. Tagja a püspöki karnak is.

Széküresedés esetén a Rend kormányzatát a rendi konstitúciók értelmében a főmonostor perjele veszi át, akit ebben a minőségben a *kormányzóperjel* elnevezés illet meg. Az egyházmegyei terület igaz-gatására pedig a rendi káptalan káptalani helynököt választ (*vica-rius capitularis*); tehát a Rend és az egyházmegye kormányzása a széküresedéskor ideiglenesen kettéválik. A tihanyi, bakonybéli, cell-domölki és zalavári bencés fiók-apátságok a főapát felügyelete alatt állnak.

VIII. MAGYAR CÍMZETES APÁTOK ÉS PRÉPOSTOK¹

1. *Kialakulás.* A c. apátok és prépostok speciális magyar jog-intézményének eredete szintén a szerzetesjogban gyökerezik. A török időkben elenyészett szerzetes apátságok és prépostságok, valamint

¹ Vö. Bánk J. A c. apátok és prépostok újabb jogi helyzete Magyar-országban, Budapest, 1941 (Notter Emlékkönyv, 18—74. l.)

társas-káptalani prépostságok címeit az akkori gyakorlatnak megfelelően a főkegyúr érdemes világi papoknak adományozta.

A régi időtől kezdve különbséget tesznek *titularis*, címzetes apát és prépost között, ahol csak a *titulus*, a cím maradt meg és a *vitularis*, vagy másképpen *realis*, vagy javadalmas apát és prépost között, ahol nemcsak cím, hanem némi *vitulus*, javadalom is fennmaradt a régi szerzetes vagy káptalani méltóságból. Ez utóbbiakat *valóságos* apátoknak, illetve prépostoknak is szokták nevezni.

Pedig nem a javadalom teszi valóságossá az apátot. Egy apát vagy prépost akkor is valóságos marad, ha megszűnik konventje, vagy javadalmát elveszti, feltéve, ha valóságos apáttá, illetve préposttá nevezték ki. Sőt elméletben a törvényes egyházi hatóság valóságos apátot nevezhetne ki, még akkor is, ha nincs konvent és javadalom. A magyar királyok tényleg neveztek ki apátokat és prépostokat a Szentszék tiltakozása nélkül, amikor már csak a javadalom volt meg, a konvent pedig nem. Sőt világi papokat neveztek ki apátokká és prépostokká volt szerzetes beneficiumokra. Természetesen a király a személyt jelölte ki és a javadalmat adományozta, az egyházi kiváltság az egyházi joghatóság eredménye volt. De ezeket *valóságos* apátoknak tekintették.

Valóságos tehát minden apát és prépost, akit annak neveztek ki, és akinek kifejezetten nemcsak a címet adományozták. Ugyanezért valóságos apátoknak és prépostoknak tekintendők azok is, akiket a pápa, vagy felhatalmazottja, illetve az általa tűrt jogszokás alapján más jogos hatóság nevezett ki. Így nálunk valóságos apátok és prépostok voltak mindazok, akik nemcsak a címet kapták, hanem apáti kinevezést nyertek törvényes (legitim) módon. Vagyis eme megfontolás szerint az ún. címzetes apáti elnevezés *nem minden esetben* jelentette azt, hogy maga az apát (nem valóságos) csak címzetes, hanem csupán azt érzékeltette, hogy az apátság vagy prépostság *javait* a kinevezett személy már csak merő *cím*, titulusként birtokolja.

2. Jogi helyzet.

Ezek az apátok és prépostok hosszú és megszakítatlan jogszokás alapján nálunk sokáig főpapi jelvényekkel éltek (püspök módra miséztek, a civil életben is mellkeresztet és gyűrűt hordtak) és szerte az országban nagy tekintélynek örvendtek. Később a Szentszék is tévénnyel érdeklődött e magyar specialitás után, és a főpapi jelvények viselésének a jogát pápai engedélyhez kötötte. Hosszas tárgyalás után XI. Pius pápa 1934. július 25-én kelt brévéjével véglegesen rendezte ezt a kérdést. Eszerint minden püspök törvényesen és érvényesen csakis a *saját* egyházmegyéjében *hajdan* létező apátságot vagy pré-

postságot adományozhatja, mégpedig csak a *saját* egyházmegyei papjainak, akik erre érdemet szereztek.

3. A c. apátok és prépostok kiváltságai a liturgikus funkcióknál.

a) Ünnepestes nagymisé, vesperást végezhetnek, ünnepestes szentségi áldást adhatnak és körmenetet vezethetnek pontifikális öltözetben és ritus szerint.

b) Eme funkciók alkalmával a következő *liturgikus öltözet* használható:

(1) díszítés nélküli fehér mitra (süveg) a dependenciáról függő piros rojttal,

(2) drágakő nélküli mellkereszt, nem láncon, hanem lila zsinóron, melyet arany szálak nem díszíthetnek,

(3) egyetlen drágakővel díszített gyűrű,

(4) minden dísz nélküli kesztyű,

(5) tunicella és dalmatika,

(6) kánonkönyv és palmatoria (bugia),

(7) *urceus et pelvis cum mantili in lance* (díszesebb kézmosó edény, kendő a tálcán).

c) A székesegyházon kívül *presbyter-assistens* alkalmazható *pluviáléval*.

d) Mindent az oltárnál énekelnek és imádkoznak. Az imádságok elmondása után *Kyrie*, *Gloria* és *Credo* alatt le lehet ülni. (Sessio).

e) Kézmosás csak *Lavabo*-nál van.

f) A pontifikális áldás *Sub infula* (süveggel a fejen) történik egy keresztvetéssel. Az oltár felé fordulva mondja: „*Benedicat vos omnipotens Deus*“ — a nép felé fordulva: „*Pater et Filius et Spiritus Sanctus*.“

g) *Infula* és a megfelelő jelvények használhatók még az ötös abszolúció egyikén, valamint a katolikus házasságok ünnepestes megáldásánál.

h) Megengedett még a karing felett a lila gallér (mozetta) használata régi jogszokás alapján.

i) Ugyancsak használható a rubinszínű bojttal ellátott fekete biretum.

3. Kiváltságok a liturgikus funkción kívül, vagyis a magánéletben.

a) Megengedett a rubinszínű gombbal és szegéllyel díszített fekete reverenda viselése.

b) A *cingulus* azonban mindig előírással lila színű. A lila színt a Szentszék 1933. június 24-én egységesítette (AAS 33, (1933) 341.).

c) Megengedett a lila kollaré viselése.

4. Rangelsőbbség (Praecedentia).

A címzetes apátokat és prépostokat teljesen egyenlő rangúaknak tekintjük. Több apát és prépost közül azt illeti meg az elsőbbség, aki előbb kapta meg a kinevezését. Ha egy napon kelt a kinevezésük, akkor azé az elsőbbség, akinek az apáti, ill. préposti kinevezése előtt magasabb rangja volt (pl. pp. kamarás, vagy esperes volt, míg a másíknak nem volt distinkciója), vagy akit előbb szenteltek. Ha egyszerre lettek pappá és apáttá, akkor az életkort kell figyelembe venni. Általában ugyanazok a kiváltságok illetik meg a c. apátokat és prépostokat, mint az ap. protonotáriusokat. (X. Pius const. *Inter multiplices*, 21 febr. 1905. *Fontes*. III. nr. 665. n. 42.).

II. FEJEZET

A PÜSPÖKI HATALOMBÓL SZÁRMAZÓ HIVATALOK

16. §. A PÜSPÖK (c. 329—349.).

1. Isteni rendelkezés folytán a pápai *primátuson* kívül az Egyháznak másik alkotmányjogi fundamentuma az *episcopatus*, a püspökség (c. 108. 3.). A püspökök testülete az apostol-kollégium helyébe lépett, nem ugyan a rendkívüli és egyetemes apostoli hatalomban, amely természeténél fogva átmeneti jellegű, hanem a *rendes* főpásztori megbízatásban, amelyet azok Krisztustól kaptak s Szent Péter felügyelete mellett gyakoroltak (c. 329.).

Az *episcopatus*, a püspöki intézmény tehát *isteni jogon* nyugszik, melyet a pápa sem szüntethet meg, sem mással nem helyettesíthet. A lényeges hatalom megtartásával a különböző idők és helyek *szempontjai* szerint az egyes püspökök hatalmát azonban növelheti, vagy csökkentheti.

2. Az *egyes* püspökségek, azoknak területi meghatározásai *emberi*, azaz tételes egyházjogi intézkedésből veszik eredetüket. Az egyházmegyék felállítása és megszüntetése vagy a már létezők határainak körülírása, újbóli meghatározása most is az Apostoli Szentszék hatáskörébe tartozik (c. 215.).

Magyarországon az egyházi szervezet kiépítése különleges formákat mutat. Közismert tény, hogy a magyar nép megtérítése és az egyházi szervezet megteremtése Szent István apostoli király nevéhez fűződik. II. Szilveszter pápa a magyarok megtérítésére már mint befejezett tényre hivatkozik, amikor teljesítette a magyar fejedelemnek az egyházmegyék szervezésére és a királyi korona küldésére vonatkozó kérését. Szent István nem egyszerre, hanem a szükségletnek megfelelően fokozatosan építette ki a magyar egyházi szervezetet. Összesen tíz püspökséget alapított. Táj szerint ezek a következők: *Dunántúl*on: Esztergom, Győr, Veszprém, Pécs; *Duna—Tisza közben*: Vác és Kalocsa; *Tiszántúl*: Eger, Bihar (Nagyvárad), Erdély (Gyulafehérvár) és Csanád. Esztergomot, majd később Kalocsát érseki rangra emelte.

Mária Terézia 1758 aug. 19-én XIII. Kelemen pápától az „apostoli” királyi címet eszközölte ki bizonyára azzal a ki nem fejezett szándékkal, hogy ezáltal apostoli legátusi jogokat gyakorolhasson, mint Szent István

tette. Tény az, hogy új püspökségek alapításával és az eddigiek felosztásával oly mértékben gyakorolta a főkegyúri jogokat, mint egyik sem elődei közül. Barkóczy primás halála után, tehát széküresedés alatt, 1776-ban az esztergomi főegyházmegye területéből kihasította a besztercebányai, roznyói és szepesi püspökségeket, és csak utóbb fordult a Szentszékhez jóváhagyás végett. A győri és veszprémi, valamint részben a zágrábi püspökség területéből szabta ki 1777-ben a szombathelyi püspökséget. Ugyanebben az esztendőben hívta életre a Szent István által alapított fehérvári prépostságból a székesfehérvári egyházmegyét. Az ilyen intézkedés azonban csak a pápai megerősítés után vált joghatályossá. Mutatja ezt az egeri érsekség alapítása is.

I. Ferenc 1803 augusztus 6-án kelt és 10-én expedíált kancelláriai irattal hozta az egeri káptalan tudomására (megint a primási szék üresedése idején!), hogy az egeri püspökség területéből a szatmári és kassai egyházmegyéket kihasította és mintegy kárpótlásképp az egeri püspökséget érseksérrangra emelte. A Szentszékhez intézett iratát, melyben kérte rendelkezésének megerősítését *apostolica sua auctoritate pientissime stabilire*) 1803 aug. 5-én írta alá és csak 20-án expedíálta Rómába. Csak a pápai megerősítő bulla megérkezése után adta ki Ferenc király az új püspökségek alapító leveleit 1804 március 23-án.

A hajdudorogi egyházmegyét 1912 június 8-án a *Christifideles* bul-lával X. Pius pápa alapította (AAS, 4, 429.). Ferenc József kérésére (*benigne excipientes vota Maiestatis Suae Francisci Josephi Austriae Imperatoris et Regis Hungariae apostolici*).

3. A püspöki hatalom, noha *rendes* és isteni jogból származó hatalom, *nem korlátlan*, hanem meghatározott területre szól (egyházmegye) és csakis a pápával való összeköttetésben és tőle való függésben gyakorolható törvényesen.

I. A PÜSPÖKI HIVATAL

1. Meghatározás.

A püspök a papi hatalom teljességével felruházott prelátus, aki a meghatározott egyházmegyét hivatalához kapcsolt, mindkét fórumra kiterjedő rendes joghatósággal kormányoz. Az a *törvényes püspök*, aki a *successio apostolica* vonalán áll. Ennek kettős feltétele van: az egyik az érvényes püspökszentelés, a másik a Szentszékkel való közösségi kapcsolat.

Egy egyházmegyében csak egy püspök lehet (Conc. Nic. c. 18.). Ezzel függ össze, hogy a püspök felszentelése mindig egy *meghatározott egyházmegye titulusára* történik. Még az ún. címzetes püspökök is valamikor létező, de elenyészett egyházmegye címére szentelődnek. A püspök mintegy életfogytiglani házasságra lép az egyházmegyével és csakis a pápa mentheti fel, vagy helyezheti át egyik székről a másikra. Az elárvult egyházmegyét: *ecclesia viduata*-nak nevezik.

Kétféle püspök van: az egyik a *megyéspüspök*, vagy kormányzó püspök (residentialis, dioecsanus), aki kánonilag szervezett egyházmegye élén áll s annak rendes és közvetlen kormányzója. A másik a *címzetes püspök* (titularis), akit régen elenyészett püspökség címére (in partibus infidelium) szenteltek püspökké. Ilyenek a rendes egyházi alkotmány keretében a megyéspüspökök *segédpüspökei*, miszsiós területen pedig az apostoli vikáriusok. Ugyancsak ilyenek rangjuk miatt a pápai nunciusok, továbbá magas római kuriai főhivatalnokok.

2. A püspöki hivatal természete.

A *rendi* hierarchiában a püspökség a legmagasabb fokozat, a *hivatali* hierarchiában pedig a pápa után következő, isteni jogon nyugvó második fokozat. Így a püspöki hatalom két részre tagozódik: egyik a püspökszentelés által nyújtott ún. *rendi főhatalom* (potestas ordinis), a másik: a püspöki hivatal átadásával járó ún. *főpásztori hatalom* (potestas iurisdictionis) a reá bízott egyházmegyében.

Eme kettős hatalommal csak a *kormányzó* püspök rendelkezik, akire a pápa valamelyik egyházmegye kormányzását bízta, nem pedig az ún. címzetes püspök (c. 348.), aki csak szentelésre nézve püspök, de nincs főpásztori hatalma.

II. A PÜSPÖKI SZÉKEK BETÖLTÉSE

1. A betöltés módozatai.

A püspöki hivatal, mint minden más egyházi hivatal betöltésénél három tényt különböztetünk meg: a személy kijelölését, a hatalom átruházását és végül a javadalomba való bevezetést, vagyis a kánoni beiktatást. Ahol e három tény egy kézben összpontosul, ott szabályos, vagy szabadadományozású hivatalról vagy javadalomról van szó.

1° *Szabályos betöltés* (praenotificatio officiosa).

A kódex hangsúlyozza, hogy a püspököket az Apostoli Szentszék teljelen *szabadon* nevezi ki (c. 329. § 2.).

Tekintettel azonban arra, hogy a püspök személye magas méltóságára való tekintettel államjogi szempontból sem közömbös, az újabb konkordátumokban a Szentszék kötelezettséget vállal arra, hogy mielőtt az új püspök személyét nyilvánosságra hozná, a nuncius révén élő szóval bizalmasan megkérdezi az illetékes ország kormányát, nincs-e a tervbevett személy ellen *általános politikai* szempontból észrevétele. Ez a *praenotificatio officiosa*. A kormány kifogást emelhet, de vétőjogot nem gyakorolhat. Az ilyen természetű megkérdezés

először 1886. évi montenegroi konkordátumban szerepel. Előfordul az 1887. évi columbiai és az 1890. évi máltai konkordátumban is. Ez az előzetes érdeklődés csaknem minden újabb konkordátumban megtalálható. Így az 1922. évi lett (4. p.), az 1924. évi bajor (14.), az 1925. évi lengyel (11.), az 1927. évi litván (11.), az 1928. évi cseh (4.), az 1928. évi portugál (16.), az 1929. évi olasz (19.), az 1932. évi román (5., 2.), az 1932. évi badeni és az 1933. évi német birodalmi konkordátumban, valamint az 1937. júl. 24-i equadori (7 p.), az 1940. május 7-i portugál (10 c.) és az 1954 június 16-i dominikai konkordátumban (5 c.). Ha a kormánynak a javaslatba hozott személy ellen általános politikai szempontból kifogása van, akkor a Szentszék más jelöltet hoz javaslatba. Ha a személyben egyáltalán nem tudnak megegyezni, akkor a pápa ideiglenesen apostoli adminisztrátorra bízta az egyház-megye kormányzását.

2° Kivételes betöltés.

A püspök személyének kijelölési jogát a Szentszék kiváltságképpen más, esetleg világi fórumnak is átengedheti. A személy kijelölése történhetik: kánoni bemutatással (*praesentatio*), választással és végül ajánlással (*commendatio*).

a) *Praesentatio*. A főkegyúri jognak némi maradványa a portugál és spanyol konkordátumban ma is megtalálható. A portugál konkordátum (1928) az indiai püspökségek betöltésénél a portugál királyt az 1886. évi konkordátum alapján megillető főkegyúri jogot a mindenkori portugál államfőnek csökkentett formában akként biztosítja, hogyha nincs politikai ellenvetése, az elnök kinevezésre azt *prezentálhatja*, akit a Szentszék a liszaboni nuncius vagy a vatikáni követség útján előzetesen bizalmasan vele közölt. Ez a jog többnek látszik, mint egyszerű „*preanotificatio officiosa*“, mivel a portugál államfő valójában prezentál kinevezésre, bár csak azt, akit (bizonyára előzetes bizalmas megbeszélés alapján) a Szentszék számára megjelölt. Ha a jelölt ellen politikai kifogás van, akkor nem terjeszti elő kinevezésre.

A legújabb spanyol konkordátum a püspöki székek betöltésénél az államfőnek szintén különleges befolyást biztosít. 1941. június 7-én ugyanis megállapodás jött létre a Szentszék és Spanyolország között a főpapi székek betöltésére nézve, melyet az 1953. augusztus 27-én kötött spanyol konkordátum VII. cikkelye is szentesít. Eszerint a megyéspüspökök (érsekek) állandó jellegű apostoli adminisztrátorok és utódlási joggal rendelkező koadjutorok kinevezése a következő módon történik: minden székküresedés esetén a madridi apostoli nuncius a spanyol kormánnyal való előzetes bizalmas tárgyalás eredményeképp hat (6) püspökjelöltet terjeszt Rómába. A pápa a hat jelölt

közül hármat (3) kiválaszt és azok neveit diplomáciai úton közli a spanyol kormánnyal. A spanyol államfőnek jogában áll harminc napon belül a három megnevezett közül *egy*t hivatalosan a pápának kinevezésre előterjesztteni, illetve prezentálni. Ha ezt a bemutatást a pápa elfogadta, következik a jelölt beleegyezésének kivétele és a kinevezésnek mind a Szentszék, mind a spanyol kormány részéről való egyidejű közzététele.

b) *Electio: kánoni választás.*

Egyes helyeken még a *káptalan választja a püspököket*. Így a porosz konkordátum (6. p.) szerint széküresedés alkalmával, mind a káptalan, mind a porosz püspökök *episcopabilis* jelöltjeinek listáját a Szentszék elé terjesztik, amely ezek közül *hármat* jelöl, de másokat is jelölhet (AAS, 1929, 577.). Ezekből a káptalan titkos szavazással *választ* egyet. A Szentszék az így megválasztott személyt csak abban az esetben erősíti meg, ha a káptalan meggyőződött arról, hogy a kormányzat nem támaszt politikai kifogást ellene.

A *badeni* konkordátum (3. p.) szerint a freiburgi érseki szék betöltése úgy történik, hogy a káptalannak a széküresedéskor beküldött listája, vagy a freiburgi érseknek évenként közölt jegyzéke alapján jelöl Róma *hármat*, kik közül a káptalan titkos szavazással *választja* az érseket. Itt a választás megerősítése előtt a Szentszék és nem a káptalan győződik meg a kormánynál arról, hogy a jelölt ellen nincsen politikai kifogás. Ha ez ügyben a Szentszék és a kormány között megegyezés nem jön létre, a Szentszék *szabadon* jár el.

A német birodalmi konkordátum a rendelkezéseket kiterjesztette a Baden területén kívül eső, de a freiburgi érsekhez tartozó rottenburgi és mainzi püspökségekre és a Szentszéknek közvetlenül alávetett meissenai püspökségre is. Húsz nap elteltével a kormány hallgatását beleegyezésnek veszi a Szentszék a politikai kifogás közlésénél.

Az osztrák konkordátum érvényben tartja a régi szokát, mely szerint a Szentszék *három* jelöltje közül, a káptalan *választja* a *salzburgi* érseket. De a salzburgi érsek többé nem nevezheti ki suffraganeusait. Egyébként az osztrák püspökök széküresedés esetén egy *hónapon* belül a kánonilag alkalmas püspökjelöltekről névsort terjesztenek a Szentszék elé, amely e listához nincsen kötve. A kinevezést, ha a kormány 15 napon belül politikai kifogást nem emel, a Szentszék hozza nyilvánosságra.

Választással töltik be a püspöki székeket még Svájcban, (Basel, Chur, St. Gallen) és Olmützben.

c) *Ajánlás, commendatio* Magyarországon. — 1927 május 10. óta a püspöki székek betöltése nálunk *Gasparri* bíboros államtitkárnak e napon kiadott levelében körülírt módon történt. Eszerint püspöki (érseki) széküresedés esetén jogában állt a kormánynak két hónapon belül jelöltjeit diplomáciai úton a Szentszéknek előterjeszteni. Ha a pápa a jelöltek közül választ ki valakit, akkor annak nevét a kormánnyal való előzetes közlés nélkül publikálja. Ha azonban a kormány által előterjesztett listán kívül óhajt valakit kinevezni, akkor előzetesen kikéri a kormány véleményét, vajjon a tervbe vett személy ellen van-e általános politikai szempontból kifogás, és csak ezután teszi közzé a kinevezést.

1957. március 24-én a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1956. október 1-i hatállyal törvényerejű rendeletet (1957. évi 22. sz.) léptetett életbe, mely e tárgyban egyebek között a következőket tartalmazza: "1. § (1) A Magyar Népköztársaság területén mindazon római katolikus egyházi állásokra és címekre történő kinevezéshez, valamint megbízáshoz, amelyek az egyházi jogszabályok rendelkezései szerint a római pápa hatáskörébe tartoznak, továbbá az e minőségben való működéshez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges. E szabályt kell alkalmazni az áthelyezésre és elmozdításra is."

"3. §. Az állások betöltéséhez, az állások betöltőinek áthelyezéséhez, illetve felmentéséhez szükséges állami hozzájárulás módzatait a magyar állam és az egyházak között szerződésekkel kell rendezni. A szerződések életbelépéséig az 1. § (1) bekezdésének hatálya alá tartozó kinevezések (áthelyezések, felmentések) kizárólag az állam és a római katolikus egyház között — esetenként létrejövő megegyezéssel történhetnek."

Ugyanígy Lengyelországban, az ottani hivatalos lapban (*Dziennik Ustaw*) 1957. január 1-i törvényerejű rendelet jelent meg az egyházi tisztségek szervezéséről és betöltéséről.

Az Egyesült Államokban, Kanadában, Mexikóban, Braziliában, Skótszágban a tartományi püspökök három évenként közlik a Szentszékkel azok neveit, kiket alkalmasnak ítélnék a püspökségre. Az ajánlást természetesen a Szentszék nem köteles figyelembe venni (AAS, 8. [1916] 400.).

2. A püspök személyi kellékei:

1° *Törvényes származás.* Az utólagos házassággal való törvényesítés nem jöhet tekintetbe (c. 331. 1. l.).

2° *Harmincadik életév betöltése* (c. 331. 1.).

3° A papi rendnek legalább öt év óta történt felvétele (c. 331.).

4° *Tiszta erkölcs*, jámborság, a lelkek szeretete, okosság (*prudentia*) és egyéb lelki és testi tulajdonságok, amelyek a szóbanforgó egyházmegye kormányzásához szükségesek.

5° Megfelelő *tudomány*, vagyis a hittudományi vagy kánonjogi doktorátusnak, vagy licenciátusnak az Apostoli Szentszéktől jóváhagyott egyetemen vagy főiskolán való megszerzése, vagy legalább e tudományokban való *jártasság*. Ha a püspökjelölt valamely szerzethez tartozik, elégséges, hogy főelőjárója tudományos képzettségét hasonló akadémiai címmel, vagy legalább megfelelő bizonyítvánnyal igazolja (c. 331. 1.).

A jelölt alkalmasságát kizárólag a Szentszék hivatott megállapítani (c. 331. 3.).

6° A kinevezett püspök a kánoni institutio-ról szóló apostoli okirat kézhezvételétől számított három hónapon belül köteles magát felszenteltetni és négy hónap alatt az egyházmegyéjébe menni (c. 333.).

7° Az a püspök, aki olyan személyt szentelne püspökké, akit a Szentszék sem ki nem nevezett, sem meg nem erősített, az így felszentelt püspökkel együtt a Szentszéknek *legkülönösenbb módon* fenntartott kiküszöítésbe esik, még akkor is, ha a püspöki rend feladása, vagy felvétele súlyos kényszer alatt történt. (AAS. [1951.] 217.).

3. A püspöki hivatal átadása (*Collatio tituli*).

Bármilyen tényezőtől is ered a személy kijelölése, a püspöki *joghatóság megadása*, az *institutio canonica* mindig a pápától származik. Egyházi hatalmat ugyanis csak egyházi tényező adhat (c. 332. + c. 2394.). E hatalom átruházása a pápai *bullával*, illetve kinevező okirattal történik. De már ennek megérkezése előtt az illetékesek kötelesek a *hitvallást* és a *hűségeskü*t letenni (c. 332. 2 2.). Az újonnan kinevezett püspök ünnepélyes kihirdetése a titkos konzisztóriumban történik, amit latinul: *praeconisationak* neveznek. A megerősítést a pápa csak abban az esetben adja, ha a kurián kívül lefolytatott titkos vizsgálat (*processus informativus*) alapján a jelölt kánoni alkalmasságáról meggyőződött. A *processus informativus*t az apostoli nuncius, vagy ezzel megbízott érsek vagy püspök vagy más megbízható személy végzi, aki az új püspökjelölt születése, kora, tudományossága, erkölce iránt a szükséges információt megszerzi. A nyomozó eljárás befejezése után az összes iratokat Rómába küldi, ahol a *processus definitivus* folyamán azokat felülvizsgálják,¹ s ha a megerősítésnek semmi akadálya nincsen, megtörténik a *praeconisatio* és a *bulla* kiállítása.

¹ Vö. *Galla F.* A püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a vatikáni levéltárban. Budapest, 1943.

4. Székfoglalás. (Introductio in possessionem.)

A személykijelölés és a kánoni institutio mellett a harmadik lényeges jogi cselekmény: az egyházmegye *kánoni birtokba vétele* (intronisatio, possessio canonica). A kánonszerű birtokbavétel vagy beiktatás a kánoni institutoról szóló apostoli okiratnak a székeskáptalannál személyesen vagy megbízott által történt bemutatásával történik, amikor a káptalan jegyzője, vagy a kuria kancellárja e tényt jegyzőkönyvbe foglalja (c. 334. 3.).

Eme possessio canonica előtt az egyházmegye igazgatásába nem avatkozhatik bele. Ha ellenben a püspökké történt kinevezése előtt káptalani helynök vagy officialis volt, püspöki kinevezése után is megtarthatja és gyakorolhatja ezeket a tisztségeket (c. 334. 2.).

III. A PÜSPÖK FŐPÁSZTORI HATALMA. (Iura iurisdictionis).

A megyéspüspököt valóságos joghatóság illeti meg, mivel megyének *rendes* és közvetlen főpásztora, kormányzója (c. 334.), amelyet mind lelkiekben, mind pedig anyagiakban törvényhozói, bírói, fegyelmi hatalommal kormányoz, a *ius commune* szellemében.

1. *Potestas legislativa*. A püspök törvényhozó hatalma *elsősorban secundum ius* (commune) gyakorolható, amikor az egyetemes jogszabályokat közelebbről meghatározza, a helyi körülményekhez alkalmazza, s büntető záradékkal látja el. Továbbá *praeter ius*, vagyis az egyetemes jog által nem szabályozott területen a partikuláris törvényhozásnak tág tere nyílik.

Az egyetemes jog ellenére (contra ius) azonban nem alkothat törvényeket.

A püspöki törvények lehetnek egyaránt *inhabilitans* és *iritans* jellegűek, de természetüknél fogva partikulárisok és területen kívül nem köteleznek. Érvényesség szempontjából nem számít, hogy a törvényt zsinaton vagy zsinaton kívül hozta a püspök, mivel az egyházmegyei zsinatnak is ő az egyedüli törvényhozója. Kétség esetén a zsinati jogalkotásokat általában törvényeknek, (statutum) az azon kívülieket pedig parancsoknak, rendeleteknek nevezzük.

A püspöki törvények kihirdetésük napjától kezdve köteleznek, hacsak a püspök másképpen nem rendelkezett (c. 335.). Érvényük csak visszavonással szűnik meg, nem pedig a püspök halálával. Elődjei és saját törvényei alól bármikor felmentést adhat. A tartományi zsinat határozatai alól azonban csak egyes esetben és jogos okból adhat felmentést (c. 291.). A *ius commune*, vagyis az egyetemes jog alól csak akkor, ha a Rómába való folyamodás nehézséggel járna és

az esetleges késedelemből a félnek kára származnék, — de csak olyan esetben, amikor a Szentszék is szokott felmentést adni (c. 81.). Ez alapon nem adhat felmentést a pápának fenntartott fogadalom alól (c. 1309.), sem a coelibatus törvénye elől (subdiaconus és diaconus). Akkor sem élhet e felhatalmazással (c. 81.), ha apostoli nuncius van helyben (AAS. [1949.] 158.).

2. *Potestas iudiciaria*. A püspök elsőfokon kizárólagos ítélkezési joggal bír mindazokban az ügyekben, amelyek személy, vagy tárgy szerint egyházi fórumhoz tartoznak, ha csak valami hatásköréből kifejezetten nincs kivéve (c. 1572.). E hatalma *contentiosa* lévén, csak saját területén gyakorolható. A belső forumra kiterjedő bírói hatalma azonban alattvalóira területen kívül is érvényesen gyakorolható (c. 881. 2.).

A bírói hatalom gyakorlásában vannak bizonyos korlátok: a nehezebb ügyeket az officialisra, vagy viceofficialisra tartozik bízni és három (pl. házassági perben), illetve öt (pl. degradatio) tagú bizottságot alakítani.

3. *Potestas coactiva*. A püspök jogosult nemcsak az egyetemes büntetéseket alkalmazni, hanem a bűncselekmények megtorlására maga is szabhat ki *latae* és *frendae sententiae* büntetéseket, amelyeket törvénnyel vagy rendelettel szabályozhat. (c. 2220—2222.). A túlságosan szigorú büntetések kiszabásától azonban tartózkodjék (c. 2214.).

4. *Potestas administrativa*. A püspök, mint az egyházmegye kormányzója, jogosult egyházi hivatalok és javadalmak alapítására (c. 1414.) és azok betöltésére (c. 152, 403, 1432. 1.), ha csak egyes esetben harmadik személy nincsen érdekelve választás vagy bemutatás által. Az egyházi vagyon fölött főfelügyeleti jogot gyakorol (c. 1519). Örökös, hogy visszaélések be ne lopódzanak s az egyházi fegyelmet ne veszélyeztessék, főleg a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásánál, az Isten és szentek tiszteleténél.

5. *Potestas magisterii*. A püspök a legfőbb tanító az egyházmegyében; ha nem is rendelkezik az egyes püspök csalatkozhatatlansággal, a római pápa irányítása mellett „*verus doctor et magister*“ (c. 1326.). Legfőbb feladata a hit és erkölcs tisztaságának megőrzése. Az egyházmegyében senki sem taníthat katolikus tant a püspök tudta és beleegyezése nélkül. Mivel személyesen nem tudja tanítói hivatását el látni, rendesen hitoktatóknak és hittanároknak ad erre meghatalmazást (*missio canonica*). A tévtanokat s az ilyen tant hirdető könyveket eltilthatja. Ezenkívül széleskorú delegált hatalommal rendelkezik.

IV. A PÜSPÖK RENDI HATALMA (iura ordinis).

A püspöki rend a papi hatalom teljessége. Ebből kifolyólag a püspök nemcsak az áldozópapokat megillető, hanem a püspöki ordoval természeténél fogva vagy *egyházi jogi rendelkezés* folytán összekapcsolt szent cselekmények kizárólagos végzésére jogosult. Ilyenek: 1. a bérmlás és a papszentelés (c. 782, 951.). 2. szent helyek és tárgyak konzekrációja (c. 1147.3), bizonyos — püspököknek fenntartott — áldások (c. 1147.). Ilyenek az apátok és apátnők, harangok, egyházi ruhák, stb. megáldása.

A püspököknek van fenntartva az oleum catechumenorum, infirmorum és a chrisma konzekrációja, stb. Míg a papszentelés és bérmlás *iure divino* kapcsolódik a püspöki rendhez, addig a *potestas consecrandi*-t az Egyház a szentségek analógiájára létesítette és örökösen a püspöki rendhez kötötte. Az utóbbit az Egyház szűkítheti és egyszerű áldozópapoknak is átadhatja a hatalmat, sőt a bérmlás és a kisebb rendek feladását is megengedi az áldozópapoknak.

A rendi hatalmat a püspök mindig *érvényesen gyakorolja*, jöllehet annak megengedett gyakorlása a joghatóságtól függ vagyis a rendi hatalom gyakorlásában az *érvényesség szempontjából* nincsen az egyházmegye határához kötve. A megengedettség szempontjából azonban a kormányzó püspöknél a területi és személyi illetékesség irányadó (a c. püspöknél a helyi főpásztor engedélyére van szükség).

Azokat a szent cselekményeket, amelyeket a püspök pásztorbottal és süveggel végez: *pontificalia*-knak nevezzük (*pontificalia exercere*). Saját egyházmegyéjében mindenütt végezhet ilyen funkciókat, más egyházmegyéjében csak az illetékes püspök engedélyével.

V. A PÜSPÖK TISZTELETBELI JOGAI ÉS KIVÁLTSÁGAI.

A Tiszteletbeli jogok (iura honorifica).

Hogy a püspöki méltóság külsőleg is kellő megbecsülésben részesüljön, a püspököt speciális tiszteletbeli jogok és kiváltságok illetik meg.

1. Saját egyházmegyéjében rangban minden klerikust megelőz, a bíborosok, pápai követek és saját metropolitáját kivéve (c. 347.). Egyházmegyéjén kívül a praecedencia tekintetében az általános jogszabályok irányadók (c. 106.).

2. Az összes püspökök püspöki jelvényeket használhatnak (*insignia episcopalia*). Ilyenek a püspöki ruha, viola színű pileolus és biretum, mellkereszt, süveg, (mitra, infula), drágaköves gyűrű, pásztorbot („Curva trahit. sed virga regit, pars ultima pungit. Collige,

sustenta, stimula: vaga, morbida, lenta“), címer és különleges liturgikus ruhák; a liturgikus törvényeket azonban figyelembe kell venni, amelyek csak püspökszentelés után engédhetik meg a kereszt, gyűrű, pástorbót és főpapi ruhák viselését. A köznap püspöki ruhák a ki-nevezés hiteles közlésének időpontjától használhatók (c. 349.).

A püspök halála után a gyűrű és a kereszt kivételével a többi a székesegyházé lesz (c. 1299 + 1288.).

Megszólításuk: Pontifex, Praesul, Antistes, Ordinarius, *Excellentissimus ac Reverendissimus Dominus*. (AAS, 1931, 22.). Magukat Isten irgalmából és az Apostoli Szentszék kegyelméből való püspököknek nevezik. (Dei miseratione et Apostolicae Sedis gratia). A pápa Venerabilis Frater (Tisztelendő Testvér)-nek szólítja őket.

Rendeleteikben *pluralis maiestaticus*-t használnak: „Mi“ és aláírásuknál alattvalóikkal szemben csak keresztnevüket használják. A keresztnevük elé keresztet tesznek (eredetileg az alázatosság jele: $\tau = \tau\alpha\pi\epsilon\iota\omega\varsigma$. és e görög τ betűből lett később a kereszt.)

Nemesi címet (pl. hercegpüspök) és címert nem használhatnak, mégha az székhöz volna is kapcsolva. (AAS 43 [1951] 480.)

B) Kiváltságai, (Privilegia).

1. A kinevezés hiteles tudomásul vételétől kezdve illetik meg őket a következő *kiváltságok*: (1) maguknak és házanépüknek gyónatatót választhatnak, aki a pápának specialissimo modo fenntartott és a Szent Officium titkával kapcsolatos cenzurákon kívül minden bűn és fenyíték alól feloldozhat. (2) Isten ígését bárhol hirdethetik a helyi ordináriusnak legalább véleményezett engedélyével. (3) Nagycsütörtökön egy misét mondhatnak vagy jelenlétükben mással mondhatnak. Karácsony éjjel pedig hármat, hacsak nem tartoznak a székesegyházban celebrálni. (4) az előírt szertartásokkal és szokásos búcsúkkal megáldhatják a kegytárgyakat és a scapularet feladhatják a beiratkozás kötelezettsége nélkül. (5) A keresztutat felállíthatják és e célra a fészületeket megáldhatják. (6) Hordozható oltárnál bárhol misézhetnek és jelenlétükben még egy misét mondhatnak. (7) Tengeren misézhetnek. (8) Naponkénti személyes oltárkiváltsággal élnek. (9) A házi kápolnájukban mind maguk, mind házanépük megnyerhetik az összes búcsúkat (c. 349. 1 + 239.). (10) Magánkápolnájuk a félig nyilvános kápolna kiváltságait élvezi. (12) Mindenütt saját direktóriumuk szerint misézhetnek. (12) A népet mindenütt püspöki áldásban részesíthetik, csak Rómában van ez templomokra, jámbor társulatokra és hívek összejöveleteire korlátozva (c. 239. n. 12.). — Összefoglalva: a bíborosok részére biztosított kiváltságok közül a 239 § 1. n. 7—12 elsoroltak teljesen, a 2—6. alattiak bizonyos megszorításokkal illetik meg a püspököt.

2. A megyéspüspökök hivataluk átvételétől kezdve száznapi búcsút engedélyezhetnek területükön és évenként háromszor pápai áldást adhatnak (AAS, 34 240.). — Továbbá megyéjük minden templomában püspöki trónt és baldachint állíthatnak és a püspöki *mensa* jövedelmeit élvezik.

3. A püspököket a *suspensio és interdictum latae sententiae* csak abban az esetben érinti, ha névszerint megemlíti őket a kódex (c. 2227. 2.).

4. Bűncselekmények esetén a pápa, polgári peres ügyekben pedig a római törvényszékek ítélik meg felettük (c. 1557. 1. n. 3, 2. n. 1.) A könyvtilalom alól mentesek (c. 1401.).

5. Fokozott büntetőjogi védelemben részesülhetnek (c. 2343.3. [priv. can.] 2344.).

6. Ezenkívül az egyes országok közjoga is bizonyos megkülönböztetésben szokta részesíteni a püspököket.

VI. A PÜSPÖK KÖTELESSÉGEI (c. 338—346).

1. *Residentia* (helybenlakás) (c. 338.).

a) A püspök felelősségteljes hivatalát csakis akkor tudja eredményesen ellátni, ha gyakran hívei közt tartózkodik. A tridenti zsinat (sess. VI. c. 1. és sess. XXIII. c. 1. de ref.) e kötelezettséget szabatosan előírja, körülírja és sanctioval látta el, de nem döntötte el, hogy isteni, vagy tisztán egyházi jogi rendelkezésen alapszik-e.

A *residentia* meghatározása: „*assidua commoratio in loco officii, muneris obeundi causa*” két dolgot foglal tehát magában: először a *fizikai* jelenlétet, másodszer a hivatal *személyes* ellátását. Ha e két momentum egyszerre megvan, akkor *residentia formalis*, vagy *activa*-ról beszélünk, ha csak az első kellék van meg, akkor *residentia materialis* vagy *passiva*-val állunk szemben. *Residentia ficta* vagy *praesumpta* akkor áll elő, ha valaki jogos okból fizikailag távol van, de a jog kánoni következményekre vonatkozóan olybá veszi mintha jelen volna. A jog természetesen a *formalis residentia*-t kívánja meg, melyre vonatkozólag az egyes javadalmasok részére külön jogszabályok találhatók a kódexben.

b) A püspökök, még ha koadjutoruk van is, személyes helybenlakásra vannak kötelezve, rendszeren az egyházmegye határán belül. Adventben, Nagyböjtbén, Karácsony, Húsvét, Pünkösöd és Úrnapján pedig a székesegyház közelében (c. 338. 1. 3.). Évenként *három hónap* szabadság illeti meg őket, amelyet egyszerre vagy részletekben vehetnek ki. Két év szabadságát azonban nem verítik ki folytatólágosan, sem a rendes szabadságot más rendkívüli alkalommal előálló távollét-höz (zsinat, ad limina látogatás) nem kapcsolhatják.

Súlyos ok fennforgása esetén ezen túlmenően távol maradhatnak. Ilyen alkalmak: 1. *visitatio liminum*, 2. zsinaton való részvétel, 3. közjogi hivatal ellátása, pl. ha szenátorság vagy felsőházi tagság kötelezi. Ezeket az ált. jog elismeri. A helybenlakás kötelezettsége alóli okokat általában négy fogalom köré csoportosítjuk: a) *urgens necessitas*, b) *debita oboedientia*, c) *evidens Ecclesiae* vel d) *reipublicae utilitas*. Öröködni tartoznak hogy távollétük miatt az egyházmegye kárt ne szenvedjen. A féléven túl távollévő püspököt az érsekek az érsekeket pedig az idősebb tartományi püspökök a Szentszék-nél feljelenteni tartoznak (c. 338. 4.).

2. *Missa pro populo* (c. 339).

A tridenti zsinat (XXIII. sessio, c. 1. de ref.) a népért való misézést isteni jogú kötelezettségnek nyilvánította. (Zsid. 5, 11.). Az alkalmak megállapítása egyházzjogi eredetű. Míg a plébánosok hasonló kötelezettségére nézve már régebben fennálltak ilyen rendelkezések, a püspökökre nézve a legújabb időben jelentek meg intézkedések XIII. Leó 1882 június 10-én „*In suprema*“ kezdetű constitutiojával rendezte e kérdést, amely ma is érvényben van a kódex folytán (CIC *Fontes*, III. n. 505).

A megyéspüspökök székfoglalása után *meghatározott* napokon kötelesek a híveként stipendium nélkül szentmisét bemutatni (c. 399.). E kötelezettség *personalis*, mert ha törvényesen akadályozva nincsenek, személyesen tartoznak a parancsnak eleget tenni, de egyben *realis* is, mert törvényes akadályoztatás esetén más személy útján kötelesek gondoskodni a teljesítésről a jelzett napon. Nem kötetlen azonban a székesegyházban, vagy az egyházmegye területén végezni. A kötelezettség azonban annyira általános és szigorú, hogy még a csekély jövedelem sem mentesít alóla. Ha a püspök több egyházmegyét kormányoz, egy szentmisével eleget tesz e kötelezettségnek, s Karácsonykor is csak egy misét mond e szándékra.

E kötelezettség fennáll minden vasárnap és parancsolt ünnepnapon, beleértve az eltörölt ünnepeket is. Az eltörölt ünnepek jegyzékét VIII. Orbán nyomán (const. *Universa*, 13 sept. 1642, *Fontes*, I. n. 226. § 2.) a Congregatio Concilii adta ki 1919. december 28-án (AAS, 12. 42.). Ha az ünnep vasárnapra esik, egy mise elégséges. Ha az ünnep áthelyeződik *in choro et in foro*, akkor a mise kötelezettsége is; ha csak *in choro*, akkor saját napján kell applikálni. Ha a mise mondása az adott napon tilos (pl. márc. 25-e nagypéntekre esik), akkor a kötelezettség is megszűnik.

3. *Visitatio dioecesis. Az egyházmegye látogatása* (c. 343—346.).

Az egyházmegyét a mai *érvényes* jog szerint *évenként* tartozik a püspök kánonilag meglátogatni, még pedig úgy, hogy *öt év* alatt az egész egyházmegyében befejeződjék a kánoni látogatás (c. 343.). Ha a püspök az előírt időben akadályozva van, az egyházmegyét a *vica-rius generalis*, vagy más személy (főesperes) útján is vizitálhatja. Aki e kötelezettségét súlyosan elmulasztja, azt a metropolita a Szent-széknél feljelenteni tartozik (c. 274.).

A *visitatio* mindenre kiterjed (Universus Codex), mind a sze-mélyi, mind a dologi jog területén. A klerikus és a nép fegyelme, a helyes tanítás és erkölcsi tisztaság, az egyházi helyek és javak egy-aránt tárgyai e látogatásnak. A *célja*: a visszaélések megszüntetése és a helyes út megőrzése. A *visitatio* nem bírói apparátussal, hanem atyai módon, *forma paterna* történik. A *visitorator* rendelkezései azon-ban különleges hatállyal bírnak, mivel ellenük csak *birtokon kívül* (in *devolutivo*) van helye fellebbezésnek, feltéve ha ezek szorosan a *visitatio* tárgyához és céljához tartoznak. Egyéb ügyekben „*ad nor-mam iuris*“ jár el (c. 345.).

Az összes *pia loca* látogatására vonatkozólag a püspök „*habet intentionem in iure fundatam*“. Ezzel szemben nem generális, ha-nem csakis *peculiaris exemptio* bizonyítható. Ilyen kiváltsággal ren-delkeznek a *regularisok*, vagyis ünnepélyes fogadalmas szerzetesek, akiket csak a jogban megállapított keretek között lehet kánonilag meglátogatni (c. 344.) Más szerzeteseknél a *privilegium* egyenkint bírálható el.

A püspök a *visitatoria* két társat vihet magával. Ezeket a káp-talan tagjai közül választhatja.

A *visitoratorokat* tisztes ellátás illeti meg. Ajándékokat azonban nem kérhetnek és nem fogadhatnak el (c. 346.), hogy tárgyilagosan, minden befolyástól mentesen végezdhessék hivatalukat.

4. *Visitatio liminum* (c. 340—342).

E kifejezésben többnyire hármas kötelezettség húzódik meg: (1) Péter és Pál apostolok sirjának személyes felkeresése. (2) A római pápa előtti hódolat és engedelmesség kifejezése. (3) Az egyházmegye állapotáról szóló írásbeli jelentés.

a) Minden megyéspüspök köteles *öt évenként* az egyházmegye állapotáról mindenre kiterjedő relatiót készíteni latin nyelven és azt saját aláírásával ellátva, a Konzisztoriális kongregációhoz elküldeni. Az új formula (AAS 10 [1918.] 487.) száz kérdést tartalmaz, 12 feje-zetre osztva.

Az ötéves relatio időpontja pontosan meg van határozva, amely 1911. január 1-ével kezdődik és állandó turnusokban folytatódik:

- (1) Az öt év első évében relatiót küld Olaszország és szigetei.
- (2) A második évben Spanyolország, Portugália, Franciaország, Belgium, Hollandia, Anglia, Skócia, Írország és szigetei.
- (3) A harmadik évben Európa többi országai (köztük Magyarország).

(4) A negyedik évben Észak- és Dél-Amerika.

(5) Az ötödik évben Afrika, Ázsia, Ausztrália a szigetvilággal.

Ha azonban a relatio időpontja az új püspök működésének első két esztendejére esik, el lehet tekinteni e kötelezettségtől.

b) Európa püspökei a relatio beküldésének évében mindig, az Európán kívüliek minden második öt évben kötelesek személyesen vagy koadjutorok útján Rómában a másik két kötelezettségnek is eleget tenni. Indokolt esetben a Kongregációtól kapott engedéllyel más egyházmegyei pap által is eleget tehetnek az előírásnak.

Rómában az Apostolok (Péter és Pál) sírját látogatják meg. E hivatalos látogatásról, mely a két főapostollal történő időnkénti személyes kontaktust szimbolizálja, szabályszerű okiratot kapnak a bazilika sekrestyéjében. Utána megjelennek a Konzisztoriális kongr. hivatalában és Péter élő utódjánál, a pápánál, ahol élő szóval is beszámolnak az egyházmegye állapotáról.

17. §. A PÜSPÖKI KOADJUTOROK (c. 350—355.).

I. MEGHATÁROZÁS.

Amikor a megyéspüspök tisztét már nem tudja rendesen ellátni, akár személyi okok miatt (kor, betegség), akár egyházmegyéjének nagysága miatt, püspöki renddel bíró segítségre van szüksége. Kétféle ilyen megoldást ismer a jog:

1. *személyi, vagy püspöki koadjutor* a Szentszék által a megyéspüspök személye mellé utódlási joggal, vagy anélkül kirendelt felszentelt püspök. Az utódlási jog nélküli személyi koadjutorokat egyszerűen segédpüspököknek (*auxiliaris*) nevezzük, (*personae datus*), míg annak a segédpüspöknek, aki a megyéspüspök elhalálása után nyomban átveszi a kormányzást, vagyis utódlási joggal van kinevezve, koadjutor (*coadiutor*) a neve.

2. *Egyházmegyei koadjutor* nem a megyéspüspök személye mellé, hanem az egyházmegye állandó szolgálatára kirendelt segédpüspök (*sedes datus*).

II. KINEVEZÉS, HIVATALBALÉPÉS (c. 350. § 1. 353.).

1. A segédpüspököket rendszerint a kíségetésre rászoruló püspök terjeszti elő, de mindig a Szentszék rendeli ki. Az utódlási joggal rendelkező koadjutornál a Szentszék más közegek esetleges prezentációs vagy választó jogát figyelembe veszi.

2. A hivatal elfoglalása a kinevezési okiratnak az illetékes megyéspüspök előtti bemutatásával történik. Az utódlási jogú és az egyházmegyei koadjutor kinevezési iratát a káptalannak is tartozik bemutatni. Ha a püspök cselekvésképtelen, akkor a káptalannak való bemutatás semmiképp sem maradhat el.

III. HIVATALI TEENDŐK.

A személyi koadjutor tiszte *képviselési jellegű hivatal* (officium). Az egyházmegyei koadjutor az állandó berendezkedésre való tekintettel *javadalmas hivatal* is lehet. Jogaik és kötelmeik nem egyformák.

1. A *személyi koadjutor* (c. 351.) hatalmát a kinevező iratból kell megállapítani. Ha ebben semmi közelebbi meghatározás nincsen, a teljesen tehetetlen püspök (pl. lelkibeteg) mellé adott koadjutor az összes rendi és főpásztori hatalmat gyakorolja. Ha egyébként a püspök munkaképes, akkor annyit gyakorol, amennyit a megyéspüspök reá bíz. De ama ügyeket, amelyeket a segédpüspök akar és tud végezni, ne bízsa állandó jelleggel (habitualiter) másra. Viszont a segédpüspök felkérés esetén köteles az öreg püspököt mindenben segíteni és helyettesíteni.

2. Az *egyházmegyei koadjutor* (c. 352.) hivatalánál fogva az egyházmegyében *minden* püspöki funkciót végezhet, a papszentelés kivételével, melyhez a megyéspüspök felhatalmazására van szüksége. Egyébként azt és annyit végez, amit és amennyit a Szentszék és a megyéspüspök reá bíz.

3. *Residentia* (c. 354.) Mindkét koadjutor köteles az egyházmegye területén tartózkodni, mint a megyéspüspök. A háromhónapos szabadság kivételével rövid időre is csak a megyéspüspök engedélyével távozhat el.

4. *Honesta sustentatio*. Joguk van a tisztes megélhetéshez.

IV. A HIVATAL MEGSZÜNTETÉSE (c. 355.).

1. A püspök halála után az utódlási joggal kinevezett koadjutor, ha előzetesen kinevezési okiratát a káptalannak bemutatta (*possessio*), azonnal a helyi főpásztor jogaiba lép. Ellenkező esetben úgy foglalta el hivatalát, mint az újonnan kinevezett megyéspüspök (c. 334. § 3.).

2. A *személyi koadjutor* vagy segédpüspök hivatala megszűnik, a megyéspüspök hatalmának a megszűnésével, hacsak a pápai kinevező irat másképpen nem intézkedik.

3. Az egyházmegyei koadjutor hivatala a püspöki szék üresedése esetén sem szűnik meg.

18. §. A PÜSPÖKI KÚRIA (c. 363.).

I. Fogalom. A püspöki kúria a püspököt az egyházmegye állandó kormányzásában segítő tisztviselők együttese (*hivatalnoki kar*).

A püspöki kúriához tartozik: a püspöki helynök (vicarius generalis), a szentszéki elnök (officialis) a zsinati bírakkal (iudex synodalis), az ügyész (promotor iustitiae), a kötelékvédő, a zsinati vizsgálók (examinator synodalis) és tanácsos plébánosok (parochus consultor), az irodaigazgató (cancellarius), a püspöki jegyzők, ügyhallgatók (auditor) és kézbesítők (cursor) (c. 363.).

II. A hivatalnokok kinevezése és jogi helyzete (c. 364.).

1. A püspöki kúria központi hivatalnokait a püspök szabadon nevezi ki, még pedig írásban (c. 159.). Kivétel a zsinati bírák, zsinati vizsgálók és tanácsos plébánosok esete, kiket rendszeren az egyházmegyei zsinat választ (c. 388.).

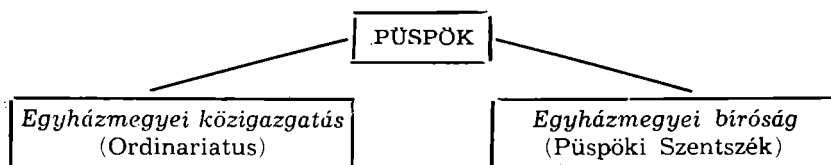
2. A hivatalnokok hatalma a püspöki szék megüresedése esetén nem szűnik meg, kivéve a vicarius generalisét (c. 371.).

3. Eskút tesznek a püspök kezébe, hogy a hivatali titkokat megtartják és hivatalukat személyválogatás nélkül látják el.

4. Teendőiket a püspök irányítása mellett és a jog szabályai szerint látják el.

5. A közigazgatási hivatalnokokat a püspök belátása szerint utasíthatja, de a bírakat nem, kiket csak a jog és lelkiismeretük irányíthat (c. 1809.). A püspöki törvénykezés szervezetét a perjog szabályozza (c. 1573—1593.). A püspöki közigazgatás főbb tisztviselőiről a következőkben szólunk.

III. A püspöki kúria áttekintése:

1. Püspöki helynök
(vicarius generalis).
2. Helyettese: Provicarius.
3. Irodaigazgató (cancellarius).
4. Kuriai jegyzők (notarii):
püspöki titkár,
püspöki levéltáros,
püspöki szertartó.
5. Zsinati vizsgálók
(examinator synodalis).
6. Tanácsos plébánosok
(parochi consultores).

1. Szentszéki elnök (officialis).
2. Helyettese: viceofficialis.
3. Zsinati vagy szentszéki bírók
(iudices synodales).
4. Vizsgáló bíró v. ügyhallgató
(auditor).
5. Szentszéki jegyző (notarius).
6. Egyházmegyei ügyész
(promotor iustitiae).
7. Kötelékvédő
(defensor vinculi).
8. Bírósági kézbesítők
(cursor et apparitor).

19. §. **AZ ÁLTALÁNOS HELYNÖK** (vicarius generalis).

(c. 366—371.).

I. AZ ÁLTALÁNOS HELYNÖK FOGALMA

Az általános püspöki helynök az egyházmegyei kúria legfőbb tisztviselője, aki hatalmát az egész egyházmegyében („in universa dioecesi“ : c. 368. § 1.) annak minden területén (c. 366. § 1.), rendes és teljes joghatósággal („potestate ordinaria“ : c. 366 § 1., 198. § 1.) gyakorolja a lelkiekben és anyagiakban egyaránt (c. 368. § 1.).

A helynök a legtágabb értelemben a püspök helyettese (vicesgerens) és második énje (alterego Eppi). Ezért:

1. tárgyi szempontból anyagiakban és lelkiekben elvileg mindazt megteheti, amit a püspök,

2. terület szempontjából joghatósága kiterjed az egész egyházmegyére, és annak minden tagjára, papjára és hívőjére egyaránt.

3. a helynök annyira egy személyt alkot a püspökkel, hogy jogi cselekményeit úgy kell elbírálni, mintha a püspök maga végezte volna; tehát az általános helynöktől nem lehet minden további nélkül a püspökhöz fellebbezni (c. 44. § 2.).

II. A HELYNÖK KINEVEZÉSE (c. 366—367.).

1. Mivel a helynök hivatala teljesen bizalmi állás, a püspök egészen *szabadon*, minden káptalani vagy egyéb befolyástól mentesen nevezi ki.

2. A püspök *köteles* helynököket kinevezni, ha az egyházmegye nagy kiterjedése vagy az ügyek sokasága, vagy más komoly ok miatt, (pl. ha különböző nyelvű hívek vannak, ha a püspök nem tartózkodik az egyházmegyében, ha beteg stb.) egyedül nem tudja az egyházmegye kormányzását megfelelően ellátni.

3. *Hány* helynök lehet? Egy egyházmegyében általában csak egy helynököket lehet kinevezni.

A kódex azonban kivételesen megengedi, hogy egynél több helynök legyen, és pedig akkor, ha az egyházmegye *kiterjedt* volta (amplitudo dioecesis) vagy a hívek *rituskülönbsége, nemzeti és nyelvi különbsége* miatt arra szükség van. A jog általában nem kedvez a sok helynöknek. Ha valahol mégis évszázados vagy emberemlékezetet meghaladó törvényes szokás alapján a fenti eseteken kívül több helynököt nevez ki a püspök, e szokás továbbra is megtartható, ha azt kellő tapintattal nem lehet megszüntetni (c. 5.). Ha több helynök van, a rituskülönbséget kivéve, a névnek („általános”) és a helynök fogalmának is jobban megfelel, ha nem az egyházmegye *egyes* részeire, hanem valamennyien „*in solidum*” az egész egyházmegye számára kapnak kinevezést.

Mégis a törvény szövege („amplitudo dioecesis” c. 366. § 3.) sejteni engedi, hogy mindegyik helynök részére külön terület jelölhető ki. — Az esztergomi főegyházmegyében az első világháború előtt három helynök volt: Esztergomban, Nagyszombatban és Budapesten; e két utóbbi helynök hatalma csak a jelzett területre szólt, míg az esztergomi helynök joghatósága az egész főegyházmegyére kiterjedt.

Ha tehát több általános helynök van az egyházmegyében, vagy az egyenlő jogon egyesített egyházmegyékben, akkor a helyes kormányzási elv megköveteli, hogy *in solidum*, vagyis egyetemlegesen gyakorolják a hatalmukat.

Nem szükséges azonban, hogy a vikárius hatalma *abszolúte* általános legyen úgy, hogy semmi ügy s egyetlen hely sem legyen alóla kivétel; elég, hogy *erkölcsileg* legyen általános.

4. A helynök személyi kellékei (c. 367.).

a) Pozitív követelmények:

(1) Világi papi jelleg,

(2) 30. életév.

(3) tudományos fokozat, amely bizonyítja teológiai és jogi tudását a hivatal nehéz ügyeinek intézésénél. A jog a püspöki helynöknel kíváncsún tartja ugyan a hittudományokban, vagy a *kánonjogban* az egyetemi fokozatot: a doktorátust, vagy licenciatust, de megelégszik az igazi *jártassággal* is az egyikben vagy a másikban. A doktori fokozat nem mindig a tényleges tudás kifejezője. (Doctor, sed non doctus.) Fontos a szolid teológiai meggyőződés (*sana doctrina*).

(4) Feddhetetlenség, bölcsesség, jártasság az egyházkormányzatban.

b) Negatív követelmények:

(1) Nem lehet helynök a *poenitentiarius* kanonok, nehogy a lelkiismereti és a külső jogi fórum között surlódás vagy összeütközés keletkezzék. — Segédpüspök ellenben lehet helynök is.

(2) Nem lehet a püspök első vagy másodfokú vérrokona, az egyházkormányzat tárgyilagosságának biztosítása végett.

(3) Nem lehet plébános, vagy lelkipásztorkodással foglalkozó egyéb személy hivatala tartama alatt a sürgös szükség esetét kivéve, melyet a püspök bírál el. Egyrészt a helybenlakás (residentia) kötelessége miatt, másrészt a két fórum sűrűlódása miatt. Ha lelkipásztort (pl. plébánost) nevez ki a püspök helynöknek, akkor a plébánia tényleges vezetését másra kell bízni.

(4) Lehet más egyházmegyebeli pap is (367. c. § 3.).

A kódex előtt több kongregációi döntés és egyes kanonisták véleménye szerint a helynök nem lehetett a püspöki város, vagy ama egyházmegyének a papja, melynek helynöki tisztségét ellátta. Ennek üdvös cél volt az indító oka: idegen ember ugyanis könnyebben, minden személyi gátlástól, esetleges baráti, rokoni vagy ellenséges befolyástól mentesen tudja kormányozni az egyházmegyét. Ha viszont maga is az illető egyházmegye kötelékéhez tartozik, jobban rendelkezik a helyi körülmények ismeretével, mint egy idegen pap.

5. *Általános helynököt nevezhet ki:*

a) a megyéspüspök,

b) a független apát és prelátus (nullius),

c) az állandó jelleggel kinevezett apostoli adminisztrátor.

d) a teljes püspöki jogkörrel felhatalmazott ideiglenes apostoli adminisztrátor.

6. *Provikárius.* Az ált. helynök mellé, főleg akadályoztatás és távollét esetére a püspök állandó helyettest rendelhet, kinek provikárius a neve. (c. 366 § 3.)

III. AZ ÁLTALÁNOS HELYNÖK HATALMA (c. 368—370.).

1. *Törvényes hatalomkör.*

a) *Természete.* E hatalom rendes (potestas ordinaria). A joghatóság ugyanis, amelyet a *törvény* szorosan vett *egyházi hivatal* alapján ad valakinek, rendes joghatóság: amde a vikárius a kódex alapján bírja joghatóságát, mégpedig szorosan vett egyházi hivatal kapcsán, tehát rendes joghatósággal bír. Ezzel nincs ellentétben az a tény, hogy a püspök nevezi ki a helynököt, mert e tény megtörténtével a hatalmat közvetlenül a *jogtól* kapja. De mivel *nem saját nevében* működik, hanem mint a püspök helyettese, azért ezt a hatalmat *helyettesítő* rendes hatalomnak (potestas vicaria) nevezzük.

A kódex egyébként az általános helynököt kifejezetten is az „ordináriusok” közé sorolja (c. 198.).

b) *Terjedelme.*

(1) Az általános helynök rendes és nem bírói hatalma az összes

ügyekre kiterjed, legyenek azok lelkiek vagy anyagiak, melyek rendes joghatóság alapján, s nem átruházás folytán illetik meg a püspököt vagy az érseket (c. 274.). Vagyis mindaz hatalmában van, amiről a főpásztor, akinek helynöke, a kódex szellemében közigazgatási úton intézkedhetik.

E hatalom természetét, tárgyát és határait a kódex pontosan meghatározza. E hatalom a *iurisdictio extraiudicialis*hoz tartozik. A bírói joghatóság gyakorlására ugyanis a szentszéki elnök, az *officialis* (c. 1573.), míg a püspöki rendből fakadó hatalom végzésére a segédpüspök (*vicarius in pontificalibus*) jogosult (c. 350. § 3.).

Ama tényből, hogy a vikárius a püspöknek csupán joghatósági hatalmában részesül, következik, hogy nincs birtokában ama jogoknak, melyek a püspököt a 349. kánon 1. §-a alapján illetik meg. Hatalma nem terjed ki a törvényhozásra, de parancsokat és rendeleteket adhat ki. Nincsen *büntető* hatalma sem. Joghatósága elsősorban közigazgatási ügyekre terjed ki.

A belső, szentségi fórumban megvan a bírói joghatósága, amennyiben az egész egyházmegyében rendes joghatósággal gyóntathat és a fenntartott esetek alól is feloldozhat. Az általános jog által kirótt, magától beálló (*latae sententiae*) büntetést elengedheti a 2237. kánon alapján. E teljhatalmat *habitualiter* is átruházhatja másra.

(2) Az általános helynöknek jogában áll a püspöknek küldött pápai *rescriptumok* végrehajtása is (c. 368. § 2.). A végrehajtásra szoruló leiratok (c. 51.) fulminálására a Szentszék rendesen magában a leiratban a végrehajtó személyét is megnevezi. Ha a leiratot küldő egyházi hatóság másképp nem intézkedik, a *rescriptumok* végrehajtására vonatkozó hatalom, amely az előző püspöknek, vagy az egyházmegye ideiglenes vezetőjének szól (káptalani helynök, vagy apostoli kormányzó), és amellyel a nevezettek még nem éltek, a püspök és a helynök hatalmának egysége miatt az általános helynököt is megilleti (c. 368. 2. §). Ő pedig e hatalmat, hacsak nem személyre szólóan kapta, vagy pedig a helyettes kijelölése tilos, illetve annak személye már meg van határozva, az 57. és 190. kánon 2. §-a alapján szabadon szubdelegálhatja, továbbadhatja.

(3) Amit mondtunk, a pápai *rescriptumok* végrehajtásáról, ugyanazt kell mondanunk a habituális, öt évre szóló meghatalmazásokról (*facultas quinquennalis*), melyeket a Szentszék (vö. XI. Pius motu proprio-jával: *Post datam* — 1923 ápr. 20. AAS. 15. [1923] 193.) az általános jogon kívül az egyházmegyék vezetőinek szokott adni. Ezek a meghatalmazások, melyeket a püspök az összes ügyekre szóló delegáció módjára kapott (*ad universitatem causarum* — c. 66. § 2., 199. § 2.), ugyanezen feltétel mellett rendszerint az általános helynöknek is szólnak (c. 368. § 2.). Már csak azért is, mivel ez az öt éves fel-

hatalmazás rendszerint nem a püspök személyének, hanem az ordinariusnak szól (c. 198.). Természetesen *kifejezetten* a püspöknek szóló felhatalmazással az általános helynök nem élhet (pl. a vegyes házasságok gyökeres orvoslása stb.).

2. Szűkített hatalomkör (Reservatio) (c. 368.).

A püspöknek jogában áll magának bizonyos ügyek intézését fenntartani, s így a vikáriusnak a kódexben megadott hatalmi körét szűkíteni. Kérdés, vajon a püspök fenntarthatja-e magának bizonyos pápai leirat végrehajtását, vagy a habituális ötéves meghatalmazás gyakorlását? Nem. Mert azt a hatalmat, amit maga a Szentsek *külön* delegált az általános helynöknek magában a pápai rescriptumban, vagy habituális fakultásban, a püspök nem tarthatja fenn magának, mivel ezzel hatáskörét túllépné; erre ugyanis felhatalmazást nem kapott.

3. Bővített hatalomkör (mandatum speciale) (c. 368. § 1.).

Az általános helynök bizonyos jogi cselekményeket érvényesen csak akkor végezhet, ha ezekre az illetékes megyéspüspöktől megbízást kapott, amit a jog *mandatum speciale*-nek nevez.

a) Külön megbízás kell:

- (1) az excardinatio és incardinatiohoz (c. 113.);
- (2) az egyházi hivatalok betöltéséhez (c. 152.);
- (3) egyházmegyei zsinat tartásához (c. 357. § 1.);
- (4) hitbuzgalmi társulatok kánoni erigálásához, aggregálásuk engedélyezéséhez (c. 686. § 4.);
- (5) a szabadadományozású plébánia betöltéséhez (c. 455 § 3.).
- (6) a választott és a kegyúr által prezentált plébános megerősítéséhez, illetve kánoni beiktatásához (c. 455. § 2. n. 2, 1466 § 2.).
- (7) különböző plébánoshelyettesek és káplánok kinevezéséhez (c. 455. § 2.);
- (8) valamint ezek elmozdításához (c. 477.);
- (9) a rezerváció felállításához (bűnök fenntartása: c. 893. § 1.);
- (10) a rendek felvételére szóló elbocsátó (dimissorialis) kiállításához (c. 958. § 1. n. 2., 959.);
- (11) a lelkiismereti házasság engedélyezéséhez (c. 1104.);
- (12) a szent helyek konszekrálásához (c. 1155.);
- (13) a templomépítés engedélyezéséhez (c. 1162.);
- (14) ereklyék hitelesítéséhez (c. 1283. § 2., 1285. § 1.);
- (15) misézó papoktól a templom számára szedhető adomány ösz-

szegének megállapításához (c. 1303. § 3.);

(16) javadalom alapításához (c. 1414. § 3.), egyesítéséhez (c. 1423.), adományozásához (c. 1432. § 2.) és a kegyúrtól prezentált személy kánoni beiktatásának engedélyezéséhez (1466. § 2.);

(17) javadalomcserek megengedéséhez (c. 1487. § 1.);

(18) boldoggá és szenttéavatási perekben ordináriusi minőségben való közreműködéshez (c. 2002.);

(19) egyházi büntetések kiszabásához (c. 2220. § 2.);

(20) illetve a tőle, mint bírótól alkalmazott büntetés elengedéséhez (c. 2236. § 3.);

(21) hitehagyók, eretnekek és szakadárok feloldozásához (c. 2314. § 2.).

b) A *mandatum speciale* alapján adott hatalom *jogi természete*. Az így adott hatalom *rendes* (ordinaria) joghatóság, mivel a külön megbízás megtörténtével maga a *jog* adja meg e hatalmat az általános helynöknek, különben az a hatalom, ami a *mandatum generale* (kinevező irat) alapján illeti meg őt, szintén delegált lenne. Tehát amint a *mandatum generale* nem teszi a joghatóságot delegálttá, úgy a *mandatum speciale* sem. A jelen esetben mind a *mandatum generale*, mind pedig a *speciale feltétel* csupán, melynek teljesülése után a közjog adja meg a hatalmat a helynöknek. Mivel a vikáriusnak a *speciale mandatum* alapján kapott hatalma *rendes*, azt részben vagy egészen másra átruházhatja (c. 199. § 1.).

A püspök e meghatalmazást adhatja egyes esetekre, vagy pedig az összes esetekre egyszerisminderkorra (semel pro semper), feltétellel vagy anélkül, ideiglenesen, vagy a püspök hivatalának tartamáig; adható a hivatal kezdetén, vagy bármikor később. Ha a püspök a *mandatum speciale* megbízást élete végéig az összes esetekre megadná a *vicarius generalis*nak, cselekedete noha nem lenne ugyan a törvényhozó szándékával megegyező, de jogilag érvényes volna. Hevesebb, ha a püspök ezt a külön megbízást *egyes*, és nem az összes esetekre engedélyezi, mert különben önmagával teljesen azonos hatóságot létesítene és így eltűnne a püspök elsődleges vezető szerepe az egyházmegye kormányzásában.

c) A *vicarius generalis* hatalmi körét azonban a püspök *nem tághatja* tetszése szerint.

Van néhány úgy, mely úgy ki van zárva a vikárius jogköréből, hogy a püspök még külön megbízás alapján sem bízhatná rá. Ezeket a dolog természete és a tételes jog állapítja meg. Ilyenek:

(1) tb. kanonokok kinevezése (c. 406. § 1.);

(2) „amovibilis” plébániának „inamovibilis”-sá tétele s új „amovibilis” plébánia alapítása (c. 454. § 3.);

(3) kanonokságok adományozása (c. 403.);

- (4) officialis kinevezése és elmozdítása (c. 1573.);
- (5) zsinati vizsgáló és tanácsos plébános kinevezése (c. 385., 388.);
- (6) consultor dioecesanus kinevezése (c. 423.);
- (7) szerzetes társulat alapítása (c. 492. § 1.);
- (8) káptalani statutum jóváhagyása (c. 400. § 2.).

Ezeket a jogosítványokat azonban *egyes* esetekben átruházhatja a püspök bárkire, így a vikáriusra is. De ekkor nem mint vikárius fog működni rendes hatalommal, hanem mint a püspök személyes meghatalmazottja átruházott jogkörrel.

d) *Sede impedita* (ha a főpásztor akadályozva van: c. 429.).

Ha a püspök betegsége vagy egyéb körülmények miatt (c. 429.) hívelvel még levél útján sem tud érintkezni, akkor az általános helynök veszi át teljesen az egyházmegye kormányzását. (c. 455. § 2.).

IV. AZ ÁLTALÁNOS HELYNÖK JOGAI (c. 368, 370.).

1. *Honesta sustentatio*. A vicarius generalis-nak joga van a *tisztes megélhetéshez*, ha nem is történt erről előzetes megállapodás. A püspök köteles róla gondoskodni, mivel a hivatallal javadalom nem jár. Egyes helyeken, vagy a kormány fizeti, vagy a püspöki javadalomtól, vagy pedig az egyházmegyei hivataltól kapja honoráriumát.

Nálunk a vikárius rendszeren a káptalannak a tagja.

2. *Praecedentia*. A 106. kánon alapján az ált. helynök a püspök után az *első helyet* foglalja el *mindig* saját joghatósági területén, ha nem is kanonok, (Decr. Congr. Concilii 1923. dec. 15. — AAS 16, [1924] 371.) és ha kanonok, ha nem is prelátusi, hanem kanonoki ruhájában van. (Decr. Congr. Concilii, 1919. máj. 17.) Eddig a kóruson csak akkor előzte meg a kanonokokat, ha vikáriusi ruhájában volt jelen a distribúciók elnyerése végett. Kanonoki ruhájában megjelenve saját kanonoki helyét tartozott elfoglalni. Most azonban a kódex szövege és a SCC. dekrétuma alapján (1919. máj. 17. — AAS 11, 349.) kanonoki ruhában is precedál, és a SCC 1923. dec. 15-i dekrétuma szerint (AAS 16, 371.) akkor is, ha nem kanonok. Nincs kivéve a püspöki assistentia alól (Decr. SCC 1931. máj. 10., ad I. — AAS 23, 235.). Megelőz tehát minden dignitást és minden kanonokot, hacsak azok nincsenek paramentumban.

A kóruson tehát az első és a másokénál előkelőbb stallumot foglalja el, amelyet más egyházmegye püspökének vagy bizonyos külső prelátusnak szokott megengedni a jog. (Cerem. Ep. I. tit. XIII. C. 9—12., Decr. SCC, 1923. dec. 15. — AAS 16, [1924] 371.) De eme elsőbbségi jogánál fogva nem vonatkoznak rá a 397. kánonban felsorolt jogok és kötelességek. Ezek ugyanis a káptalan tagjaira vonat-

koznak. (Decr. SCC, 1931. máj. 10., AAS 23, 235.) Így nem elnököl a káptalanban, hacsak e jog kanonoki méltóságánál fogva meg nem illeti őt.

Egyetlen kivétel van e szabály alól, ha felszentelt püspök van jelen. Az ált. helynök ekkor a püspöki méltóság iránti tiszteletből helyét a püspöknek adja át. A jog alapján azonban ezt nem köteles megtenni a *nem* püspök apostoli prefektussal vagy vikáriussal, sem a nullius apáttal vagy prelátussal szemben, hacsak nem a pápát képviselik.

Hivataloskodása idején nem tartozik a kóruson megjelenni, de a distribuciót nem kapja meg (c. 424 § 1—2—3.).

3. *A liturgikus jogok.* Ha az általános helynök felszentelt püspök, akkor a felszentelt püspökök liturgikus kiváltságainak gyakorlására jogosult. Bárhol megáldhatja a népet az egyházmegyében, a templomban, templomon kívül is, a jog erejénél fogva, külön püspöki engedély nélkül. (c. 370. § 2., 349. § 1. 239. § 1. n. 2., SRC Decreta auth.: n. 4355. V. 2.)

Egyébként hivatalának tartama alatt a *címzetes protonotáriusok* kiváltságait élvezheti és azok jelvényeit használhatja. (XI. Pius: *Ad incrementum*, 1934. aug. 15.)

A vicarius generalis tisztét a koadjutor püspök is elláthatja; nem ritkán a segédpüspök egyben általános helynök is.

V. AZ ÁLTALÁNOS HELYNÖK KÖTELESSÉGEI (c. 369.).

Tartozik mindenekelőtt az esküt (c. 364. § 2.) és a hitvallást (c. 1406. § i. n. 1.) letenni.

1. *Pozitív kötelességei* a hivatala természetéből folynak. *Segítenie* kell a püspököt az egyházmegye kormányzásában. Tehát a püspöki hivatal legfontosabb aktáiról referálnia kell a püspöknek, ha nem is valamennyiről, de legalább a súlyosabbakról, melyek lelkiismereti felelősséggel is járnak. Továbbá tájékoztatnia kell a püspököt arról, amit már tett, vagy tenni készül a papság és a nép fegyelmének megszilárdítása érdekében. Tehát magától is cselekedhet, amikor azt szükségesnek ítéli, de mindig úgy, hogy az odiumot lehetőleg elhárítsa a püspökről; azért kérjen ilyenkor tanácsot tőle. A püspöknek ugyanis *mindenről* kell tudnia. Az egyensúlyt a két hatóság között úgy kell biztosítani, hogy míg a püspök a szerető édesanya szerepét tölti be, a helynök legyen az egyházmegyei család szigorú atyja.

2. *Negative feladata,* illetve kötelessége, hogy ne éljen hatalmával a püspök szándéka, főleg pedig akarata ellen, akinek helyettese. Ezért a püspök részéről megtagadott kérelmet (gratia) *érvényesen*

nem teljesítheti. Viszont a 44. kánon 2. §-a szerint az a *rescriptum*, amit a vikárius megtagadott, és a fél az elutasítás említése *nélkül* kért ismét és kapott meg a püspöktől, szintén érvénytelen.

VI. A PÜSPÖK ÉS A HELYNÖK HIVATALI VISZONYA (c. 369.).

Mindarról, amit az általános helynök tett, joggal az a vélelem, hogy a püspök helyett és nevében, sőt akaratából történt. Minthogy tehát a vikárius a püspök bizalmi helyettese, az ő hatósága a megbízó püspökével egy és ugyanaz, azért minden ténykedését úgy kell venni, mintha a püspök azt maga személyesen tette volna.

Mivel szoros értelemben csak az büntethet, aki a bűnösnel magasabb joghatósági hatalom birtokában van, azért a hivatali működésében vétkes vikáriust a püspök nem büntetheti meg semmiért, mert bizalmi helyettesének működésével teljes szolidaritásban kell lennie. Sőt még a megyéspüspök hivatali utódja sem vonhatja őt semmi ilyenért felelősségre. Ha azonban *személyes* büntényről van szó, miután letette, eljárhat vele szemben.

Ebből az is következik, hogy az általános helynök közigazgatási úton formálisan lezárt döntése, véghatározata ellen a püspökhöz nem lehet fellebbezni, hanem csak a római kongregációhoz.

A püspök az általános helynöknek csupán ama cselekményeit korrigálhatja, amelyeket akkor is kijavíthatna, ha saját maga tette volna.

A püspök egyetemlegesen (*in solidum*) felelős azért a kárért is, amit az általános helynök akár szándékosan, akár vétkes hanyagságból hivatali működésében okozott.

VII. ÁLTALÁNOS HELYNÖK HATALMÁNAK MEGSZÜNÉSE (c. 370.).

Az ált. helynök hivatala többféle módon üresedhetik meg:

1. Felmentés. Hivatalából bármikor tetszés szerint elmozdítható (*ad nutum*). De az elmozdításnál a megengedettség szempontjából tekintettel kell lenni jóhírévére és becsületére, valamint a kánoni méltányosságra, ha nem követett el semmi bűncselekményt (c. 192. § 3.).

Tehát nem lehet javadalmasnak tekinteni, akit az alanyi állandóságon kívül (*perpetuitas subiectiva*) még a javadalmi jövedelemhez való jog is megillet. Viszont valóban szorosan vett *egyházi hivatalt* tölt be. A megbízás visszavonásával, illetve felmentéssel akkor szűnik meg a hatalma, amikor azt a helynökkel a püspök közölte. A püspök

ok nélkül is felmentheti, mivel a megbízást ama hallgatólagos feltétellel adta, hogy a visszavonás tetszése szerint lehetséges; viszont az ilyen felmentés nem megengedett, s az általános helynök a Szent-széktől a visszahelyezést kérelmezheti, illetve a Konzisztoriális kongregációhoz fellebbezhet.

A következő okokból lehet az általános helynököt hivatalából elmozdítani: ha sok panasz van ellene (S. Cong. Ep. et. Reg. 1601. febr. 5.), ha nem helyesen kormányozza az egyházmegyét (S. Cong. Ep. et Reg. 1601. dec. 3.), ha tiszteletlenül viselkedik a római kongregációkkal szemben (S. Cong. Ep. et. Reg. 1601. szept. 3.), ha az ügykezelésben a szükséges okosság hijával van, ha egyébként alkalmas is (S. Cong. Ep. et Reg. 1649. jún. 18.), ha kiközösítést von magára, és végül, ha a Szentszék parancsainak vonakodik engedelmeskedni (S. Cong. Ep. et Reg. 1643. aug. 17. és 1649. ápr. 23.)¹

2. *Széküresedés esetén* hatalma megszűnik, vagyis amikor a püspök meghal, vagy hatalma megszűnt törvényes lemondás, megfosztás, elmozdítás vagy áthelyezés folytán. (Ha a püspököt egyik egyházmegyéből a másikba helyezik át, régi egyházmegyéjét *káptalani helynöki* jogkörrel 4 hónapig tovább kormányozhatja, de ezalatt szünetel a vicarius generalis hatalma (c. 430. § 3.). Ebből is következik, hogy a káptalani helynök nem nevezhet ki vikáriust.

3. *Szünetel* az általános helynök hatalma, ha a püspök joghatósága kiközösítés, felfüggesztés (c. 429. § 5.) vagy apostoli kormányzói kinevezés (c. 316. § 1.) révén szünetel.

4. Kifejezett vagy hallgatólagos (c. 188.) *lemondással* megszűnik hivatala, mihelyt a püspök azt elfogadta, és eme elhatározását vele közölte (c. 190.).

¹ Vö. A. Toso Summa de officio et potestate vicarii generalis, Jus Pontificium, fasc. 19, Romae 1927, p. 11.

20. §. A KANCELLÁR, JEGYZŐK ÉS A PÜSPÖKI IRATTÁR

(c. 372—384.).

I. A KANCELLÁR ÉS A JEGYZŐK (c. 372—4.).

A nagyobb egyházmegyékben több központi hivatalnok (aulista) áll a püspök segítségére. Viszont ezeknek nincs igazi egyházi *hivataluk*, hanem inkább munkakörük és szolgálati beosztásuk. Jogi helyzetük a püspök rendelkezésétől függ.

A kódex csak két hivatalt ír elő kötelezően: a kancellár és a kúriai jegyzők hivatalát.

1. Minden püspöki hivatalban a püspöknek *kancellárt* (irodaigazgatót) kell kineveznie, aki mindig papi személy. A püspöki irodának legfőbb tisztviselője, akinek főfeladata a kúriai iratoknak az irattárban való *megőrzése*, időrendi sorrendben történő elhelyezése és azokról keresőkönyv (index) készítése (c. 372.). Szükség esetén a kancellár mellé segítség rendelhető, akinek neve: vice-kancellár vagy vice-tabularius.

Magyarországon, ahol a vicarius generalisnak többnyire csak képzetes hatalma volt, a kancellár, mint a püspök legfőbb referense és legbensőbb bizalmi embere, de *facto* a püspök után a legjelentősebb tényező volt az egyházi közigazgatásban. A kancellár *eo ipso* jegyzői minőséggel is rendelkezik.

2. *Püspöki jegyzők.* A püspök *más* jegyzőket is alkalmazhat, akik közhitelű iratokat állíthatnak ki. Aláírásuknak is közhitelessége van (c. 373. § 1.). Megbízásuk szólhat minden egyházi ügyre, vagy csak törvénykezési teendőkre, vagy csak egyes meghatározott ügyekre. Jegyzői tisztre, ha alkalmas klerikusok nem találhatók, világi egyének is kinevezhetők, de papok *bűnügyeiben* jegyzői minőségben csak papi személyek szerepelhetnek.

3. *Személyi kellékek.* A kancellárnak és a jegyzőknek kifogástalan, minden gyanún felül álló egyéneknek kell lenniök, akikhez teljes bizalommal fordulhat az egyházmegye papsága (c. 373. §. 4.).

Nálunk a kúriai jegyzőknek különleges elnevezései vannak: püspöki szertartó, püspöki levéltáros, püspöki szentszéki jegyző, püspöki titkár, akiket udvari papoknak, vagy *aulistáknak* is neveznek.

4. A kúriai jegyzők *feladata*:

a) a rájuk bízott iratok megszerkesztése (idézés, rendelet, ítélet),
b) a lefolytatott ügyekről vagy vizsgálatokról jegyzőkönyvek felvétele, melyet sajátkezűleg írnak alá, hely, év, hó és nap megjelölésével,

c) az iratoknak vagy okmányoknak törvényes kívánságra az irattárból való kiemelése s azok másolatainak az eredetivel való meg egyezésének igazolása,

d) tisztüket csak a saját egyházmegyéjük területén végezhetik és csak azon ügyekre vonatkozólag, melyekre megbízást kaptak (c. 374.).

5. *Elmozdítás*. A püspök, vagy törvényes utódja tisztükből bármikor (ad nutum) elmozdíthatja, vagy felfüggesztheti őket, viszont a káptalani helynök csak a káptalan hozzájárulásával.

II. A PÜSPÖKI IRATTÁR (LEVÉLTÁR) (c. 375—382.).

Minden püspöki hivatalban két *irattárra* van szükség: nyilvános és titkos irattárra. (Archivum, tabularium.)

1. *Nyilvános irattár* (c. 375—378.).

a) A püspök biztos és megfelelő helyen állítsa fel az egyházmegyei irattárat, ahol az egyházmegye lelki és anyagi ügyeire vonatkozó iratokat és okmányokat elrendezve és zár alatt őrzik. Az irattárban fekvő okmányokról azok tartalmát röviden feltüntető gondos leltárt vagy katalógust kell készíteni.

b) Minden évben az első két hónapban az előző év aktáit leltárba vagy katalógusba kell foglalni és az esetleg elkallódott iratokat vissza kell szerezni (c. 376.).

c) Az irattárat zárva kell tartani, és oda belépni a püspök vagy vikárius és kancellár engedélye nélkül nem szabad. A kulcsot a kancellár őrzi. Iratok vagy okmányok kivételéhez csak a püspök vagy vikárius adhat engedélyt. Az iratokat, hacsak a püspök vagy a vikárius meghosszabbítást nem adott, *három* napon belül vissza kell vinni. Az iratok kikölcsönzése csak sajátkezűleg aláírt és a kancellárnak átadott elismervény ellenében történhetik (c. 378.).

2. Titkos irattár (c. 379—382.).

a) *Elhelyezés.* A nyilvános levéltáron kívül más, ún. *titkos irattárat* is kell létesíteni, vagy e célra a rendes irattárban külön zárt szekrényt vagy fiókot kell biztosítani. Ebben őrzik a titoktartást igénylő iratokat (titkos házassági akadály 1047. c., lelkiismereti házasság, c. 1107., egyes bűncselekmények stb.).

Ha azonban a vádlott már meghalt, vagy a bűnvádi ítélettől már tíz év eltelt, akkor az erkölcsi étellel kapcsolatos büntető perek iratai évenként mielőbb elégetendők, azonban a tényállás rövid kivonatát és az ítélet szövegét meg kell őrizni (c. 379.). A titkos irattár aktáiról is pontos leltárt kell készíteni.

b) *Őrzése.* A titkos irattárnak két különböző kulcsa legyen, az egyiket a püspök vagy apostoli adminisztrátor, a másikat a vikárius, vagy ennek hiányában a kancellár őrizze (c. 379.). A püspök vagy az ap. adminisztrátor szükség esetén a másik kulcs elkérése után egyedül is jogosult a titkos irattárat kinyitni és abba betekinteni, utána azonban ismét két kulccsal el kell zárni.

α) A püspök hivatalának elfoglalása után azonnal jelöljön ki egy papot, aki *sede vacante* vagy *impedita* a titkos irattár kulcsának püspöki példányát magához veszi, és a következő főpásztornak átadja. Ha *sede impedita* a vikárius kormányoz, akkor a kijelölt pap a neki átadott kulcsot magánál tartja, nehogy két kulcs kerüljön a vikárius kezébe (c. 381). Ha a káptalani helynök veszi át a kormányzást, akkor a kulcsot neki kell átadni, és az eddig a vikáriusnál vagy a kancellárnál levő kulcsot az első káptalani méltóság, vagy ha nincs káptalan, akkor a rangidős egyházmegyei konzultor vegye át. A kulcsok átadása előtt azonban a vikárius és az a pap, akire a titkos irattár egyik kulcsát bízta, az irattárat a kúria pecsétjével ellátni tartozik.

β) *Sede vacante* a titkos irattárat a káptalani helynök (apostoli adminisztrátor) csak sürgős szükség esetén és két tanú jelenlétében nyithatja fel, s az abban őrzött iratokat megtekintheti, de el nem viheti. Az irattárat megvizsgálás után ismét le kell pecsételni (c. 382.). Az új püspök megérkezésekor köteles megokolni, hogy miért volt szükség az irattár megvizsgálására.

III. AZ EGYHÁZI IRATTÁR LETÁRA (c. 383.).

A püspök gondoskodjék róla, hogy a székesegyházi, társaskáptalani, plébániai templomok irattáraitól is leltár készüljön két példányban, s az egyiket helyben, a másikat pedig a püspöki levéltárban helyezték el. Eredeti okmányokat ezekből is csak a 378. kánon előírásai szerint lehet kiadni.

IV. BETEKINTÉS AZ IRATTÁRBA (c. 384.).

Az egyházmegyei és plébániai irattárakban őrzött és titoktartást nem igénylő iratokba az érdekeltek betekintheznek, és azokról saját költségükön másolatot készíthetnek az egyházmegyei hatóság vonatkozó rendelkezéseinek (c. 384.) figyelembevételével.

21. § A ZSINATI VIZSGÁLÓK ÉS TANÁCSOS PLÉBÁNOSOK

(c. 385—90.).

I. HIVATALI FELADATUK (c. 389—90.).

Az egyházmegyei kúria hivatalos szerve a zsinati vizsgálók (examinator synodalis) és tanácsos plébánosok (parochus consultor) testülete is.

Az egyházmegyei papság bizalmi férfiaiból kerülnek ki.

1. *A zsinati vizsgálók hivatala kettős:*

a) *Közigazgatási* funkciót töltenek be a plébánosi javadalmakra pályázók megvizsgálásánál (plébánosi vizsga — c. 459. § 3.). A püspök más vizsgák megtartását is rájuk bízhatja (így pl. a szentelési vizsgát, iurisdictionis vizsgát, káplánvizsgát stb.).

b) *Bírói* funkciót látnak el a püspök mellett (assessor) a plébánosok és papok ellen indított elsőfokú közigazgatási peres ügyek tárgyalásánál (c. 2142—2185.).

2. *A tanácsos plébánosok* csak *bírói* funkciót töltenek be a püspök mellett, amikor az elmozdítási végzés ellen beadott plébánosi panaszt másodfokú közigazgatási perben felülvizsgálják. (Mintegy a plébánosi testület képviselőjében jelennek meg a püspök mellett — c. 2153.). Szintén bírói funkciót töltenek be az amovibilis plébánosok áthelyezésénél (c. 2165.).

A zsinati vizsgálók és tanácsos plébánosok bírói teendőikben nincsenek kötve a püspök utasításaihoz.

A két tisztelet egy és ugyanazon személy is betöltheti, de természetesen ugyanabban az ügyben nem szerepelhet mint zsinati vizsgáló és mint tanácsos plébános (c. 390.).

II. A KIRENDELÉS MÓDJA (c. 385—6.).

Minden püspök egyházmegyéjében köteles zsinati vizsgálókat és tanácsos plébánosokat kinevezni. Személyi tulajdonságaikra nézve az általános jog nem állít fel követelményeket, a dolog természete

szerint megfelelő tudománnyal és okossággal kell rendelkezniök.

Jó, ha a vikárius nincs köztük, hogy így független hatósága jobban kitűnjön. (AAS 2 (1910) 854.) Számuk a püspök bölcs belátása szerint 4 és 12 között mozoghat.

A kirendelés kétféle módon történhet.

1. A *rendes betöltés* az egyházmegyei zsinaton történik. A püspök javaslata illetve előterjesztése alapján az egyházmegyei zsinat választja őket, mégpedig általános szótöbbséggel. Így a püspöki előterjesztés ellen a zsinat vétőjoggal élhet. A kinevezést a püspök hajtja végre.

2. *Rendkívüli betöltésre* akkor kerül sor, ha két egyházmegyei zsinat között valamelyik közülük meghal, vagy hivatalától megválik. Ilyenkor a püspök a káptalan meghallgatása után prosynodális (helyettes) zsinati vizsgálókat és helyettes tanácsos plébánosokat nevez ki (c. 386).

III. HIVATALI IDŐ ÉS FELMENTÉS (c. 387—88.).

1. A *hivatali megbízásuk* a következő egyházmegyei zsinatig szól. Ha azonban az előírt időben nem ül össze egyházmegyei zsinat, *tíz év* elmúltával hivataluk automatikusan megszűnik.

Valamelyikük halála vagy lemondása révén megüresedett helyre a káptalan meghallgatása után kinevezett helyettes vizsgáló, illetve helyettes tanácsos plébános addig marad hivatalában, amíg az a zsinati vizsgáló illetve tanácsos plébános maradt volna, akinek a helyébe lépett.

2. *Visszahívás.* A püspök mind a zsinaton választott, mind az általa kinevezett zsinati vizsgálókat és tanácsos plébánosokat a káptalan meghallgatása után (c. 388.) *súlyos* okból felmentheti. Így tehát ezeknek szilárdabb a hivataluk, mint a vikáriusnak, vagy szentszéki elnöknek. A magyarázat az, hogy ezek az egyházmegyei pap-ság bizalmi küldöttei, azért minden további nélkül nem mentheti fel őket a püspök.

22. §. A KÁPTALAN (c. 391—422.).

I. A KÁPTALAN FOGALMA ÉS SZERVEZETE (c. 391.).

1. *Fogalom.* A káptalan az egyházmegyei alkotmány jelentős szerve, mely olyan, klerikusokból álló testületi jogi személy, amelynek főfeladata a székesegyházban az ünnepélyesebb istentisztelet végzése. Ezenkívül a székesegyházi káptalan a püspök tanácsadó és segítő szerve az egyházmegye kormányzásában, székküresedés esetén pedig ellátja az egyházmegye kormányzatát (c. 391.). A káptalan lehet:

a) *székeskáptalan* vagy *társaskáptalan* aszerint, hogy a püspöki székesegyház vagy más társas egyház mellett működik (*capitulum cathedrale* és *collegiale*). A társas káptalan lehet *capitulum insigne*, amelyet apostoli kiváltság vagy emberemlékezetet meghaladó jogszokás alapján illet meg e cím, és *non insigne*;

b) *világi* és *szerzeteskáptalan* aszerint, hogy világi vagy szerzetespapokból áll;

c) *kivett* (*exemptum*) és *ki nem vett* káptalan aszerint, hogy független-e a püspöki joghatóságtól, vagy sem;

d) *zárt* (*clausum, numeratum*) a káptalan, ha meghatározott praebendából áll, és így a kanonokok zárt testületet alkotnak; *nem zárt* (*non numeratum, receptitium*), amikor a tagok száma a jövedelem mennyiségétől függ.

2. *Szervezete* (c. 393.). A káptalannak régen három része volt: *dignitas* (*praecedentia cum iurisdictione*), *personatus* (*praecedentia sine iurisdictione*), és *officium* (*sine praecedentia et iurisdictione*).

a) A mai *érvényes jog szerint* a káptalan *méltóságokból* (*dignitas*) és egyszerű *kanonokságokból* áll. A *dignitasok* az egyes országokban és káptalanokban más-más elnevezésekkel bírnak: így: dékán, prépost, archidiaconus, archipresbyter, primicerius, scholasticus, custos. Magyarországon *dignitások* (*columinae*: oszlopos kanonokok): a *nagyprépost* (*praepositus maior*), *olvasó kanonok* (*lector*), *éneklő kanonok* (*cantor*) és *őrkanonok* (*custos*). Minden káptalanban leg-

alább egy méltóságnak kell lennie. Maga a jog sehol sem írja elő, hogy mely káptalani állásokat kell méltóságoknak tekinteni. Manapság a dignitas, kivéve a káptalan fejét, csupán tiszteletbeli elsőbbséget jelent.

b) *Különös hivatalok* (c. 398—401.)

1° A káptalani *hivatalviselők* közül legjelentősebb a *theologus* és *poenitentiarius*-kanonok tiszte (c. 398.). Az előbbi a Szentírást a székesegyházban magyarázza, vagy a szemináriumban tanít (c. 400.), az utóbbi a belső fórumban rendes, de tovább nem ruházható joghatósággal rendelkezik, és a püspököknek fenntartott bűnök és büntetések alól is feloldozást adhat. Meghatározott időben a hívek gyóntatását végzi a székesegyházban (c. 401., 873.). Viszont egyiknek sincs hivatalánál fogva semmi rangelsőbbsége, noha képzett és jóérkölsű egyéneket kell ezekkel a feladatokkal megbízni.

2° Ezenkívül a káptalanban kisebb javadalmak is szoktak lenni, melyek viselői különböző néven szerepelnek: *beneficiatus*, *succentor*, *mansionarius*, *capellani* (karkáplán).

3° Több külföldi káptalanban találhatók javadalom (*prebenda*) nélküli (c. 393. § 3.) vagy *számfeletti* (*supranumerarii*) kanonokok. (*Canonicus titularis*.) Ezenkívül a püspök (de nem a püspöki vagy káptalani helynök) a káptalan meghallgatásával ún. *tiszteletbeli* kanonokokat (*canonicus ad honorem*) nevezhet ki (c. 406.).

Idegen egyházmegyei papnak a kinevezéséhez saját püspökének beleegyezése is szükséges, akit megfelelően arról is kell értesíteni, hogy az új kanonok milyen jelvények viselésére és milyen kiváltságok élvezésére jogosult (c. 406.). Általában ezeket csak abban az egyházmegyében viselheti, ahol a káptalan működik (c. 407., 409.). A számuk egyharmaddal kevesebb legyen, mint a valóságos kanonokoké (c. 406.).

II. A KÁPTALAN KELETKEZÉSE, MEGVÁLTOZTATÁSA ÉS MEGSZÜNETÉSE

1. Bármilyen *káptalan létesítése*, megváltoztatása vagy megszüntetése az Apostoli Szentszékekhez tartozik. Ezekben az ügyekben a Konzisztoriális Kongregáció illetékes.

2. *Káptalani stallumok* (c. 393., § 3., 394. § 2., 3.). Az új méltóság (*dignitas*) alapítása is a pápára tartozik. A püspök jogosult azonban a káptalan beleegyezésével *hajdan* létező, de az idők viszontagságai miatt *elenyészett* dignitást *visszaállítani*, illetve új egyszerű kanonokságokat és kisebb káptalani hivatalokat létesíteni (c. 394. § 2.).

Ha azonban a zárt káptalanban a prebendák a napi osztalékkal együtt annyira megcsappantak, hogy a kanonokok tisztes megélhe-

tését nem biztosítják, akkor a káptalan meghallgatás után a Szent-szék engedélyével a káptalani hivatalokat vagy a prebendákhoz kapcsolhatja, vagy egyes praebendákat megszüntethet, s azok jövedelmét a többi kanonok napi osztalékához csatolhatja. Azonban vigyázni kell az összevonásnál, hogy a még megmaradó kanonokok az istentisztelet ellátására elegendő legyenek.

III. A KANONOKI STALLUMOK BETÖLTÉSE

1. *Káptalani dignitások* (c. 396.). A káptalani méltóságok betöltése mind a székes-, mind pedig a társaskáptalanban a pápának van fenntartva (c. 396.). A szerzett jogokat (*privilegium*, *fundatio*, *concordatum*) a dignitas bemutatására, vagy a hivatal egyenes betöltésére vonatkozólag a kódex nem érinti (c. 3., 4.).

A magyar káptalanokban a Szentszék engedélye alapján a három dignitast (a nagyprépost kivételével) a püspök szabadon nevezi ki.¹

A *ius optandi*, vagy *gradualis promotio*, mely szerint egyes káptalanokban a jobb dignitasra vagy kanonokságra a hivatali rangsor szerint automatikusan történik az előlépés, nem tartható fenn többé. hacsak nem az alapítási okiratból (*lex foundationis*) veszi eredetét (c. 396.). Ezen az alapon nálunk nincsen többé *gradualis promotio*, vagyis fokozatos előlépés.

2. *Kanonokok és praebendatusok* (403—4. c.). Egyéb kanonoki stallumok és javadalmak adományozása, hacsak azok betöltése különleges okból nem esik a római *reservatio* alá (c. 1495), a káptalan meghallgatása után a püspök kizárólagos joga. A konkordátumok, alapítási okirat rendelkezései és egyéb kiváltságok továbbra is érvényben maradnak, tehát az *optio*, illetve a fokozatos előléptetés rendszere is.

3. *Személyi kellékek*. Olyan papok nevezhetők ki kanonoknak, akik tudományban és papi életükben egyaránt kiválóak. Egyenlő feltételek mellett (*ceteris paribus*) elsősorban olyanokat kell figyelembe venni, akik valamelyik egyetemen hittudományi vagy kánonjogi doktorátust szereztek, vagy valamely egyházi hivatalt (a központi kormányzásban, vagy a külső pasztorációban) vagy tanári munkakört dicséretesen töltöttek be (c. 404.). Arra kell törekedni, hogy legalább a káptalan első dignitásának legyen kánonjogi vagy hittudományi doktorátusa (c. 396. § 3.). E személyi kellékeket a teológus és a poenitentiárius kanonok kinevezésénél is figyelembe kell venni, akiknek különben is tudományban és példás életben is élenjáróknak kell lenniük (c. 399.).

¹ Vö. Bánk J. A káptalani méltóságok Magyarországon, Budapest, 1945.

Nálunk a káptalan rendszerint aulistákból, teológiai tanárokból és plébánosokból tevődik össze.

4. *Installatio*. A káptalani javadalom tényleges birtokba vétele az *institutio corporalis*, az *installatio* révén történik, melyet a káptalani statutumok és szokások szabnak meg. Ez előtt le kell tenni a püspök, vagy megbízottja kezébe az előírt *hitvallást*.

IV. A KÁPTALAN JOGAI

A káptalanok mindama jogokat élvezik, amelyek egyéb egyházi jogi személyeket megilletnek. Ezenkívül a kódex különleges jogosítványokat biztosít nekik önmaguk és az egyházmegye kormányzására vonatkozólag.

1. *Statutumalkotási jog*. A káptalanok mint *autonom* jogi testületek a belső igazgatásra nézve önmaguknak *kötelező szabályokat* (statuta) alkothatnak. Ezek szabályozzák a káptalan belső szervezetét, a kórusszolgálatot, a káptalani ülésekre (consistorium), a praebendákra és egyéb hivatalokra vonatkozó kérdéseket. E statutumok püspöki jóváhagyásra szorulnak. Ha a káptalan a püspök felszólítására *hat* hónapon belül nem készíti el statutumát, akkor a püspök maga alkothatja meg azokat (c. 410.). A statutumok egyébként is csak a püspök hozzájárulásával módosíthatók, vagy helyezhetők hatályon kívül.

2. *Tanácskozási jog*. Saját ügyeik intézésére külön püspöki engedély nélkül káptalani *üléseket* tarthatnak. Ezek lehetnek *rendesek*, amelyeket meghatározott helyen és időben tartanak, tehát külön meghívóra nincsen szükség, és *rendkívüliek*, melyeket akkor tartanak, ha a püspök, vagy a káptalan feje, illetve a kanonokok többsége azt szükségesnek ítéli (c. 411. § 1.). Az ülést az első méltóság, akadályoztatása esetén pedig a rang szerint következő káptalani tag hívja össze. A tiszteletbeli kanonokok kivételével valamennyien szavazati joggal bírnak. Egyébként a szavazati jog gyakorlására vonatkozólag a statutumokon kívül a 101. és 162—3. kánonok rendelkezései irányadók.

3. *Vagyonszerzési jog*. A káptalanok vagyont szerezhetnek, és azt az Ordinárius felügyelete mellett az egyházi javak igazgatására és elidegenítésére vonatkozó általános jogszabályok szerint kezelhetik.

4. *A káptalan és a plébánia viszonya*. Ha a káptalanba plébánia van incorporálva, akkor a plébánia és a káptalan, illetve a *vicarius actualis* (kanonok plébános) jogviszonyára nézve az általános jogszabályok irányadók (c. 415.).

5. A káptalan és a püspök viszonya.

A káptalannak a püspökhöz és az egyházmegyéhez való kapcsolata alapján biztosított jogai változnak aszerint, hogy a püspöki szék be van-e töltve (*sede plena*), vagy üresedésben van (*sede vacante*), vagy pedig a püspök teendőinek ellátásában tartósan akadályozva van (*sede impedita*).

a) *Sede plena*. A káptalan joga, de egyben kötelessége is, rangsor szerint a nagyobb ünnepeken a püspököt a szent funkciók végzésében helyettesíteni, a Caeremoniale Episcoporum előírásai szerint neki a székesegyházba való bevonulásnál az aspersoriumot nyújtani, mellette presbyter-assistensi minőségben segídezni, betegségében a szentségeket kiszolgáltatni, és halála esetén tisztességesen eltemetni (c. 397.).

b) Mint a püspök *tanácsadó testülete* (*senatus seu consilium episcopi*) a püspököt az egyházmegye kormányzásában támogatja. Bizonyos ügyeket a püspök csak a káptalan *hozzájárulásával* intézhet el érvényesen (*Cum consensu Capituli*: c. 394. § 2., 712. § 2., 1182. § 1., 1532. § 3., 1653. § 1.). Más ügyek intézésénél köteles ugyan a jogügylet érvényességéhez a káptalan tanácsát kikérni, de nem köteles azt követni (*Audito Capitulo*: c. 386., 388., 1428., 394., 400. § 1., 403. § 1., 406. § 1., 454., 1520. § 1., 859., 1234. § 1., 1359., 1428., 1574. § 2., 2292.). A mai jog a régivel szemben a káptalan hatáskörét e téren lényegesen korlátozta, mivel az egyházmegye kormányzásánál nagyrészt csak véleményezési és tanácsadási jogot biztosít neki.

c) *Sede vacante* és *sede impedita* az egyházmegye kormányzása a káptalanra száll, mely nyolc napon belül az ügyek vitelére káptalani helynököt választ. Erről később részletesen lesz szó.

d) A *plenáris* és *tartományi zsinaton* két taggal képviselteti magát, az egyházmegyei zsinaton pedig testületileg vesz részt.

V. A KANONOKOK JOGAI

A káptalan jogain kívül a kanonokokat még külön jogok illetik meg.

1. *Külön stallum*. A javadalom birtokbavételétől kezdve meghatározott hely (*stallum*) illeti meg őket a székesegyházban (c. 405. § 1. „*Scamnum in choro*“.).

2. *Ülésezési jog*. Szavazati és ülésezési jog illeti meg őket a káptalanban (c. 411. § 3.).

3. A *praebenda* jövedelméhez, valamint az *osztalékokhoz* való jog. (*Distributio*.) A kanonokság, mint javadalom két részből áll: egyik a lelki rész, az egyházi hivatal: a *canonia*, a másik az anyagi

természetű elem: a *praebenda*. A praebenda a hivatallal kapcsolatos javak állandó élvezeti joga, amely tehát a hivatalánál fogva, és nem külön jutalom vagy ellenszolgáltatásképp illeti meg a címzettet. A praebendák lehetnek különállóak, vagy közösek, amelyekből a statutumok által megállapított kulcs szerint részesülnek az egyes kanonokok. Ezt *massa grossa*-nak is nevezik.

Ezen kívül vannak ún. *osztalékok* (*distributiones*), melyeket jutalomképpen kapnak azok, akik a kóruson az istentiszteleten részt vesznek.

Az osztalék lehet *rendes* vagy *napi* osztalék (*ordinaria vel quotidiana*), amelyet a kóruson jelenlevők naponként megkapnak a közös kasszából (*massa parva*), vagy *rendkívüli* (*inter praesentes*), amelyet bizonyos nem szorosan vett kanonoki funkciókon való részvétel címén élveznek: ezek lehetnek bizonyos időhöz és alkalomhoz kötöttek (*fixae*): évforduló, fundáció, és alkalmiak (*eventuales, manuales*), melyeket a hívek egyes esetekben (temetés, gyászmise) ajánlanak fel.

Az *inter praesentes* osztalékot csak azok kaphatják meg, akik *fizikailag* jelen vannak. Minden káptalanban kötelező az osztalék bevezetése. Ha nem volna erre külön alap, akkor a püspök az összes praebendák jövedelmeinek *egy harmadát* köteles a napi osztalék részére fenntartani, vagy ha ez sem lehetséges, akkor az igazolatlanul mulasztókat *pénzbírsággal* (*punctatura*) sújtani.

Akik tényleg vagy jogilag jelen vannak a kóruson, nemcsak a napi osztalékot kapják meg, hanem joguk van az igazolatlanul távollevők osztalékában, illetve a „pénzbírságában” való részesedéshez is. (*Fallentiae*.)

A mulasztókat a káptalan által választott *ellenőr* (*punctator*) tartja nyilván, de a püspöknek jogában áll *contrapunctatort* kirendelni. Mindkettő esküt tesz; az előbbi a káptalan, az utóbbi a püspök előtt, hogy becsületesen teljesíti hivatali kötelességét. Akadályoztatásuk esetén a rangidős kanonok végzi az ellenőrzést.

4. *Praecedentia*. A rangelsőbbiséget a káptalani statutumok szabályozzák. A méltóság viselők megelőzik a főespereseket, ezek az egyszerű mesterkanonokokat. Midőn a püspök kíséretében vannak, megelőzik az egyszerű klerikusokat és a plébánost még saját templomában is.

5. *Tiszteleti jelvények*. Az alapítási oklevél szerint bizonyos tiszteleti jelvények és kanonoki öltöny illeti meg őket (*lila mozetta, rochetum, cappa magna*). Megszólításuk: „*Reverendissimus*” — a káptalané pedig: „*venerabile Capitulum*”. Az esztergomi főszékesegyházi káptalan valóságos kanonokjai hivataluk tartama alatt (*durante munere*) a protonotáriusok (*ad instar*) kiváltságával bírnak (1900

óta) és ezen kívül külön kiváltság alapján lila biretum viselésére (1905) jogosultak a tb. kanonokok is. A székesfehérvári káptalan oszlopos kanonokjai „durante munere” szintén apostoli protonotáriusok (1938 óta). Ezen az alapon a liturgikus előírások szerint infulával főpapi functiókat végezhetnek. Ha valaki kanonoki tisztről lemond, ezzel elveszti protonotáriusi kiváltságait is. Ezzel szemben az, aki brévével *személyre* szólóan kapott protonotáriusi kitüntetést, azt élete végéig megtartja.

VI. A KÁPTALAN ÉS A KANONOKOK KÖTELESSÉGEI

1. *Assistentia liturgica.* A káptalan köteles a püspöknek nemcsak a székesegyházban, hanem, ha úgy kívánja, azon kívül is a pontifikálás cselekményénél segédkezni, és a püspököt a szentegyházba való bevonulás alkalmával kísérni (c. 412.).

Ezenkívül a püspök két kanonokot maga mellé vehet az egyházmegyei kormányzásban. (Rendesen vikáriusi és kancellári minőségben.) Ezek egyikét *oldalkanonok*-nak (a latere) nevezik nálunk.

2. *Kórusszolgálat.* Minden káptalan napi kórusszolgálatra van kötelezve, amely a kánoni órák (zsoltosma) recitálásából és az énekes konventmiséből áll. Apostoli kiváltság vagy alapítási okirat megengedheti, hogy a kanonokok *turnusban*, felváltva jelenjenek meg a kóruson, vagy pedig csak vásár- és ünnepnapokon.

Jogilag csak az tekinthető a kóruson jelenlevőnek, aki korális ruhában, illetve ha felszentelt püspök, püspöki öltönyében jelenik meg.

a) A kórusszolgálat alól *mentesek*, de csak a prebendajuk jövedelmét élvezik és a *napi osztalékban nem részesülnek*:

1° akik az Ordinárius engedélyével nyilvánosan teológiát vagy kánonjogot tanítanak az egyházi iskolákban,

2° akik ugyanitt püspöki engedéllyel teológiát vagy kánonjogot tanulnak,

3° a vikárius és a káptalani helynök, officialis és kancellár a hivatali teendők tartama alatt,

4° a püspöknek az egyházmegyei ügyek intézésénél segédkező kanonokok (c. 421. § 1., 412. § 2.).

b) *Mentesek* a kórusszolgálat alól úgy, hogy a praebendájuk jövedelme mellett a *napi osztalékban is részesülnek* (c. 420.).

1° a teológus kanonok, mikor tanít,

2° a poenitentiarius kanonok, mikor gyóntat,

3° a káptalani plébános hivatalos működése alatt,

4° a betegség, vagy más fizikai akadály miatt hiányzók,

5° akik pápai követségben vannak, vagy a pápa személye körül teljesítenek szolgálatot,

6° akik a püspök kíséretében, vagy helyette *visitatio ad limina*-n vesznek részt,

7° akiket a püspök vagy káptalan zsinatra küld,

8° akik a káptalan beleegyezésével s a püspök tudtával a káptalan érdekében vannak távol,

9° akik a püspököt az egyházmegye látogatása alkalmával kísérik, vagy azt helyette végzik,

10° a tanácsos plébánosok, zsinati bírák és vizsgálók hivatalos teendőik tartama alatt,

11° a *canonici iubilati*, vagyis azok, akik 40 éven át ugyanazon egyházmegye egy vagy különböző káptalanjában dicséretesen teljesítették a kórusszolgálatot, és a Szentszéktől megkapták az *indultum iubilati*o-nis-t,

12° akik lelkigyakorlatot végeznek évente egyszer,

13° akik a püspöknek pontifikális cselekményeknél segédkeznek (c. 420.),

14° akik boldoggá- vagy szenttéavatási perekben mint tisztviselők vagy tanúk szerepelnek.

3. *Residentia*. A kanonokok helybenlakásra (*residentia*) vannak kötelezve és évente *háromhavi* szabadságot vehetnek igénybe, akár egyfolytában, akár megszakítva (c. 418.).

A távollét törvényes ok, vagy külön püspöki engedély nélkül nem eshetik Adventre, Nagyböjtre, sem az év nagy ünnepeire (Karácsony, Húsvét, Pünkösd, Ürnapja).

A kanonokok *egyharmadánál több sohasem lehet távol*. A szabadságon levők természetesen a napi osztalékban nem részesülnek. Azok a kanonokok, akik illetéktelenül vannak távol, büntetésül elvesztik a napi osztalékot és *ipso facto* elvesztik a javadalmuknak a törvénytelen távollét idejére eső jövedelmét is, s ha meg nem változnak, hivatalukat, javadalmukat és méltóságukat is elvesztik (c. 2168—2175., 2381., 395. § 3.).

23. §. AZ EGYHÁZMEGYEI TANÁCS (consultores dioecesiani) (c. 423—428.).

I. FOGALOM (c. 423.).

Az egyházmegyei tanács jámborságban, tudományban, bölcsességben kiváló világi papokból a püspök által létesített testület, amely olyan egyházmegyékben, ahol káptalan nem alapítható, vagy vissza nem állítható, a káptalan szerepét tölti be az egyházmegye kormányzásában, illetve a püspök segítésében. E testület valóságos kollégium, vagyis jogi személy (c. 100.).

Tagjainak száma kis egyházmegyében legalább *négy*, nagy egyházmegyében pedig legalább *hat*.

II. KINEVEZÉS, HIVATALI IDŐTARTAM (c. 424—26.).

1. *Kinevezés.* A püspök *servatis servandis* köteles az egyházmegyében káptalant felállítani, melynek közreműködését a jogban előírt esetekben tartozik igénybe venni. Ahol ilyen káptalan nem állítható fel, ott a püspöknek az egyházmegyei tanácsosok intézményét kell meghonosítani (c. 423.).

Az egyházmegyei tanács tagjait a püspök a püspöki város, vagy közvetlen környéke világi papjainak sorából *szabadon* nevezi ki. Szerzetes még szekularizáció után sem lehet a tanács tagja (CP. 29. I. 1931: AAS 23 (1931). 110. vö.: c. 642. § 1. n. 3.).

Hivatalbalépésük előtt esküt kell tenniök (c. 425.), mégpedig az ordinarius, vagy megbízottja és a többi tanácsos előtt. Magában a püspöki városban kötelesek tartózkodni, vagy a környéken, hogy a püspök könnyen igénybe vehesse szolgálataikat.

2. *Hivatali idő* (c. 426.). Érdekes, hogy a hivatal — mivel nem kapcsolatos javadalommal, meghatározott időre szól, mégpedig 3 évre. Három év elteltével a püspöknek jogában van a régieket újabb három évre megerősíteni, vagy pedig új tanácsosokat kinevezni. Ha a három

évi szolgálati idő alatt valamelyik tanácstag meghalna, vagy lemondana, a püspök köteles az egyházmegyei tanács *meghallgatása után* póttagot kinevezni, aki annyi ideig marad hivatalban, ameddig az elődje maradt volna.

Ha a püspöki szék üresedésére esik az egyházmegyei tanács mandatumának lejárása, akkor a jog *ipso facto* meghosszabbítja, éspedig az új püspök hivatalba lépéséig, aki ezen időtől számítva fél éven belül köteles újra egyházmegyei tanácsot kinevezni.

Ha a püspöki szék üresedése idején csak egyik-másik tanácstag hűnyt el, vagy mond le, az egyházmegyei tanács által választott ideiglenes vikárius a többi tanácstag *hozzájárulásával* új tagot nevezhet ki, aki az új püspök megérkezése után csak annak megerősítése után működhet.

III. HATALMUK, JOGI HELYZETÜK

1. Az egyházmegyei tanács hatalma potestas *ordinaria*. Mint-hogy a tanács a káptalan szerepét, illetve annak helyettesítését látja el a püspök *senatus*-a minőségében, azért mindama jogszabályok, amelyek a káptalannak az egyházmegye kormányzására vonatkozó hatalmát szabályozzák *sede plena*, *sede impedita* vagy *sede vacante*, az egyházmegyei tanácsra is vonatkoznak.

Tehát a jogban előírt esetekben a püspök köteles a tanács hozzájárulását kikérni, illetve véleményét meghallgatni.

2. *Székiüresedés*, illetve *akadályoztatás* esetén az egyházmegyei tanács köteles vikáriust választani, ha csak egyes esetekben a Szent-szék másképp nem intézkedik (c. 429.).

a) Az Egyesült Államokban, Kanadában, Újfoundlandban (ahol nincsen káptalan), megszűnt a püspökök ama joga, hogy *mortis causa* adminisztrátort nevezzenek ki (CPI 1918. nov. 24. — AAS 11 (1919), 75.). Ha azonban nincs 5 vagy 6 consultor, az érsek, illetve érseki megye esetén, — a rangidősebb püspök az apostoli delegátus hozzájárulásával — jogosult adminisztrátort kinevezni az egyházmegye élére (Cong. Cons. 22, II. és 8. V. 1919. — AAS 11 (1919), 75, 233.).

b) Az egyházmegyei tanácsnak *statutumai* nem lehetnek, és kórusszolgálatra nincs; a tagok külön jelvényekkel nem rendelkeznek, viszont a püspöknek tartoznak asszisztálni.

IV. HIVATALI FELMENTÉS

A püspök jogos okból a tanács meghallgatása után bármely tagot felmentheti állása alól.

24. §. AZ EGYHÁZMEGYE KORMÁNYZÁSA A PÜSPÖK AKADÁLYOZTATÁSA ÉS SZÉKÜRESEDÉS ESETÉN. — A KÁPTALANI HELYNÖK (c. 429—444.).

Az egyházmegye kormányzásában két esetben történhet fennakadás: a püspök tartós akadályoztatása és széküresedés esetén.

A) AZ EGYHÁZMEGYE KORMÁNYZÁSA A PÜSPÖK AKADÁLYOZTATÁSA ESETÉN (Sede impedita — c. 429.).

1. *Tényleges akadály.* A püspök teendőinek ellátásában gátolva lehet elsősorban *fizikai* akadály révén, amikor súlyos betegség vagy egyéb kényszerű körülmény miatt híveivel még levélbelileg sem érintkezhet. Ez esetben az egyházmegye kormányzását a vicarius generalis vagy a püspöknek ez esetre kirendelt megbízottja veszi át. Ha többen lennének ilyenek előre megállapított sorrendben, akkor az első, ha csak a Szentszék másképp nem intézkedett (pl. apostoli adminisztrátor kinevezésével). (c. 455. § 2.)

Ha azonban nincs vikárius vagy püspöki megbízott, akkor az egyházmegye kormányzása a *káptalanra* száll át, amely *helynököt* köteles választani. aki a *vicarius capitularis* jogkörével rendelkezik (c. 429.). Ez mielőbb köteles a Szentszékét értesíteni, mind a püspök helyzetéről, mind a kormányzás átvételéről.

2. *Jogi akadály.* Ha kánoni akadály miatt (kiközösítés, felfüggesztés, interdiktum) nem gyakorolhatja a püspök a joghatóságát, akkor a vicárius generális hatalma is megszűnik (c. 371.). Ilyenkor az egyházmegye kormányzása nem száll a káptalanra, hanem — ha nincs kánonilag akadályozva — az érsek, vagy pedig a rangidős tartományi püspök azonnal jelentést tesz az Apostoli Szentszéknek, hogy az megfelelőképpen intézkedjék (c. 429. § 5.).

Ha exempt püspökről, vagy független apátról, illetve prelátusról van szó, akkor az értesítés kötelessége azé az érseké, akinek zsinatján a nevezettek egyszersmindenkori választás alapján megjelennek (c. 285.).

B) AZ EGYHÁZMEGYE KORMÁNYZÁSA SZÉKÜRESEDÉS ESETÉN

(Sede vacante) — (c. 430—444.).

I. A széküresedés beállta (c. 430.).

A mai jog szerint a püspöki székeknek halál, a Szentszék által elfogadott lemondás, áthelyezés, vagy a hivataltól való jogerős megfosztás által bekövetkezett megüresedése folytán az egyházmegye kormányzása a székeskáptalanra száll át, hacsak a pápa apostoli adminisztrátor kinevezésével vagy másképp nem gondoskodott az egyházmegye ideiglenes ellátásáról (c. 430—31.).

1. Az áthelyezett püspök az áthelyezés biztos ismeretétől számított négy hónapon belül köteles új egyházmegyéjét kánonilag elfoglalni. Csak ebben az esetben válik jogilag teljesen üressé az előző püspökség. Közben régi egyházmegyéjének kormányzatát *káptalani helynöki jogkörrel* megtartja, mivel az áthelyezés tényével megszűnt a vicarius generalis hatalma. A megyéspüspök tiszteleti jogait és a püspöki mensa jövedelmét azonban hiány nélkül élvezi (c. 430.).

2. A kormányzás átvétele. A püspöki szék jogilag és tényleg bekövetkezett megüresedésekor az egyházmegye kormányzása a székeskáptalanra száll át, hacsak a Szentszék a kormányzásról másképp nem gondoskodott. A káptalan ilyen esetben valóságos *ordinarius loci*, mely hatalmát vagy *testületileg*, vagy pedig *turnusokban*, tanácsok útján gyakorolja.

II. A káptalani helynök (vicarius capitularis) és *oeconomus* (c. 432—444.).

1. Kirendelése. Nyolc napon belül a székeskáptalan köteles saját kebeléből vagy máshonnan *káptalani helynököt* (vicarius capitularis) választani, aki széküresedés alatt az egyházmegye kormányzását rendes hatalommal látja el.

Ezenkívül, ha széküresedés alatt a püspöki javadalom kezelése is a káptalan terhére képezné, egy vagy több vagyonkezelőt is kell választania (*oeconomus*). A két hivatalt egy személyre is rá lehet bízni.

Ha a káptalan a püspöki szék megüresedéséről szóló biztos értesüléstől számított nyolc napon belül nem választ helynököt, akkor a káptalani helynök kirendelésének joga az *érsekre* száll át, érseki szék üresedése esetén pedig a rangidős tartományi püspökre, az exempt egyházmegyében pedig az az érsek illetékes, akinek zsinatján a szóbanforgó püspök *de iure* megjelenni köteles. A püspök haláláról a káptalan, a káptalani helynök pedig a megválasztásáról a Szent-széket mielőbb értesíteni tartozik.

2. A káptalani helynök személyi kellékei. A választás érvényességéhez tartozik, hogy

- a) egy helynök választassék,
- b) akinek felszentelt papnak és
- c) legalább 30 évesnek kell lennie,
- d) továbbá az üresedésben levő püspökségre ne legyen megválasztva, kinevezve vagy prezentálva (c. 434.);
- e) a választásnak pedig a vonatkozó kánoni jogszabályok szerint kell végbemennie (c. 160—182.).

Az tekintendő megválasztott helynöknek, akire az érvényesen leadott szavazatok *abszolút többsége* esett. A választás megengedtségéhez tartozik, hogy a megválasztott a hittudományokban vagy a kánonjogban doktori vagy licentiátusi fokozattal rendelkezzen, vagy legalább e tudományok terén alaposan jártas legyen (c. 434.), s ezenkívül jámborsága okossággal párosuljon.

Ha az érvényességi feltételeket a káptalan nem tartja meg, akkor a káptalani helynök kirendelésének joga szintén az érsekre, illetve a rangidősebb tartományi püspökre száll át (c. 434. § 3.).

3. A káptalani helynök jogai (c. 435—441.).

Az érvényesen megválasztott káptalani helynök a hitvallásnak a káptalan előtti letevése után *eo ipso* a *joghatósági hatalom birtokába lép* anélkül, hogy a választás megerősítésre szorulna (c. 438.).

a) *Hatalmának természete és terjedelme.* A káptalani helynök *helyi ordinarius* (*ordinarius loci*) (c. 198.) — és hatalma *helyettesítő rendes hatalom*. (*potestas ordinaria vicaria*.)

Általában lelkiekben és anyagiakban a teljes püspöki joghatóság illeti meg, kivéve azoknak az ügyeknek az intézését, melyeket a jog kifejezetten kivesz. A káptalan magának semmi jogot vissza nem tarthat, sem helynökének hatalmát semmiféle módon nem korlátozhatja. Hatalma tehát nagyobb, mint a *vicarius generalis*é, mivel sem a püspöki *reservatio*, sem a *mandatum speciale* szükségessége nem korlátozza.

1° Végrehajthatja a széküresedés előtt a püspökhöz intézett leiratokat (c. 435. § 2., 368. § 2.).

2° A püspököknek adott állandó felhatalmazásokkal élhet (c. 435. § 2., 368. § 2.).

3° A pontifikális cselekmények végzését az egyházmegyében bármely püspöknek megengedheti, ha püspök, maga is végezheti, de trón és baldachin nélkül (c. 435. § 2.).

4° A plenáris és tartományi zsinatokon, valamint a püspöki konferenciákon joga van részt venni, és szavazati joga is van (c. 282. § 1., 286. § 1., 292. § 1.).

5° A tartományi zsinat vagy a szokásjog által megállapított tisztes megélhetésre lehet igénye, amelyet a püspöki javadalomból vagy más egyházi forrásból kell biztosítani (c. 441.). A széküresedés alatt befolyt jövedelem feleslegét az új püspök számára kell tartalékolni (c. 441. § 2.).

6° Az egyházi könyvtilalom alól mentes (c. 1402.).

7° A *címzetes* apostoli protonotáriusok kiváltságaival és jelvei-yeivel élhet. Ha felszentelt püspök, a címzetes püspök összes tiszteleti kiváltságait élvezi.

8° Az egyházmegyében minden püspöki renddel nem rendelkező klerikust megelőz (370. c. 1. §).

b) *Hatalmának törvényes korlátai.* Mivel azonban a káptalani helynök hatalma átmeneti jellegű, minden újítástól és gyökeres változtatástól tartózkodnia kell, a régi jogi elvet tartva szem előtt: *sede vacante nihil innovetur* (c. 435—6.). Éppen ezért bizonyos cselekmények végzését a törvény egyenesen kiveszi jogköréből. Így:

1° egyházmegyei zsinatot nem tarthat (c. 357. § 1.),

2° tiszteletbeli kanonokot nem nevezhet ki (406. c. 1. §),

3° szerzetes kongregációkat nem alapíthat (c. 492. § 1.),

4° amovibilis plébániákat nem változtathat át inamovibilissé (c. 454. § 3.),

5° bűnök és cenzurák feloldozását nem tarthatja fenn magának (c. 893.),

6° jámbor társulatokat (pl. Mária kongregáció) nem létesíthet (893. c. 1. §), sem azok alapításához vagy aggregálásához nem adhat engedélyt (c. 686. § 4.),

7° az officialist, a promotor iustitiaet és a defensor vinculit hivatalától el nem mozdíthatja (c. 1573. § 5., 1590. § 1.),

8° a misézéssel kapcsolatban a szegény templom számára fizetendő hozzájárulást nem állapíthatja meg (1303. c.),

9° plébániákat egymással, vagy nem lelkipásztori javadalommal (*beneficium non curatum*) nem egyesítheti (1423. c. 1. §),

10° javadalomcserét nem engedélyezhet (c. 1487.);

c) *A hatalom kiterjesztése.* Csak a széküresedés beálltától számított *egy év elteltével* (*annus luctus*) jogosult a káptalani helynök:

1° az excardinatio és incardinatio engedélyezésére, de ekkor is csak a káptalan hozzájárulásával (c. 113.).

2° a szabad adományozású plébániák betöltésére (c. 455. § 2.),

3° rendek felvételére jogosító elbocsátó levél (*litterae dimissoriales*) megadására a sürgős eseteket kivéve (c. 958.).

3. *A káptalani helynök kötelességei.*

a) Megválasztása után a káptalan előtt köteles az előírt hitvallást letenni (c. 1406.).

b) Helybenlakásra (residentia) van kötelezve, éppenúgy, mint a püspök (c. 338., 340.).

c) A népért az előírt ünnepeken miséznie kell, mint a megyéspüspöknek (c. 339., 340.).

4. *A hivatal megszűnése.* A káptalani helynök hivatala megszűnik:

a) halálával,

b) ha az Apostoli Szentszék elmozdítja (c. 443. § 1.),

c) a káptalannál bejelentett lemondással, amelynek érvényességéhez nem szükséges, hogy a káptalan elfogadja (c. 443),

d) amikor az új püspök hivatalát kánonilag elfoglalja (c. 343. § 2., 443. § 1.), akinek mind a káptalan, mind pedig a káptalani helynök a széküresedés alatt kifejtett tevékenységükről számadással tartozik (c. 444.).

25. §. **AZ ESPERES** (vicarius foraneus v. vicarius ruralis)
(c. 445—450.).

I. AZ ESPERESI KERÜLET (c. 217.).

Az egyházmegyei közigazgatás megkönnyítése és főleg a felügyelet megjavítása érdekében minden egyházmegye (püspökség) több területi körzetre, ún. *esperesi kerületre* van felosztva. (Vicariatus foraneus, decanatus, archipresbyteratus.) Minden esperesi kerület több plébániát foglal magában.

Nálunk ezen kívül megtalálható a legtöbb egyházmegyében a főesperesi területi beosztás is; egy-egy főesperesi kerülethez több esperesi kerület tartozik. — A főesperes (archidiaconus) nálunk legtöbbször a káptalan tagja. Több egyházmegyében azonban vidéki érdemes plébánosok töltik be e hivatalt. — Felügyeletet gyakorolnak a főesperesi kerület esperesei és papjai fölött a püspök utasításai szerint.

II. AZ ESPERES KINEVEZÉSE, JOGI HELYZETE

1. *Meghatározás, kinevezés.* Az *esperes* a püspök helyi felügyelő szerve, vagyis az egyházmegye egy pontosan meghatározott területének felelős vezetője, akit a püspök belátása szerint nevez ki, rendszerint a kerület vagy pedig a szomszédos esperesi kerület (c. 488. §. 2.) érdemes lelkészei közül.

A partikuláris jog szerint a kerület tagjai az esperes személyére vonatkozólag javaslatot tehetnek. A felmentés tekintetében azonban a püspök teljesen szabadon jár el.

2. *Jogi helyzete.* Az esperesi tisztt bizalmi állás, és szorosan vett *egyházi hivatal* is, mivel a püspöki joghatóság részesedését tartalmazza, amelyet a vizitáció joga is mutat. Ezenkívül az egyházmegyei zsinatok és a püspökök több, személyre szóló felhatalmazást is adnak az espereseknek. Tehát a hatalmuk részben potestas ordinaria vicaria, részben pedig potestas delegata.

Jogai a következők:

- a) a kerület többi tagjával szemben rangelsőbbség illeti meg, (praecedentia — c. 450.),
- b) külön hivatalos pecsétje van,
- c) az egyházmegyei zsinatra meg kell hívni (c. 358. § 1. n. 4.),
- d) felhatalmazást nyerhet, hogy a püspököknek fenntartott bűnök alól feloldozást adjon, és ezt subdelegatio útján tovább adhatja (c. 899.),
- e) sürgős esetekben az egyházi javadalmak kezelőinek engedélyt adhat a per megindításához (c. 1526.),
- f) ezenkívül még az egyes püspökök, főleg az egyházmegyei zsinatok még más feladatkörrel is el szokták látni az espereseket.

III. AZ ESPERES JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

1. *A felügyeleti jog.* (Vigilantia.) Felügyelni tartozik, hogy

- a) a kerületének papjai a szent kánonoknak megfelelő életet élnek-e, hivatali kötelességeiket lelkiismeretesen teljesítik-e, különösen a helybenlakás, igehirdetés, catechézis és beteglátogatás terén,
- b) megtartják-e a püspök által a megyelátogatás alkalmával kiadott rendeleteket,
- c) a templomok és egyházi felszerelések tisztán és rendben vannak-e, különösen az Oltáriszentséggel és a szentmisével kapcsolatban,
- d) az egyházi funkciókat a szent liturgia előírásai szerint végzik-e,
- e) gondoskodnak-e az egyházi javak megfelelő kezeléséről, elmondják-e az alapítványi miséket, helyesen vezetik-e a plébániai könyveket (c. 447.).

2. *Látogatási jog.* (Visitatio.) A szükséges felügyelet (vigilantia) és az ellenőrzés intenzív gyakorlása végett a kerület plébániáit a püspök által megállapított időközökben kánonilag látogatni köteles (c. 447. § 2.).

Ide tartozik az is, hogy a *súlyos beteg* kerületi papokat keresse fel, és adja meg nekik a szükséges lelki és anyagi támogatást. Elhalálkozásuk esetén gondoskodják tisztességes temetésükről. Ügyeljen arra is, hogy a betegség, halál idején az egyházi könyvek, okmányok, felszerelések és egyéb egyházi tárgyak el ne vesszenek vagy el ne kallódjanak (c. 447. § 3.).

3. *Esperesi koronák.* A püspök, illetve az egyházmegyei zsinat által meghatározott időben az esperesi kerület papjait tanácskozássra,

esperesi konferenciára (*collationes, corona*) hívja össze, melyen ő elnököl (c. 131.). Ha a kerületben több ilyen összejövétel van, akkor az ő feladata ellenőrizni, hogy azokat szabályosan tartják-e meg (c. 448. § 1.). Nálunk ősi szokás szerint legtöbb helyen általában évente kétszer szoktak ilyen esperesi összejövetelet tartani: tavasszal és ősszel.

4. *Jelentés-tétel.* (*Relatio.*) Legalább évente egyszer jelentést kell küldenie az ordináriusnak kerületének ügyeiről. Jelentse a hibákat, de csak akkor, ha azokat négy szemközt megjavítani, orvosolni nem tudta. De jelentse a szép eredményeket, törekvéseket és sikereket is. Sokszor nehezményezik a lelkipásztorkodó papok, hogy a főhatóság csak akkor figyel fel rájuk, ha valami baj van. Az esperesre hárul a feladat, hogy paptársainak jótulajdonságait is tudomására hozza a felettes hatóságnak, és ügyes-bajos dolgaikban ne gát és akadály, hanem segítség és oltalom legyen. Az esperes a püspöknek a szeme: „*oculus episcopi*“, tehát mindent meg kell látnia. Ne legyen sem tyrannus, sem hizelgő, mindent elnéző, hanem diszkrétan, hűségesen, anyai szívvel és atyai szigorral gondozza a reábízottak ügyeit (c. 449.).

5. *Helybenlakás.* (*Residentia.*) Ha az esperes egyúttal plébános is, akkor természetesen helybenlakásra van kötelezve, de ha nem is volna plébános, az esperesi kerület területén, vagy a püspök által megjelölt helyen, *nem messze* kell laknia, hogy esperesi hivatalát lelkiismeretesen elláthassa (c. 448. § 2.).

IV. AZ ESPERESI HIVATAL MEGSZÜNÉSE

A püspök az espereseket *ad nutum*, vagyis tetszés szerint elmozdíthatja a kánoni méltányosság figyelembevételével.

Ha az elmozdítás nem fegyelmi okból történt, az esperesi címet (kiérdemesült esperes) és külső jelvényeket (lila öv) továbbra is megtartják.

26. §. A PLÉBÁNOS (c. 216., 451—470.).

I. A PLÉBÁNIA FOGALMA ÉS FAJAI (c. 216.).

1. *A plébánia fogalma.*

A plébánia az egyházmegyének külön templommal és meghatározott hívősereggel rendelkező olyan területe, amelynek élén rendes joghatósággal felruházott állandó lelkipásztor áll. — Eszerint a plébánia létrejöttéhez több feltétel szükséges:

a) *Területi elem* (territorium), vagyis az egyházmegyének részterülete. A politikai község és a plébániák nem mindig esnek össze. Már a tridenti zsinat sürgeti a püspököket, hogy a megyéjüket lehetőség szerint osszák fel plébániákra (Sess. 24. c. 13, de ref.). A kódex a 216. kánonban még határozottabban írja elő a felosztást. A missziós területeket leszámítva új plébánia manapság csak a régi plébánia területének megosztása révén keletkezik, mégpedig szabályszerű egyházmegyei okmánnyal (c. 1428.).

Új plébánia létesítésénél a plébánia *határát pontosan* meg kell jelölnie a püspököknek. Az 1509. kánon 4. §-a szerint az egyházmegyék és plébániák biztos és vitán felüli határai nem évülnek el. A határ megállapításánál a püspök teljesen szabadon jár el. A döntő szempont ugyanis a közérdek, melyet ő hivatott eldönteni. — Ha valamely ház két plébánia határán fekszik, akkor a plébánia hovatarozandóságot a főbejárat dönti el: „ibi parochianus, ubi porta principalis“.

A területi elem a plébániánál alapvető fontosságú a hatalom gyakorlása szempontjából. Olyannyira, hogy ezen a meghatározott területen a pápán és az ordinariuson kívül csak az ide kirendelt plébános rendelkezik hatalommal. E területhez tartoznak a kolostorok és szemináriumok is (c. 464. § 2.).

A területi elem *nem* szerepel az ún. *személyi* plébániánál. Noha a lelkigondozás szempontjából legalkalmasabb területi alapon az illetékességet és a hatáskört megállapítani, mégis rendkívüli esetekben a hívek osztályozása személyi tulajdonságok alapján is történhet.

b) *Személyi elem*: a területen lakó hívek összessége (populus distinctus). A plébániai tagság alapja tehát a lakóhely ((domicilium)

vagy a pótlakóhely (quasi-domicilium) (c. 94.). A plébániai tagságnál egyéb szempont (pl. állampolgárság, faj, nemzetiség stb.) nem játszik szerepet. A tagság *egyedül* a plébániai területhez való személyi viszonyon, az ottlakáson alapszik. Nem szükséges, hogy az illetőnek ott ingó vagy ingatlan vagyona legyen.

A lakóhely megszerzéséhez két nélkülözhetetlen feltétel szükséges: 1° tényleges fizikai otttartózkodás a plébánia területén (ez a tárgyi elem) és 2° tartós otttartózkodási szándék (alanyi elem), feltéve, hogy előre nem látott esemény vagy később beállók ok az otttartózkodást meg nem szakítja (c. 82. § 1.). Ez a szándék a betegeknek, foglyoknak és elmebetegeknek természetesen nincs meg. Az erkölcsileg (moraliter) folyamatos 10 éves egy helyben való tartózkodás külön akarat nélkül, sőt a kifejezett akarat ellenére is rendes lakóhelyet biztosít.

A pótlakóhely megszerzéséhez a tényleges otttartózkodáson kívül elégséges az év nagyobb részére (6 hónapon túl) tervezett helybenlakás szándéka (c. 92. § 2.).

A kiskorú szüleinek vagy gyámjának, a feleség férjének, az elmebeteg gondnokának lakóhelyében osztozik (c. 93. § 1.). A feleség csak akkor szerezhet önálló lakóhelyet, ha az egyházi hatóság örökös vagy bizonytalan időre kimondotta az ágytól és asztaltól való elválást. (AAS 15, [1922] 526.) A törvényesen el nem választott feleség, illetve a 7 és 21 év közötti gyermek csak pótlakóhelyet szerezhet (c. 93. § 2.).

A plébániai tagságot illetően a lakóhely és a pótlakóhely között nincsen értékbeli különbség. Ahány lakóhelye vagy pótlakóhelye van valakinek, annyi helyen tagja a plébániának is.

A plébániai tagság feltétele természetesen a katolikus Egyházhoz való tartozás, vagyis az *egyház-tagság*, melynek alapja az érvényes vízkeresztség. — Az 1350. kánon azonban a plébános figyelmébe ajánlja a területén tartózkodó másvallásúakat is.

A plébániai kötelekből *lakásváltoztatás* nélkül kilépni nem lehet. Sem egyházi hatósági rendelkezéssel nem szüntethető meg valakinek a plébániai tagsága, legfeljebb *indirekte*, pl. határkiigazítás, vagy nullius apátság, illetve praelatura alapítása folytán. — Csak a halál szüntetheti meg a plébániai tagságot.

c) *Tekintélyi elem* (pastor proprius). A meghatározott területen élő hívósereknek lelkiatyja, lelkipásztora a plébános, aki kicsiben a helyi ordinariusnak felel meg. Különös kötelek fűzi a plébánost híveikhez. Csak lakóhely és pótlakóhely révén lesz valakinek saját plébánosa (parochus proprius). Szükségből a jog fikció révén a kóborlókat, illetve lakóhely nélkülieket, valamint csupán egyházmegyei lakóhellyel rendelkezőket is a *tényleges tartózkodási hely* plébánosának ha-

talma alá rendeli (c. 94. § 3—4.). A *saját* plébánoson kívül (parochus proprius) van még *helyi* plébános (parochus loci) is.

A hiveknek a viszonya a plébánosukhoz régebben szorosabb volt a *parochialis kényszer miatt*, mely szerint bizonyos funkciókat a hívek csak saját plébánosuktól kérhettek. Újabban több helyen az ősegyház közvetlenebb kapcsolatának mintájára a lelkipásztor és a hívő-sereg családiasabb viszonyának kialakulása van folyamatban.

d) *Kultusz-elem.* A plébániának temploma is van (ecclesia parochialis, vagy egyszerűen: parochia. — c. 216, 467. § 2.). A 774. kánon rendelkezése szerint minden plébániának keresztkúttal kell rendelkeznie, a *fortiori* tehát templommal is, ahol a plébánia közösségi jellege megnyilvánul. Ideiglenesen káptalani, alapítványi, társulati és egyéb templomokat is lehet plébániatemplommá nyilvánítani.

Vannak olyan esetek, amikor több plébániának van *egy* plébániatemploma (AAS 10, [1918] 285.). Ilyen esetben hiányzik a külön templom a 216. kánon értelmében, legfeljebb *ecclesia cumulativa*-ról lehet itt szó. Akkor szokott ez előfordulni, ha a plébánia leválasztott része szintén plébániai rangra emelkedik, és új templom építése még nem lehetséges.

A plébániatemplom rendszerint hozzátartozik ugyan a plébánia jellegéhez, de nem mondható elengedhetetlenül szükséges kelléknek, (SCC 1917. jún. 12., 1918. febr. 9. — AAS 10, [1918] 288.) noha az egyházközség egységének központja és szimbóluma. Legtöbb esetben a plébániatemplom a *fabrica ecclesiae*-vel azonos.

A templom ugyanis nemcsak épületet, hanem az azzal kapcsolatos vagyont, a templomvagyont is magában foglalja, és mint ilyen, jogi személy.

Ha egy plébánia területén több templom van, akkor a nagysága, az ott végzett funkciók, az esketési és temetési jog, a keresztkút, és egyéb plébániai jogok gyakorlása dönti el, hogy melyik a plébániatemplom.

A *plébániai javadalom.* A plébánia olyan javadalmas hivatal, amely jogot nyújt a hivatalviselőnek a javadalommal kapcsolatos jövedelem élvezetéhez (beneficium). A plébánia mint beneficium, javadalom, kétségkívül *jogi személy*.

2. A plébániák felosztása (c. 216.).

A plébániákat különböző szempontok szerint osztályozhatjuk.

a) *Plébánia és quasi-plébánia.* A plébánia a hierarchiailag megszervezett, vagyis a *ius commune* uralma alatt levő legkisebb egyházközigazgatási körzet, a quasi plébánia a missziós vagyis a Hitterjesztési Kongregáció felügyelete alatt álló területek fejlődő kis közössége. Ez utóbbit a kódex nem parancsolja, csak ajánlja (c. 216. § 2.).

A két intézmény között jogilag különbség nincs. csupán abban, hogy a quasi-plébános elmozdítható, és csak bizonyos napokon köteles a népért misét felajánlani, egyébként a plébánosok összes jogaival rendelkezik (AAS 12, [1920] 331.).

b) *Területi* (territorialis) és *személyi* (personalis) plébánia. A személyi plébániánál nem a terület, hanem valamely családhoz, rítushoz, nemzetiséghez, vagy más közülethez való tartozás a plébániai tagság alapja. Ezek számára a személyi plébános *mindig* és *mindenütt* illetékes, de a nevezettek nem mentesek a területi plébános illetékességétől sem. A személyi plébániánál a jog megkülönbözteti a tisztán *családi*, vagy *személyi* plébániát, (c. 216. § 4.) és a *nemzetiségi* plébániát amikor ugyanazon nemzetiségű vagy ajkú hívek ugyanabban a városban vagy területen élnek; tehát míg ez utóbbiaknál bizonyos területi föltétel számításba jön, az előbbieknél semmiféle ilyen megszorítás nem szerepel.

Minthogy a személyi, főleg a nemzetiségi plébániák gyakran komplikált jogviszonyokra, a katolikus közösség szétforgácsolódására, szeretetlenségre, nem ritkán nacionalista agitációra és a püspököknek a hívekkel való szembeállítására vezethetnek, az Egyház nem kedvez az ilyen alakulatoknak és azok létesítését kiveszi a püspök kezéből és egyenesen római engedélyhez köti (c. 216. § 4.), még akkor is, ha az állam hivatalos nyelvéről van szó (AAS 16, [1924] 113.).

c) *Bekebelezett* (incorporata) és *önálló plébániák* (c. 452, c; 1423. § 2.). Valamely plébániának jogi személyhez való kapcsolása (káptalan, szeminárium, egyetem, kolostor) történhetik tisztán a plébánia *javaira* vonatkozólag, (quoad temporalia tantum), melyet *minus plena incorporatio*-nak is nevezhetünk. Ebben az esetben a plébániai javadalomnak csupán az *élvezeti joga* száll át a jogi személyre, de a plébánia továbbra is *önálló* plébánia marad. Ha azonban az incorporatio *teljes jogú*, vagyis nemcsak a javak, hanem a hivatalra is kiterjed (quoad spiritualia), akkor a plébánia jellege teljesen megváltozik és *intézeti* plébániává lesz (pl. szerzetesi plébánia) az eddigi jogokkal és köteleességekkel. Minthogy minden ilyen kapcsolat *odiózus*, az általános joggal ellentétes, csak szentszéki engedéllyel létesíthető.

d) *Világi és szerzetesplébánia* (c. 1442.). Világi javadalmakat csak világi pappal, szerzetesi javadalmakat pedig csak szerzetessel lehet betölteni. Hogy egy plébánia világi vagy szerzetesi-e, azt az alapító okiratból és a plena incorporatióból kell megállapítani. Általában a szerzetesi házon kívül alapított javakat a jog világiaknak védelmezi, mivel ezek történetileg régebbiek. A vagyonjogi bekebelezés, vagy pedig a plébániának szerzetesi vezetése (c. 456, 472, 475.) a plébánia eredeti jellegét nem változtatja meg. Ez a megbízás a plébániái

hivatalt átadja ugyan a szóban lévő *szerezetese*eknek, de nem magának a *szerezetnek*, mint jogi személynek, éppen ezért az utóbbi nem lesz *parochus habitualis*, hanem az előbbi lesz a kizárólagos plébános. Tehát a szerzetes plébánia és a szerzetes plébános jogilag nem azonos fogalom.

e) *Elmozdítható* (amovibilis) és *elmozdíthatatlan* (inamovibilis) *plébánia* (c. 454.). Manapság általában a plébános nem mozdítható el, vagyis nem hívható vissza működési helyéről, csak szentszéki engedéllyel, illetve a közigazgatási peres eljárás lefolytatásával. Az elmozdítható plébános visszahívása szintén ilyen, de rövidebb és egyszerűbb eljárással történik (c. 2157—2161.).

f) *Exempt és nem exempt plébánia*. Lehet olyan plébánia, amely a püspöki joghatóság alól ki van véve és közvetlenül a pápának van alárendelve.

g) *Mater és filia*. Az anyaegyház (mater, Mutterkirche) és leányegyház (filia, Töchterkirche) kétféleképpen érthető.

Amikor egy osztatlan plébánia területén a plébániatemplom mellett még több templom van külön lelkésszel, a plébániatemplom vezetőjének, a plébánosnak a hatalma az egész területen korlátlan.

Más az anyaplébánia és a leányplébánia viszonya (Mutterpfarrei, Töchterpfarrei). Ilyen alakulat csak a plébánia egy részének területi és javadalmi kihasításával jöhet létre, vagyis amikor kellő anyagi fedezet biztosításával új *plébánia* keletkezik. Azért a két plébánia viszonyát a jog a plébánia felosztásánál tárgyalja (c. 1427.). A leányplébánia lelkipásztori szempontból teljesen független az anyaplébániától, csupán egyes *tiszteleti jogokat* kell biztosítani az anyaplébánia részére. (Gyertya, bor, tömjén.) A fióklébánia lelkésze a főplébánia bizonyos funkcióin megjelenik. Közelebbről a püspök határozza meg ezeket a jogokat. A függőség főleg akkor áll fenn, ha az új plébánia jövedelmét a régi plébániától kapta. A plébániai jogokat nem tarthatja fenn magának a régi plébánia vezetője.

Ha a *matricitás* nem is forog fenn a két plébánia között, fennállhat a *maioritás*, vagyis bizonyos rangelsőbbiség, pl. kegyuraság, régiség, székesegyház, városi templom stb., mely bizonyos tiszteleti függőségnek lehet alapja (c. 1291. § 1.).

h) A *vicaria perpetua* (önálló lelkészség) nem mondható plébániának. Akkor keletkezik, ha a püspök a régi plébánia egy részét jogilag leválasztja, élére lelkészt állít és azt teljes plébánosi jogokkal és köteleességekkel felruhazza. Ez a *vicaria perpetua* nem tévesztendő össze a teljes joggal bekebelezett plébániával, amelynek élén *vicarius perpetuus áll*. De más plébániai vicariussal sem (*vicarius oconomus*, *substitutus*, *adiutor*, stb.). A *vicaria perpetua* ugyanis a *nem örökös*

vicaria paroecialis-sal szemben javadalom (c. 1414.). A *vicaria perpetua* tehát területileg és személyileg a plébániától *teljesen független* és önálló intézmény és akkor keletkezik, ha a templom, vagy javadalom hiánya vagy más ok miatt plébánia alapítása még nem lehetséges. A lelkésze tehát szorosan véve *nem* plébános, noha egyes helyen *viceparochus*-nak nevezik, hatalma *helyettesítő rendes hatalom* (*potestas ordinaria vicaria*), mivel a püspök nevében kormányoz. Többek között joga van a *keresztkúthoz* (c. 774, 1427. § 4.).

Az egyházmegye tehát *jogilag* csak két lelkipásztori alkörzetre osztható: az egyik a plébánia, a másik a *vicaria perpetua*. A kettő viszonya az egyházmegye és a független praelatura viszonyához hasonlítható.

II. A PLÉBÁNOS (c. 451.).

Meghatározás. A plébános az a pap, vagy jogi személy, akire, ill. amelyre a plébánia állandó jelleggel (in titulum) reá van bízva azzal a feladattal, hogy az ottlakó hívek lelkigondozását saját jogon ugyan, de a püspök (ordinarius) felügyelete mellett ellássa.

1. Fizikai vagy jogi személy.

a) *Fizikai személy.* A plébános elsősorban tehát fizikai személy, akinek a mai jog szerint felszentelt papnak kell lennie (c. 453. § 1.). Enélkül érvénytelen volna a kinevezése, mivel a plébánosi tiszt lelkipásztori feladat.

b) *Jogi személy.* A plébános lehet jogi személy is. Míg a rendi hatalmat (*potestas ordinis*) csak fizikai személy, addig a joghatósági, illetve kormányzó hatalmat jogi személy (pl. káptalan) is gyakorolhatja. A plébános jogai és kötelességei között is találhatunk olyat, amely nem kívánja meg okvetlen a papi rend felvételét (pl. vagyongazdálkodás, bírói képviselő, stb.). Vannak viszont olyanok is, melyek papi funkcióval járnak. Ezek végzésére a tisztán papi személyekből álló jogi személy plébánosnak is *külön megbízottat* kell kirendelni, mert ebben az esetben sem a papi személyek együttvéve, sem a jogi személy feje nem nevezhető jogi személynek. A plébános az említett személyektől teljesen független, önálló jogi léttel bíró tényező és ez a jogi személy. Mivel a jogi személynél az akaratnyilvánítás szavazás útján történik, amely körülményes és nehézkes is, továbbá hiányzik a rendi hatalom is, azért a 452. kánon 2. §-a különbséget tesz a *parochus habitualis* és a *parochus actualis* között, vagyis a közvetlen és közvetett lelkigondozás között. A jogi személy csak a *habitualis* lelkigondozást végezheti, viszont az *aktualis* lelkipásztorokodás ellátására fizikai személyt kell előterjesztenie (c. 471.). Ez

lehet a jogi személy tagja, de külső személy is. Neve: *vicarius actualis*, vagy *vicarius perpetuus*.

A habituális plébános és a *vicarius actualis* között bizonyos hatalmi megosztásra van szükség:

1° A plébánia a *parochus habituális* kezében van, mivel mind a spiritualia-kat, mind a temporalia-kat, tehát az officiumot és a beneficiumot egyaránt ő kapta meg. Tehát a lelkigondozás lényege az ő hatalmában van. Mivel a javadalommal a plébánitemplom is incorporálva van, a *parochus habitualis* egyben a *templom igazgatója* (*rector ecclesiae*) és az egyházi javak és alapítványok kezelője (c. 1182., 1476.). Mint templomigazgatót megilleti az istentiszteleti rend megállapításának, a szent ruhák és edények őrzésének, az orgona és az egyházi épületek felügyeletének joga.

2° A *parochus habitualis* képviseli a plébániát *kifelé*, a rend vagy polgári hatóságok irányában, mégpedig törvényes képviseleti szervei útján.

3° A *parochus habitualis ezenkívül* semmiféle jogot nem tarthat fenn magának, sem a lelkipásztorkodásba be nem avatkozhat, annak elébe akadályokat nem gördíthet, és számadásra, illetve felelősségre vonásra nincs joga.

4° A jogi személy tehát a plébános, aki azonban *vicarius actualis*-t rendel ki, akinek tisztas ellátásáról gondoskodni köteles. *Valójában* ez a kizárólagos lelkipásztor, aki állandó jelleggel bír, azonban mégsem plébános, mert „in titulum” a plébániát a jogi személy kapta. A *vicarius actualis* illeti meg általában a plébánosoknak kijáró jogkör, és a jogokkal kapcsolatos köteleességek. Hatalma *potestas ordinaria vicaria*.

A plébános fogalmához tartozik még az *officium*, vagyis az egyházi hivatalban való részesedés (c. 145.), mely csak kánoni betöltés révén történhetik.

2. In titulum.

E hivatalt a plébános *in titulum*, vagyis sajátjaként kapja. Ez a kifejezés négy jogi gondolatot fejezhet ki.

a) Jelenti azt, hogy a plébánia hivatal *szilárd, állandó* jellegű. — A stabilitásnak is több foka képzelhető el. Az *abszolút* stabilitás esetén a plébános semmiképpen sem mozdítható el helyéről, a *relatív* stabilitás esetén a plébános bűnvádi eljárással vagy pedig más kánoni ok miatt peren kívüli ún. közigazgatási eljárással is elmozdítható. A stabilitás foka változik aszerint, hogy a plébánia *amovibilis*, vagy *inamovibilis* (c. 2147.). A mai jog szerint egy plébános sem rendelkezik *abszolút* stabilitással. Ez ugyanis sok tekintetben a lelkigondozás érdekét veszélyeztetné, mivel az eredménytelenül működő plébánostól csak a halál vagy az önkéntes lemondás útján szabadulhatna meg az

egyházközség. A közérdek ugyanis megköveteli, hogy ha valamelyik plébánosnak a működése bizonyos oknál fogva eredménytelen, plébániájáról visszahívható legyen. Azért mondja már a *Maxima cura* kezdetű dekrétum (1910. aug. 20.): „Salus enim populi suprema lex est: et parochi ministerium fuit in ecclesia institutum non in commodum eius cui committitur, sed in eorum salutem, pro quibus confertur.“ (AAS 2, [1910] 636.). Az inamovibilis plébános hosszabb, az amovibilis rövidebb (c. 2157.) eljárással mozdítható el, míg egyéb egyházi hivatalnokok minden eljárás nélkül. Tehát a plébános éppen a lelkipásztorkodás érdekében bizonyosfokú jogvédelemben részesül más klerikussal szemben.

Az elmozdítható plébánossal egy tekintet alá esik stabilitás szempontjából a *vicarius perpetuus*. A jogi személy nem hívhatja vissza, mert felette á bementatással minden joga kimerült. A letétel, ha világi papról van szó, az ordinarius feladata, aki erről a jogi személyt értesíteni tartozik.

Elmozdítható a missziós területen működő quasi plébános is (c. 454. § 4.) és a szerzetes plébános is (c. 454. § 5.), vagyis, aki a fogadalom letévése után valamely szerzetes közösség keretében plébániát vezet. Az ilyen szerzetes vikárius mindig visszahívható, vagy ad nutum Ordinarii, vagy ad nutum Superioris. Mint lelkipásztor ugyanis az ordinárius, mint fogadalmas szerzetes pedig a szerzetesrend felügyelete alatt áll. Az elmozdításnál tehát mindkét fél saját jogán járhat el a másik tényező beleegyezése nélkül is. Elégséges az elmozdításról szóló előzetes értesítés is, még az *okokat* sem tartoznak egymással közölni (c. 454. § 5, és c. 631.).

A stabilitást tehát megkívánja: 1. az egyházközség érdeke, a híveket ugyanis csak hosszabb ottartózkodás után ismerheti meg a plébános és üdvös reformokat is tartósan csak hosszú idő leforgása alatt lehet keresztül vinni. 2. a stabilitás ezenkívül megvédi a lelkészt a bizonytalan étellel járó veszélyektől és 3. a hívek esetleges alaptalan ellenszenvének következményeitől. 4. A stabilitást indokolja a *beneficium* is. A plébánia joghatályos átvételével ugyanis a plébánost *ius in re* illeti meg, vagyis a javadalom *életfogytiglani* élvezése. A szentesítési címek között az első a *titulus beneficii* (c. 979. § 1.).

A stabilitásnak egy másik jogi következménye az is, hogy a plébános *önkéntesen* nem hagyhatja el a helyét. Lermondása is csak az illetékes egyházi hatóságnak elfogadása után jogerős (c. 1484.).

b) Az „*in titulum*“ kifejezésnek másik jelentése az, hogy a plébános hivatalát *saját nevében* gyakorolja. A plébános hatalma ugyanis hivatalához kapcsolt hatalom (c. 197.), és azért csak hivatalból való elmozdításával szűnik meg. Tehát mindama jogok megilletik, melyek közvetlenül hivatalából folynak. Mivel *rendes* hatalma van, azt to-

vább delegálhatja a jog általános elvei szerint (c. 199.). Azonban két kivétel van: gyóntatási és íghirdetési jogát nem delegálhatja (c. 873, § 1., 1337., 1340.). A helyi főpásztor azonban búcsújáró, vagy üdülőhelyek plébánosainak ideiglenesen vagy tartósan megengedheti, hogy idegen papoknak gyóntatási és prédikálási felhatalmazást adjanak. Ugyancsak rendes hatalma az is, ami az 1043—45. kánonokban van leszögezve, melyek szerint halálveszedelem és *casus perplexus* esetén (ez utóbbi esetben csak *in casibus occultis*) a házassági akadályok alól (a papi rend és I. fokú egyeneságú sógorság akadályának kivételével) felmentést adhat. Ezt a hatalmát a plébános részben, vagy egészben a káplánokra is átruházhatja.

c) A *titulus* magában foglalja a tisztes megélhetés biztosítását is. A *titulusi beneficium* a szentelési címek egyik legjelentősebbje. A *beneficium* jogi személy, amelyet az illetékes egyházi hatóság állandó jelleggel létesített oly módon, hogy az valamilyen szent hivatalból és ehhez kapcsolt vagyonság (dos) élvezeti jogából áll. A plébánosnak tehát joga van a javadalom jövedelméhez, és minden egyéb forrásból származó szolgáltatáshoz (község, állam, hívek önkéntes adománya, stóla).

A *beneficium* jelentős, mivel egyrészt anyagi védelmet és függetlenséget biztosít, másrészt azonban nem nyújt elmozdíthatatlanságot.

Ha a plébánia javadalom nélkül való, vagy roppant szerény a javadalma, akkor a *titulus beneficium* helyett a *titulus patrimonii*, *pensionis*, *servitii diocesis*, a missziós területeken pedig a *titulus missionis* jön számításba (c. 979—982.). Ha semmiféle eszköz nem áll rendelkezésre, akkor a püspököknek kell a tisztes megélhetést biztosítania. A legutolsó eszköz a plébános saját lelkészi munkáján kívül vállalt elfoglaltsága. A *titulus beneficium* és *pensionis* csak súlyos bűntetteknel szabad megvonni (*Depositio, degradatio*: c. 2303., 2305.).

d) A *titulus* végül azt jelenti, hogy a plébános hivatali kötelességét *ex iustitia* és nem *ex caritate* végzi.

3. *Cura animarum.*

A plébános meghatározásánál fontos szempont a *cura animarum*. Az Egyházban minden hivatal, legalább is közvetve a lelkek érdekét tartja szem előtt. A plébános is lényegében nem pusztán pap, a szokásos papi kötelességekkel, hanem lekipásztor, akinek főfeladata a *cura animarum*, vagyis a hívek természetfölötti életének gondozása, ápolása, növelése. A nem lekipásztor plébános: ellentmondás. Feladata hasonlít a püspökéhez. De míg az egyházmegye kormányzásánál a püspök e feladatát jórészt közvetve, vagyis felügyelet és ellenőrzés révén gyakorolja, addig a plébániai lekipásztorkodás különleges egyéni munkát kíván. Azért a püspök számára a plébános nélkülözhetetlen, mert a pasztorációnak fontos és felelős munkása.

4. *Sub auctoritate Ordinarii.*

A plébános meghatározásából folyik, hogy hatalmát a püspök felügyelete mellett gyakorolja. A püspök az egyházmegye közvetlen és rendes főpásztor (c. 334.), aki törvényhozói, bírói és végrehajtói hatalommal kormányoz (c. 335.). A plébános ugyan a püspöktől függően, de nem csupán *helyette*, hanem *hivatalánál fogva* (ex officio) végzi a rábízott hívek lelkigondozását. Amint a pápa az egyház minden hívével közvetlenül érintkezhetik. Nincs szüksége a plébános közvetítésére. Minden plébánián a plébános engedélye nélkül is végezhet lelkipásztori tevékenységet. Ez a püspöki hatalom hivatali jellegéből következik, amely sem pápai, sem plébánosi delegációra nem szorul.

Biztos azonban, hogy a plébános *rendes és közvetlen*, a püspökkel *versenyző* lelkipásztori hatalommal bír és e tekintetben a plébános hatalma csaknem úgy viszonylik a püspöki hatalomhoz, mint ez utóbbi a pápai hatalomhoz. Csak a püspöknek van *teljes* lelkipásztori hatalma, a plébános ennek csak egy részével rendelkezik, mely a püspöki hatalom folyománya. A plébános hivatalát a püspöknek köszöni, és hivatali teendői ellátása tekintetében a *püspök utasítása szerint* köteles eljárni. Indokolt esetben, mint láttuk, a plébánost el is mozgathatja.

5. *Egy plébánia: egy plébános. (Unus parochus, una parochia.)*

A plébánia, mint ismételten láttuk, a legkisebb közigazgatási és területi egység az Egyházban, melyet teljes egészében a plébánosnak kell irányítani. Ő ennek a közösségnek *egyetlen* felelős vezetője, amint egy a Krisztus és egy a püspök. Ebből következik, hogy *in titulum*, vagyis állandó jelleggel, mintegy tulajdon gyanánt egy plébános csak egy plébániát nyerhet el. A plébánia ugyanis összeférhetetlen (incompatibilis) más plébániával. Hogy egyéb esetben valaki több hivatalt egyszerre el tud-e látni, az ténykérdés, de ez a plébániánál nem állhat fenn, mert

a) egy plébános egyszerre két helyen nem lehet jelen, nem resi-deálhat, hozzászámítva a lelkigondozás személyi jellegét;

b) azért, ha valaki két plébániai javadalmat birtokol egyszerre, a második elnyerésével hallgatólagos lemondás révén az első ipso iure *megüresedik* (c. 188. n. 3.). Ha mind a kettőt meg akarja tartani, akkor pedig ipso iure mind a kettőt elveszti (c. 2396.).

c) Ha mindkét plébánia ezenkívül javadalommal is rendelkezik, akkor az előbbi összeférhetetlenség mellett még egy másik ok is, vagyis a javadalomhalmozás (cumulatio beneficiorum) tiltja két plébánia egyidejű birtoklását.

27. §. A PLÉBÁNIA BETÖLTÉSE (c. 453., 455—461.).

A megüresedett plébánia kánoni betöltésénél meg kell vizsgálni a betöltésre jogosult egyházi tényezőket, a betöltésnél szóbajöhető alkalmas személyeket, végül a betöltés határidejét.

I. A BETÖLTÉSRE JOGOSULT TÉNYEZŐK

1. A pápa (c. 1431.).

A pápa mint legfőbb egyházi közigazgatási hatóság bármely plébániát *szabadon* betölthet. Megtehetné ezt:

a) *iure concursus*, vagyis a püspökkel versenyző jogán, ezt azonban ritkán szokta alkalmazni,

b) a *reservatio* intézménye révén (c. 1435.) egyes javadalmak, illetve plébániák betöltését a pápa saját magának tartja fenn.

A *reservatio* alapján a pápának vannak fenntartva az olyan plébániák betöltése, amelyek:

1° vezetői, illetve plébánosai a *pápai familia* tagjaihoz tartoznak és a plébánia ezek halála, előléptetése, lemondása vagy letétele révén üresedik meg. Ez a pápai rezerváció pápai prelátus, pápai kamarás, vagy pápai káplán címmel rendelkező plébánosok esetében szokott időszerű lenni. Ügyelni kell azonban arra, hogy a megüresedés pillanatában *nevezettek* még a címek birtokában legyenek és azt törvényes lemondás, megfosztás vagy a pápa halála révén nem veszíteték el (pl. kamarások, akiknek kitüntetése a pápa halálával (eltemetésével) megszűnik — c. 1435.).

2° A pápának vannak fenntartva azok a plébániák is, amelyek Rómán, helyesebben a *római egyházmegyén* kívül vannak, és azoknak *javadalmasa* Rómában hal meg. Itt a római egyházmegye azért van kivéve, mivel itt a pápa helyi ordinárius, akinek betöltési joga egyébként nyilvánvaló. Ez esetben az utazás célja és jellege indifferens.

3° A *simonia* folytán *érvénytelenül* betöltött plébániák kánoni betöltése szintén a pápához tartozik. A pápa az ilyen visszatartó és

az egyházi szellemmel össze nem férhető eljárás miatt érvénytelenül adományozott plébániák betöltését ugyanis magának tartja fenn.

4° Továbbá mindazok a plébániák, amelyeket a pápa személyesen vagy követei útján magának tartott fenn (appositio manus, affectio pontificia), a következő módon:

α) ha a választást érvénytelennek nyilvánította vagy a választóknak a választást megtagadta és ezek *nem* engedelmeskedtek,

β) ha valakinek a lemondását elfogadta,

γ) ha a plébánost előléptette vagy letette, plébániájától megfosztotta, vagy a plébániát kommandaképp adományozta.

A plébániára történő választás megerősítése, illetve a lemondás elfogadása elsősorban a püspökhöz tartozik, *de joga van bárkinek közvetlenül a Szentszékhez fordulni.*

Letétel, vagy *áthelyezés* folytán, illetve az ellene benyújtott és a Szentszékhez terjesztett felfolyamodás révén *új jogcím* áll és az ügy elintézése a Szentszékhez tartozik.

Újabban az itt említett reservatio plébánosoknak *püspökké* történő kinevezése alkalmával szokott előfordulni.

Az *affectio papalis*nak indító oka vagy büntetés, vagy pedig a pápához való viszonynak szorosabbra fűzése s ennek külső kifejezése.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a pápai reservatio a *világi* (és *vegyes*) *kegyurasági* plébániák betöltésére nem terjed ki (pl. fővárosi plébániák — c. 1435.).

2. A püspök (c. 1432.).

a) Szabadadományozás.

Az egyházmegyében megüresedett mindenféle javadalomnak, így a plébánia javadalomnak is rendszerinti betöltője maga a püspök. Az egyházmegye területén lévő összes javadalmak betöltésére vonatkozólag az általános jog *abszolút hatalmat* biztosít neki: *habet intentionem in jure fundatum*. Minden más tényező, akár egyházi, akár világi, akár fizikai, akár jogi személy, aki e téren jogot vagy valami befolyást igényel magának, tartozik azt jogszerűen bizonyítani.

Minden javadalom, így a plébánia betöltésénél is *hármass* momentum szerepel: 1° *designatio personae*, a személy kijelölése, 2° *collatio tituli*, az egyházi hivatal (hatalom) átadása, 3° *introductio in possessionem*, vagy a javadalomba való kánoni bevezetés.

Az első aktus, vagyis a személy kijelölése más, harmadik tényező jogos közreműködésével (választás, kegyúri bemutatás, stb.) is történhetik, azonban a második és harmadik aktust, mint tisztán egyházi jellegű ténykedést, csakis a püspök végezheti, mivel az *egyházi hatalomban való részesedés* csak egyházi hatóságtól származhatik.

Minthogy a javadalom betöltése *jurisdictio voluntaria* tárgya, azért egyházmegyén kívül is, sőt az idegen egyházmegyében tartózkodó klerikusokra vonatkozóan is gyakorolható (c. 201. 3. §).

b) *Kötött betöltési mód.* A püspök javadalom betöltési jogát korlátozza:

1° a *kegyúri jog* (c. 1448—1471.). A kegyuraság lehet *magán* és *közületi* kegyuraság. Az utóbbi esetben a választás csak ama *három* személy közül történhetik (c. 1452.), akit a püspök a pályázók közül előterjesztett. Ha csak *két* megfelelő pályázó van, akkor ezek közül presentálhat a kegyúr, ha pedig több pályázó közül a püspök *csak egy* alkalmas személyt talál, akkor a közösség csak ezt mutatja be. Ez utóbbi esetben a választás tisztán formalitássá válik.

Ha a község, illetve a kegyúr elutasítja a püspök előterjesztését, akkor ideiglenes plébános-helyettessel kell gondoskodnia a plébánia vezetéséről. Ha azonban a pályázó minden kánoni követelménnyel rendelkezik, akkor *jogigénye* van a plébániára.

Minthogy az 1452. kánon a kegyuraságról szóló joganyag közepén található, azért itt elsősorban a *községi* kegyuraságra kell gondolni, de ugyanígy szól az egyszerű *népi* választásról is, aminek viszont nincs kegyúri jellege. Ismeretes, hogy a választás és a *praesentatio* más-más fogalom. A választáshoz több személy és szavazás szükséges, a bemutatás viszont egy személy útján is történhetik. *Érvényes választás* esetén a megválasztottnak *ius ad rem*-je van. A bemutatott személynek csak akkor, ha nincs egy vagy több személy, *egyszerre* vagy *egymásután praesentálva*. A választást továbbá *confirmatio*, megerősítés, amíg a bemutatást *institutio* követi. Azonban itt a püspök *hármás jelölése* folytán szinte elenyésznek a különbségek.

Ha a püspök alkalmas személyeket jelöl a *népi* választásra, a választás ténye és a megválasztott még külön hatósági *megerősítésre* szorul, mert ez utóbbi aktus foglalja magában a plébániának, mint egyházi *hivatalnak átadását*. A 455. kánon 1. §-a „*salvo privilegio electionis aut praesentationis*” bizonyos jogi védelmet biztosít emez intézmények részére, de azért nem részesíti előnyben az electiot a *praesentatio*val szemben. Az 1452. kánon tulajdonképpen a 455. kánon 1. §-ának megerősítése.

Ugyanezen feltételek szerepelnek a *magán kegyuraságoknál* és a *kincstári kegyuraságoknál* is. Itt a *persona idonea* kijelölése minden korlátozás nélkül történhetik.

A kegyúr a javadalom megüresedéséről szóló hivatalos értesítéstől számított *négy* hónapon belül (c. 1457.) köteles megtenni előterjesztését. Ha elsőízben alkalmatlant mutatott be, módjában van újat előterjeszteni. Ha azonban *két ízben* alkalmatlan személyt prezentált,

(az alkalmasság megállapítása a püspökhöz tartozik), a betöltés joga erre az esetre a püspökre száll át, hacsak a kegyúr tíz napon belül nem jelentett be felfolyamodást a Szentszékhez (c. 1465.). Ha azonban a bemutatott személy semmiféle kánoni kifogás alá nem esik, a püspök köteles azt két hónapon belül megerősíteni és neki az institutiot megadni.

2° *Incorporatio* (c. 1425.). Teljes jogú bekebelezésnél, vagyis akkor, amikor a plébánia *pleno jure* valamely jogi személyhez kapcsolódik, a plébános kinevezésénél a püspököknek meg van kötve a keze. A plébános, mint láttuk, maga a jogi személy, ez a „főplébános”. A plébániai jogokat ténylegesen gyakorló *vicarius curatus*-t azonban az illetékes jogi személy pl. szerzet, káptalan, egyetem, stb. prezentálja a püspököknek. Szerzetesházzal történő *incorporatio* kapcsán a javadalom *szerzetessé* lesz és azért csak szerzetessel tölthető be. Konkrét esetben maga a szerzet tudja legjobban megítélni, hogy kebeléből milyen személyek tudják ezt a kényes hivatalt ellátni.

3° *Szerzetesek vezetésére bízott plébánia* (c. 456.). Akkor áll elő ez az eset, amikor *incorporatio nem* létesül ugyan, de valamely plébánia vezetését a szerzetesek szentszéki jóváhagyással létesült megállapodás alapján átvesszik. E megállapodásnak a szerzetesek számára a *bemutató jogát* is magában kell foglalnia. Ebben az esetben a plébániai javadalom nem lesz szerzetes javadalom. A bemutatott személynek azonban az előírt képesítésekkel kell rendelkeznie és teljes jogú plébános lesz.

3. *A plébániák betöltése a püspöki szék akadályoztatása vagy székküresedés esetén.*

A püspöki szék üresedése vagy akadályoztatása esetén sem állhat meg az egyházi közigazgatás. A püspöki szék üresedése idején a káptalan, illetve káptalani helynök, a püspök akadályoztatása esetén (*sede impedita*) pedig a püspöki *helynök*, vagy a püspöktől előzetesen kijelölt személy, vagy a Szentszéktől kijelölt adminisztrátor veszi át az egyházmegye ideiglenes vezetését. A jelzett személyeknek eme rendkívüli körülmények között a hatalmukban áll:

a) a plébániai vikáriusokat kijelölni, a *vicarius curatus* kivételével (c. 455. § 2. n. 1.),

b) a választást megerősíteni, a kegyúri bemutatást elfogadni, s így a megválasztott vagy bemutatott személynek az institutiot és a beiktatást engedélyezni. Ez ugyanis *actus iustitiae*, itt maga a püspök sem cselekszik szabadon, hanem más személyek jogos előterjesztését tartozik figyelembe venni (c. 455. § 2. n. 2.),

c) a szabad adományozású plébániákat az ún. *gyászév* elmúltával, vagyis a székküresedéstől (akadályoztatástól) számított egy év

után tölthetik be. Ha ugyanis ez a rendkívüli helyzet egy évnél tovább nyúlik, akkor mintegy megszilárdultnak és állandónak kell tekinteni a fenti ideiglenes főpásztorok hatalmát. (c. 455. § 2. n. 3.).

Sede plena esetén, vagyis amikor a püspök kormányoz, a vicarius generalis külön megbízás, *mandatum speciale* nélkül semmiféle hivatalt sem tölthet be, mert a legkisebb munkatársak megválogatása is a főpásztor-püspökhöz tartozik.

II. A PLÉBÁNOS SZEMÉLYI KELLÉKEI (c. 453.).

1. Személyi tulajdonságok.

A kánonjog a plébánostól megkívánja:

- a) a jó erkölcsöt, vagyis a példás papi életet,
- b) a kellő teológiai tudományt, amelyet az öt évi teológiai főiskola, a legalább három éves káplánvizsga, a plébánosi vizsga és az ún. papi konferenciák vannak hivatva ébrentartani és kiszélesíteni,
- c) a kellő okossággal párosuló lelkipásztori buzgóságot, amely a célra vezető helyes utat és megfelelő eszközöket mindig könnyen megtalálja,
- d) továbbá olyan erényeket és jótulajdonságokat, amelyek a szóbanlévő plébánia példás vezetéséhez az egyetemes vagy pedig a partikuláris jog előírása alapján (c. 453. § 2.) szükségesek.

A plébánia betöltésénél tehát két tényező játszik nagy szerepet: az egyik a plébános személyi kvalitása, a másik a betöltésre váró plébánia különleges helyzete.

2. A jelöltek kiválasztása (c. 459.).

A 459. kánon súlyos bűn terhe mellett (*graviter onerata eius conscientia*) előírja a püspöknek, hogy *minden* személyi válogatás és egyéb szempont mellőzésével olyan személynek adományozza a plébániát, akit annak vezetésére nemcsak méltónak, hanem a többieknek is méltóbbnak ítél (*magis idoneus*).

a) *Az alkalmasság megállapítása.* Az egyéni vizsgálatnál a teológiai tudomány, a példás élet, és a *prudentia* mellett tekintetbe kell venni a jelölt *eddig* hivatali működését, a szentbeszédben, hitelemzésben, esetleg gazdasági kérdésekben, nyelvekben való jártasságát, jó munkabírását és egészségi állapotát, bizonyos népréteggel való eredményes foglalkozási készségét. Magazabb kor sehol sem előírás, noha ez *rendszerint* nagyobb tapasztalatot tételez fel. Elvileg az eddigi beosztás sem irányadó önmagában, pl. hogy valaki volt-e már plébános, vagy sem. Valamely lelkésznek népszerűsége sem döntő. Sok-

szor a néphangulat nagyon változó, de ha az *odium plebis* (c. 2147. § 1. n. 2.), mégha indokolatlan is, elégséges kánoni ok a plébános elmozdítására, a betöltésnél e népszerűtlenség figyelmen kívül hagyása nem volna éppen kívánatos.

b) *Dignior* kiválasztását a következő eszközök segítik elő:

1° A pályázók személyi adatait, illetve aktáit meg kell tekinteni. A végzett tanulmányokra, eddigi lelkipásztori és egyéb működésre vonatkozó adatokat az irattárakból szintén be kell szerezni. A szükséghez képest eddigi felettestől, esperestől, plébánostól, vagy ha idegen egyházmegyében szolgált, a főpásztortól esetleg bizalmas úton is kellő információt kell kérni. Magán személyek információit azonban nagy diszkrécióval és fenntartással kell kezelni. Kisebb egyházmegyében, ahol a püspök minden papját személyesen ismeri, fenti levéltári nyomozás elmellőzhető (c. 459. § 3. n. 1.).

2° Az egyházi hivatalok, így a plébániák betöltésénél is *egyenlő feltételek* mellett (*ceteris paribus*) az ún. káplánvizsgálatok eredményeit is figyelembe kell venni. E vizsgák tananyagát a különböző egyházmegyei *zsinatok* állapítják meg. Indokolt esetben, pl. teológiai doktorátus esetében az ordinarius felmentést is adhat alóla.

3. Plébánosi vizsga (c. 459. § 3. n. 31.).

A plébánia elnyeréséhez a kódex minden esetben külön vizsgálatot ír elő. Ezt a vizsgálatot plébánosi vizsgálatnak, vagy plébánosi *képesítőnek* is nevezhetjük, vagy tudományos vizsgának vagy pedig *examen super doctrinának*.

A vizsgálat a püspök, illetve megbízottja, rendszerint helynöke és a zsinati vizsgálók előtt történik.

A vizsgálat tárgyát a kódex *nem* állapítja meg. Ez a partikuláris jogalkotás körébe tartozik. Mivel *super doctrina* történik a vizsgálat, elsősorban a hittudományi képzettséget és az önálló lelkipásztorkodáshoz szükséges tudást kell a jelöltnek bebizonyítania.

E vizsgálatot mindazok leteszik, akik plébániát óhajtanak elnyerni, tehát a *kegyűri* plébánosok is és a teljes joggal bekebelezett plébániák vezetői is (c. 1462, 1425. § 2.).

A püspököknek azonban a zsinati vizsgálók *hozzájárulásával* jogában van a vizsgálat alól azokat mentesíteni, akik a teológiai tudományokban való kiváló jártasságukról egyéb formában már tanúbizonyosságot tettek (c. 459. § 3. n. 3.). Így a régi plébánosok rendesen mentesek a vizsga alól, ha új plébániát kapnak, vagy ha a *plébánia-cserét* a püspök ajánlja vagy a lelkészt a 2147. kánon értelmében mozditják el.

4. Plébániai pályázat (concurus).

A kódex szerint a helyi szokásoknak megfelelő eddigi általános (concurus generalis) vagy egyéni (concurus specialis) plébánosi pályázat továbbra is fenntartható, mint eddig, míg a Szentszék másképp nem intézkedik (c. 459. § 4.). A törvényhely szövegezéséből úgy tűnik, hogy ezeket a concursusokat a törvényhozó megszüntetni törekszik.

Kétféle concursus különböztethető meg.

a) Az egyik a *concurus specialis*, amelyet már a tridenti zsinat (c. 18. sess. 24.) is előir, XIV. Benedek pápa pedig 1742. december 14-én kiadott *Cum illud* (Fontes. I. n. 333.) kezdetű rendelkezésével részletesen szabályozott. Eszerint minden megüresedett plébániára a határidő megjelölésével *nyilvános* pályázatot kell kiírni. Mindenki pályázhat, kivéve azokat, akiket erre az általános vagy részleges jog képtelenné nyilvánított. A pályázat alkalmával az érdemeiről, képesítésről és egyéb körülményekről szóló *okmányokat* össze kell gyűjteni, amelyekből az összesítést a püspököknek és az egyes zsinati vizsgálóknak át kell nyújtani. A vizsgálat napján *zárt ajtók* mögött ugyanazokat a kérdéseket, ugyanazokat a kázusokat tartoznak megoldani. Valamennyinek *egyenlő idő* alatt írásban kell a választ megadni.

Utána legalább *három* zsinati vizsgáló a teológiai tudományokban való jártasságuk, erkölcsük és egyéb kellékek tekintetében végzett vizsgálat alapján az alkalmasokat a püspökök felterjeszti. A püspök az alkalmasok közül szabadon nevezi ki azt, akit *méltóbbnak* ítél.

A *világi kegyurasághoz tartozó* plébániákra nézve a tridenti zsinat nem írta elő ezt a pályázást, hanem a világi kegyúr által jelölt személy alkalmasságát az ordinariusoknak kell megvizsgálni.

Ha a jelöltek a zsinati vizsgálók ítéletét igazságtalannak tartják és magukat méltóbbnak ítélik, tíz napon belül a püspök döntése ellen felfolyamodhatnak, de csak birtokon kívül. Ha a konkrét esetben éppen az érsekről van szó, akkor a szomszéd püspökhöz lehet felfolyamodni. *Két* egybehangzó ítélet ellen további jogorvoslatnak helye nincs. E *speciális* concursusnak a gyakorlata főleg Olaszországban, Spanyolországban, Portugáliában és Dél-Amerikában található.

b) Nagyobb egyházmegyékben, ahol a gyakori plébániai megüresedések számtalan ilyen vizsgálatot tennének szükségessé, inkább a *concurus generalis*, vagyis az általános pályázat honosodott meg. Ezekben az országokban *minden évben* egyszer vagy kétszer plébániai vizsgálatokat tűznek ki, amelyekre mindazok jelentkezhetnek,

akik alkalmasint plébániát akarnak elnyerni. A vizsgálat anyaga itt is a teológiai tárgyak, melyeket közelebbről az egyes zsinati határozatok szabnak meg. A vizgálóbizottságnak az elnöke rendszerint a püspöki helynök, tagjai pedig a zsinati vizsgálók. Ennél a vizgálatnál csupán a jelöltek *tudományos* felkészültségét bírálják felül és a vizgálat sikeres letétele után a jelöltet *minden*, a jövőben megüresedő plébánia javadalom önálló vezetésére képesítettnek nyilvánítják. Az ilyen képesítés határideje az egyes partikuláris intézkedések szerint meghatározott időre, pl. hat évre szólhat, úgyhogy ha a vizgálat letévesztől számított hat éven belül az illető klerikus nem nyer plébániát, új vizgálatot kell letenni.

Amikor aztán az egyes plébániák megüresednek, a képesített jelöltek, illetve pályázók *egyéb* kvalitásának megvizsgálása a zsinati vizsgálókhoz tartozik; ők állapítják meg azután, hogy kiket tartanak alkalmasnak a plébánia betöltésére. Aki az első tudományos vizgálaton meg is állta a próbát, a második vizgálatnál visszautasítható. Ilyenformán az, ami a concursus *specialis* lényege, az a valóságban a concursus *generálisnál* is megtalálható. A concursus generális szerepel Németországban, Ausztriában és Magyarországon.

A zsinati vizsgálók által alkalmasnak minősített pályázók közül természetesen a püspök azt választja, akit a kérdéses plébánia vezetésére az adott körülmények között méltóbbnak és alkalmasabbnak ítél.

Egyes országokban, pl. Franciaországban és Belgiumban nincsen egyáltalán concursus, mivel a püspökök más úton győződnek meg tolerált jogszokás alapján a pályázók tudományos és egyéb kellékeiről.

III. A BETÖLTÉS HATÁRIDEJE (c. 458.).

A megüresedett plébániát rendszerint, az üresedésnek hivatalosan történt tudomásvételétől számított *hat* hónapon belül köteles a püspök betölteni (c. 155.). Ha azonban különböző alapos személyi vagy helyi körülmények indokolják, a plébánia kánoni betöltését elhalaszthatja. Ilyenkor adminisztrátorra bízva a plébánia ideiglenes vezetését.

28. §. A PLÉBÁNOS JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

I. A PLÉBÁNOSI HATALOM TERMÉSZETE.

1. *Rendes hatalom:*

A kánonilag beiktatott plébános igazi *lelkészi* javadalommal rendelkezik (*beneficium curatum*). Hatalma: *rendes* (*potestas ordinaria propria*), mivel hivatalával a jogok és kötelességek bizonyos köre kapcsolatos (c. 217.). A plébános a részére kijelölt legkisebb egyházi közigazgatási területen, vagyis a plébánián mint *lelkipásztor* saját nevében gyakorolja a hatalmát (*potestas propria*), *elsősorban* a *belső fórumban*; így a *gyóntatási* hatalmat. De ezt tételes rendelkezés folytán, noha *rendes hatalom*, másra nem ruházhatja át (c. 199. § 1.). A főpásztor azonkívül e hatalmat súlyos okból megvonhatja tőle (c. 880. § 2.). Vagyis a *belső fórumra* szóló hivatali hatalmát a *külső fórumban* illetékes főhatóságtól függően gyakorolja.

A plébánost a *külső jogterületen* (*forum externum*) nem illeti meg általában szorosan vett joghatósági hatalom. Kivéve egyes ténykedéseket: pl. házasságasszisztálási jog, egyes felmentések (c. 1245. 1044.) anyakönyvek vezetése, stb. Egyéb *külső területen* végzett tevékenysége (pl. fegyelmi ügyek) inkább a *potestas oeconomica* vagy *domestica* körébe tartoznak.

2. *Kánoni beiktatás után gyakorolható.*

A plébánosi jogokat a plébános javadalmának kánoni elfoglalása pillanatától gyakorolhatja érvényesen. Az ún. plébánosi beiktatás *külső formáját* a kódex nem írja elő kötelezően, vagyis ezt a partikuláris jogalkotás körébe utalja (c. 1444.). — Nálunk a beiktatásnak általában két formája ismeretes: egyik a *szóbeli, verbális* beiktatás, amelyet a püspök vagy meghatalmazottja végez rendszeren a püspöki székhelyen, a hitvallás és plébánosi eskü letételével kapcsolatban. — Rendszeren ez a jogilag hatályos beiktatás. A másik a plébánia templomban végbemenő szertartásos, *reális* beiktatás inkább amannak liturgikus, *külső megnyilvánulása és dokumentálása a hívek felé.*

II. A PLEBÁNOS JOGAI.

A plébánosi jogok sok tekintetben mint kötelességek is jelentkeznek. Általában megkülönböztetünk szorosan vett lelki jogokat, melyek kizárólag a plébánosnak vannak fenntartva és *anyagi* természetű jogokat, melyek a tisztas, állásához illő megélhetést biztosítják.

A) A plébánosnak fenntartott jogok (c. 462.).

(Functiones reservatae.)

a) *Kialakulása.* Hajdan egyedül a plébános volt jogosult bizonyos functiok végzésére, úgyhogy ezeket más pap a plébános vagy püspök engedélye nélkül nem végezhetette. Maguk a hívek e functiók igénybevétele céljából saját plébánosukhoz voltak kötelesek fordulni. Ezt a gyakorlatot *parochialis*, vagy *plébániai kényszer* néven szokás nevezni. A szerzetesek, főleg a kolduló rendek megjelenésével, melyek a hívek lelki gondozásába is bekapcsolódtak, szükségképp bizonyos súrlódás keletkezett közöttük és az akkori kizárólagos joggal lelkészkedő plébánosok között.

A kanonisták ezért megkülönböztettek:

*jura parochialia*kat, plébánosi jogokat, melyek bizonyos hasznot-hajtó jogok is voltak,

functiones parociales-t, melyek ilyen haszonnal nem jártak, de mégis a plébánoshoz tartoztak, és

functiones mere sacerdotales-t, amelyeket bármely pap gyakorolhatott. Ez a megkülönböztetés, ha a plébániai jogokat nem vesszük tekintetbe, amelyek szinte azonosak a mostani jog által biztosított reservált jogokkal, kevés gyakorlati jelentőséggel bír. Egyébként az egyházmegyei szokásjogot és statutumokat is figyelembe kell venni, amelyek az általános joggal szemben más functiókat is fenntarthatnak a plébánosoknak.

b) *Fenntartott jogok a mai fegyelem szerint.*

A 462. kánon nem kimerítően ugyan (nisi aliud jure caveatur) felsorolja a plébánosoknak fenntartott jogokat. Ezek a következők:

1° a keresztség ünnepélyes kiszolgáltatása (c. 738. § 1.);

2° a plébánia területén az Oltáriszentségnek a betegekhez való nyilvános elvitele;

3° a viatikumnak nyilvánosan, vagy magánúton a betegekhez való elvitele;

4° halálveszedelemben forgóknak az utolsókenet kiszolgáltatása (kivétel: c. 397. n. 3., 514, 848. § 2., 938. § 2.);

5° a szentelendők (ordo) neveinek kihirdetése;

- 6° a plébánia területén házasulandók kihirdetése;
- 7° a házasságkötésnél közreműködési jog;
- 8° a jegyesáldás végzése (benedictio nuptialis, nászmise);
- 9° a temetési jog az 1216. kánon értelmében;
- 10° a házak megáldása a liturgikus könyvek előírása szerint Nagyszombaton, vagy a szokásjog által megállapított más napokon (Vízkereszt);
- 11° a keresztkút megáldása Nagyszombaton;
- 12° a templomon kívül nyilvános körmenet tartása;
- 13° a templomon kívül ünnepélyes áldások végzése, hacsak nem káptalani plébániáról van szó, ahol esetleg talán a káptalan fenntartja magának a jogokat.

c) *Indokok.*

E jogok fenntartását manapság is több ok indokolja:

1° elsősorban *történeti* ok. Hajdan a püspök volt a szentségek rendes kiszolgáltatója; a plébániák kialakulása után a hatalom természetsszerűleg a plébánosokra szállt át;

2° ha egy plébánia területén több pap tartózkodik, ezeknek jogviszonyát valamiképpen rendezni kell;

3° a lelkipásztori érdek is megkívánja, hogy a plébánia területén legyen *egy* személy, aki felelősséggel tartozik mindezt;

4° ezek elsősorban a legfontosabb lelkipásztori eszközök, amelyek *ex opere operato* vagyis dologi teljesítmény alapján hatnak. Ezeket tehát méltán a plébános szolgálhatja ki;

5° gyakorlati szempontból elsősorban ő ismeri a híveit, hogy *ki* méltó és méltatlan a szentségek felvételére;

6° idesorolható a *stóla*-jövedelem biztosítása, amely az itteni funkciók végzésével kapcsolatos és így a plébános életfenntartását biztosítja. A plébánosnak ugyanis minden erejét hivatásának kell szentelnie és így a mindennapi gondtól mentesnek kell lennie.

Tehát jóllehet eme szentségek és szentelmények kiszolgáltatására *elvíleg* minden felszentelt pap jogosult, mégis gyakorlati lelkipásztori szempontból, a *jog* igen bölcsen ezeket a plébánosnak tartja fenn.

Idők folyamán nagy változás állott elő a plébániai jogok terjedelmében és a *parochiális kényszer*, amelyről fentebb szoltunk, sok tekintetben megszűnőben van. Közrejátszik ebben a mélyebb lelki-életre való törekvés, a lelki gondozás intenzitása és a szentségek felvételének *megkönnyítése* is. Így lassan pl. a nehezen elérhető *parochus proprius* helyébe a *parochus loci* lépett és a *területi* elv jut uralamra a *személyi* elvvel szemben, amely a népkeveredés és költözés folytán előállott jogbizonytalanság megszüntetésére alkalmasabbnak mutatkozott.

d) A plébániai *reservált jogok természete*. A reservatióból folyik a jogok belső jellemző tulajdonsága, a *kizárólagosság*.

1° Ezek a plébános hatásköréhez tartoznak, másoknak tehát ezt a plébános *megtilthatná*.

2° másik oldalról a plébánosnak *joga és kötelessége* ezeket a funkciókat végezni, a híveknek pedig joguk és kötelességük ezeket a plébánostól kérni. Ezeknek *önkéntes*, engedély nélküli végzése tehát (mivel ezen cselekmények végzését a törvényhozó a plébános engedélyéhez köti) *tilos és büntetendő cselekmény*. Az érvénytelenség azonban a házasság esetét kivéve, nem forogna fenn.

e) A reservált jogokat *szorosan* kell értelmezni. Mivel a püspök az egész egyházmegyében *pastor ordinarius et immediatus* (c. 334.), s így a plébánossal *versenyző* joga van, a plébános engedélye nélkül is gyakorolhatja a reservált jogokat. A kódex némely helyen megadja a jogot a *reservatio* áttörésére, így pl. az ünnepélyes keresztelestnél, (c. 738.) a nyilvános betegáldoztatás, a magán és nyilvános viatikum (c. 348. § 2; 850.) és a betegek szentségének kiszolgáltatásánál (c. 938. 2. §). A püspök engedélyét ünnepélyes keresztségnél csak *in casu necessitatis*, egyéb esetben ésszerű ok fennforgásakor lehet vélelmezni. Ilyen esetekben tehát a plébános tiltakozása *illuzórikus* lenne.

B) A *plébános anyagi természetű jogai* (c. 463.).

1. Javadalom:

A plébános tisztes megélhetését elsősorban a helyi *javadalom* (ingatlan, vagy ingó jövedelme) biztosítja. Ennek *hiányában* a szekularizált egyházi javak ellenértékeképpen jelentkező állami *kongrua* hozzájárulás fedezi az életfenntartás szükségleteit. A további anyagi természetű javak előteremtését a hívek köteles és önkéntes adományai biztosítják.

2. Köteles szolgáltatások (c. 463.).

a) *Stóladíjak*. A 463. kánon alapján a plébánosnak jogigénye van bizonyos szolgáltatásra, (*praestatio*) amely vagy szokásjogból, vagy pedig jogszerű stóla-illetményből ered (c. 1507.). Ezek a szolgáltatások rendszerint pénzben történnek, azonban főleg egyszerű népeknél természetben. A 1507. kánon szerint ilyen díjakat szedhet a plébános bizonyos *okiratok* kiállításánál, bizonyítványok adásánál és az apostoli Szentszék leiratainak végrehajtásánál, valamint a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásánál. A *stóla* jelentős a plébános számára. Egyrészt ez bevételt jelent, amely bizonyos cselekmény végzéséhez van kötve, másrészt a hívek részéről igény keletkezik a plé-

bános működésével szemben. Általános szabályként fogadható el, hogy aki különös szolgáltatást kíván, annak különös ellenszolgáltatást kell nyújtania.

1° Az 1507. kánon 1. §-a helyesen állapítja meg, hogy a stóla *nem* a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásának ellenértéke, hanem azok kiszolgáltatása *alkalmával* (occasione) nyújtott támogatás. Az adomány tehát nem minősíthető egyenértékűnek a lelki szolgáltatással, különben simóniáról lenne szó. Inkább *alamizsna* jelleggel bír, és a plébánosi jogok elismerését és a fáradozás rekompenzálását jelenti. Akik készségesek, de képtelenek a stóla megfizetésére, azoknak el kell engedni. Az egyházi szolgáltatást a szegénység címén nem szabad megtagadni (c. 463. § 4.).

2° A plébánosnak nagyon óvatosnak kell lenni a stóla elengedésénél. Figyelemmel kell lenni ugyanis az utód és a szomszéd plébánosok helyzetére és a szegény plébániák állapotára is. Eljőhet ugyanis olyan idő, amikor a plébánosnak csupán ezekből a szolgáltatásokból kell megélnie. A mostani jog szerint ilyen stólát szokás szedni keresztség, házassági hirdetés, házasság, temetés, áldások alkalmával. Egyes egyházmegyékben a keresztelés és házassági hirdetés illetékmentes.

A plébánosnak különben sem direkte, sem indirekte nem szabad a szentségek *kiszolgáltatásáért* valamit is kérni (c. 736.).

3° A stólarendszer tagadhatatlanul bizonyos veszélyt rejt magában, különösen akkor, ha olyan cselekményekért, illetve szolgálatokért is hozzájárulást követelnek, amelyekkel az nehezen egyeztethető össze, vagy pedig káros az ilyen pénzbeli hozzájárulás (pl. gyónás, áldozás alkalmával).

A másik veszély a stóla *díjszabás önkényes felemelése*: figyelmen kívül hagyva az egyes személyek anyagi teljesítőképességét és teljesítőkészségét.

Ezért a kódex sürgeti a stólák *egységesítését*, nemcsak egy helyen, egy városban, vagy egy egyházmegyében, hanem egy-egy egyháztartományban is. Azért legbölcsebb, ha a stóla-díjszabást a tartományi zsinat, vagy a püspöki konferencia állapítja meg (c. 1507. 1. §). Egyébként nem szabad a plébánosnak a stóla megállapításánál *mozgó skálát*, ún. szabadstólát bevezetni. Ugyanazért a szolgáltatásért ugyanazt a taxát kell kérnie. Különleges eset és különleges ünnepléesség indokolhatja a megkülönböztető eljárás figyelembevételét (S. C. C. 1920. dec. 11. AAS, 13, [1921] 350.).

Bárminemű nézeteltérés elkerülése végett a stóla-díjszabást egyházhatalósági *jóváhagyásban* kell részesíteni.

A hívek és a plébános között a stóla egyszer s mindenkorra történő *megváltására* vonatkozó ügylet csak a püspök jóváhagyásával

lesz érvényes (c. 1234, 831.). Ha a plébános a megállapított taxát túllépi, visszatérítési kötelezettség terheli (c. 463. 2. §). Visszaeső plébános ellen suspensióval és a hivatalról való elmozdítással is el lehet járni (c. 2408.).

A plébánosnak akkor is joga van a stólához, ha a neki fenntartott funkciókat más lelkész, pl. káplán, vagy szerzetes, illetve az ő engedélyével, vagy megbízása alapján más plébános végezte (c. 463. 3. §). A stóla ugyanis a plébániai *hovátartozandóságnak* a jele. Azért nem a személyi teljesítmény, hanem a plébániai illetékesség az irányadó. A stóla mint *reális* jellegű szolgáltatás a plébános életfenntartásának egyik eszköze és nem pusztán a végzett szolgáltatnak ellenértéke. A végzett funkció csak *alkalom* ennek realizálásához.

Ha a megállapított díjszabáson *felül* adnak, az egészre igénye van a plébánosnak. A rendes taxát meghaladó részt csak akkor tarthatja meg a funkció személyes végzője, ha azt nyilvánvalóan az ő személyére való tekintettel adták. A vélelem vitás esetben mindig a plébános oldalán áll. Még akkor is, ha az ő hanyagsága miatt másnak kellett azt helyette végezni, — a stóla-igény a plébánost illeti meg. De az ilyen hanyag plébánost más eszközökkel kell kötelességére szorítani (c. 2128.).

A méltányosság azonban megkívánja ilyen esetben, hogy a stóla-járandóság részben, vagy egészben a funkciót *ténylegesen* végző lelkészt illesse meg. Egyházmegyei jogszokás is kialakulhat a kódex előírásával ellentétben, amely szerint a stóla azt illeti meg, aki a munkát végzi. Az ilyen jogszokás nyilvánvalóan ésszerű lenne. Ha pedig már ilyen emberemlékezetet meghaladó vagy évszázados jogszokás érvényben lenne, azt a püspök továbbra is megtűrheti (c. 5.).

Ha azonban valahol törvényes stóladíjszabás van hatályban, ott a 463. kánon 1 §-a szerint, vagy törvényes jogszokás révén (c. 27.) a plébánosnak a stólára irányuló jogigénye fennáll.

2. *Egyéb szolgáltatások.* Ide tartoznak az egyházilag megállapított tizedek, amelyek többé-kevésbé már megszűntek. Ahol azonban a partikuláris jog, vagy dicséretes szokás révén még fennáll, továbbra is fenn kell tartani (c. 1502.). A tized elsősorban a plébánost illeti meg, azt azonban a legtöbb országban az egyházi adó vagy párbér pótolja.

3. *Önkéntes adományok.*

A szolgáltatásokhoz tartoznak (praestatio) tágabb értelemben az *önkéntes* adományok is (oblatio). Ezeknek jellemző tulajdonsága a kötelező erő hiánya az adomány módját és mértékét illetően. Ilyenek a requiem, házasság, temetés alkalmával adott, vagy az áldások,

szentelések kapcsán nyújtott adományok, naturáliák. Az önkéntesség még akkor is fennáll, ha az Egyház kér ezen a téren, pl. gyűjtések, perselypénz. Jogi kötelezettség támad akkor, ha az ilyen adomány ígéret, szerződés, vagy egyoldalú akaratnyilvánítás, pl. testamentum, vagy pedig az Egyháznak, vagy a klérusnak különleges szükséghelyzete megkívánja (Summa theol. 2, 2. q. 86. art. 1.).

Ezek az adományok elsősorban a *plébánost* illetik meg, már azért is, mert az őskeresztények ez adományokat a mise alkalmával az istentisztelet és a presbitérium fenntartására szánták (Lk. 10, 7. 1 Kor. 9. 13.).

Van azonban néhány kivétel ezen a téren. Tekintetbe kell venni elsősorban az adományozó *szándékát*. Már ez önmagában másoknak az igényét kizárhatja (c. 1514.). Az adományozó akarata, amely az Egyház szerint szent és követendő törvény, vagy nyilvánvaló, vagy nem. Ha nem nyilvánvaló, egyéb körülményekből állapítható meg. Így pl. amikor meghatározott célra történik adakozás, perselypénz, vagy pedig az adománynak a nagyságából, vagy pedig az adományozónak vagy a gyűjtőnek a személyéből és egyéb körülményekből kell megállapítani.

Ha ugyanis az emberek valamit *Istennek* akarnak szentelni, akkor a pap, illetve plébános az adományt, mint közvetítő az ember és Isten között, maga részére adótnak tekintheti. Az egyházmegyei partikuláris törvény azonban a plébános jogát csökkentheti, vagy egészen meg is szüntetheti a templompénztár, az egyházmegye, vagy más jótékony intézmények javára.

Kit illetnek meg a stóla-adományok és egyéb felajánlások, ha *vicarius* vezeti a plébániát? Általában az a helyzet, hogy a *vicarius oeconomus* minden jog és kötelezettség hordozója, tehát a stólajogok is megilletik. A *substitutus*-nál más a helyzet. Őt a plébános kártalanítja működéséért. Ha azonban a püspök nevezte ki, mivel az elmozdított plébános fellebbezést jelentett be, az ítéletet meg kell várni. Ha a fellebbezést elutasították, akkor a plébános az elmozdítási püspöki ítéletnek jogerőre emelkedésétől számított naptól kezdve elveszti minden jogát a stólahoz és adományokhoz. Ezek kezdettől fogva a *vicarius substitutus*t illetik meg. Ha azonban az illetékes hatóság a fellebbezést elfogadja, akkor igényét fenntartja hivatalbalépésétől számított naptól kezdve.

A *vicarius adjutor* szintén a plébánostól kapja honoráriumát. A stóla a plébánost illeti meg, de megengedett a megállapodás a plébános és a *vicarius* között. A *vicarius curatus* esetében meg kell állapítani, hogy az illetőnek jogában áll alamizsnát kérni és direktre, vagy indirekte a felajánlott adományokat elfogadni és az adakozó szándéka szerint kezelni. Viszont a 415. kánon 3. §-a szerint a káptalannak is

jogában van a templomot gondozni és annak vagyonát kezelni a kegyes alapítványokkal együtt. Különbséget kell tenni tehát a hívek részére és a plébániai templom javára tett adományok között. Az első esetben a vicarius curatus, a második esetben a jogi személy plébános illetékes (pl: szegények, illetve építkezés, templomfestés, stb.).

A *vicaria perpetua* vezetője a plébánossal egy tekintet alá esik, ha a vagyoni jogi önállóságát még az anya-egyházzal (plébánia) szemben nem, vagy csak részben nyerte el.

III. A PLÉBÁNOS KÖTELESSÉGE

A) A plébános általános kötelességei.

1. Első kötelessége hivatalánál fogva a *cura animarum* (c. 451.). Ezen a téren azonban roppant nehéz az egyes hivatali kötelemeket pontosan körülírni. A lelkiismeretesség a fő irányadó és az egyes plébánosoknak egyéni buzgósága. Egyébként a lelkipásztori munka országok, helyek, korok, személyek, eszközök, módszerek, intenzitás és extenzitás szempontjából annyira változatos, hogy azt egyöntetű jogszabályba összefoglalni szinte lehetetlen. Azért a kódex csak az általános elveket rögzíti le:

a) a lelkigondozást a plébánosnak *személyesen* kell végezni. Amit egyénileg el tud végezni, nem hagyhatja *rendszeresen* másra. Nem elégedhet meg tisztán helyettesi és segédlelkészi munkával,

b) a lelkigondozás kiterjed az *összes* plébániai hívőkre, hacsak egyesek törvényesen nincsenek kivéve hatósága alól. Az általános lelkipásztori tevékenység (mise, prédikáció) indirekte azokra is kiterjed, akik nem hívei a plébániának, de ténylegesen ott tartózkodnak.

Nagyon fontos, hogy a plébános egyes személyeket, társadalmi vagy nemzeti csoportokat ne részesítsen előnyben, hanem mindenkinek mindene legyen: személyválogatás nélkül.

2. Főbb feladatai. Kötelessége:

a) naponként az istentisztelet elvégzése;

b) híveinek a szentségek kiszolgáltatása, (c. 467, 731. 92. 750., 751., 2364.) ha jogosan kéri;

c) vásár- és parancsolt ünnepnap (nálunk az eltörölt ünnepeken is) Isten ígéjének hirdetése (c. 1344.);

d) gyermekeknek a katolikus hitben való oktatása, (katechézis c. 1330.);

e) a plébánia területén hit- és erkölcsbe ütköző tanok tilalmazása (c. 469.);

f) a jótékonyságú és kegyes célú intézetek támogatása (c. 469.);

g) főleg a betegek kiáradó szeretettel (*effusa caritate*) való gondozása és a haldoklók szentségekkel való ellátása, (c. 468.) ez alkalommal a betegeket pápai áldásban is részesítheti (c. 468. § 2.);

h) a szegények és nyomorgók atyai gondozása (c. 467. § 1.).

3. A plébánosi önálló és független lelki gondozásnak két korlátja van: az egyik az *exemptio*, a másik a plébánia területén működő különböző önálló lelkészek.

α *Mentesség. Exemptio.*

1° *Felosztás.* Az *exemptio* lehet *personalis* és *reális*. A *személyi exemptio* bizonyos személyeket a felettes hatóság hatalma alól mentesít, kivesz; a *reális exemptio* pedig dologhoz, helyhez kapcsolódik és a személyeket csak addig és ott veszi ki a felettes hatalma alól, ahol és ameddig a jelzett dologgal való kapcsolat fennáll.

Az *exemptio* lehet továbbá teljes, (*totalis*) és részleges (*partialis*). Az első minden plébánosi jogot, beleértve a rezervált jogokat is, elvon a plébános kezéből, pl. szerzetesekre vagy *pia domus*okra vonatkozóan. A részleges exemptionál csak személyi, vagy tárgyi vonatkozásban történik némi kivétel, pl. betegek szentségének kiszolgáltatása kórházakban.

A teljes *exemptio* révén a *pia domus*, mint kegyes intézmény nem lesz plébániává. Az *exemptio* ugyanis pusztán negatívum és nem jogoknak adományozása. Ebbe a *vacuumba* bizonyos pozitívum is behatolt. Ez azonban igen korlátolt és rendszerint a keresztelés és esketési jog ilyenkor is hiányzik. Ha azonban a *pia domus* lelkészének az összes plébánosi rezervált jogokat is átadták, azáltal még a plébániai kötelékből nem szakadna ki és nem alakulna át új plébániává. Mert az ilyen területi elszakítás. éppen úgy, mint a plébániává való erigálás kifejezett püspöki akarattól függ.

2° *A mai jog szerint.*

α Az *exemptio*val kapcsolatban ki kell emelnünk elsősorban a *szemináriumot*. Szemináriumon értünk minden olyan intézményt, amely a papneveléssel foglalkozik (c. 1352.). Ide kell sorozni azokat a konviktusokat, kollégiumokat, amelyek elvileg ugyanezt a célt szolgálják, ha az ott-tartózkodók egy része másfelé terelődik is. A szeminárium alapítása révén *ipso facto* *exempt*. Mint *exemptio realis* kiterjed a szeminárium épületére és mindazokra, akik a szemináriumban vannak: előljárók, tanárok, növendékek, házi személyzet, stb. Ha a szemináriumnak egyik része, pl. lakás célját szolgálja, akkor az *exemptio* nincsen meg. A plébánosi jogok és köteleességek ott a rektort, illetve megbízottját illetik meg a szentségkiszolgáltatás, böjt és ünnepnap alól való felmentés stb. tekintetében. Ki van véve a házasságügy, amely a *parochus loci*t illeti meg. Azonkívül a rektor a növendékeket csak sürgős és fontos esetben gyóntathatja.

A szemináriumon kívül lévő növendékek pl. vakációban, kórházban, mentesek a szemináriumi rektor hatalma alól.

β Az ünnepélyes fogadalmas szerzetestársulatok, azok novitiusai, házaí és templomai is (c. 615.) mentesek minden ügyben a püspöki joghatóság alól, hacsak a törvény ellenkezőjét nem mondja. Ez a mentesítés szükségképp magával hozza a plébániai hatalomtól való mentesítést is, mivel a plébános hatalma a kódex szerint nem más, mint a püspöki hatalomban való részesedés. A kódexben erre vonatkozólag csak utalásokat találhatunk (c. 464. 2. §, 1230. 3. §). Fordítva elképzelhető a helyzet, hogy egyes szerzetestársulatok, amelyek a püspöki joghatóság alatt állnak, a plébános hatalma alól ki vannak véve.

Ez az exemptio vonatkozik az ünnepélyes fogadalmas női szerzetesekre, az ún. apácákra is, akik férfi szerzetesek felügyelete alatt állnak. Egyéb női szerzetek (nővérek) nincsenek mentesítve.

b) A plébános működését az exemption kívül más lelkészek munkaköre is gátolhatja (templomigazgató, jámbor egyesületek lelkészei, katonai lelkészek, kolostor-lelkészek.).

B) A plébános sajátos kötelességei.

Ide tartozik a helybenlakás, a népért való misézés és az anyakönyvek vezetésének kötelessége.

1. Helybenlakási kötelezettség (residentia).

A lelkipásztori kötelesség lelkiismeretes teljesítésének elengedhetetlen feltétele a plébánosnak a plébánia területén való állandó tartózkodása. A residentia lehet *passzív*, vagy materiális, amikor valaki helyben lakik ugyan, de kötelességének nem tesz eleget. *Formális* vagy aktív, amikor a fizikai jelenlét mellett kötelességét is teljesíti.

a) A residentia *jellege*. A helybenlakás a plébánosnak személyes kötelessége, még akkor is, ha helyettese, vagy segédje van. A helyettes ugyanis nem hivatalvezető. Nem egyeztethető össze a residentia kötelesség-szellemével, ha a plébános fizikai jelenléte ellenére a *pastoratio* nehezebb és nagyobb részét segédlelkészekkel végezteti. Éppen ellenkezőleg, a fontosabb munkákat saját magának kell elvégeznie, főleg azokat, amelyeket a 462. kánon előír. A híveknek bármikor rendelkezésére kell állania, anélkül azonban, hogy segéderőit tétlenségre kárhoztatná.

Ha két helybenlakással kapcsolatos hivatalt tölt be valaki, akkor az egyiket abba kell hagynia, vagy pedig felmentést kell kérnie a helybenlakás alól. *Unio minus principalis* esetében (c. 1419.) a plébános a nagyobb helységben tartózkodik. *Unio aequae principalis* esetében a két hely között szabadon választhat.

A plébános helybenlakási kötelezettségét közelebbről is megállapítja a törvény. Nevezetesen temploma közelében a plébánia épületében kell tartózkodnia (c. 465.). Míg a püspöknél elégséges az egyházmegyei tartózkodás, csak bizonyos meghatározott, jelesebb ünnepek alkalmával köteles a székvárosban tartózkodni, addig a plébánosnak *mindig* saját területén kell lennie. Azért szomszéd városban, vagy pedig más közelfekvő helyen sem tartózkodhat állandóan. Az is fontos, hogy magán a plébánián és ne a saját házában, vagy a rokonainál tartózkodjék, vagy más egyházi intézményben. Ha azonban nincs önálló plébániai lak és az egyházközség sem képes ilyet létesíteni, akkor bérelt lakásban is tartózkodhat a plébános, vagy pedig rokonainál.

b) *Mentő ok a residentia alól.*

Indokolt esetben történő távollét, pl. tanulmányok, búcsú, szülők, rokonok látogatása, lelkigyakorlatok tartása és végzése nincsenek ellene a residentiának. Természetesen ezeket az okokat a püspök bírálja fölül. Az engedélyt írásban kell kérni, hogy igazolható legyen. A püspök engedélyt sem feltétlenül, sem hallgatólagosan megadottan tekinteni nem szabad. A püspök azonban nem egészen szabad az engedély megadásában, szükséges a vicarius *substitutus* kirendelése.

A távollétet négy ok indokolhatja:

1° *caritas*; irgalmasságnak a gyakorlása, viták elsimítása, más helyen való kisegítés, lelkigyakorlat, missio-tartás, kórházgondozás stb.

2° *urgens necessitas*; betegség, egészségtelen klíma, üldözés, szabadság, életveszély, a népek odiuma, ha ezáltal a béke előmozdítható stb.

3° *debita oboedientia canonica*; pápával és püspökökkel szembeni köteles engedelmség stb.

4° *evidens utilitas Ecclesiae*; zsinaton, körmeneten való részvétel, egyéb közszolgálat ellátása stb.

Ezeket az okokat az ésszerűség szempontjából a püspök vizsgálja fölül. Hivatalos távollét alatt helyettest kell állítani, akinek joghatósága azonban csak a püspök megerősítése után hatályos (c. 467. § 4.).

Ha azonban a plébános kénytelen helyét *hirtelen* elhagyni (pl. életveszedelem), akkor a fenti formalitások betűszerinti megtartása nem könnyű. Ilyenkor, ha egy *hétnél* tovább tart a távollét, a püspökökkel közölni kell az okot és a plébános által megbízott helyettest is, aki már a püspök tudomás vétele *előtt* teljes jogú helyettes, magának

a jognak alapján (c. 467. § 5.). — Ha egy héten belül visszatér, a jelentés elmaradhat.

c) *Hivatalos szabadság.*

A plébánost évenként két hónap szabadság illeti meg, amelyet folyamatosan vagy megszakításokkal vehet ki.

A partikuláris jog ezen a téren a kódex előírásait módosíthatja. Nálunk pl. négy hétnél több szabadságot nem szoktak adni. Ennek az az oka, hogy a kódex a felső határt jelöli meg, de az alsót nem. De a csökkentéshez is *gravis causa* kell.

d) *A residentia megsértése.*

A 2381. kánon alapján jogtalan távollét esetében minden további intézkedés nélkül a javadalmi jövedelem a távollét arányában elvész. Ehhez a plébánosnak tehát joga nincs. Ha felveszi, köteles azt az ordináriusnak átengedni, aki azt a templomnak, karitatív intézményeknek, vagy pedig a szegényeknek adja. Ítéletre nincsen szükség. Az is lényegtelen jogilag, hogy a püspöknek van-e tudomása a jogtalan távollétról. Ha a püspök nem is tud erről a távollétról, a plébánosnak lelkiismeretben akkor is eleget kell tenni a büntetésnek; azonban önmagát nem köteles elárulni. Az összeget *magánúton* a templompénztárnak kell adni, vagy más jó célra kell fordítani (c. 2332. S. S. C. Toletana. 1920. július 10, AAS. 12, 1920. 361.).

Külső törvénysértés esetében ugyanis a püspöknek is joga van választani a templom, a *locus pius* és a szegények között.

A plébános akkor is kötelezve van a jóvátételre, ha súlyos hibát nem követ el.

A külső törvénysértés esetében ugyanis a 2200. 2. § alapján a dolust, vagyis a szándékosságot vélelmezni kell. Az ellenkezőt a plébános bizonyíthatná.

2. *Missa pro populo* (c. 466.).

a) A plébános köteles vasár- és ünnepnap (az eltörölt ünnepeken is) *egy* szentmisét minden kárpótlás nélkül, tehát hivatali kötelezettségénél fogva *híveiért* felajánlani ugyanolyan feltételek mellett, mint a püspöknél láttuk (c. 466. § 1.).

b) Ha a plébános két vagy több plébániát vezet, ez irányú kötelezettségének *egy* szentmisével is eleget tehet (c. 466. § 2.).

c) Indokolt esetben nyomós okból a püspök megengedheti a miszésnek hétköznapra való áttételét (c. 466. § 3.).

d) A misét a plébánia *templomban* kell bemutatni, csak kivételesen indokolt esetben mondható más templomban. (pl. a plébános szabadságon van.) De ilyenkor helyettese útján a plébánia templomban is elvégeztetheti.

e) E kötelezettség egyszerre *személyi* és *dologi* teher. A plébános személyesen tartozik elvégezni, akadályoztatása esetén köteles annak elvégzéséről saját költségére más pap útján gondoskodni.

A *quasi-parochus*nak évenként csak *tizenegy* esetben kell misét felajánlani híveiért (c. 306.).

3. A plébániai anyakönyvek vezetése (c. 470.).

Plébániai irattár.

a) *Anyakönyvek.*

A plébános, aki *külön hivatalos pecséttel rendelkezik*, mint egyházi anyakönyvvezető, köteles a kereszteltek, bértáltak (jegyesek), házasultak és halottak anyakönyvét pontosan, az előírásoknak megfelelően vezetni.

A kereszteltek anyakönyvébe, a megjegyzések rovatába utólag bevezetendő a bértálás, a házasságkötés, az alszerpapi rend és az ünnepélyes szerzetesi fogadalom is (c. 470. § 2.).

Minden év végén az említett anyakönyvek hitelesített másodpéldányát bekötve megőrzés végett a püspöki levéltárba kell beküldeni (c. 470. § 3.).

Nálunk az egyházi anyakönyvek 1895. okt. 1-ig közokirat jelleggel bírnak állami vonalon is.

Az anyakönyvek hanyag vezetése büntetendő cselekmény (c. 2383.), úgyszintén a *hamisítása* is (c. 2406.).

b) Az anyakönyvek mellett a plébániai *hívekről nyilvántartást* (de statu animarum; kartoték) is kell vezetni, amelybe az egyes családok személyi adatai kerülnek. — Lakásváltoztatáskor kívánatos lenne, ha az új plébános megkapná az előbbiből a vonatkozó adatokat.

c) *Irattár.*

Minden plébánián irattárat kell berendezni, az anyakönyvek, a püspöki hivatalos leiratok és egyéb fontos iratok őrzésére: (c. 470 § 4.) legalább egy zárható tűzmentes szekrény formájában.

A plébános felelős azért, hogy hivatalos egyházi iratok illetéktelen kezekbe ne kerüljenek.

A plébános betegsége vagy halála esetén a szükséges intézkedéseket az esperesnek kell megtenni, aki egyébként hivatalból köteles az anyakönyvek vezetését ellenőrizni és az irattárat időnként felülvizsgálni.

29. §. A PLÉBÁNOSHELYETTESEK (vicarii paroeciales)

(c. 471—8.).

A plébánoshelyetteseket, illetve vikáriusokat két csoportra osztjuk: vannak olyanok, kik *teljes* plébánosi jogkört töltenek be, és vannak olyanok, akik ilyen hatalmat nem gyakorolhatnak.

I. TELJES JOGÚ PLÉBÁNOSHELYETTESEK.

Ide tartozik a vicarius actualis, a vicarius oeconomus, a vicarius adiutor és a vicarius substitutus. E két utóbbi csak abban az esetben, ha a főhatóság a kinevezés kapcsán nem szűkítette meg hatalmát.

1. A *vicarius curatus* v. *perpetuus* v. *actualis* (szerzetes vagy káptalani plébános — c. 471.).

a) Ha valamely plébánia jogi személlyel (káptalan, szerzetesház stb.) teljes jogú (pleno iure) vagyis quoad spiritualia et temporalia incorporatio-s viszonyba kerül, akkor maga a jogi személy lesz a tulajdonképpeni plébános: *parochus habitualis*. Mivel azonban az ilyen jogi személy plébános (káptalan, szerzet) a lelkigondozás egyéni munkáját a dolog természete szerint ellátni nem tudja, (temetés, esketés stb.) ezek végzésére kebeléből rendesen állandó vikáriust prezentál a püspöknek megerősítés végett, aki az összes plébánosi jogokkal felruházva, mint *parochus actualis* látja el a plébánosi teendőket. (Vicarius actualis v. perpetuus.)

b) A vikárius személyét a jogi személy-plébános *nevezi* meg, és mutatja be kánonilag (praesentatio) a püspöknek, aki őt az alkalmasság megállapítása után megerősíti.

c) *Jogi helyzete*. Mindama jogokkal rendelkezik, melyeket az egyetemes jog, az egyházmegyei zsinat és a dicséretes szokás a plébánosnak megad (c. 471. § 4.). Hatalma hivatalhoz kapcsolt helyettesítő rendes hatalom (potestas ordinaria vicaria), mivel nem saját nevében működik.

d) *Elmozdíthatóság*. Ha szerzetesrend tagja, éppúgy elmozdítható, mint a szerzetesplébános (c. 454. § 5., 471. § 3.). Ha nem szerzetes, akkor úgy mozdítható el, mint egyéb plébános, vagyis kánoni közigazgatási eljárással.

2. *Vicarius oeconomus* (plébániavezető — c. 473—3.). Ha a plébánia bármilyen okból megüresedik. (halál, lemondás, elmozdítás stb.) az elárvult egyháznak kánonilag beiktatott plébánossal való azonnali végleges betöltése többnyire lehetetlen, már csak azért is, mert az üres plébániai javadalmat pályázatra ki kell hirdetni. Az átmeneti időben ideiglenes megoldásra van szükség.

a) *A plébánia ideiglenes vezetése*. A plébánia egy pillanatra sem maradhat vezetés nélkül. Noha a halálesetről az esperes azonnal köteles a főpásztort értesíteni, már ez utóbbinak bármilyen intézkedése előtt a plébánia ideiglenes vezetését tüstént köteles átvenni a helyi káplán; ha többen vannak, akkor a rangidős. Ha nincsen káplán, akkor a legközelebbi szomszéd plébános tartozik a plébánia igazgatását átvenni. Minthogy ebből a szempontból több plébánia jöhet számításba, ami jogbizonytalanságra adhat alkalmat, ajánlatos, hogy a püspök előre hatóságilag állapítsa meg, hogy az egyes plébániáknak ilyen esetben melyik a „jogi“ szomszédja. Adott esetben nem a földrajzi közelség, hanem a könnyebb megközelíthetőség az irányadó.

Ha az eddigi plébános szerzetes volt, akkor az elárvult plébánia ideiglenes vezetését a házfőnök veszi át.

Mindaz, aki a jelzett körülmények között a jog erejénél fogva átveszi a plébánia vezetését, tartozik e körülményt azonnal a püspökkel tudatni, de ettől függetlenül a megüresedés pillanatától kezdve jogosult a plébánia vezetésére.

b) *Vicarius oeconomus kinevezése*. A jog szelleme azt kívánja, hogy a megüresedett plébániákat a püspök kánonilag, vagyis beiktatott, állandó jellegű plébánossal töltsse be, hacsak súlyos ok nem gátolja az ilyen végleges megoldást. Ez utóbbi esetben rendes körülmények között a püspök valamelyik káplánt, vagy ha a plébánia betöltése előre láthatólag huzamosabb időt vesz igénybe, más, a plébánia önálló vezetésére alkalmas papot nevez ki vicarius oeconomus-sá, akit plébániavezetőnek is nevezhetünk.

c) *A vicarius oeconomus jogi helyzete*. A plébánoshelyettség valóságos egyházi hivatal (c. 145.), de semmiképp sem javadalom. A plébániát ugyanis a lelkész nem „in titulum“, hanem csak ideiglenesen kapja meg. De a vikáriusnak a javadalomból tisztes megélhetésre lehet igénye, melynek kereteit a partikuláris jog állapítja meg. Nálunk a javadalmi jövedelmeket jogszokás alapján csakúgy élvezi, mint a plébános.

Hatalma helyettesítő rendes hatalom (*potestas ordinaria vicaria*), mivel nem saját nevében igazgatja a plébániát. Általános delegációt adhat házasságkötéseknél.

Mivel a teljes plébánosi munkakört ellátja, teljesen ugyanolyan jogai és kötelességei vannak, mint a beiktatott plébánosnak. (Gyónatási hatalom, házassági assistentia, residentia, applicatio stb.)

d) *A vicarius oeconomus kötelessége.*

A rendes plébánosi kötelességeken kívül köteles

1° tartózkodni minden lényeges újítástól, ami a jövőendő plébánosnak, vagy magának a javadalomnak a jogait csorbítaná (stólák leszállítása, hosszabb időre szerződéses kötelességvállalás, jogokról lemondás stb.). Tudatában kell lennie annak, hogy ő csak *ideiglenes* plébániavezető. (*Sede vacante nihil innovetur!*)

2° távozása, áthelyezése vagy felmentése esetén köteles az irattár kulcsát és a plébániai ügyeket, valamint javakat az esperes vagy más kirendelt hatósági személy jelenlétében leltár ellenében átadni. és a plébánia eddigi ügyeiről beszámolni. Az átadási jegyzőkönyveket, melyek a jövedelemnek arányos elosztását is tartalmazzák. az *egyházi hatóság hagyja jóvá.*

A vicarius oeconomus a püspök belátása szerint (*ad nutum*) elmozdítható.

3° Nálunk az ideiglenes plébánoshelyettest régen adminisztrátornak szokták nevezni. Tekintettel azonban arra, hogy vicarius oeconomust csak *jogilag megüresedett* plébánia vezetésével lehet megbízni, a más kényszerű ok miatt nem jogilag, hanem csak *tényleg* üres plébánia ideiglenes vezetőjét nevezhetnek adminisztrátornak, vagy plébánoshelyettesnek, míg az előbbi neve nem plébánoshelyettes, hanem plébániavezető lesz. Ott lehet ugyanis plébánoshelyettesről szó, ahol *van* plébános, üres plébániánál azonban nincsen.

3. *Vicarius substitutus (plébánoshelyettes — c. 474.).*

a) *Kirendelés.* A plébános kétféle módon lehet távoli plébániájától:

1° *Fizikai távollét.* Ha a plébános hosszabb ideig (egy héten túl) akár engedéllyel van távol plébániájától, (pl. szabadságon) akár engedély nélkül súlyos okból kénytelen hirtelen eltávozni, a plébánia ideiglenes vezetésére helyettest, ún. vicarius substitutum kell kirendelni.

Az előző esetben, vagyis *engedéllyel* történt előre bejelentett távozás esetén a plébános az általa választott helyettes nevét közli a püspökkel. A helyettes csak megerősítés *után* veszi át a plébánia igazgatását. Enélkül nem rendelkezik az általános jogokkal, csak egyes esetekre kaphatna felhatalmazást a plébánostól (c. 465. § 4.).

Váratlanul, az *urgens necessitas* esetében a plébános által kijelölt helyettes azonnal érvényesen és megengedetten veszi át a plébánia igazgatását mindaddig, míg az ordinarius, akit a távozásról és a helyettes állításáról értesíteni kell, másképp nem intézkedik (megerősítés, elmozdítás c. 465. § 5.).

2° *Morális, jogi távollét.* Ha a plébánost jogerős ítélettel plébániájától megfosztották, de az ítélet ellen a Szentszékhez fellebbezik, (c. 474., 1923. § 2.) az ítélet nem hajtható végre. A recursus elintézéséig a plébánia ideiglenes vezetését ekkor is helyettesre kell bízni, mert fizikailag jelen van ugyan a plébános, de nem jogilag, mivel nem működhet.

b) *A vicarius substitutus jogi helyzete.* A plébános által kijelölt, vagy a püspök által kinevezett vagy megerősített vicarius substitutus, az összes plébánosi jogokkal és köteleességekkel rendelkezik (c. 474.).

Hatalma potestas ordinaria vicaria, azért ezt részben vagy egészben másra ruházhatja (c. 199.). A főpásztor azonban a kinevezés, vagy megerősítés alkalmával, illetve a plébános a kijelölés kapcsán bizonyos jogokat fenntarthat magának.

A vikárius tisztas ellátásáról rendszerint a plébános gondoskodik, az 1923. kánon 2. §-ának az esetében pedig a püspök.

c) *Elmozdítás.* Hivatala megszűnik a plébános visszatérésekor, ha az átveszi a plébánia igazgatását, vagy ha a püspök belátása szerint a megbízást visszavonja.

d) *Egy hétnél kevesebb távollét.* Ha a plébános egy hétnél kevesebb időre, vagy éppen egy hétre, vagy bizonytalan időre távozik el, nincsen szükség hivatalos helyettes kirendelésére. Ilyenkor a plébános a káplánt, vagy a szomszéd plébánost kéri fel a kisegítésre, akire a szükséges hatalmat átruházza (potestas delegata), hacsak az egyes egyházmegyei zsinatok másképp nem intézkednek.

4. *Vicarius adiutor* (c. 475.).

a) *Kirendelése.* Azt a plébánost, aki hivatalát előrehaladott kora, súlyos betegsége vagy egyéb nyomós ok miatt részben vagy egészben tartósan megfelelő módon egyedül ellátni nem képes, megbízatása alól fel lehetne menteni, de ez csak növelné fájdalmát. Régi elv: „*afflictio afflictio non est augenda*“.

Ilyenkor a főpásztor rendszerint az illetékes plébánossal való megbeszélés után, de az illető akarata ellenére is *személyi segítséget* (vicarius adiutor) ad melléje. ellenkező esetben ugyanis a hívek látnák kárát a dezolált plébánia-vezetésnek: márpedig a lelkek üdve előbbrevaló minden egyéni sértődöttségnél: *salus animarum superrema lex esto*.

Ha a plébános ellenszegülne a személyi segítség kirendelésének, vagy működését szándékosan akadályozná, okot szolgáltatna a kánoni elmozdításra (c. 475. § 4.).

A szerzetesplébánosnál a segítség kirendelése a házfőnök prezentálása alapján történik.

b) *Jogi helyzete.* Ha a megbízatása az *egész* plébániai ügykör ellátására vonatkozik, akkor az összes plébánosi jogokkal és köteleységekkel rendelkezik, kivéve a hívekért való misézést (*pro populo*), mely továbbra is a plébános kötelessége marad. Ha képtelen annak elmondására, saját költségén mással tartozik azt elvégeztetni.

Ha ellenben megbízatása részleges (*in spiritualibus*, vagy csak *in temporalibus*), akkor annak terjedelmét a hatósági kinevezési iratból kell megállapítani.

Ha a plébános cselekvőképes (*sui compos*), akkor a segítségnek az ő felügyelete mellett kell a munkáját végeznie a főpásztor utasításai szerint.

Ha a hívek lelkigondozásáról a vikárius kinevezésével sem lehet kellőképpen gondoskodni, akkor a munkaképtelen plébános elmozdításával kell a kérdést megoldani (c. 2147.).

c) *Elmozdítás.*

A főpásztor a vicarius adiutor illő ellátásáról rendszerint a plébániai javadalom terhére, vagy egyéb módon gondoskodik. (c. 475. § 1.). — Belátása szerint elmozdíthatja.

II. NEM TELJES JOGŰ PLÉBÁNOSHELYETTES

(*vic. cooperator*) (c. 476.)

Ide tartozik a segédlelkész (káplán) is.

1. *A kirendelés oka, meghatározás.* Ha a plébános területének nagy kiterjedése vagy más ok (filiák, sok munka) miatt a főpásztor ítélete szerint a lelkipásztori munkát kellőképpen ellátni nem tudja, egy vagy több segédlelkészt kell mellé adni.

Míg a vicarius adiutort közvetlenül a beteg plébános *személye* mellé küldi a püspök, addig a káplán kirendelése inkább *magának* a plébániának szól, úgy, hogy gyakran állandó jellegű, ún. kápláni állásról beszélhetünk.

A káplán kirendelése történhetik az egész plébánia területére, vagy pedig annak csak meghatározott részére. Ez utóbbi esetben *kihelyezett* (*expositus*) vagy *helyi* káplánról van szó.

2. *A kirendelés módja.* A káplán felfogadása hajdan a plébános joga volt. A most érvényes jog szerint a káplán-kinevezés joga a me-

gyéspüspököt illeti meg. Tekintettel azonban arra, hogy a munkatárs személye a plébános részére sem lehet közömbös, a püspök a jog előírása szerint (c. 476. § 3.) a kinevezendő káplán személyére nézve az illető plébánost köteles meghallgatni, de nem tartozik annak véleményét elfogadni és figyelembe venni. A meghallgatás kötelezettsége azonban érvényességi kelléknek látszik (c. 105.). Nálunk azonban és Németországban is ősi szokás alapján a püspökök a káplán kinevezése előtt nem kérik ki a plébános véleményét. Ez a gyakorlat az 5. kánon alapján továbbra is fenntarthatónak látszik, jóllehet a Zsinati Kongregáció 1920. febr. 15-én kelt válaszában a zágrábi ordináriusnak a jelzett kánonra való hivatkozását nem tartotta elfogadhatónak (AAS 13 [1921] 43.).

A szerzetes káplánokat a kolostor bemutatása alapján (*praesentatio*) a püspök nevezi ki (c. 476. § 5.).

3. A káplán jogi helyzete.

a) *A káplán jogai és kötelességei.* A káplán hivatalánál fogva nem rendelkezik a plébános jogaival, azért hivatala nem szorosan vett egyházi hivatal (*officium*), hanem inkább munkakör-ellátás (*munus*). Így nincs joga ezen az alapon a házasságkötésnél közreműködni (CP: 1942. jan. 31. — AAS 34, [1942] 50.). Az esketési meghatalmazást vagy egyes esetekre kapja, vagy az összes előforduló esetre, vagy a főpásztortól, vagy a plébánostól. Ezt az általános felhatalmazást a káplán egyes esetekben másoknak tovább delegálhatja.

A káplán *köteles* a plébános utasításai szerint eljárni, kivéve a gyóntatási hatalmat, melyet közvetlenül a püspöktől kapott.

Általában a plébánost *minden* munkakörében kisegíteni tartozik, kivéve a *missa pro populo* végzését.

Kötelezve van a helybenlakásra és a plébánossal való *rita communisra* (c. 476. § 3.).

Tartozik a plébánosnak engedelmeskedni; a szolgálati síkon teljesen függő viszonyban van a plébánossal. A káplán részletes jogait és kötelességeit az egyházmegyei statutumok, a kötelező püspöki leirat és a plébános meghagyása állapítja meg.

b) *A plébános kötelessége a káplánnal szemben.*

Mint hogy a káplán nem magánjogi, hanem közszolgálati viszonyban van a plébánossal, amelybe a főpásztor intézkedése révén jutott, a plébánosnak is vannak kötelmei a káplánnal szemben.

A plébános tartozik a káplánt *atyailag* oktatni és a lelkipásztorkodás módszereibe tapintattal bevezetni.

Köteles hivatali működésére gondosan *felügyelni*, tisztességes ellátásáról gondoskodni és magaviseletéről évenként a főpásztornak lelkiismeretes jelentést tenni (c. 476. § 2.).

III. A PLÉBÁNOSHELYETTESEK VISSZAHÍVÁSA (c. 477.).

Kivéve a vicarius actualist, aki teljes plébánosi jogkörrel bír, a többi vikáriust a püspök, vagy káptalani helynök belátása szerint elmozdíthatja. A szerzetes vikáriust mind a főpásztor, mind a szerzetes előljáró visszahívhatja a másik tényező értesítése mellett (c. 454. § 5.).

A javadalmas vikáriusokat csak kánoni eljárással lehet helyükről elmozdítani (c. 2147.).

30. §. A TEMPLOMIGAZGATÓ (c. 479—486.)

(rector ecclesiae.).

I. KINEVEZÉSE (c. 479.), ELMOZDÍTÁSA (c. 486.).

A templomigazgató olyan templomnak vagy nyilvános kápolnának a vezetője, amely sem nem plébániai, sem nem káptalani, de nem is szerzetes templom. A lényeg tehát az, hogy a plébánia területén önálló temploma vagy mindenki által hozzáférhető kápolnája legyen (oratorium publicum, c. 1191. § 1.). Ilyen pl. kórházi kápolna, kegytemplom, intézeti kápolna stb., amelyeket a plébániai főtemplommal szemben melléktemplomoknak is nevezhetünk.

1. Kinevezése:

A templomigazgatót a püspök *szabadon* nevezi ki. Esetleges kánoni bemutatás vagy választás esetén a megerősítés joga tartozik a püspökhöz (c. 480 § 1.). Ha a templom valamely exempt szerzethez tartozik, a szerzetes elöljáró által kinevezett templomigazgatót a helyi főpásztornak kell megerősíteni (c. 480. § 2.).

Ha a templom papnevelő intézettel (szeminárium) vagy más egyházi vezetés alatt álló intézettel kapcsolatos, a papnevelő, illetve egyéb intézet igazgatója egyúttal a templomnak is igazgatója, hacsak a főpásztor másként nem intézkedik (c. 480. § 3.).

2. Elmozdítása (c. 486.).

A templomigazgatót, még ha kánoni bemutatás vagy választás útján nyerte is el hivatalát, a főpásztor bármely jogos okból *belátása* szerint elmozdíthatja. Ha a templomigazgató szerzetes, akkor a 454. kánon 5. §-a előírásai szerint mind a főpásztor, mind a szerzetes elöljáró elmozdíthatja a másik értesítése után.

II. A TEMPLOMIGAZGATÓ JOGI HELYZETE

Az önálló templom vezető lelkésze, illetve igazgatója nem plébános, mivel nincsen külön hatósági területe, sem külön hívőszerege (c. 216.). De nem is a területi plébános káplánja, akivel szabadon rendelkezik. Valamiképpen a kettő között foglal helyet. A templomigazgató, a plébánossal szemben, akinek a kódexben fenntartott (c. 462.) jogai érintetlenül maradnak, bizonyos önállósággal bír.

1. A templomigazgató sajátos jogai (c. 484.).

Mint hogy a templomnak szinte kizárólagos ura és felelős vezetője,

a) legalább vélelmezett engedélye nélkül (*praesumpta licentia*) senkinek sem (még a plébánosnak sem) szabad templomában misézni, szentségeket kiszolgáltatni, vagy más egyházi funkciót végezni (c. 484. § 1.),

b) ő a templomvagyon és alapítványok kezelője (c. 1182.),

c) a templomnál szolgálatot teljesítő alkalmazottakat (kántor, sekrestyés, stb.) a helyi egyházmegyei szabályok figyelembevételével ő nevezi ki és bocsátja el (c. 1185.),

d) ő áldja meg a szent edényeket (c. 1304.) és az execrált templomot.

2. A templomigazgató kötelességei (c. 485.). Feladata:

a) az istentiszteletek gondos végzése és az azokra való éber felügyelet,

b) a kegyes alapítványi kötelességek lelkiismeretes teljesítése,

c) a szent edények és egyházi épületek karbantartása, stb.,

d) mindent kerülni tartozik, ami a hely szentségével és az Isten háza iránti köteles tisztelettel nem egyeztethető össze (c. 485.).

III. A PLÉBÁNOS ÉS A TEMPLOMIGAZGATÓ VISZONYA

a) A plébánosnak jogában áll a *viaticumot* a beteghez vinni (c. 483.) a melléktemplomból.

b) A templomigazgató a vasárnapi és ünnepi nyilvános istentiszteleti rend megállapításánál a plébániai istentiszteleti rendre figyelemmel lenni köteles, nehogy megzavarja azt, és a híveket a főisten-

tiszteletről elvonja. Az egyes konkrét esetekben felmerülő vitákban a főpásztor utasításához kell alkalmazkodni (c. 482.).

c) Ha a plébániatemplom nehezen közelíthető meg, a főpásztor büntetés terhe mellett is előírhatja, hogy valamely közelfekvő templom igazgatója meghatározott időben a hívek részére *istentiszteletet* végezzen, a kötelező ünnepeket és bőjti napokat kihirdesse, szentbeszédet és templomi katechézist tartson.

Egyébként a plébános és templomigazgató közelebbi viszonyát az egyes egyházmegyei rendelkezések szabják meg.

II. RÉSZ

KOLLEKTÍV EGYHÁZKORMÁNYZÁS: A ZSINATOK

31. §. A ZSINATOK KIALAKULÁSA (concilium, Synodus).

1. *Kialakulás.* Ámbár a pápa a hatalom teljességével rendelkezik, még sincs olyan demokratikus hatalom, amely annyiszor kérné ki mások tanácsát, mint a pápa. Tanácsot kértek régen a pápák a római egyházba inkardinált presbiterektől, majd ezeknek utódaitól: a bíborosoktól, a világ püspökeitől, így a magyaroktól is, és elsősorban a magyar primástól. Az egyházi törvénykönyv jogforrásai között 39 olyan pápai törvény van, amely magyar püspökök befolyása alatt jött létre. Ebből 9 az esztergomi érsekre esik.

Később a tanácskérés intézményes formában történik meg a *zsinatokon*.

Amikor Nagy Konstantin idején a kereszténység szabad vallásgyakorlatot nyert és kebelében hitszakadások és fegyelmi lazulások ütötték fel a fejüket, sokszor összejöttek a püspökök, hogy a hit és fegyelem dolgában üdvös rendelkezéseket tegyenek. Az üldözések megszűnte után jóideig szinte rendes egyházkormányzati szervek voltak a zsinatok. Nemcsak az egyházi törvényhozás, hanem a bírászkodás és igazgatás terén is nagyon fontos tevékenységet fejtettek ki.

2. *Feladatkör.*

A zsinatok az állandó egyházkormányzati szervektől abban különböznek, hogy csak *időlegesen* működnek. Tehát az egyházi hatalomnak a rendes hivatali szervezet kiegészítésére szolgáló, vagyis *rendkívüli* közegei. Kollegiális berendezésük folytán lehetővé teszik az érett megfontolást és a bölcs határozatot. Manapság távolról sincs az a befolyásuk, mint amilyen az ó- és középkorban volt.

3. *Felosztás.*

A zsinat lehet:

- a) egyetemes (concilium oecumenicum, generale),
- b) plenáris (concilium plenare),
- c) tartományi (concilium provinciale) és
- d) egyházmegyei (synodus diocesana) zsinat.

A három elsőt az egyházi törvénykönyv concilium, míg az egyházmegyei zsinatot *synodus* szóval jelöli meg. Ez a terminologia kifejezésre juttatja, hogy az egyetemes, plenáris és tartományi zsinat döntő jogkörrel bír, míg az egyházmegyei zsinat merőben a püspök tanácsadó közegéül szolgál.

32. §. AZ EGYETEMES ZSINAT (c. 222—229.).

I. FOGALOM (c. 222., 227., 229.).

I. Az egyetemes zsinat (concilium oecumenicum) az összegyház, vagyis a földkerekség püspökeinek és szavazati joggal felruházott többi prelátusainak egyházi ügyekben való tanácskozás és határozathozatal céljából a pápa által összehívott és az ő, vagy megbízottjai elnöklete alatt tartott összejövele. A pápát mint a zsinat fejét a következő jogok illetik meg:

1. *Összehívási jog* (c. 222. § 1.). A zsinat összehívása kizárólag a pápa joga (c. 222.). A püspökök pápa nélkül „corpus sine capite” lennének.

2. *Az elnöklés joga*. Az egyetemes zsinaton a pápa elnököl vagy személyesen vagy a megbízottja útján. Ő állapítja meg a napirendet és a tárgyalás menetét. Ő jogosult a zsinatot áthelyezni, elnapolni vagy berekeszteni. Ha a pápa a zsinat tartama alatt halna meg, a zsinat működése ipso iure mindaddig szünetel, míg folytatását az új pápa el nem rendeli (c. 229.).

3. *Megerősítés és kihirdetés joga* (c. 222. § 2., 227.). A zsinat határozatai kötelező erőt csak a pápa által történt megerősítéssel (antecedenter, concomitanter, subsequenter) és kihirdetéssel nyernek (c. 227.).

Az egyetemes zsinat határozatai vagy a hit és erkölcsre, vagy pedig az egyházi fegyelemre vonatkoznak. A hitigazságokra vonatkozó döntések, melyek változtathatatlanok és az egész katolikus Egyházra nézve kötelező erővel bírnak minden keresztényt, akinek *bármiképp* tudomására jutnak, minden kihirdetés nélkül is lelkiismeretben köteleznek. Az egyházfegyelmiiek viszont csak kellő kihirdetés után lépnek életbe és időnként változnak.

II. AZ EGYETEMES ZSINAT TAGJAI (c. 223.).

1. Határozati joggal jelennek meg a zsinaton.

a) mint *rendes* tagok:

1° a bíborosok, még ha nem püspökök is,

2° a patriarchák, primások, érsekek, megyéspüspökök,

3° a független (nullius) apátok és prelátusok,

4° a primás apát, a rendi kongregációk apátjai, az exempt papi szerzetesrendek ált. rendfőnökei.

Mindezek kötelesek is az egyetemes zsinaton megjelenni.

b) Mint *rendkívüli tagok* meghívhatók a címzetes püspökök is, s ha megjelennek, rendes szavazati joggal bírnak, hacsak a meghívás alkalmával nem történt megszorítás. Meghívhatók más szerzetes ált. rendfőnökök is.

2. *Tanácskozási joggal* meghívhatók a hittudósok és egyházjogászok (c. 223.). Feladatuk a szakértői vélemények elkészítése.

III. JOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK (c. 224—226.).

1. *Résztvételi jog.* A meghívottak tartoznak személyesen megjelenni. Ha a megjelenésben az arra kötelezettek törvényesen akadályozva lennének, tartoznak helyettest (procurator) küldeni és távollétüket kimenteni (c. 224. § 2.). A prokuratornak nincs külön szavazati joga, csupán a nyilvános üléseken vehet részt, de szavazati jog nélkül, azonban joga van a határozatokat aláírni (c. 224 § 2.) a zsinat végén.

Nem szükséges azonban a zsinat egyetemességéhez, hogy a meghívottak mind megjelenjenek. Egyrészt ez lehetetlen, másrészt egyes személyek önkényes szeszélye bármikor megghiúsíthatná az egyetemes zsinatok tartását. A megjelenő püspökök száma tehát nem döntő jelentőségű. Annyian legyenek, hogy az összegyházat méltóan képviseljék. Az obstrukció megakadályozása végett a megjelenésre kötelezettek a zsinatot ennek szabályos befejezése előtt csakis az elnök engedélyével hagyhatják el (c. 225.).

2. *Tanácskozási rend* (c. 226.). Az egyetemes zsinat tanácskozási rendjét és tárgysorozatát a pápa állapítja meg (c. 222. § 2.), de úgy, hogy az általa megállapítottakon kívül a zsinati atyák, az elnök hozzájárulásával, tanácskozásra más tárgyakat is kitűzhetnek (c. 226.).

3. *Határozathozatal* (c. 224. § 2.). A szavazás „placet” és „non placet” szavakkal fejenként nyilvánosan történik.

A határozatok érvényéhez az érvényes szavazatok *abszolút* több-

sege szükséges, mely a pápát nem köti (c. 101. § 1.). Minden zsinati atya csak egy szavazattal rendelkezik, még akkor is, ha mellesleg másik rendes tagot is helyettesít. A szavazás tehát személyi jog.

IV. A ZSINAT HATALMA (c. 228.).

A zsinatot az egész Egyház felett a legfőbb szuverén hatalom illeti meg (c. 228. § 1.). A hitet és erkölcsöt érintő határozatai csatatkozhatatlanok (c. 1323.). Tehát az Egyháznak két legfőbb, szuverén és csatatkozhatatlan orgánuma van, ti. a pápa és az egyetemes zsinat. Azonban az utóbbi nem áll felette a pápának mint ezt az episkopális irányzatok és a gallikanizmus s febronianizmus hívei hirdették. A pápa a zsinaton a többi püspökkel együtt *nem* mint *primus inter pares* van jelen, hanem primátusi hivatala folytán *egyedül* is gyakorolhatja mindazokat a jogokat, amelyek az egyetemes zsinatot megilletik. Akarata nélkül zsinati határozat érvényesen nem hozható.

A pápától a zsinathoz való fellebbezést súlyos büntetéssel fenyíti a jog (c. 228., 2332.).

A zsinat a pápát nem utasíthatja, őt méltóságából le nem teheti és *sede vacante* a pápai főhatalmat nem gyakorolhatja.

33. §. A PLENÁRIS ÉS TARTOMÁNYI ZSINAT (c. 281—292.).

I. EREDETE

A pápákhoz hasonlóan időnként az egyházmegyék fejei is hívtak össze zsinatot: ezek a nemzeti, plenáris, tartományi és egyházmegyei zsinatok.

1. Régen e partikuláris zsinatok hit- és erkölcsi igazságokkal is foglalkoztak, újabban már csak egyházkormányzati és fegyelmi ügyeket tárgyalhatnak és partikuláris természetüknél fogva ugyancsak partikuláris törvényeket hozhatnak. De ilyen partikuláris üdvös határozataik a múltban nem egyszer egyetemes törvénné váltak, amikor az egyetemes törvényhozásra jogosult pápa vagy egyetemes zsinat, illetve egyetemes jogszokás a pápa hozzájárulásával egyetemes törvény rangjára emelte őket.

2. Régen rendes kormányzati fórumok voltak. A 325. évi nicaei zsinat (c. 5.) a tartományi zsinatok évente kétszeri összehívását rendelte el. A IV. lateráni zsinat (1215) évente egyszer, a tridenti zsinat pedig csak minden harmadik évben írja elő. A XIX. sz. második felében gyakrabban tartanak tartományi zsinatokat, melyek nevezetes határozatokat hoztak. Az újabb időben azonban e zsinatokat nálunk a püspöki konferenciák helyettesítik.

3. A III. és IV. sz.-tól kezdve *nemzeti* zsinatokkal is találkozunk, különösen Afrikában, Spanyolországban, Galliában s Britanniában. Összehívásukat többnyire a fejedelmek szorgalmazták. Minthogy az episcopalisták (a gallikanizmus és febronianizmus hívei) a nemzeti egyházak alapítása érdekében a nemzeti zsinatokat állandósítani és legfőbb egyházi hatósággá tenni törekedtek, az Apostoli Szék e törekvéssel szembeszállt s a nemzeti zsinatokat újabb időben nem engedélyezte. A kódex a nemzeti zsinatokról nem is szól, hanem csakis a plenáris zsinatokat említi s ezeknek összehívásához is az Apostoli Szék engedélyét kívánja meg.

II. A PLENÁRIS ZSINAT (c. 281., 282.).

1. Fogalma és összehívása (c. 281.).

A plenáris zsinat több egyháztartomány ordinariusainak az illető terület egyházi ügyeiben való tanácskozás és határozathozatal céljából pápai engedéllyel egybegyűlt értekezlete. Mivel több tartomány fölött nincs senkinek közvetlen joghatósága, ezért e zsinatot csakis a

pápa megbízottja (legatus) hívhatja össze.¹ Ő, illetve követe (rendesen bíboros) elnököl (c. 281.) és a zsinat ügyrendjét is ő állapítja meg (c. 288.).

Missziós területen, amelyek egyháztartományokra nem oszlanak, hasonló gyűlések tarthatók, reájuk a plenáris zsinatokra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni (c. 304. § 2.).

A mai jog semmiféle rendelkezést nem tartalmaz, hogy ilyen zsinatot *mikor* kell összehívni.

2. Részvételi jog (c. 282.).

a) Rendes tagok határozati joggal:

1° az apostoli legátus,

a metropoliták és érsekek,

3° és a megyéspüspökök, akik maguk helyett koadjutorukat avagy segédpüspököket is elküldhetik,

4° továbbá az egyházmegyék apostoli adminisztrátorai,

5° a (nullius) apátok és prelátusok,

6° az apostoli vikáriusok és prefektusok,

7° a káptalani helynökök (c. 282. § 1.).

b) Rendkívüli tagok.

Az illető terület címzetes püspökei is meghívhatók. Ilyenkor szavazati joguk van, hacsak az összehívási dekrétumban más nem szerepel (c. 282. § 2.). Tehát a pápai legátus, ki a zsinatot összehívja, állapítja meg, hogy a címzetes püspökök tanácsadó, vagy határozó szavazati joggal vegyenek-e részt a plenáris zsinaton.

c) Tanácskozási jog.

Emellett még más világi és szerzetes pap is meghívható, azonban csakis tanácskozási és nem szavazati joggal (c. 282. §).

3. Hatalma.

Míg a pápát és a zsinatot az egész egyetemes Egyházra vonatkozóan megilleti a törvényhozás joga, addig a plenáris zsinatnak csak *partikuláris* törvényhozó hatalma van. Több egyháztartományt magában foglaló területre hozhat törvényeket.

A plenáris zsinatok egyik kategóriája gyanánt tekinthetők a nemzeti zsinatok, ha egy ország *valamennyi* érseki tartományát magukban foglalják.

III. A TARTOMÁNYI ZSINAT (c. 283—286.).

1. Fogalma, összehívása.

A tartományi zsinat (concilium provincialia) egy egyháztartomány püspökeinek (ordinarius) az illető tartomány egyházi ügyeiben való

¹ Kivéve a magyar prímást. Vö. 82. l.

tanácskozás és határozathozatal végett az érsek által egybehívott értekezlete.

Legalább minden *huszadik* évben kell összehívni ilyen zsinatot (c. 283.). A missziós területeken hasonló gyűlések tartandók, de az időköz iránt a mai jog nem rendelkezik (c. 304. § 2.).

A zsinatot a metropolita hívja össze s azon elnököl. Az érsek akadályoztatása esetén, avagy ha a metropolitai szék üresedésben van, a rangidős szuffragán püspök (c. 284.). A zsinatot a tartomány területén rendszerint a metropolitai székesegyházban szokták tartani.

A szavazati joggal bíró zsinati tagok azonban — a metropolitával, vagy helyettesével egyetértően — máshol való tartását is kimondhatják (c. 284. n. 1.).

Az exempt püspökök, független nullius apátok s prelátusok és a szuffragán nélküli érsekek — az Apostoli Szék hozzájárulásával — egyszersmindenkorra valamely szomszéd tartomány érsekének zsinatán tartoznak részt venni s annak határozatát megtartani kötelesek (c. 284., 281.).

2. Részvételi jog.

a) Rendes tagok.

A tartományi zsinatnak döntő szavazati joggal megjelenésre jogosított és kötelezett tagjai:

1° a metropolita, a megyéspüspökök, akik koadjutorukat vagy segédpüspököket küldhetik helyettesük gyanánt,

2° továbbá a püspökségek apostoli adminisztrátorai,

3° a független nullius apátok és praelátusok,

4° az apostoli vikariusok és prefektusok, és

5° a káptalani helynökök (c. 286. § 2.),

6° ezeken kívül az egyháztartomány megannyi székeskáptalanja és egyházmegyei konzultorai is testületileg két-két képviselőt küldenek, akik szavazati joggal bírnak (c. 286. § 3.).

b) Rendkívüli tagok.

Az egyháztartománybeli *címzetes püspököket* a zsinat elnöke a szavazatra jogosult tagok többségének hozzájárulásával meghívhatja s ekkor szavazati joguk van, hacsak az összehívó dekrétum kifejezetten mást nem rendel (c. 286. § 2., 8.).

c) Tanácskozási jog.

Az exempt papi szerzetesrendek és szerzeteskongregációk legfőbb előljárói, kiknek a tartomány területén van a székhelyük, szintén meghívandók és kötelesek megjelenni, de ezek éppúgy, mint az összes többi világi és szerzetes papok is, akiket netán meghívtak, csak tanácskozási joggal bírnak (c. 285. § 4.).

IV. ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEK

Mind a plenáris, mind a tartományi zsinatra nézve érvényesek a következő rendelkezések:

1. *Részvételi kötelesség* (c. 287., 289.). A plenáris és tartományi zsinatnak szavazati joggal bíró tagjai, ha a zsinaton való személyes megjelenésben gátolva vannak, maguk helyett képviselőt küldhetnek, akiknek, ha a zsinati atyák közül valók is, nincsen több szavazatuk. Ha nem zsinati atya a képviselő (procurator), csak *tanácskozó* szavazati joga van (c. 287. 1, 2.).

A megjelenni tartozó tagok közül a plenáris és tartományi zsinatot annak befejezése előtt az elnök, illetve zsinati atyák jogos okból adott engedélye nélkül senki el nem hagyhatja (c. 289.) az esetleges obstructio meggátlása végett.

2. *A zsinati tárgyalás* (c. 288.).

Az ügyrend megállapítása, a zsinat megnyitása, áthelyezése, elnapolása, berekesztése az elnök joga. A plenáris zsinaton elnöklő legátus e tekintetben a zsinati atyák hozzájárulását nem tartozik kikérni, de a tartományi zsinat elnöke köteles (c. 288.).

3. *A tárgyalás anyaga* (c. 290.).

Mind a plenáris, mind a tartományi zsinat tanácskozásainak és határozatainak tárgyául olyan kérdéseket válasszon, amelyek az illető területen a hit és erkölcsi élet előmozdítása, visszaélések megszüntetése, a viszálykodások elhárítása és az egyházi fegyelem egysége érdekében célszerűnek látszanak. (c. 290. § 1.).

4. *A határozatok felülvizsgálása.*

A plenáris és tartományi zsinatok határozatait, a Zsinati Kongregáció, illetve Hitterjesztés Kongregáció elé kell terjeszteni, amely azokat felülvizsgálja, de a határozatok jogerejéhez formális jóváhagyás nem szükséges (c. 291. § 1., 305. § 2.).

Ha a Kongregáció az *átvizsgálás* (recognitio) után nem talál az általános joggal ellenkező határozatokat, akkor minden megjegyzés nélkül visszaküldi az érsekhez. Ha kifogásolni valót talál, ezt is közli, s csak annak kiigazítása után *hirdethetők* ki a zsinati végzések. Tehat nem pozitív jóváhagyásról van szó, hanem tisztán *negatív* jellegű esetleges hibákat kiigazító felsőbb döntésről. Éppen ebből következik, hogy ezzel a ténnyel a zsinati határozatok nem válnak egyetemes egyházi törvényekké.

5. Kötelező erő.

A zsinati atyák határozzák meg a határozatok kihirdetésének módját, valamint az érvénybelépés határidejét is (c. 291. § n. 1.). Az egyes helyi ordináriusok a zsinati határozatok alól csak egyes esetekre és igazságos okból adhatnak felmentést (c. 291. § 2.).

A partikuláris zsinatok csakis *praeter* és *secundum ius commune* létesíthetnek jogszabályokat, de *contra ius commune* nem alkothatnak ilyeneket.

V. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK (c. 292.)

1. A konferencia célja.

a) A tartományi zsinatokon kívül az egyes tartományok püspökeinek legalább minden ötödik évben püspöki értekezletekre (*conferentiae*) kell összejönniük, amelyeknek azonban törvényhozási joga nincsen. Ezeket az érsek vagy a rangidős szuffragán püspök hívja össze. Az értekezleteket a metropolitának vagy a tartomány valamely püspökének székhelyén kell tartani.

Feladatuk a vallás ügyének előmozdítása és a tartományi zsinat előkészítése.

Amennyiben idevonatkozóan egyes vidékek számára az Apostoli Szék különleges rendelkezéseket tett, ezek továbbra is érvényben maradnak (c. 292. § 1.).

b) A püspöki értekezletekre meghívandók a tartomány összes helyi főpásztorai (c. 198.) vagyis ordináriusai s azok az exempt püspökök, független (*nullius*) apátok s prelátusok és szuffragán nélküli érsekek, akik az illető érsek zsinatához csatlakoztak. A legközelebbi értekezlet székhelyét az utolsó összejövetelen jelen volt ordináriusok állapítják meg (c. 292. § 2., 3.).

2. A konferencia és zsinat viszonya.

Míg a *plenaris* és *tartományi* zsinat jogi testület s szótöbbséggel hozott határozatai nem személyiek, hanem *zsinati* határozatok, addig az egyéb püspöki *összejövetelek* vagy konferenciák bizonyos kérdésekben az egységes eljárás biztosítására összehívott tanácskozások, tehát nem jogi személyek, vagyis részegyházjogi törvényhozó testületek. A határozatok végrehajtására az egyes főpásztorok *személyi* kötelezettséget vállalnak és azokat *saját* tekintélyükkel hajtják végre. A kihirdetés révén egyházmegyei jogszabály lesz a határozatokból.

Nálunk régen rendszeres volt a tavaszi és őszi püspöki konferencia, melyen a primás, illetve rangidős érsek vagy püspök elnökölt.

34. §. AZ EGYHÁZMEGYEI ZSINAT (c. 356—367.).

I. FOGALMA, FELADATA, ÖSSZEHÍVÁSA (c. 356—357.).

1. Fogalma:

Az egyházmegyei zsinat (synodus dioecisana) az egyházmegye papságának a püspök által összehívott és az ő elnöklése alatt tartott értekezlete a klérus és a hívek érdekében különlegesen szükségesnek s hasznosnak látszó kérdések megtárgyalására (c. 356. § 1.).

2. Feladata:

a) *tanácsadó szerv* a püspök által előterjesztett ügyek megtárgyalására.

Az egyházmegyei zsinat e *feladatát* az alábbiakban lehet megjelölni:

- 1° meghirdeti s foganatosítja az esetleges előzetes tartományi zsinat, a római pápa és római kongregációk határozatait,
- 2° az egyházmegye szükségletéhez képest új törvények alkotása, a régi, a már kevésbé alkalmas törvények módosítása, vagy megszüntetése,
- 3° a feledékenységre ment, de szükséges rendelkezések újbóli kihirdetése és felújítása,
- 4° az egyházmegye papságának és hívei fegyelmének megvizsgálása és esetleges új rendelkezések hozása, ferde szokások és különféle visszaélések megszüntetése,
- 5° ájtatos társulatok létesítése, terjesztése s megfelelő szabályozása,
- 6° a misédíjak szabályozása.

Vagyis megtárgyalni az egyházmegye javát érintő mindama kérdéseket és ügyeket — amennyiben a megyei zsinatok körén túl nem terjeszkednek — a főpásztor akár önszántából, akár papjainak javaslatára tanácskozás alá kíván bocsátani.

b) *Határozati jog.*

A zsinati vizsgálók, zsinati bírók, tanácsos plébánosok személyét a püspök terjeszti a zsinat elé, mely szótöbbséggel megerősíti illetve elveti azokat (c. 386.).

3. *Összehívás.*

a) A mai jog szerint egyházmegyei zsinatot minden *tizedik* évben kell tartani (c. 356. § 1.).

Ha a püspöknek több egyházmegyét kell vezetnie, vagy ha egy megyét *in titulum* bír s emellett még egy vagy több más egyházmegyének igazgatását is ellátja, az igazgatása alatt álló összes területe részére *egy* közös egyházmegyei zsinatot tarthat (c. 356. § 2.).

b) A zsinatot az egyházmegyének a püspöke *hívja* össze s azon elnököl. A vikárius csak speciális felhatalmazás alapján, a káptalani helynök pedig egyáltalán nem hívhatja össze (c. 375. § 1.).

c) A zsinat rendes helye a püspöki székesegyház, de ésszerű okból másutt is tartható (c. 357. § 2.).

d) Az apostoli vikariusok (de nem a praefektusok) is tarthatnak zsinatot. Az időközre nézve semmiféle törvényes rendelkezés nincs (c. 304. § 2.).

II. RÉSZVÉTELI JOG

1. *Rendes tagok szavazati joggal* (c. 358.):

Az egyházmegyei zsinatra a következőket kell meghívni:

1° a püspöki helynököt,

2° a székeskáptalant, vagy az egyházmegyei konzultorokat,

3° a szeminárium (legalább a nagyszeminárium) rektorát,

4° a kerületi espereseket,

5° a társaskáptalanok egy kebelbeli képviselőjét,

6° a zsinati város plébánosait,

7° minden esperesi kerületből legalább egy-egy lelkészt, akit az aktív lelképászorok választanak, végül

8° a kormányzó apátokat és a megye területén lévő szerzetesrendek egy-egy előjáróját. Az előjárót a tartományfőnök nevezi ki, hacsak nem maga akarna a zsinaton részt venni.

2. *Rendkívüli tagok.*

Az említetteken kívül a püspök a társaskáptalani tagokat, plébánosokat, rendi előjárókat, sőt összes világi papjait is meghívhatja;

azonban ügyelni kell, hogy a plébániákon lelki gondozás végett elegendő lelkész maradjon otthon (c. 258. § 1.).

A meghívottaknak egyenlő, merőben *tanácsadó* szavazati joguk van, hacsak a meghívásnál a püspök kifejezetten másként nem rendelkezett (c. 358. § 2.).

3. Részvételi kötelezettség (c. 359.).

A megjelenésre kötelezettek magukat megbízottak (*procuratores*) által *nem* helyettesíthetik (c. 359.), hanem törvényes okból való akadályoztatásukat a püspöknél bejelenteni tartoznak. Azokat, akik megjelenni kötelesek és azt elmulasztják, a püspök büntetéssel is sújthatja, kivéve az exempt szerzetesrend nem plébános tagját (c. 359.).

III. TÁRGYALÁSI MOD

1. Statutum tervezetek előkészítése (c. 360.).

A püspök, ha célszerűnek látja, a tanácskozási anyag *előkészítése* végett a zsinatot megelőzőleg egy vagy több bizottságot rendelhet ki (c. 360. § 1.). Gondoskodni köteles, hogy a bizottságok által kidolgozott statutum-tervezetek a tanácskozások megkezdése előtt a zsinati atyák kezébe jussanak (c. 360. § 2.).

2. A tervezet megvitatása (c. 361.).

A kitűzött kérdéseket a püspök vagy helyettesének elnöklete alatt tartandó *előkészítő* üléseken a zsinat tagjai elé terjesztik, akik azokat szabadon vitathatják meg (c. 361.).

3. A zsinat külső szertartása.

A megyei zsinat szertartásait a *Pontificale Romanum*ban („*Ordo ad synodum*” c. fejezet) és a püspöki szertartási könyv (*Caeremoniale episcoporum*) állapítja meg.

IV. A ZSINATI STATUTUMOK KÖTELEZŐ EREJE (c. 362.).

1. Megerősítés.

A zsinat egyedüli törvényhozója az egyházmegye főpásztora, aki a zsinati atyák tanácsának kikérése után a zsinat határozatait Istentől nyert hatalmával megerősíti és ezzel törvényerőre emeli (c. 362.).

Ebből következik, hogy a hozott törvények, amelyeknek rendesen *statutum* a nevük, csak püspöki törvények, amelyek a zsinaton hozott egyéb törvényektől lényegében nem különböznek. A püspök, illetve törvényes utódai általános felmentést is adhatnak a zsinati törvények alól. A püspök az előírt zsinat révén legfeljebb annyiban van korlátozva, hogy tartozik terveit a jelenlévők szabad ítélete alá bocsátani és az ő tanácsukat tartozik meghallgatni (c. 361.), de nem tartozik azokat követni.

Az egyes zsinati tagoknak csak *tanácsadó* szavazata (*votum consultivum*) van, ezért a zsinati határozatokat is egyedül csak a *püspök* írja alá, melyek mint püspöki törvények (*statuta*) köteleznek (c. 362.).

A zsinat által alkotott *statutumok* elfogadása tehát a püspök elhatározásától függ (c. 362.).

Csak a zsinati vizsgálók, tanácsos plébánosok (c. 358. § 1.) és zsinati bírák (*iudices synodales*) kirendeléséhez szükséges a zsinat tagjainak többségi hozzájárulása.

A zsinati határozatok *azonnal* kötelező erőt nyernek, hacsak kifejezetten a püspök másként nem rendelkezik (c. 362.).

2. A zsinat haszna.

Abban van a zsinat legnagyobb haszna, hogy a zsinaton a püspök az egész egyházmegye szükségletét jobban megismeri és nagyobb körültekintéssel és megfontolással tudja meghozni rendelkezéseit.

Egyébként a papok is szívesebben hajtják végre azokat a törvényeket, amelyek létrehozásában legalább tanácsadással közreműködtek.

III. RÉSZ

A RENDKIVÜLI EGYHÁZI HIERARCHIA KÖZEGEI

35. §. AZ APOSTOLI VIKÁRIUSOK ÉS PREFEKTUSOK

(c. 293—311.).

I. A MISSZIÓS SZERVEZET KIALAKULÁSA

Mint ismeretes, az Egyház területileg két nagy részre tagozódik: az egyik a *iūs commune* területe (provincia S. Sedis), ahol az egyház-szervezet végleges formát öltött (egyháztartomány, egyházmegye, plébánia), a másik a missziósterület (terra missionum), ahol az egyházszervezés még kezdetleges stádiumban van.

A missziósterület közvetlenül és kizárólag a pápa irányítása és kormányzása alatt áll, aki a Hitterjesztés Kongregációja által gyakorolja eme hatalmát.

A hitterjesztés műve rendesen három fokozaton megy keresztül. Az első fokozat abban nyilvánul, hogy a misszionáriusok rendeltetési helyükön ideiglenes szervezetet, ún. *missziós állomást* szerveznek. Ha egy területen már több ilyen missziós állomás működik, akkor a Szentszék ezeket egy magasabb területi egységbe fogja össze, amelyet *Praefectura Apostolica*nak nevezünk. Ennek élén a praefectus apostolicus áll, aki rendszerint világi vagy szerzetes áldozópap. Amikor a területi körülírás méginkább megszilárdul, akkor magasabb szervezeti alakot ölt, amelyet *Vicariatus Apostolicus* néven ismerünk, melyet rendszerint püspöki rangban lévő vicarius apostolicus igazgat.

Az apostoli prefektúrákon és vikáriátusokon kívül találkozunk néha más szervezeti formával is, amelyet független vagy önálló misszió (sui iuris) névvel jelölhetünk. Az ilyen missziós szervezet rendszerint valamelyik független (nullius) apátság vezetése alatt áll.

Az itt említett egyházmegyeszerű területi szervezetek quasi plébániákra oszlanak, amelyeket quasi-plébánosok vezetnek. Mind a magasabb területi szervezetek, mind a quasi-plébániák jogi személyiséggel rendelkeznek.

A misszió alkotmányjogi tagozódása a dolog természete szerint csupán átmeneti, vagyis ideiglenes jellegű. Amikor a területek a serdülés és kiskorúság állapotából szervezeti érettségre jutnak, akkor

a végleges egyházmegyei szervezetet kapják meg (egyházmegye, plébánia). Még ez utóbbi esetben is azonban egy időre rendszerint a Hitterjesztés Kongregációjának felügyelete alatt maradnak.

II. A MISSZIÓS HELYI FŐPÁSZTOROK (c. 293, 309—311.).

1. *Allandó főpásztorok.* Az apostoli prefektusok és apostoli vikáriusok a Szentszék által rendszeren a missziós közösség tanácsára szabadon kinevezett olyan világi vagy szerzetespapok illetve püspökök, kik a reájuk bízott területen, ahol egyházi hierarchia még sohasem volt, vagy volt ugyan, de megszűnése után még nem állították helyre, vagy pedig még egészen kezdetleges stádiumban van, a pápa nevében és annak közvetlen felügyelete mellett mint apostoli megbízottak quasi-episcopalis jogkörrel az ottani közösséget igazgatják.

Ezeket a missziós főpásztorokat a pápa nevezi ki, mégpedig a vikáriust apostoli brevével, a prefektust pedig a Hitterjesztés Kongregációjának dekrétumával.

A hivatal átvétele úgy történik, hogy az érdekeltek a kinevező iratot az ottani misszió ideiglenes vezetőjének bemutatják (c. 293. § 2.).

Hivatalukból bármikor elmozdíthatók.

2. *Ideiglenes főpásztorok.* A misszió kormányzása széküresedés vagy más akadály fennforgása esetén sem szünetelhet. Ilyenkor ideiglenes megoldásra van szükség.

a) *A provikárius.* Mivel az apostoli vikáriusnak és prefektusnak nincsen káptalanja, sem vicarius generalisa, azért a kormányzás folyamatosságáról haláleset vagy más kényszerítő körülmény fennforgása kapcsán másképpen kell gondoskodni. A jog úgy intézkedik, hogy az apostoli vikárius és prefektus mihelyt rendeltetési helyére érkezik, köteles azonnal provikáriust vagy proprefektust kinevezni erre a célra, hacsak a Szentszék előbb már nem rendelt ki koadjutort utódlási joggal (c. 309. § 1.).

A provikáriusnak vagy proprefektusnak a vikárius ill. prefektus életében csak annyi hatalma van, amennyit ez utóbbiak konkrét esetben reájuk bízhatnak. Ha azonban az ap. prefektus vagy vikárius meghal, illetve joghatósága külső kényszerítő körülmény miatt (c. 429.) vagy a kormányzásra való teljes képtelenség által annyira gátolva van, hogy még levél útján sem érintkezhetik híveivel, akkor a törvény megadja *ipso facto* a provikáriusnak és proprefektusnak az összes és delegált felhatalmazást, melynek alapján a kérdéses missziós területet mindaddig teljes joggal kormányozzák, míg a Szentszék másképp nem intézkedik (c. 309. § 2.).

A provikárius és a proprefektus, mihelyt a jelzett körülmények között átveszi a hatalmát, ő is köteles tüstént kinevezni egyházi férfiút, aki az ő halála vagy tartós akadályoztatása esetére a misszió ideiglenes kormányzását átveszi, nehogy a jogfolytonosságban törés álljon be.

b) *Senior missionarius*. Ha azonban sem az apostoli vikárius, sem a prefektus, sem a provikárius, sem a proprefektus nem gondoskodott utódkijelölés révén a misszióterület ideiglenes folyamatos kormányzásáról, akkor *ipso facto* a rangidős misszionárius, vagyis aki megbízólevelét előbb mutatta be az illetékes missziós hatóságnak, köteles azonnal átvenni a misszió kormányzását, mert az az ügy érdekében egy pillanattig sem maradhat fej nélkül.

Mindazok, akik a fenti körülmények között a misszió ideiglenes vezetését átvették, kötelesek erről a Szentszéket mielőbb értesíteni.

3. *Vicarius delegatus*. Az apostoli prefektus és vikárius a 198. c. értelmében ordinarius ugyan, azonban vicarius generalist nem nevezhet ki. A provikárius és proprefektus sem tekinthető vikáriusnak ilyen értelemben. — Ezért XV. Benedek 1919. dec. 8-án (AAS. 12. [1920], 120) megengedte az apostoli vikáriusoknak és prefektusoknak, hogy vicarius delegatust nevezzenek ki. „Cui *practice concessa sit omnis iurisdictio in spiritualibus et temporalibus, qua ex Codice uti potest Vicarius Generalis in dioecesi.*” Minthogy a rendelkezés kifejezetten a püspöki helynökökre utal, nem kétséges, hogy a vicarius delegatus személyi kellékeire és hivatali működésére is a Vicarius Generalisra vonatkozó előírás irányadó (c. 366, 367, 20.).

A vicarius delegatus hatalma rendesnek, (pot. ordinaria) tekintendő, mivel azt egyenesen a jogtól, ill. a Szentszéktől kapja, jöllehet a személyt a missziós főpásztor rendeli ki. A kongregáció leirata szerint *gyakorlatilag* ugyanaz a jog illeti meg, mint a vicarius generalist. Jöllehet ez a kifejezés egyszer fordul elő a kódexben és így joghasznalatosság alkalmazására nincs alkalom, mégis azt kell mondanunk, hogy a törvényhozó szándéka az volt, hogy a vicarius delegatust teljesen egyenrangúvá tegye a vicarius generalissal. Maga a név, vicarius delegatus nem perdöntő bizonyíték arra nézve, hogy a hatalma delegált lenne. Inkább az eddigi bevett kifejezést (vicarius generalis) kívánta a rendelkezés elkerülni az új szó használatával, de annak tartalma azonos a vicarius generalis fogalmával.

Ebből következik, hogy az apostoli prefektus és vikárius, valamint a vicarius delegatus között a jogviszony ugyanaz, mint a püspök és helynöke között. Tehát egy fórumot alkot vele, egyikről a másikhoz nincs helye fellebbezésnek, a prefektus vagy vikárius hatalmának felfüggesztésével ill. megszűnésével szünetel, ill. megszűnik a vica-

rius delegatus hatalma is, mert ellenkező esetben *gyakorlatilag* nem lenne azonos a vicarius delegatus jogköre a vicarius generaliséval.

A vicarius delegatus azonban nem tévesztendő össze a provicariussal, aki akadályoztatása esetén veszi át a missziós terület kormányzását. A vicarius delegatus és provicarius elvileg két különálló személy. Nincs annak azonban akadálya, hogy a két tisztelet egy személy töltsön be, de a provicarius *ipso iure* még nem vicarius delegatus, és a vicarius delegatus *ipso iure* nem provicarius is. Azért ha a missziós ordinárius csupán vicarius delegatust nevezne ki, halála esetén nem ez, hanem a rangidős misszionáriusra száll át a hatalom. A vicarius delegatus hatalma ugyanis a főpásztor halálával szintén megszűnik.

Ha azonban a prefektus vagy vikárius nem hal meg, csupán hivatalának ellátásában van külső vagy belső körülmények folytán tartósan gátolva, (c. 429), akkor nem a provicarius, hanem a vicarius delegatus jogosult a misszió kormányzására. A 429. c. alapján ugyanis ebben a rendkívüli helyzetben a püspöki helynök ill. a püspök külön megbízottja veszi át a hatalmat. A 309. 2. §-ának rendelkezése, mely szerint ilyenkor a provicarius bír illetékességgel, a Szentszék 1919 évi előbb említett rendelkezése révén megfelelő módosításra szorul. Az említett törvényhely ugyanis a később létesített vicarius delegatus helyzetére még nem lehetett tekintettel.

Bárki is veszi át széküresedés vagy akadályoztatás esetén a misszió ideiglenes kormányzását, tartozik erről a Szentszékkel azonnal értesíteni. (c. 310. § 1.).

Az ideiglenes misszió-vezető az apostoli prefektus és vikárius összes felhatalmazásaival élhet, hacsak nem személy szerint kapta egyiket vagy másikat. (c. 310. § 2.). Ugyancsak élhet a *habituális* fakultásokkal is.

Azoknak a hatalma, akiket az apostoli prefektus és vikárius illetve proprefektus vagy provikárius állított: helyettesítői rendes hatalom: *ordinaria vicaria*.

Megjegyzendő, hogy a bérálás és kisebb rendek feladására vonatkozó fakultás másra nem ruházható át kifejezett engedély nélkül, (c. 210.) de az ideiglenes misszióvezető eme funkciók végzésére bármely püspököt delegálhatna.

Szentelési elbocsátót is adhat, nem úgy mint a káptalani helynök (AAS. 21. [1929] 573.).

Ha meghatározott időre is szól az ideiglenes misszióvezető kijelölése, mindaddig a misszió élén tartozik maradni, míg utódja hivatalát kánonilag el nem foglalja (c. 311.).

36. §. AZ APOSTOLI VIKÁRIUSOK ÉS PREFEKTUSOK HIVATALI JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

I. A HIVATALI JOGOK

1. *A hivatali hatalom természete.* Általában ugyanazok a jogok illetik meg a prefektusokat és vikáriusokat, mint amelyek a megyéspüspöknek sajátos jogai, hacsak a Szentszék valamit magának fenn nem tartott (c. 294. § 1.).

Minthogy a helyi ordináriusok kategóriájába tartoznak (c. 198, 294, 310.), hatalmuk rendes (pot. ordinaria) hatalomnak tekintendő. Mivel azonban hatalmukat a pápa nevében gyakorolják, joggal nevezhető ez a hatalom helyettesítő rendes hatalomnak is (pot. ordinaria vicaria).

Az apostoli vikárius és prefektus joghatóságának terjedelmét a hivatal természete állapítja meg. E szerint a misszióknak egyedüli és igazi előjárói, kik a Szentszék nevében igazgatják a reájuk bízott területi közösségnek életét. Ebből vezeti le a 295. c. az egyházi személyekre, intézményekre és a vagyonkezelésre vonatkozó hatalmukat, amelyet a Hitterjesztés Kongregációja 1929 dec. 8-án kiadott instrukciójában részletesen is szabályoz (AAS. 22. [1930] 111.).

A misszionáriusokhoz való viszony (c. 295—298, 307.). Míg a megyéspüspök maga veszi fel klerikusait és azokat belátása szerint elbocsáthatja, addig az apostoli prefektus és vikárius tartozik mindazokat befogadni és alkalmazni, akit a Hitterjesztés Kongregációja közvetve, vagy közvetlenül rendelkezésére bocsájt. A misszióban működő papok nagy része ugyanis exempt vagy nem exempt szerzetes és olyan világi papok közül kerül ki, akiket a Hitterjesztés Kongregációja küld a missziós területre, miután a misszió jogcímére papszentelésben részesültek és a misszió szolgálatára különleges esküt tettek. Minthogy ezek működését a Szentszék szabja meg, azért az apostoli prefektusok és vikáriusok nem rendelkeznek olyan szabadon velük, mint a megyéspüspökök saját papjaikkal.

Minden világi és szerzetes missionárius azonban tartozik bemu-

tatni megbízólevelét a helyi főpásztornak. (Vicarius és praefectus apostolicus). Aki megtagadja megbízólevelének felmutatását, működési engedélyt nem kaphat. A misszió főpásztora egy-egy szerzetnek nem tagadhatja meg a működési engedélyt, mivel az csak a Szentszék előzetes engedélyével vehet részt a missziós munkában. Az egyes, akár világi, akár szerzetes misszionáriusnak azonban jogos okból megtagadhatja a működési engedélyt (c. 295.).

A misszióban való részvétel nem változtatja meg sem a világi sem a szerzetespap jogi helyzetét. A szerzetes misszionárius továbbra is eredeti szerzetének, a világi pap misszionárius pedig egyházmegyéjének marad inkardinált tagja. Azt azonban, akit bizonyos missziós terület részére szenteltek pappá, a vicarius és praefectus apostolicus nem engedheti el örökösen a misszió szolgálatából, sem nem távolíthatja el belátása szerint. Nyilvános botrány esetén azonban és a tanácsnak meghallgatása után eltávolíthatná, de akkor a Szentszékkel azonnal értesíteni kell az esetről (c. 307.).

3. A missziós főpásztorok és a szerzetes misszionáriusok viszonya (c. 296—298.)

A szerzetes misszionáriusok is az apostoli prefektus és vikárius fennhatósága alatt működnek. Tehát kötelesek az ő utasításai szerint eljárni mindabban, ami a misszió kormányzására és a lelkipásztorkodásra (szentségek kiszolgáltatása, iskolák, missziós célra adott adományok, alapítványok stb.) vonatkozik (c. 296. § 1.). A missziós lelkipásztori munka egyedüli és kizárólagos felelős vezetője szerzetes misszionáriusok esetében is az apostoli prefektus és vikárius. Ő nevez ki egy-egy quasi-plébánia vezetésére, ugyancsak ő disponál egyik helyről a másikra.

a) Sőt jogában van a vikáriusnak és prefektusnak az is, hogy bármely szerzetest szükség esetén missziós lelkipásztori munkára szólítson (c. 297.). Ahol ugyanis világi papok nincsenek megfelelő számban, ott a szerzetesek nemcsak *ex caritate*, hanem *ex iustitia* kötelesek a lelkipásztori munkában részt venni. (Instr. C. Prop. Fid. 30. Sept. 1848.).

Ezen intézkedés megtételéhez azonban három feltételre van szükség a missziós területen. Először, ha nincs elegendő világi pap. Ennek megítélése a prefektushoz és vikáriushoz tartozik. Másodszor a szóban lévő szerzetesek a vikariátus vagy prefektura szolgálatában állnak. Harmadszor ne ütközzék a Szentszék különleges rendelkezésébe; pl. lehet olyan szerzet, amelyből a kijárás tilalmazott.

b) A szerzetesi fegyelem ügyében viszont a szerzetes misszionárius felett is az illetékes szerzetes előjáró gyakorol felügyeletet. Ő nevezi ki a szerzetes házakban a házfőnököket, szükség esetén az

egyes szerzetes misszionáriusok ellen vizsgálatot indíthat és büntetéssel sújthatja őket (c. 296. § 2; 630. § 2.).

c) Ha a missziós főpásztor és a szerzetes előljáró intézkedései között ellentét mutatkozik, akkor a misszió kormányzatára és általában a missziós munkára vonatkozó ügyben a vikárius- ill. prefektusnak kell engedelmeskedni. Ha ellentét és nézeteltérés támad az egyes misszionáriusok vagy különböző szerzetek vagy misszionáriusok és egyéb személyek között (c. 298.) feltéve, hogy a vita tárgya lelkipásztori természetű, annak megoldása szintén a prefektus és vikárius hatáskörébe tartozik. Végzése ellen a Szentszékhez lehet folyamodni, de csak birtokon kívül. (in devolutivo).

Ha nem lelkipáštorkodás körébe eső problémáról vagy nem ugyanazon szerzet tagjai között felmerült vitáról van szó, akkor az apostoli prefektus és vikárius az elsőfokú bíróság szerepét tölti be (c. 1579. § 3.).

Összefoglalólag azt mondhatjuk, hogy a szerzetes misszionárius, mint szerzetes, illetékes szerzetes előljárói, mint misszionárius pedig az apostoli prefektus és vikárius felügyelete alatt áll. Az elbocsátás tekintetében mindkét előljáró szabadon határoz.

4. Az apostoli prefektus és vikárius speciális jogai. (c. 294.).

a) A szentségi igazgatás területén hatáskörükbe tartozik:

1° a világi és szerzetes gyóntatók approbálása, egyes lelkiismereti esetek (casus) fenntartása.

2° a szentségek kiszolgáltatása. A praefectus apostolicus, noha nem püspök, a hajkoronát és kisebb rendeket feladhatja (c. 782 § 3; 957. § 2.) és a bérmlást kiszolgáltatathatja, (c. 782 § 3.) azonban csak saját területén és hivatali működésének tartama alatt.

3° nyilvános imádságok, böjtök és ünnepek előírása stb.

4° száznapi búcsú engedélyezése (c. 294. § 2. AAS. 34 [1942] 240).

5° évenként egyik jelesebb ünnepen pápai áldás adása.

6° területükön és hivatali működésük tartama alatt az összes, püspöknek fenntartott áldások, kivéve a főpapi áldást, amely három kereszttetéssel történik. A prefektusok is püspöktől megáldott olajjal kelyheket, paténákat, hordozható oltárokat konszekrálhatnak. Csak a templom konszekrálása van a püspöknek fenntartva.

7° alsóbb és felsőbbfokú iskolák létesítése és irányítása stb.

b) Vagyonkezelés területén:

A vagyonkezelés missziós területen kizárólag az apostoli prefektushoz és vikáriushoz tartozik, kivéve az exempt vagy más szerzetekhez tartozó javakat. A misszió részére felajánlott adomány úgy te-

kintendő, mintha a vikariátus vagy prefektura számára adták volna (c. 533, 535, 1516, 1544—1551.). Ugyancsak a kegyes végrendeletek végrehajtóinak tisztét az apostoli prefektusok és vikáriusok töltik be.

Az anyagi ügyek kezelésére *consilium administrationis* kell létesíteni, amelynek adott esetben határozati joga is van (c. 1532.). A tanács tagjai ugyanazok lehetnek, mint a missziós tanácsé.

c) *Az apostoli vikáriusok és prefektusok tiszteleti jogai:*

A püspöki renddel bíró ap. prefektusok és vikáriusok ugyanazokkal a tiszteleti előjogokkal rendelkeznek, mint egyéb felszentelt püspök (c. 308, 239, SRC. 8, Mart. 1919, AAS, 11. 145. SCC 14. Mart. 1909, AAS, 1. 286.).

Eme kiváltságokat a kinevezés hivatalos közlésének időpontjától igénybe vehetik.

Azok az apostoli prefektusok és vikáriusok, akik nincsenek püspökké szentelve, *ad instar* protonotáriusok kiváltságait élvezik (c. 308.).

Minthogy sem ezek, sem azok nem tartózkodnak *saját* egyházmegyéjükben, azért sem székesegyházuk, sem székeskáptalanjuk nincsen. Így nem nevezhetnek ki tiszteletbeli kanonokokat. Ünnepeles istentisztelet alkalmával hetedik gyertyát nem gyújthatnak. Ünnepeles processio alkalmával keresztet maguk előtt nem vitethetnek. A püspökszentelés évfordulóján nincs róluk commemoratio. A misekánonban nincs megemlékezés róluk (SRC. 8, Mart. 1919, AAS 11. 145.).

A püspök apostoli prefektus és vikárius külön engedéllyel használhat főpapi istentiszteletnél trónust (*cum baldachino*) és *cappa magná*t is.

II. AZ AP. VIKÁRIUSOK ÉS PREFEKTUSOK HIVATALI KÖTELESSÉGEI

(c. 293—311.).

Amint a jogok, úgy a kötelességek is csaknem ugyanazok, mint a megyéspüspök kötelességei. Most csak néhányat említünk meg a 299. kánon alapján. A többi kötelezettséget a kódex különböző helyeiről kell megállapítani. Pl. c. 1406. (1. a hitvallás letétele stb., stb.).

A főbb hivatali kötelességek a következők:

1. *Visitatio liminum*. Az apostoli vikárius, (de nem a prefektus) köteles öt évenként Rómába személyesen menni, és ott az Apostolok sírját meglátogatni. Ha azonban ennek a kötelezettségnek személye-

sen nem tud eleget tenni, minden külön dispensáció nélkül Rómában tartózkodó megbízottja útján is megteheti ezt (c. 299, 341.).

2. *Relatio quinquennalis*. Az apostoli prefektus és vikárius tartozik öt évenként részletes beszámolót küldeni Rómába a misszió helyzetéről az erre megállapított alakiságok szerint (AAS. 14. [1922] 287.). Sőt minden év végén jelentenie kell Rómába a megtértek, ill. a megkereszettek számát, az évi szentségkiszolgáltatás mérlegét és más említésreméltó eseményt (c. 300., 340.).

A római relációt a vikárius ill. prefektus és egyik tanácsstag írja alá.

3. *Residentia*. Tartoznak működési területükön helyben lakni, s onnan a Szentszék engedélye nélkül huzamosabb időre nem távozhatnak el (c. 301. § 1.).

4. *Visitatio missionis*. A gondjaira bízott területet, ha a szükség úgy kívánja, tartoznak személyesen vagy törvényes akadályoztatás esetén megbízottjuk útján kánonilag meglátogatni. Az idő tehát nincs meghatározva, hogy mikor (c. 301. § 2.).

5. *Applicatio pro populo*. Hivataluknál fogva a jelesebb ünnepeken tartoznak a népert szentmisét felajánlani: ex iustitia (c. 306.). Ezek a napok a következők: Karácsony, Vízkereszt, Húsvét, Mennybe-menetel, Pünkösöd, Úrnap, Szepl. Fogantatás, Nagyboldogasszony, Péter és Pál, Mindenszentek ünnepe c. 339. § 2.) Ha azonban személyesen ezt nem tudják ellátni, akkor saját költségünkön nem kötelesek ennek elmondatásáról más útján gondoskodni, mivel nem java-dalmasok.

6. *Missziós-tanács*. Legalább három idősebb és tapasztalt miszionáriusból állandó tanácsot kell létesíteni, melynek véleményét legalábbis levélben kérjük ki a súlyosabb és nehezebb ügyek eldöntésénél. Tehát tanácsadó jellege van pusztán ennek a szervnek (c. 302.).

7. *Évi tanácskozás*. Ha a szükség megkívánja, évenként össze kell hívni mind a világi, mind a szerzetes papok közül a tekintélyesebb miszionáriusokat, hogy tanáccsal és tapasztalattal a főpásztoroknak segítségükre legyenek (c. 303.).

8. *Bennszülött papság nevelése*. Különös gondjuk és feladatuk az ap. vikáriusoknak és prefektusoknak, hogy a papi utánpótlást a bennszülött hívek köréből biztosítsák. (AAS. 12. [1923] 369, AAS. 18. [1826] 6. c. 305.)

9. *Levéltár*. Biztos és alkalmas helyen nyilvános és titkos levéltárat is kell létesíteni a missziósterület lelki és anyagi természetű ügyeire vonatkozó okmányok és iratok gondos megőrzésére (c. 304.).

10. *Zsinat*. Az apostoli vikárius köteles zsinatot tartani időnként, (nem a prefektus) A zsinat tartásának időpontja nincs megállapítva (c. 304. AAS. 11. 440.).

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A

abbas et praelatus nullius 94.
 administrator apostolicus l. ap. ad-
 minisztrátor.
 affectio papalis 65.
 anyakönyvek 184.
 általános helynök 120.
 államtitkárság 61.
 alkotmányjog 6.
 altare priv. quotidian. 41.
 „annulus piscatoris” 20.
 apáti áldás 95.
 apostoli adminisztrátor 87 s. köv.
 administratura 92.
 apostoli delegátus 27, 72.
 apostoli legátus 82.
 apostoli vikárius és prefektus 213,
 220.
 Apostoli Kamara 61.
 Apostoli Kancellária 58.
 aransarkantyú-rend 58.
 arisztokrácia 8.
 auditor generalis 61.
 aulisták 131.

B

bakonybéli apát 97.
 bécsi kongresszus (1815) 70.
 „Benemerenti” 67.
 Bellarmin 5.
 Benedek pp. (XI.) 19.
 Benedek pp. (XV.) 56.
 bennszülött papság nevelése 221.
 beszercebányai püspökség 102.
 beteggondozás 180.

Bíborosi Kongregációk.

- hatáskör, szervezet 46.
- ügyvitel 47.

- egyes Kongregációk:
- Szent Officium 48.
- Konzisztoriális Kongr. 49.
- Keleti Egyházügyi Kongr. 50.
- Szentségek Fegyelmi Kongr. 51.
- Zsinati Kongr. 51.
- Szerzetesi Kongr. 52.
- Hitterjesztési Kongr. 53.
- Ritus Kongr. 54.
- Ceremonális Kongr. 54.
- Rendkívüli ügyek Kongr. 55.
- Tanulmányügyi Kongr. 55.

Bíboros Dékán 34, 35.
 Bíboros Kollégium 25.
 Bíboros Vikárius 20.
 Boldoggá- és szenttéavatás 19, 54.
 Bonifác pp. (VIII.) 19, 29, 42.
 Bonifác pp. (IX.) 81.
 Brévék titkársága 62.
 búcsüügyek 57, 48.

C

„camerieri segreti di spada e cappa 63.
 camaura 20.
 camerlengo 25, 26, 27.
 Camera Apostolica 61.
 Cancellaria Ap. 60.
 canonicus iubilatus 143.
 capitulatio 30.
 Cappella Pontificia 55.
causae maiores 17, 18, 59, 60.
 celldömölki apát 97.
 chargés d'affaires 71.
 címzetes apátok és prépostok 97.
 címzetes érsek 83.
 címzetes püspök 102.
 chiffre főnök 63.
 „clausio et aperitio oris” 28, 38

Codex-magyarázó Bizottság 56.
 collatio tituli 165.
 columnae 136.
 commendatio 106.
 compositio 52.
 Commissio de re Biblica 56.
 Concursus generalis et specialis pro
 parochia 170.
 consultores dioecesani 144.
 Corpus Christi Myticum 6.
 Crux Lateranensis 68.
 Crux Lauretana 67.
 „cubicularii honoris ab ense et la-
 cerna” 64.
 „Cum throno et baldachino” 41.
 cura animarum 162.
 Curia Romana 1. Kúria

D

Dataria Ap. 60.
 dékán (Rota) 58.
 delegatus apostolicus 172.
 demokrácia 8.
 designatio personae 165.
 diaconia 36.
 distributio 1. osztalék.
 domicilium 154.
 Dominus Apostolicus 19.
 Donatio Pipini 21.

E

egri érsekség 102.
 egyesületi élet 52.
 Egyház, mint jogi személy 5.
 egyházmegyeik erigálása 50, 101, 102.
 egyházi kiváltságok 52.
 egyetemek fölállítása 55.
 egyházmegyei tanács 144.
 egyházmegyei zsinat 207.
 egyszerű fogadalmas szerzetes 53.
 eminenciás cím 42.
 episcopatus 9.
 episcopus tit. personae et sedi datus
 117.
 esztergomi kanonokok kiváltsága
 141.
 ereklje 54.
 esperes 151.
 „ex opere operato” 174.
 examinátor synodalis 134.

exarcha 80.
 exempt püspök 83.
 exemptio 180.
 exomis 78.
 érsek 83.

F

Familia Pontificia 20, 63, 164.
 fanon 20.
 fellebbviteli fórum kijelölése 59.
 fenntartott javadalmak 60, 173.
 Ferenc József 102.
 Fontes Iuris 8.
 forum internum 57.
 főérsek, főpüspök 74, 75.
 főpenitenciárius 27, 57.
 független apát és prelátus 10, 94.

G

garanciás törvények 22.
 Gasparri 106.
 Gergely pp. (I.) 75.
 Gergely pp. (VII.) 19.
 Gergely pp. (XVI.) 65, 66.
 Gergely pp. (XIV.) 43.
 Gyula pp. (III.) 64.

H

Hadrián pp. (VI.) 64.
 hamis tanok minősítése 48.
 helybenlakás, kötelezettsége 181,
 1. residentia
 hyperepiscopalis joghatóság 74.

I

illetékes plébános 9.
 illetékességi viták 59.
 inamovibilitas 160.
 incorporatio 167.
 index 1. könyvcenzúra 48.
 „in titulum” 160.
 introductio in possessionem 165.
 irodaigazgató 130.
 Ince pp. (III.) 76, 78.
 Ince pp. (IV.) 42.
 Ince pp. (X.) 42.
 internuncius 71.
 István pp. (III.) 21.

J

János pp. (XXII.) 64.
jogi személy 5.
Justinianus császár 75.

K

kancellár 130.
Kanizsai János 81.
Kanonok l. káptalan.
kánoni beiktatás
— pápa 35.
— püspök 108.
— plébános 172.
káplán 169.
káptalani helynök 84, 147.
káptalani méltóságok 136.
káptalan, kanonokok jogai és kötelességei 136 s köv.
kardinalis:
— jogi helyzete 36.
— kinevezés 37.
— titulás temploma 40.
— perjog és büntetőjogi védelme 40.
— kiváltságai 41.
— címei és jelvényei 42.
— kötelességei 43.
katonalelkészség 11.
kegyúri jog 166.
kegyúri plebánia betöltése 84.
Kelemen pp. (XI.) 77.
Kelemen pp. (XIII.) 101.
keresztút megáldása 41.
Kis Pipin 21.
kivándoroltak ügyei 50.
koadjutor püspök 117.
konklavé 25, 26, 31.
konklavisták 30.
Kongregáció l. bíborosi Kong.
kondonációk 58.
konkordátumok 104.
konzisztórium 38, 39, 49.
konzisztoriális javadalmak 60.
kormányzó perjel 97.
koronabíboros 37.
kuriális kardinalis 43.
könyvcenzúra 48.
követek 54.
követküldés 23.
Krisztus-rend 64.

L

Ladomér 81.
lakóhely 154.
Lateráni egyezmény 22.
Lateráni Kereszt 68.
Latin Levelek Titkársága 62.
legatus a latere 70.
lelkipásztori hivatal 162.
legatus natus 72.
Leo pp. (X.) 82.
Leo pp. (XIII.) 67.
liturgikus könyvek 16, 54.
loretói kereszt 67.
lovagrendek 64.

M

mandatum speciale 124
Maria Terézia 101.
meropolita 83.
— jogai és kötelességei 85.
Missa pro populo
— püspöknél 113.
— plebánosnál 183.
missiók kormányzása 213.
missiók tanács 221.
missiók egyesületek 53.
missionárius szerzetes 218.
monarchia 8.
Monsignore 64.
missiók alkotmány 10.

N

nagykövetek 70.
Nagy Károly 21.
Nagy Szent Gergely 19.
Nagy Szent Gergely rend 66.
Napoleon I. 21.
nemes testőrök 64.
nuncius 27, 71.

O

olasz királyság megalakulása 21.
olasz konkordátum 24.
oldalkövet 42, 70.
Orbán pp. (VI.) 29.
Orbán pp. (VIII.) 42.
oszlopos kanonokok 136.
önkéntes adományok 177.

P

pallium:

- pápánál 19.
- patriarchánál 76, 78.
- primásnál 82.
- metropolitánál 76, 78.
- püspöknél 86.

pannonhalmi főapát 97.

Pápa

- primátusból folyó jogai 17.
- tiszteleti főhatalma 19.
- primátussal kapcsolatos egyéb hivatalai 20.
- világi államfő 21.
- a pápai szék megüresedése 25.
- pápai szék betöltése 28.
- pápakoronázás 35.

pápai kamarás 64.

pápai követek 69.

pápai legátus 27.

pápai prelátus 63.

pápai primátus 15.

pápai trónálló 63.

parochus actualis et habitualis 159.

parochus consultor 134.

parochus proprius 156.

patriarcha:

- fogalma 74.
- latin nagypatriarchák 76.
- kispatriarchák 77.
- az Egyesült Keleti Egyházban 78.

pedum rectum 19.

piatto cardinalizio 43.

pileolus 38.

Pius pp. (IV.) 65.

Pius pp. (VII.) 21.

Pius pp. (IX.) 65, 76.

Pius pp. (X.) 51, 60, 64, 67, 102.

Pius pp. (XI.) 50, 55.

Pius pp. (XII.) 28, 66.

Pius-rend 65.

plébános:

- osztályozás 156.
- egy plebános: egy plebánia 163.
- a plebánia betöltése 171.
- plebános személyi kellékei 168.
- a jelöltek kiválasztása 168.
- plébánosi vizsga 169.
- plébánosi pályázat 170.
- jogai és kötelességei 173.
- fenntartott jogok 173.

plébánoshelyettesek 185.

plébániai javadalom 156.

plébánia-vezető 186.

„Pontifex Maximus” 19.

praenotificatio officiosa 103.

Praefectura Apostolica 10.

primási intézmény:

- kialakulása 81.
- jogai és kötelességei 82.

primási főszentszék 82.

Privilegium Paulinum 48.

„processus informativus et definitivus” 50.

„Pro Ecclesia et Pontifice” 67.

pronuncius 71.

proskynésis 20.

protodiákonus kardinális 39, 35.

poenitenciárius kanonok 137.

provikárius:

- in iure communi 122.
- in iure missionum 214.

püspök:

- püspöki szék betöltése 103. s köv.
- személyi kellékei 106.
- székfoglalás 108.
- főpásztori hatalma 108.
- tiszteleti jogai és kiváltságai 110.
- kötelességei 112. s köv.

püspöki irattár 131.

püspöki kúria 118.

püspöki konferencia 52, 206.

püspöki jegyző 130.

Q

quasi-plébánia 156.

quasi-domicilium 155.

R

rangelsőbbségi viták 52.

rector ecclesiae 192.

reservatio 164.

reservatio in pectore 38.

residentia:

- püspök 112.
- kanonok 143.
- káptalani helynök, 149.
- plébános 181.

ritus-kérdés 54.

„Római kérdés” 22.

„Romanus Pontifex” 44.
római törvényszékek:
— Sacra Poenitentiaria 57.
— S. Romana Rota 58.
— Signatura Ap. 59.
Rota 28, 58.
rózsafűzér engedélyezése 41.
rozsnói püspökség 102.

S

„Sancta Sedes” 44.
„sanatio in radice” 51.
Sándor pp. (VI.) 64.
„sede impedita” (c. 429.) 146.
„sede vacante nihil innovetur” 26.
segédpüspök 116.
senior missionarius 215.
Serédi 3.
„Servus servorum Dei” 19.
sfumata 34.
Signatura Apostolica 59.
Sixtus pp. (V.) 36, 37.
societas visibilis 6, 7.
sollicitatio ad turpia 48.
stabilitas parochi 160.
status clericalis et laicalis 7.
stola:
— kiszabása 176.
— megváltás 176.
Studio rotale 58.
speron d'oro 65.
svájci gárda 64.
„Summus Pontifex” 19.
suburbicarius püspökségek 20.
subdékán 39.
succinctorium 20.
skapuláré megáldás 41.
székesfehérvári püspökség 141.

Sz

szabad adományozású jávadalmak 52.
szabadság (hivatali)
— püspök 112.
— kanonok 183.
— plébános 183
számfeletti pápai kamarás 64.
szegények gondozása 180.
széküresedés:
— pápa 25.
— metropolita 83.
— püspök 147.

személyi plebánia 11, 154.
szeminárium 180, 55.
Szentatya 19.
Szent Péter templom 56.
Szent Szilveszter Rend 66.
„Szentszék” 44.
szertartásmester 64.
szerzet-alapítás szabályai 52.
szerzetesrend 11.
szerzetesplébánia 167.
Szent István 101.
szepesi püspökség 102
székesfehérvári püspökség 102.
szolgálattevő kamarás 63.
szombathelyi püspökség 102.
született követ 72.

T

tanácsos plébános 134, 210.
tanító és tanuló Egyház 7.
„tapeinos” 111.
templomigazgató 192.
területi elv 9.
teológus-kanonok 137.
tihanyi apát 97.
tb. kanonok 137.
tiara 19.
titoktartás 31, 41, 45.
tituláris templom 36, 40, 43.

U

Új-Róma 75.

Ü

ünnepélyes fogadalmas szerzetes 53, 181.
ügyvivő 71.

V

Vatikanállam 21, 23.
— semlegessége 24
— alkotmánya 26.
— kormányzója 25.
vegyesvallás akadálya 48.
venerabilis frater 111.
vicaria prepetua 158.
vicarius:
— cardinalis Urbis 20.
— apostolicus 213.
— capitularis 147.

- generalis 120.
- curatus, perpetuus, actualis 185.
- oeconomus 186.
- substitutus 187
- adiutor 188
- cooperator 189
- delegatus 215
- világi prelatúra 94
- „Videntibus omnibus” 58
- világi pápai kamarás 63
- Vulgata-revisio 56
- vicecamerarius 61
- „Virtuti et merito” 65

Viktor Emmanuel II. 21
vétó-jog 29
vörös pileolus 38
végrendelkezés 43

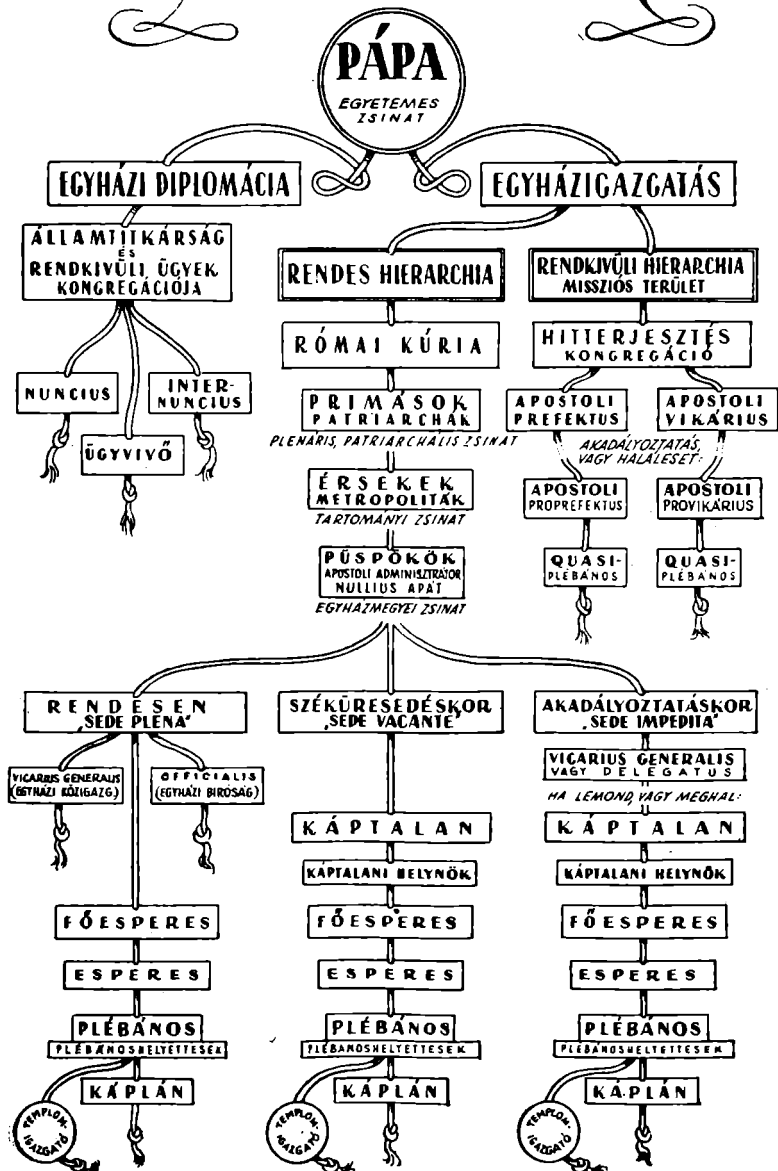
Z

zalavári apát 97
zsinat:

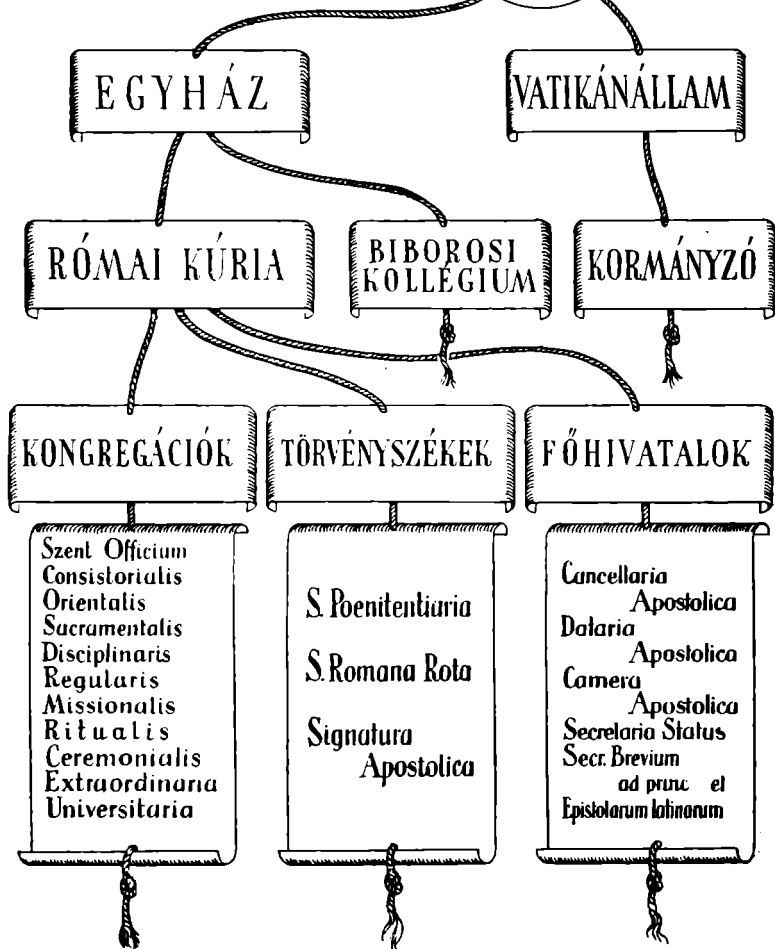
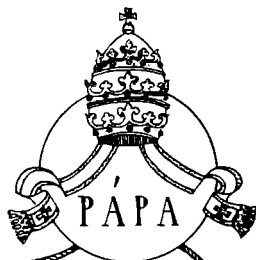
- egyetemes 199
- plenáris és tartományi 202
- egyházmegyei 207

zsinati bírák 118
zsinati vizsgálók 118, 134, 210
zsinatok fölülvizsgálása 52

AZ EGYHÁZI ALKOTMÁNY ÁTTEKINTÉSE

A KÖZPONTI EGYHÁZI SZERVEZET ÁTTEKINTÉSE

TARTALOMJEGYZÉK

1. §	Az egyházi alkotmány alapjai — — — — —	5
2. §	Az egyház alkotmányjogi tagozódása — — — — —	9

I. RÉSZ

A RENDES EGYHÁZI HIERARCHIA KÖZEGEI

I. Fejezet.

A pápai primátusból származó hivatalok

3. §	A római pápa — — — — —	15
4. §	A kardinálisok — — — — —	36
5. §	A római Kúria — — — — —	44
6. §	A bíborosi kongregációk — — — — —	46
7. §	A római Kúria törvényszékei — — — — —	57
8. §	A nagyobb kúriai hivatalok — — — — —	60
9. §	A Familia Pontificia és a pápai kitüntetések — — — — —	63
10. §	A pápai követek — — — — —	69
11. §	A patriarchák — — — — —	74
12. §	Az exarchák és primások — — — — —	80
13. §	A metropolita — — — — —	83
14. §	Az apostoli adminisztrátor — — — — —	87
15. §	A független (nullius) apátok és prelátusok — — — — —	94

II. Fejezet.

A püspöki hatalomból származó hivatalok

16. §	A püspök — — — — —	101
17. §	A püspöki koadjutorok — — — — —	116
18. §	A püspöki kúria — — — — —	118
19. §	Az általános helynök — — — — —	120
20. §	A kancellár, jegyzők és a püspöki irattár — — — — —	130
21. §	A zsinati vizsgálók és tanácsos plébánosok — — — — —	134
22. §	A káptalan — — — — —	136
23. §	Az egyházmegyei tanács — — — — —	144

24. § Az egyházmegye kormányzása a püspök akadályoztatása és széküresedés esetén. — A káptalani helynök — — — — —	146
25. § Az esperes — — — — —	151
26. § A plébános — — — — —	154
27. § A plébánia betöltése — — — — —	164
28. § A plébános jogai és kötelességei — — — — —	172
29. § A plébánoshelyettesek — — — — —	185
30. § A templomigazgató — — — — —	192

II. RÉSZ

KOLLEKTÍV EGYHÁZKORMÁNYZÁS: A ZSINATOK

31. § A zsinatok kialakulása — — — — —	197
32. § Az egyetemes zsinat — — — — —	199
33. § A plenáris és tartományi zsinat — — — — —	202
34. § Az egyházmegyei zsinat — — — — —	207

III. RÉSZ

A RENDKÍVÜLI EGYHÁZI HIERARCHIA KÖZEGEI

35. § Az apostoli vikáriusok és prefektusok — — — — —	213
36. § Az apostoli vikáriusok és prefektusok hivatali jogai és köte- lességei — — — — —	217

